S. BONAVENTURAE

OPUSCULA MYSTICA

SERAPHICI DOCTORIS S. BONAVENTURAE

DECEM OPUSCULA

AD

THEOLOGIAM MYSTICAM SPECTANTIA

IN TEXTU CORRECTA ET NOTIS ILLUSTRATA

A

PP. COLLEGII S. BONAVENTURAE

Editio secunda.

AD CLARAS AQUAS (QUARACCHI)

EX TYPOGRAPHIA EIUSDEM COLLEGII

—

1900.

Proprietas litteraria.

PRAEFATIO

AD PRIMAM EDITIONEM.

Scripta mystica sive ascetica S. Bonaventurae singulari quodam pretio eminere, tum perenni frequentique eorum in Ecclesiae usu, tum unanimi peritorum testimonio manifeste comprobatur. Dolendum tamen est, quod in editionibus omnium operum eiusdem commixta sint genuinis ipsius opusculis plurima vel spuria, vel dubia, vel etiam tanto auctore indigna. Hoc iam saeculo praecedenti quoad multa scripta satis probatum est. Conveniunt enim non tantum Oudinus et editores Veneti, quorum iudicia critica saepe futilibus rationibus innituntur, sed etiam P. Hyac. Sbaralea et P. Bened. Bonelli, qui ex industria praedictorum opiniones impugnarunt, in hac unanimi sen-

tentia, quod editionis Vaticanae haec opera mystica spuria esse affirment: 1. Meditationes vitae Christi; 2. Stimulus amoris; 3. Mystica Theologia; 4. De septem Itineribus aeternitatis; 5. De septem Donis Spiritus S.; 6. Speculum B. Mariae Virginis; 7. De sex Alis Cherubim; 8. Diaeta salutis; 9. Confessionale; 10. Biblia pauperum. De aliis non paucis minoribus libellis ab Oudino et editoribus Venetis reiectis non ita conveniunt Sbaralea et praecipue Bonelli, qui omnem lapidem movet, ut S. Bonaventurae vindicet etiam ea scripta, quae saltem in incertis ponenda sunt (cfr. nostrae editionis tom. I. Praefatio Generalis pag. XIII. seqq.). De his omnibus nova documenta ad componendas, quantum licuit, illas controversias in medium tulimus in Prolegomenis nostris ad tom. VIII. novae nostrae editionis.

Ut desiderio multorum satisfaciamus, decem opuscula genuina, iam a nobis correcta et impressa, interim publicamus separatim et in forma ad usum magis accommodata. Textus eorum idem est ac in editione maiore; omissae vero sunt omnes eae notae, quae ad criticam ipsius textus reformationem pertinent. Restant alia ascetica opuscula, quae pro instructione

Religiosorum Ordinis Minorum scripta sunt; etiam haec deinde, favente Deo, separatim publicabimus [1].

Praeterea lectores monendi sunt, quod in nonnullis huius editionis opusculis expuncta sunt longiora inserta supposititia, quae hucusque genuinum scriptum potius foedabant, quam augebant. Haec suppositio illegitimarum partium a praenotatis quatuor auctoribus aliisque minime observata est; unde quidam eorum etiam incaute in errorem inciderunt, ut propter quaedam insulsa additamenta aliquod opus ceteroquin genuinum et optimum a vero auctore abiudicaverint, utpote tanto Doctore indignum. Hoc erratum pluries accidit apud Oudinum et editores Venetos, et semel etiam apud Sbaraleam. Oudinus enim inter spuria opera recensuit stupendum illud opusculum I. *de triplici Via* (alias Incendium amoris) solummodo propter ineptum prologum *Evigilans vero animam meam;* sed ille nescivit, hunc prologum tantum in duobus vel tribus codicibus msc. saeculi XV. exeuntis et

[1] Haec etiam *separatim* in minore forma iam an. 1898 a nobis edita sunt et inscripta: *Selecta pro instruendis Fratribus Ord. Min. scripta S. Bonaventurae, una cum libello Speculum disciplinae* (Nota pro editione secunda).

saeculi XVI. exhiberi, alios autem, circa *trecentos* codices, inter quos plurimi optimae notae, non habere istum prologum manifeste spurium. Opusculum IV, sive *de quinque Festivitatibus*, praeter Oudinum et editores Venetos etiam Sbaralea illegitimum esse iudicat propter quasdam sententias et loquendi formulas ab indole Bonaventuriano revera alienas. Sed accuratior opusculi inquisitio et auctoritas plurium et meliorum codicum probat, fere mediam eiusdem partem (et praecise id quod lectorem offendit) a posteriore manu insertam esse.

Ceterum de his et aliis remittimus lectorem plenius informandum ad memorata Prolegomena et ad ipsam maiorem nostram editionem, ubi etiam inserta omnia in additamentis impressa exhibemus. Hoc loco tantum observamus, in opusculo I. praeter illum prologum expuncta esse in fine capituli II. alia quaedam, scilicet meditationem inter Missam faciendam et etiam quoddam fragmentum ex S. Bernardi operibus descriptum. In opusculo II, sive *Soliloquio* multa inserta reiecimus fide codicum, quorum unus disertis verbis dicit, primitivo operi additas esse plures alias auctoritates. Idem dicendum de iam memorato opusculo IV.

Plura notanda videntur de ultimo opusculo, quod inscribitur *Vitis mystica*. Hoc iam saepe impressum est inter opera S. Bernardi, immo ex eodem in Breviario Romano cum indicatione hac: « Sermo S. Bernardi », depromptae sunt lectiones duorum festorum, nempe de Ss. Corde Iesu et de quinque Vulneribus Christi, ut suo loco in opusculo a nobis notatum est. Sed sciendum est, doctissimum Mabillonium in sua S. Bernardi editione post hunc titulum: « Vitis mystica seu tractatus de passione Domini super: Ego sum vitis vera », hoc notare: « Non est S. Bernardi, sed cuiusdam alterius auctoris pii nec indocti nec inelegantis, qui parvos Sermones conscripsit ex num. 53 ». Etiam Bellarminus et Labbaeus eundem libellum abiudicant a S. Bernardo. Sed quis est ille auctor pius nec indoctus nec inelegans? P. Bened. Bonelli fide duorum codicum, qui *Vitem mysticam* Bonaventurae tribuunt, denuo in tom. III. sui *Supplementi ad Opera omnia S. Bonaventurae* hunc libellum edidit tanquam certo Bonaventurianum opus. Licet autem ipse confiteatur, in allegatis codicibus textum esse multo breviorem quam editum inter opera S. Bernardi, tamen illum integrum prius editum Bonaventurae

vindicare voluit. Sed accuratiore examine instituto, in longiore opusculi forma non pauca invenimus, quae a stilo et indole S. Bonaventurae prorsus videntur aliena. Unde si illud integrum esset unius eiusdemque auctoris, nec Bonaventurae esse haud dubie censeremus. Attamen non defuerunt gravissima indicia, quae suaserunt, primitivum scriptum multis et diffusis insertis ab alio auctore esse saltem triplo adauctum. Accedit auctoritas codicum. Nam praeter duos codices, quibus usus est Bonelli, alios octo habemus, qui tum in breviore textu cum illis conveniunt, tum in eo, quod libellum Bonaventurae inscribunt. Inter hos est codex bibliothecae Linciensis (in Austria) optimae notae, qui si non est saeculi XIII. exeuntis, saltem in initio saeculi XIV. exaratus est; alius etiam illorum codicum aetate fere suppar est. Praedictam vero formam *longiorem* habent alii quinque codices (quorum unus exhibet versionem germanicam). Horum tres sunt anonymi, duo habent nomen Bernardi. — Pensatis omnibus, censuimus, breviorem textum ab illis decem codicibus exhibitum satis certo esse Bonaventurae tribuendum.

Codex ille Linciensis sic incipit, et quidem prima manu: « *Sermo* Bonaventurae super hoc

verbo: *Ego sum vitis vera* ». Non est improbabile, substantiam libelli in forma sermonis fuisse primitus compositam, postea vero mutatam in affectuosam de passione Domini meditationem, quam seraphico Doctori valde familiarem fuisse compertum est. Quoad ipsas sententias magna congruentia invenitur inter *Lignum vitae* (de mysterio passionis) et *Vitem mysticam*, cum hac tamen differentia, quod in illo sententiae sive puncta meditationis stilo presso brevissime aliis ad meditandum proponuntur; in hoc vero libello auctor ipse se effudit in tenerissimos erga Christum affectus, plenos tamen multis sententiis. Hinc non inepte plures codices opellam sic inscribunt: « *Planctus* Bonaventurae de passione Domini ». Propter hanc rationem mirum videri non potest, quod genus orationis nonnihil differat ab eo simpliciore, quod in libris vulgaris instructionis auctor adhibere solet.

In Collegio S. Bonaventurae, 14 Iulii 1896.

PP. Editores.

OPUSCULUM I.

DE TRIPLICI VIA

ALIAS INCENDIUM AMORIS

Prologus [1].

1. *Ecce, descripsi eam tibi tripliciter* etc., Proverbiorum vigesimo secundo [2]. Cum omnis scientia gerat Trinitatis insigne, praecipue illa quae docetur in sacra Scriptura, debet in se repraesentare vestigium Trinitatis; propter quod dicit Sapiens de hac sacra doctrina, se eam tripliciter descripsisse propter triplicem ipsius intellectum spiritualem, sci-

[1] De *titulo* huius opusculi et de prologo illo *Evigilans vero animam meam*, qui habetur in ed. Vaticana et aliis, sed certissime spurius est, vide Prolegomena ad octavum tomum omnium Operum S. Bonaventurae, c. 1. § 1.

[2] Vers. 20.

licet *moralem, allegoricum* et *anagogicum* [1]. Hic autem triplex intellectus respondet triplici actui hierarchico, scilicet *purgationi, illuminationi* et *perfectioni* [2]. *Purgatio* autem ad pacem ducit, *illuminatio* ad veritatem, *perfectio* ad caritatem; quibus perfecte adeptis, anima beatificatur, et secundum quod circa haec versatur, suscipit meriti incrementum. In horum igitur trium cognitione pendet *scientia* totius sacrae Scripturae, pendet etiam *meritum* vitae aeternae.

Sciendum est igitur, quod triplex est modus exercendi se circa hanc triplicem viam, scilicet legendo et meditando [3], orando, et contemplando.

Cap. I.

De meditatione, qua anima purgatur, illuminatur et perficitur.

2. Nunc primo *meditationis* formam libet inspicere. Sciendum est igitur, quod tria sunt intra

[1] Cfr. Breviloq. Prolog. § 4.

[2] Quem triplicem actum insinuat Dionys., de Caelesti Hierarch. c. 3. § 2; c. 7. § 3; c. 9. § 2. et c. 10. Cfr. Bonav., tom. II. pag. 127, nota 2. et pag. 267, nota 4.

[3] Hugo a S. Vict., III. Erudit. didascalicae, c. 11: Meditatio principium sumit a lectione; nullis tamen regulis stringitur aut praeceptis lectionis. Delectatur enim quodam apto decurrere spatio, ubi liberam contemplandae veritati aciem affi-

nos, secundum quorum usum in hac triplici via exercemur, scilicet *stimulus conscientiae, radius intelligentiae* et *igniculus sapientiae.* Si igitur vis *purgari,* verte te ad conscientiae stimulum; si *illuminari,* ad intelligentiae radium; si *perfici,* ad sapientiae igniculum, secundum consilium beati Dionysii ad Timotheum [1], ubi eum hortatur dicens: « Verte te ad radium » etc.

§ 1.

De via purgativa et triplici eius exercitio.

3. Ad *stimulum* autem *conscientiae* hoc modo debet homo exercere se ipsum, scilicet ut primo

gat etc. (cf. eius libellum de Modo dicendi et meditandi, n. 5.). Ibid. libr. V. c. 9, describens exercitium vitae iustorum hos quinque affert gradus, scil. lectionem, meditationem, orationem, operationem et contemplationem. « Prima *lectio* intelligentiam dat, secunda *meditatio* consilium [qualiter quod faciendum intelleximus sit exsequendum] praestat, tertia *oratio* [auxilium Dei ad exsecutionem] petit, quarta *operatio* [viam ad vitam] quaerit, quinta *contemplatio* invenit [gratia illustrante, gustans *quoniam suavis est Dominus*, Ps. 33, 9.] ».

[1] Mystica Theolog. c. 1. § 1, ubi secundum translationem Abbatis Vercellensis sic legitur: Tu autem, amice Timothee, ad hoc, quod capax fias mysticarum contemplationum... derelinque sensum et sensibilia exercitia et etiam intellectuales operationes... et sicut est tibi possibile, consurge ignote et supersubstantialiter ad unitionem Dei, qui est super omnem substantiam et cognitionem. Cum enim te ipsum et omnia per mentis excessum, nullo inferiori retinaculo praepeditus, tran-

ipsum *exasperet*, secundo *exacuat*, tertio *dirigat*. Nam exasperandus est *recordatione peccati*, exacuendus *circumspectione sui*, rectificandus *consideratione boni*.

4. *Peccati* autem *recordatio* debet esse per hunc modum, ut se ipsum arguat animus de multiplici *negligentia*, *concupiscentia* et *nequitia*. Fere omnia peccata et mala nostra, sive contracta sive acta, reduci possunt ad haec tria.

Circa *negligentiam* autem attendendum est, quod primo debet recogitare homo, si in se fuerit negligentia *cordis custodiendi*, *temporis expendendi* et *finis intendendi*. Haec enim tria cum summa diligentia sunt observanda, scilicet ut *cor* bene custodiatur, ut *tempus* utiliter expendatur, et ut *finis* debitus in omni opere praefigatur.

Secundo debet homo recogitare, si negligens fuerit in *oratione*, in *lectione*, in *boni operis exsecutione;* quoniam in his tribus diligentissime debet se exercere et excolere qui vult fructum bonum dare in tempore suo [1], ita quod unum horum sine alio nequaquam sufficit.

Tertio debet recogitare, si negligens fuerit ad *poenitendum*, ad *resistendum*, ad *proficiendum*. De-

scenderis, ab omni concupiscentia et cura absolutus et purgatus, tunc... sursum ageris ad supersubstantialem *radium* divinae incomprehensibilitatis. Cfr. Bonav., tom. V. pag. 313, nota 1. et pag. 341, nota 2.

[1] Respicitur Ps. 1, 3: Et erit tanquam lignum... quod fructum suum dabit in tempore suo. Cfr. Matth. 3, 10. et 12, 33.

bet enim unusquisque cum summa diligentia *deflere* mala commissa, *repellere* diabolica tentamenta, *proficere* de una virtute in aliam [1], ut sic possit pervenire ad terram promissam.

5. Circa *concupiscentiam* autem debet homo recogitare, si in se vivat concupiscentia *voluptatis*, concupiscentia *curiositatis*, concupiscentia *vanitatis*, quae sunt radices omnis mali. — Primo recogitanda est *concupiscentia voluptatis*, quae tunc vivit in homine, si est in eo appetitus *dulcium*, appetitus *mollium*, appetitus *carnalium*, hoc est, si homo quaerat *cibaria* saporosa, *vestimenta* deliciosa, *oblectamenta* luxuriosa. Quae omnia non solum reprehensibile est appetere cum consensu, sed etiam debet homo respuere primo motu.

Secundo recogitanda est *concupiscentia curiositatis*, si vivat vel vixerit in homine. Hoc autem deprehenditur, cum quis appetit *scire occulta*, *videre pulcra* et *habere cara*. In omnibus enim his est vitium avaritiae et curiositatis multum reprehensibile.

Tertio recogitanda est *concupiscentia vanitatis*, quae tunc vivit vel vixit in homine, si in eo fuerit appetitus *favoris*, appetitus *laudis*, appetitus *honoris*; quae omnia vana sunt et hominem reddunt vanum et ita fugienda sicut concupiscentia mulierum; et de omni tali debet conscientia arguere cor humanum.

[1] Psalm. 83, 8: Ibunt de virtute in virtutem.

6. Circa *nequitiam* autem debet recogitare quis, si in se vigeat vel aliquando viguerit *iracundia,* aut *invidia,* aut *accidia,* quae faciunt animam nequam. — Primo recogitanda est *nequitia irae,* quae consistit in *animo,* in *signo,* in *verbo,* vel in *corde,* in *facie,* in *clamore,* sive in *affectu,* in *affatu,* in *effectu.*

Secundo recogitanda est *nequitia invidiae,* quae in aliena prosperitate *tabescit,* in aliena adversitate *hilarescit,* in aliena mendicitate *refrigescit.*

Tertio recogitanda est *nequitia accidiae,* ex qua oriuntur *suspiciones malae, cogitationes blasphemae, detractiones malignae.* Omnis autem talis nequitia admodum est detestanda. — Ex hac trifaria recordatione triplicata debet *exasperari stimulus conscientiae* et *anima amaricari.*

7. Viso, qualiter exasperari debeat stimulus conscientiae in recordatione peccati, videndum est, qualiter *exacuendus* sit in *circumspectione sui.* Tria autem debet homo circa se circumspicere, scilicet *diem mortis* imminentem, *sanguinem crucis* [1] recentem, *faciem iudicis* praesentem. In his enim tribus acuitur stimulus conscientiae contra omne malum. — Primo namque acuitur, dum considerat *diem mortis,* quoniam est *indeterminabilis, inevitabilis, irrevocabilis;* quod si diligenter conspiciat, diligentissime laborabit, ut, *dum tempus habet* [2], pur-

[1] Col. 1, 20: Pacificans per sanguinem crucis eius.

[2] Gal. 6, 10: Ergo dum tempus habemus, operemur bonum etc.

getur ab omni negligentia, concupiscentia, nequitia. Quis enim remaneat in culpa, qui certus non est de die crastina?

Secundo acuitur, dum considerat homo *sanguinem crucis* effusum pro humano corde *excitando,* pro eodem *abluendo,* postremo pro ipso *mollificando;* vel effusum pro humana immunditia *abluenda, *morte *vivificanda,* ariditate *fecundanda.* Quis igitur tam hebes, ut permittat in se regnare culpam negligentiae vel concupiscentiae vel nequitiae, qui cogitat se perfusum illo pretiosissimo sanguine?

Tertio acuitur, dum considerat *faciem iudicis,* quoniam est *infallibilis, inflexibilis, infugibilis.* Nullus enim potest *fallere* eius *sapientiam, inflectere* iustitiam, *effugere* vindictam. Dum ergo « nullum *bonum irremuneratum,* nullum *malum impunitum* [1] »; quis est, qui non sit acutus, si hoc considerat, contra omne malum?

8. Post haec videndum est, quomodo vel qualiter stimulus conscientiae sit *rectificandus in consideratione boni.* Tria autem sunt bona praemeditanda, in quorum acquisitione rectificatur stimulus conscientiae, scilicet *strenuitas* contra negligentiam, *severitas* contra concupiscentiam, *benignitas* contra nequitiam. His enim tribus habitis, habetur conscientia bona et recta. Et hoc est quod dicit Propheta [2]: *In-*

[1] Secundum August., Gregor., Boethium et Hug. a S. Vict.; cfr. Bonav., tom. I. pag. 713, nota 2. et tom. IV. pag. 356, nota 6.

[2] Mich. 6, 8. — Subinde allegatur Luc. 12, 35.

dicabo tibi, homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te; utique facere iudicium et diligere misericordiam et sollicitum ambulare cum Deo tuo; ubi tanguntur ista tria praedicta. Similiter Dominus in Luca: *Sint lumbi vestri praecincti* etc.

9. Primo igitur inchoandum est a *strenuitate*, quae viam praebet aliis. Liceat autem eam sic describere: strenuitas est quidam vigor animi, excutiens omnem *negligentiam* et disponens animas ad faciendum omnia opera divina *vigilanter, confidenter, eleganter*. Haec est quae viam praebet ad omnia bona sequentia.

Deinde sequitur *severitas*, quae est quidam rigor mentis, restringens omnem *concupiscentiam* et habilitans ad *amorem asperitatis, paupertatis* et *vilitatis*.

Tertio sequitur *benignitas*, quae est quidam dulcor animae, excludens omnem *nequitiam* et habilitans ipsam animam ad *benevolentiam, tolerantiam* et *internam laetitiam*. — Et hic est terminus *purgationis* secundum viam meditationis. Nam omnis conscientia munda laeta est et iucunda. Qui vult ergo *purgari*, vertat se modo praedicto ad stimulum conscientiae. In praedicta tamen exercitatione a quolibet praemissorum inchoari potest nostra meditatio. Transeundum autem est ab uno ad aliud et tamdiu immorandum, quousque tranquillitas et serenitas percipiatur, ex qua oritur spiritualis iucunditas, qua adepta, promptus est animus, ut sursum tendat. Incipit ergo via ista a stimulo conscientiae et terminatur ad affectum

spiritualis laetitiae, et exercetur in dolore, sed consummatur in amore.

§ 2.

De via illuminativa et triplici eius exercitio.

10. Secundo loco post viam purgativam sequitur *illuminativa*, in qua exercere se debet homo ad *radium intelligentiae* hoc ordine. Nam radius ille primo est *protendendus ad mala dimissa*, secundo, *dilatandus ad beneficia commissa*, tertio, *reflectendus ad praemia promissa*. — *Protenditur* autem radius intelligentiae, dum sollicite pensantur *mala*, quae Dominus indulsit, quae tot sunt, quot sunt peccata, quae commisimus, et tam magna, quantis malis eramus astricti et quantis bonis digni privari. Et haec meditatio satis patet ex praecedentibus. Nec hoc solum attendendum est, sed etiam considerandum, in quanta mala *incidissemus*, si Dominus permisisset [1]. Et cum haec diligenter pensantur, per radium intelligentiae tenebrae nostrae illuminantur. Et talis illuminatio coniuncta debet esse *gratitudini*

[1] Bernard., Serm. 2. pro Dominica 6. post Pent. n. 3: Quis enim non videat, quod, sicut in multa cecidi, sic et in alia cecidissem peccata, nisi Omnipotentis pietas me conservasset? Fateor et fatebor, nisi quia Dominus adiuvit me, paulo minus cecidisset in omne peccatum anima mea. Et haec quanta dignatio pietatis, quod ingratum et parvipendentem sic gratia conservabat, quod in multis contrarium et contemnentem nihilominus ab aliis benignissime protegebat?

affectionis, alioquin non est illuminatio caelestis, ad cuius splendorem videmus sequi calorem. Unde hic gratiae agendae sunt pro dimissione malorum *commissorum* vel *possibilium committi* necessitate, infirmitate et voluntatis perversitate.

11. Secundo videndum est, qualiter iste radius *dilatetur* in consideratione *beneficiorum commissorum,* quae quidem sunt in triplici genere. Quaedam enim spectant ad *complementum naturae,* quaedam ad *adiutorium gratiae*, quaedam ad *donum superabundantiae.* — Ad *complementum naturae* spectat, quod dedit Deus ex parte *corporis membrorum integritatem, complexionis sanitatem, sexus nobilitatem;* ex parte *sensus* dedit *visum* perspicuum, *auditum* acutum et *sermonem* discretum; ex parte *animae* dedit *ingenium* clarum, *iudicium* rectum, *animum* bonum.

12. Ad *adiutorium gratiae* spectat, quod dedit primo gratiam *baptismalem,* qua *delevit culpam, restituit innocentiam, contulit iustitiam,* quae dignum facit vita aeterna. Secundo, quod dedit gratiam *poenitentialem* quantum ad *temporis opportunitatem, animi voluntatem, religionis sublimitatem.* Tertio, quod dedit gratiam *sacerdotalem,* per quam te fecit dispensatorem *doctrinae,* dispensatorem *indulgentiae* et dispensatorem *eucharistiae;* in quibus omnibus secundum plus et minus dispensantur verba vitae.

13. Ad *donum* autem *superabundantiae* spectat primo, quod dedit *totum universum,* scilicet

inferiora ad *obsequium*, paria ad *meritum*, superiora ad *patrocinium*. Secundo, quod dedit *Filium suum*, et hoc in *fratrem* et amicum, dedit in *pretium*, dat quotidie in *cibum*: primum in *incarnatione*, secundum in *passione*, tertium in *consecratione*. Tertio, quod dedit *Spiritum sanctum* in *signaculum acceptationis*, in *privilegium adoptionis*, n *anulum desponsationis*. Fecit enim animam christianam suam *amicam*, suam *filiam*, suam *sponsam*. Haec omnia mira sunt et inaestimabilia, et in talium meditatione admodum anima debet esse Deo grata.

14. Ultimo circa viam illuminativam videndum, qualiter iste radius intelligentiae per meditationem est *reflectendus*, ut ad fontem omnis boni revertatur, recogitando *praemia promissa*. Considerandum est ergo sollicite et frequenter pensandum, quod Deus, *qui non mentitur* [1], credentibus et diligentibus se promisit *amotionem omnium malorum*, *associationem omnium Sanctorum*, *impletionem omnium desideriorum* in se ipso, qui est fons et finis omnium bonorum, qui est tantum bonum, quod excedit omnem *petitionem*, omne *desiderium*, omnem *aestimationem*, et nos tanto bono dignos reputat, si diligimus et appetimus ipsum super omnia et propter se; et ideo cum omni desiderio et affectu et benevolentia debemus in ipsum tendere.

[1] Tit. 1, 2.

§ 3.

De via perfectiva et triplici eius exercitio.

15. Postremo sequitur, qualiter nos exercere debemus ad *igniculum sapientiae*. Hoc autem faciendum est hoc ordine: quia iste igniculus est primo *congregandus*, secundo *inflammandus*, tertio *sublevandus*. — Congregatur autem per reductionem affectionis ab omni amore creaturae, a cuius quidem amore debet affectio revocari, quoniam amor creaturae non *proficit;* et si proficit, non *reficit;* et si reficit, non *sufficit;* et ideo omnis amor talis ab affectu debet omnino elongari.

16. Secundo, *inflammandus* est, et hoc ex *conversione affectionis super amorem Sponsi*. Et hoc quidem fit vel comparando ipsum amorem ad *se ipsum*, vel ad *affectum supernorum civium*, vel ad *ipsum Sponsum*. Tunc autem hoc facit, quando attendit, quod per amorem suppleri potest *omnis indigentia*, quod per amorem est in Beatis *omnis boni abundantia*, quod per amorem habetur ipsius *summe desiderabilis praesentia*. Haec sunt, quae affectum inflammant.

17. Tertio, *sublevandus* est, et hoc supra omne *sensibile*, *imaginabile* et *intelligibile*, hoc ordine, ut homo immediate de ipso, quem optat perfecte diligere, primo meditando dicat sibi, quod ille quem diligit, non est *sensibilis*, quia non est visibilis, audibilis, odorabilis, gustabilis, tangibilis, et ideo non

est sensibilis, sed *totus desiderabilis*[1]. Secundo, ut cogitet, quod non est *imaginabilis*, quia non est terminabilis, figurabilis, numerabilis, circumscriptibilis, commutabilis, et ideo non est imaginabilis, sed *totus desiderabilis*. Tertio, ut cogitet, quod non est *intelligibilis*, quia non est demonstrabilis, definibilis, opinabilis, aestimabilis, investigabilis, et ideo non est intelligibilis, sed *totus desiderabilis*[2].

§ 4.

Corollarium.

18. Ex his igitur liquide patet, qualiter ad sapientiam sacrae Scripturae pervenitur meditando circa viam purgativam, illuminativam et perfectivam. Et non solum sacrae Scripturae continentia, immo etiam omnis meditatio nostra versari debet circa ista. Nam omnis meditatio sapientis aut est circa *opera humana*, cogitando scilicet, quid homo fecerit et quid debeat facere, et quae sit ratio movens; aut circa *opera divina*, cogitando scilicet, quanta Deus homini *commiserit*, quia omnia propter ipsum fecit, quanta *dimiserit* et quanta *promiserit*; et in hoc clauduntur opera conditionis, reparationis et glorificationis; aut circa *utrorumque principia*, quae sunt Deus et anima, qualiter sint invicem copulanda. Et hic stare debet omnis meditatio nostra, quia hic est finis

[1] Cant. 5, 16.

[2] De hoc numero cfr. I. Sent. d. 22. q. 1; Itiner. mentis in Deum, c. 7; Breviloq. p. V. c. 6.

omnis cognitionis et operationis, et est sapientia vera, in qua est cognitio per veram experientiam [1].

19. In huiusmodi autem meditatione tota anima debet esse intenta, et hoc secundum omnes vires suas, scilicet secundum *rationem*, *synderesim*, *conscientiam* et *voluntatem*. Nam in huiusmodi meditatione *ratio* percunctando offert propositionem, *synderesis* sententiando profert definitionem, *conscientia* testificando infert conclusionem, *voluntas* praeeligendo defert solutionem. Verbi gratia, si quis velit meditari circa viam purgativam, debet *ratio* quaerere, quid debeat fieri de homine, qui templum Dei violaverit; *synderesis* respondet, quod aut debet disperdi, aut lamentis poenitentiae purgari; *conscientia* assumit: Tu es ille: ergo vel oportet te damnari, vel poenitentiae stimulis affligi; deinde *voluntas* praeeligit, scilicet, quia recusat damnationem aeternam, assumit voluntarie poenitentiae lamenta. Iuxta hunc modum in aliis viis est intelligendum.

Cap. II.

De oratione, qua deploratur miseria, imploratur misericordia, exhibetur latria.

1. Postquam diximus, qualiter ad sapientiam veram pervenitur legendo et meditando, dicendum,

[1] Cfr. III. Sent. d. 35. q. 1.

qualiter ad ipsam pervenitur *orando*. Sciendum autem est, quod in oratione sunt tres gradus sive partes. Primus est *deploratio miseriae;* secundus, *imploratio misericordiae;* tertius, *exhibitio latriae.* Latriae enim cultum Deo exhibere non possumus, nisi ab ipso gratiam assequamur; misericordiam autem Dei ad dandam gratiam non possumus inflectere nisi per deplorationem et expositionem nostrae miseriae et indigentiae. Nam omnis perfecta oratio debet habere istas tres partes; non enim sufficit una sine aliis nec perducit ad metam perfectam, et ideo haec tria semper sunt coniungenda.

§ 1.

De triplici deploratione miseriae.

2. *Deploratio* autem *miseriae,* circa quamcumque miseriam fit, sive pro *perpetratione culpae,* sive pro *amissione gratiae,* sive pro *dilatione gloriae,* haec tria debet habere, scilicet *dolorem, pudorem* et *timorem: dolorem,* propter damnum sive incommodum; *pudorem,* propter opprobrium sive inhonestum; *timorem,* propter periculum sive reatum. Ex *memoria* enim *praeteritorum* oritur *dolor,* dum recordatur, quid *omisit,* quia praecepta iustitiae; quid *commisit,* quia prohibita culpae; quid *amisit,* quia gratuita vitae. — Ex *intelligentia praesentium* oritur *pudor,* dum attendit, *ubi sit,* quia longe in imo quae fuerat prope in summo; *qualis*

sit, quia foeda in luto quae fuerat pulcra imago; *quae sit,* quia ancilla quae fuerat libera. — Ex *providentia futurorum* oritur *timor*, dum praecogitat, quo *tendit,* quia *ad inferos properant gressus eius*[1]; quid *occurret,* quia iudicium inevitabile, iustum tamen; quid *assequetur,* quia stipendium mortis aeternae.

§ 2.

De triplici imploratione misericordiae.

3. *Imploratio misericordiae*, circa quamcumque gratiam invocetur, debet esse cum *affluentia desiderii,* quod habemus a *Spiritu sancto, qui postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*[2]; cum *fiducia spei,* quam habemus a *Christo,* qui mortuus *est pro nobis* omnibus; cum *diligentia implorandi subsidii,* quod quaerimus a *Sanctis et bonis omnibus.* Primum ergo habemus a *Spiritu sancto,* quia per ipsum a Patre in Filio *praedestinati* aeternaliter, *renati* in baptismo spiritualiter, *congregati* in Ecclesia unanimiter. — Secundum habemus a *Christo*, qui pro nobis obtulit se in cruce in terra,

[1] Prov. 5, 5: Pedes eius descendunt in mortem, et ad inferos gressus illius penetrant. Cfr. Eccle. 9, 10: Quodcumque facere potest manus tua instanter operare, quia nec opus... nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas.

[2] Rom. 8, 26. — 1. Petr. 2, 21: Christus passus est pro nobis.

apparet vultui Dei Patris in caelo in gloria [1], offertur in Sacramento a matre Ecclesia. — Tertium a *Sanctorum consortio,* scilicet ab Angelorum ministrantium patrociniis, a Beatorum triumphantium suffragiis et a iustorum militantium meritis. Et quando haec tria praedicta concurrunt, tunc imploratur efficaciter divina misericordia.

§ 3.

De triplici exhibitione latriae.

4. *Exhibitio latriae*, ex quacumque gratia Deus colatur, debet habere tria. Primo enim ob gratiam impetrandam cor nostrum debet *incurvari* ad Dei reverentiam et adorationem; secundo debet *dilatari* ad benevolentiam et gratiarum actionem; tertio debet *elevari* ad complacentiam et mutuam allocutionem, quae est Sponsi et sponsae, quam docet Spiritus sanctus in Canticis; in qua, si recto ordine fiat, mira est exsultatio et iubilatio, adeo ut ducat animam in excessum et faciat eam dicere: *Bonum est nos hic esse* [2]. Et hic debet oratio nostra terminari, nec ante debet desistere, donec *ingrediatur locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei*, ubi *in voce exsultationis sonus* est *epulantis.*

5. Ut *incurveris ad reverentiam*, admirare immensitatem divinam et intuere modicitatem tuam.

[1] Hebr. 9, 24: In ipsum caelum [Iesus introivit], ut appareat nunc vultui Dei pro nobis.

[2] Matth. 17, 4. — Subinde allegatur Ps. 41, 5.

Ut *dilateris ad benevolentiam,* attende benignitatem divinam et vide indignitatem tuam. Ut *eleveris ad complacentiam,* recogita caritatem divinam et considera tepiditatem tuam, ut ex huiusmodi collatione pervenias in excessum mentis.

6. Sciendum autem est, quod *reverentiam* debemus exhibere Deo tripliciter; primo sicut *Patri,* a quo *formati, reformati, educati.* Secundo sicut *Domino,* a quo *eruti* de ore inimici, *redempti* de carcere inferni, *conducti* in vineam Domini. Tertio sicut *Iudici,* coram quo *accusati, convicti, confessi: accusat* clamor conscientiae, *convincit* evidentia vitae, *confitetur* aspectus divinae sapientiae; unde contra nos de iure debet sententia proferri. Prima quidem reverentia debet esse *magna,* secunda *maior,* tertia *maxima.* Unde prima est ad modum *inclinationis;* secunda, ad modum *genuflexionis;* tertia, ad modum *prostrationis.* In prima nos *subiicimus,* in secunda nos *deiicimus,* in tertia nos *obiicimus.* In prima *parvos,* in secunda *minimos,* in tertia *nullos* nos reputamus [1].

7. *Benevolentiam* autem simili modo debemus Deo tripliciter exhibere, scilicet *magnam, maiorem, maximam: magnam,* consideratione *indignitatis nostrae; maiorem,* consideratione *magnitudinis gratiae; maximam,* consideratione *immensitatis*

[1] Cfr. Bernard., de Diligendo Deo, c. 10. n. 27: Te enim quodam modo perdere, tanquam qui non sis, et omnino non sentire te ipsum et a te ipso exinaniri et pene annullari caelestis est conversationis, non humanae affectionis.

suae misericordiae; vel magnam pro *commissis,* maiorem pro *dimissis,* maximam pro *promissis;* vel magnam pro *complementis naturae,* maiorem pro *indumentis gratiae,* maximam pro *donis superabundantiae.* In prima cor *dilatatur* sive extenditur, in secunda *aperitur,* in tertia *effunditur,* secundum illud Threnorum secundo [1]: *Effunde sicut aquam cor tuum.*

8. *Complacentiam* vero debemus Deo triplici modo exsolvere: primo, ut sic coaptetur complacentia nostra ad Deum, ut unicuique placeat, quod solus Deus placeat sibi; secundo, ut hoc placeat, quod ipse placeat soli Deo; tertio, ut placeat ei, quod in hac complacentia communicent ceteri [2]. Prima est *magna,* secunda *maior,* tertia *maxima.* In prima est *amor gratuitus,* in secunda *amor debitus,* in tertia *amor ex utroque permixtus* [3]. In prima cru-

[1] Vers. 19.

[2] Gillebert. abbat., Serm. 19. in Cant. (inter opera Bernardi) n. 2: Denique id solum habetis in votis, ut vobis semper amplius placeat [Iesus]. Quantum placet, qui satis placere non potest? Nulla magis vos ratione placere potestis, quam si vobis placeat ipse etc. Ibid. n. 4. ostenditur, quod caritas privatum non cogitat, sed communi bono, id est, si etiam alii divina beneficia recipiunt, laetatur.

[3] Richard. de S. Vict., V. de Trin. c. 16: Constat autem, quia verus amor potest esse aut solum *gratuitus,* aut solum *debitus,* aut ex *utroque permixtus,* id est ex uno debitus et ex alio gratuitus. Amor *gratuitus* est, quando quis ei, a quo nihil muneris accipit, gratanter impendit. Amor *debitus* est, quando quis ei, a quo gratis accipit, nihil nisi amorem rependit. Amor ex *utroque permixtus* est, qui alternatim amando

cifigitur *mundus* homini, in secunda *homo* mundo [1], in tertia crucifigitur *homo pro mundo,* ut pro omnibus velit mori, ut et ipsi placeant Deo. — Et hic est status et gradus perfectae caritatis, ante cuius assecutionem nemo debet se aestimare perfectum. Tunc autem hanc perfectionem assequitur, quando cor semper invenit non solum voluntarium, sed etiam avidissimum ad moriendum pro salute proximorum, secundum quod Paulus [2] dicebat: *Ego libentissime impendam et superimpendar ipse pro animabus vestris.* Ad hanc perfectam dilectionem proximi non pervenitur, nisi prius perveniatur ad perfectam dilectionem Dei, propter quem diligitur proximus, qui non est amabilis nisi propter Deum [3].

§ 4.

De sex gradibus dilectionis Dei.

9. Et propterea ad intelligendum profectum in dilectione Dei sciendum est, quod sex sunt gradus, quibus paulatim et ordinate proceditur, ut ad perfectum perveniatur.

et gratis accipit et gratis impendit. Cfr. Bonav., tom. I. pag. 57, nota 7. et pag. 199, nota 4. Vide etiam Bernard., de Diligendo Deo, c. 6. n. 16; c. 9. n. 26. et c. 12. n. 34. seqq.

[1] Gal. 6, 14: Per quem [Iesum Christum] mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.

[2] Epist. II. Cor. 12, 15.

[3] Bernard., de Diligendo Deo, c. 8. n. 25: Ut tamen perfecta iustitia sit diligere proximum, Deum in causa haberi necesse est. Alioquin proximum pure diligere quomodo potest

Primus est *suavitas*, ut scilicet homo discat *gustare, quam suavis est Dominus* [1]. Et hoc quidem fit vacando et sabbatizando ei per sanctas meditationes, quoniam, secundum quod dicitur in Psalmo, *reliquiae cogitationis diem festum agent tibi*; quod quidem fit, quando meditationes circa amorem Dei suavitatem pariunt in corde.

Secundus gradus est *aviditas*; quando scilicet anima assuefieri coeperit circa illam suavitatem, nascitur in ea tanta esuries, ut nihil possit eam reficere, nisi eum quem amat, possideat perfecte; quod quia non potest in praesenti attingere, quia longe est, continue excedit et egreditur extra per amorem ecstaticum, clamans et dicens illud beati Iob [2]: *Suspendium elegit anima mea et mortem ossa mea,* quoniam, *sicut desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus.*

10. Tertius gradus est *saturitas*, quae oritur ex ipsa aviditate. Quia enim vehementissime Deum desiderat et sursum fertur, iam omne, quod deorsum tenet, vertitur ei in fastidium. Unde quasi saturata non potest refectionem invenire in aliquo citra ipsum dilectum; et sicut saturatus, si cibum

qui in Deo non diligit? Porro in Deo diligere non potest qui Deum non diligit. Oportet ergo, Deum diligi prius, ut in Deo diligi possit et proximus etc. Cfr. III. Sent. d. 27. a. 2. q. 3. et 4.

[1] Psalm. 33, 9: Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus. Sequitur Ps. 75, 10.

[2] Cap. 7, 15. et Ps. 41, 1.

sumat, potius sumendi incurrit abominationem quam refectionem; sic in hoc gradu caritatis facit anima circa omne terrenum.

Quartus gradus est *ebrietas,* quae oritur ex saturitate. Ebrietas autem in hoc consistit, quod quis tanto amore diligat Deum, ut iam non solum fastidiat solatium, sed etiam delectetur et quaerat tormentum pro solatio, et amore eius quem diligit, delectetur in poenis, opprobriis et flagellis, sicut Apostolus. Unde sicut ebrius se ipsum denudat sine pudore et sustinet plagas sine dolore, sic in isto intelligendum est.

11. Quintus gradus est *securitas,* quae oritur ex ebrietate. Ex hoc enim, quod anima sentit, se tantum amare Deum, quod libenter sustineret propter ipsum omne damnum et omne opprobrium; iam foras mittitur timor[1], et tantam concipit anima spem de adiutorio divino, ut nullo modo existimet se posse separari a Deo. Et in hoc gradu erat Apostolus, cum dicebat[2]: *Quis nos separabit a caritate Christi* etc. *Certus sum enim, quia neque mors neque vita* etc. *poterit nos separare a caritate Dei, quae est in Christo Iesu Domino nostro.*

Sextus gradus est vera et plena *tranquillitas,* in qua est tanta pax et requies, ut anima quodam modo sit in silentio et in somno et quasi in arca Noe collocata, ubi nullo modo perturbatur. Quis enim

[1] Epist. I. Ioan. 4, 18: Perfecta caritas foras mittit timorem.

[2] Rom. 8, 35-39.

potest perturbare mentem, quam nullus cupiditatis stimulus inquietat, nullus timoris aculeus exagitat? In tali mente pax est et status ultimus et quies, et ibi requiescit verus Salomon, quoniam *in pace factus est locus eius* [1]. — Et ideo valde convenienter isti gradus significantur per illos sex gradus, quibus ascendebatur ad thronum Salomonis [2]. Et propterea dicitur in Canticis: *Ascensum purpureum media caritate constravit,* quia impossibile est ad istam tranquillitatem pertingere nisi per caritatem. Hac autem acquisita, facillimum est homini facere omne, quod est perfectionis, sive agere sive pati sive vivere sive mori. Studendum est igitur ad proficiendum in caritate, cum profectus eius inducat perfectionem omnium bonorum, quam nobis praestare dignetur, qui vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

§ 5.

Recapitulatio.

12. Ut igitur sint ad manum praedictae differentiae, nota, quod qui ad hanc perfectionem vult proficere, debet per meditationem se vertere ad *stimulum conscientiae* exasperando, acuendo, rectificando; ad *radium intelligentiae* ipsum protendendo,

[1] Psalm. 75, 3.

[2] Cfr. III. Reg. 10, 18. seq. et II. Paralip. 9, 17. seq.; vide etiam Itiner. mentis in Deum, c. 1. n. 5. — Subinde allegatur Cant. 3, 10.

dilatando, reflectendo; ad *igniculum sapientiae,* ipsum congregando, inflammando, sublevando.

Et sic per orationem primo *deploret miseriam* cum *dolore* propter damnum, cum *pudore* propter opprobrium et cum *timore* propter periculum. — Secundo *imploret misericordiam* cum *vehementia desiderii* per Spiritum sanctum, cum *fiducia spei* per Christum crucifixum et cum *assistentia patrocinii,* per Sanctorum suffragium. — Tertio *exhibeat latriam,* exhibendo Deo *reverentiam,* exhibendo *benevolentiam,* exhibendo *complacentiam;* ut ex parte Dei praecedat admiratio divina, quasi maior propositio, ex parte nostra sequatur consideratio, quasi assumtio; et sic fiat latriae plena exhibitio, quasi conclusio. Qui autem sic excitaverit se continue et intente, proficiet in caritate secundum sex gradus praedictos, quibus pervenitur ad perfectionem tranquillitatis, ubi est multitudo pacis et quasi quidam finis quietis, quam Dominus reliquit Apostolis [1]. Unde nota, quod Apostolus in qualibet salutatione optabat *gratiam et pacem: gratiam* tanquam primordialem et *pacem* tanquam complementum; ad Timotheum autem interponit *misericordiam,* quae est utriusque principium.

[1] Ioan. 14, 27: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis etc.

Cap. III.

De contemplatione, qua pervenitur ad veram sapientiam.

§ 1.

Praeambulum.

1. Postquam diximus, qualiter ad sapientiam nos exercere debeamus per meditationem et orationem, nunc breviter tangamus, qualiter *contemplando* ad veram sapientiam pervenitur. Per contemplationem namque transit mens nostra in supernam Ierusalem, ad cuius instar est formata Ecclesia, secundum illud Exodi [1]: *Inspice et fac secundum exemplar, quod tibi monstratum est in monte.* Necesse est enim, Ecclesiam militantem conformari triumphanti, et merita praemiis, et viatores Beatis, secundum quod possibile est. In gloria autem triplex est dos, in qua consistit perfectio praemii, scilicet summae *pacis aeternalis tentio,* summae *veritatis manifesta visio,* summae *bonitatis* vel caritatis *plena fruitio* [2]. Et secundum hoc distinguitur triplex ordo in suprema hierarchia caelesti, scilicet *Thronorum,*

[1] Cap. 25, 40. Cfr. Dionys., Ecclesiast. Hierarch. c. 1. § 2; S. Bonav., in Hexaëm. collat. 20-23.

[2] Cfr. IV. Sent. d. 49. p. 1. q. 5. in corp.; Breviloq. p. VII. c. 7. et in Hexaëm. collat. 20. n. 10.

Cherubim et *Seraphim*. Necesse est ergo, ut qui vult ad illam beatitudinem per merita pervenire, istorum trium similitudinem, secundum quod possibile est in via, sibi comparet, ut scilicet habeat *soporem pacis, splendorem veritatis, dulcorem caritatis*. In his enim tribus requiescit ipse Deus et inhabitat tanquam in proprio solio. Necesse est igitur, ad unumquodque trium praedictorum per tres gradus ascendere secundum triplicem viam, scilicet *purgativam*, quae consistit in expulsione peccati; *illuminativam*, quae consistit in imitatione Christi; *unitivam*, quae consistit in susceptione Sponsi, ita quod quaelibet habet gradus suos, per quos incipitur ab imo et tenditur usque ad summum.

§ 2.

De septem gradibus, quibus pervenitur ad soporem pacis.

2. Gradus autem perveniendi ad *soporem pacis* sunt isti septem.

Nam primo occurrit *pudor* in recordatione flagitii, et hoc quantum ad quatuor, scilicet quantum ad *magnitudinem, multitudinem, turpitudinem, ingratitudinem*.

Secundo, *timor* in circumspectione iudicii, et hoc quadruplicis, scilicet *dissipationis operis, excaecationis rationis, obdurationis voluntatis, condemnationis finalis* [1].

[1] Cfr. Bonav., tom. V. De Donis Spiritus S. col. 2. n. 10. 11.

Tertio, *dolor* in aestimatione damni, et hoc secundum quatuor, scilicet quantum ad *amissionem divinae amicitiae, perditionem innocentiae, vulnerationem naturae, dissipationem vitae praeteritae.*

Quarto, *clamor* in imploratione subsidii quadruplicis, scilicet *Dei Patris, Christi Redemptoris, Virginis Matris, Ecclesiae triumphantis.*

Quinto, *rigor* in exstinctione fomitis sive incentivi quadruplicis, scilicet *ariditatis*, quae est desidia, *perversitatis*, quae est malitia, *voluptatis,* quae est concupiscentia, *vanitatis,* quae est superbia.

Sexto, *ardor* in appetitione martyrii, et hoc propter quatuor, scilicet propter perfectionem *remissionis offensae,* propter perfectionem *purgationis maculae,* propter perfectionem *satisfactionis poenae,* propter perfectionem *sanctificationis in gratia.*

Septimo loco sequitur *sopor* in obumbratione Christi, ubi status est et requies, dum homo sentit, se protegi sub umbra alarum divinarum [1], ut non uratur ardore concupiscentiae nec timore poenae; ad quod non potest pervenire nisi per *appetionem* martyrii; nec ad appetionem martyrii nisi exstinxerit incentivum; nec ad hoc, nisi imploraverit subsidium; nec ad hoc, nisi deploret damnum suum; nec ad hoc, nisi timeat divinum iudicium; nec ad

[1] Psalm. 16, 8: Sub umbra alarum tuarum protege me. Ps. 60, 5: Inhabitabo in tabernaculo tuo in saecula, protegar in velamento alarum tuarum.

hoc, nisi recordetur et erubescat flagitium. Qui vult ergo habere pacis soporem, procedat secundum praeassignatum ordinem.

§ 3.

De septem gradibus, quibus pervenitur ad splendorem veritatis.

3. Gradus perveniendi ad *splendorem veritatis,* ad quem pervenitur per imitationem Christi, sunt hi septem, scilicet *assensus rationis, affectus compassionis, aspectus admirationis, excessus devotionis, amictus*[1] *assimilationis, amplexus crucis, intuitus veritatis;* in quibus hoc ordine progrediendum est.

Primo considera, *quis* est qui patitur, et eidem subdere per *rationis assensum,* ut credas firmissime, Christum veraciter esse Dei Filium, omnium rerum Principium, Salvatorem hominum, Retributorem meritorum omnium.

Secundo, *qualis* est qui patitur, et ei coniungere per *compassionis affectum,* ut compatiaris innocentissimo, mitissimo, nobilissimo et amantissimo.

Tertio, *quantus* est qui patitur, et ad ipsum egredere per *admirationis aspectum* et attende, quod immensus est potestate, speciositate, felicitate, aeternitate. Admirare igitur immensam potestatem annihilari, speciositatem decolorari, felicitatem tormentari, aeternitatem mori.

[1] Hoc explicatur Rom. 13, 14: Induimini Dominum Iesum Christum; cfr. Gal. 3, 27.

Quarto, *qua de causa* patitur, et te ipsum obliviscere per *devotionis excessum,* quia scilicet patitur pro tua redemptione, illuminatione, sanctificatione, glorificatione.

Quinto, *quali forma* patitur, et Christum induere per *assimilationis studium.* Passus est enim libentissime respectu proximi, severissime respectu sui, obedientissime respectu Dei, prudentissime respectu adversarii. Stude igitur ad habendum habitum benignitatis ad proximum, severitatis ad te ipsum, humilitatis ad Deum, perspicacitatis contra diabolum, secundum effigiem imitationis Christi.

Sexto attende, *quanta sunt* quae patitur, et crucem amplectere per *passionis desiderium*, ut, sicut passus est vincula ut impotens *omnipotentia,* convitia ut vilis *bonitas,* ludibria ut stultus *sapientia,* supplicia ut iniquus *iustitia;* sic et tu desideres passionem crucis, hoc est passionem plenam *iniuriis* in rebus, *convitiis* in verbis, *ludibriis* in signis, *suppliciis* in tormentis.

Septimo considera, *quid ad hoc consequitur,* quod patitur, et veritatis radium intuere per contemplationis oculum: quoniam ex hoc, quod Agnus passus est, *septem signacula libri aperta sunt,* Apocalypsis quinto [1]. Liber iste est universalis rerum notitia, in qua septem erant clausa homini, quae quidem sunt per passionis Christi éfficaciam reserata, scilicet *Deus* admirabilis, *spiritus* intelligibilis,

[1] Vers. 5. seqq.

mundus sensibilis, *paradisus* desiderabilis, *infernus* horribilis, *virtus* laudabilis, *reatus* culpabilis.

4. Primo igitur *Deus admirabilis* per crucem manifestatus est esse summae et imperscrutabilis *sapientiae,* summae et irreprehensibilis *iustitiae,* summae et inenarrabilis *misericordiae.* Summa enim sua *sapientia* decepit diabolum, summa *iustitia* quaesivit redemptionis pretium, summa *misericordia* pro nobis tradidit Filium; quae si diligenter considerentur, Deum nobis clarissime manifestant.

Secundo, *spiritus intelligibilis* manifestatus est per crucem secundum differentiam triplicem, scilicet quantae sit *benignitatis* quantum ad Angelos, quantae sit *dignitatis* quantum ad homines, quantae sit *crudelitatis* quantum ad daemones. Nam Angeli permiserunt crucifigi Dominum suum; Dei Filius crucifixus est propter genus humanum, et hoc ad suggestionem daemonum.

Tertio, *mundus sensibilis* manifestatus est per crucem, quoniam est locus, in quo regnat *caecitas,* quia lucem veram et summam non agnovit [1]; regnat *sterilitas,* quia Iesum Christum tanquam infructuosum despexit; regnat *iniquitas,* quia Deum et Dominum suum et amicum et innocentem damnavit et interfecit.

Quarto, *paradisus desiderabilis* manifestatus est per crucem, in quo est *fastigium* totius gloriae, *spectaculum* omnis laetitiae, *promptuarium* omnis

[1] Cfr. Ioan. 1, 9. seq.

opulentiae, cum Deus propter illam habitationem nobis restituendam factus fuerit homo *vilis, miser* et *pauper;* in quo *celsitudo* admisit abiectionem, *iustitia* subiit reatum, *opulentia* suscepit egestatem. Nam altissimus Imperator accepit servitutem abiectam, ut sublimaremur in gloriam; iustissimus Iudex subiit reatum poenalissimum, ut iustificaremur a culpa; opulentissimus Dominus suscepit egestatem extremam, ut locupletaremur in copia [1].

Quinto, manifestatus est per crucem, quod *infernus* est *horribilis* locus, plenus egestate, vilitate, ignominia, calamitate et miseria [2]. Si enim necesse fuit, haec Christum pati propter peccati deletionem et satisfactionem, multo fortius oportebit, haec pati damnatos propter iustam meritorum suorum retributionem et recompensationem.

Sexto, manifestata est per crucem *virtus laudabilis,* quantum scilicet sit *pretiosa, speciosa, fructuosa: pretiosa,* quia ante dedit vitam Christus, quam virtuti contrairet; *speciosa,* quia in ipsis contumeliis relucebat; *fructuosa,* quia unus usus perfectus virtutis infernum spoliavit, caelum aperuit, terram restauravit.

Septimo, manifestatus est per crucem *reatus culpabilis,* quantum detestabilis sit, cum ad sui remissionem indigeat tam magno *pretio,* tam grandi

[1] August., XIII. Confess. c. 8. n. 9: Hoc tantum scio, quia male mihi est praeter te, non solum extra me, sed et in me ipso, et omnis mihi copia, quae Deus meus non est, egestas est.

[2] Cfr. Iob 10, 22.

piaculo, tam difficili *medicamento,* in tantum, ut Deum et hominem nobilissimum in unitate personae oportuerit satisfacere pro *arrogantia,* qua nulla fuit elatior, per abiectissimam vilitatem; pro *cupiditate,* qua nulla fuit avidior, per exquisitissimam paupertatem; pro *lascivia,* qua nulla fuit dissolutior, per amarissimam acerbitatem.

5. Ecce igitur, quomodo omnia in cruce manifestantur. Omnia enim ad haec septem reducuntur. Unde ipsa crux est clavis, porta, via et splendor veritatis, quam qui tollit et sequitur iuxta modum praeassignatum *non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitae* [1].

§ 4.

De septem gradibus, quibus pervenitur ad dulcorem caritatis.

6. Gradus veniendi ad *dulcorem caritatis* per susceptionem Spiritus sancti sunt isti septem, scilicet *vigilantia* sollicitans, *confidentia* confortans, *concupiscentia* inflammans, *excedentia* elevans, *complacentia* quietans, *laetitia* delectans, *adhaerentia* conglutinans; in quibus hoc ordine progredi debes, qui vis ad perfectionem caritatis pertingere et ad amorem Spiritus sancti.

[1] Ioan. 8, 12. — Matth. 16, 24: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum et tollat crucem suam et sequatur me.

Necesse est enim, ut *vigilantia te sollicitet* propter Sponsi *promptitudinem* adeo, ut possis dicere [1]: *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo;* et illud Canticorum: *Ego dormio, et cor meum vigilat;* et illud propheticum: *Anima mea desideravit te in nocte, sed et spiritu meo in praecordiis meis de mane vigilabo ad te.*

Secundo, ut *confidentia te confortet* propter Sponsi *certitudinem* adeo, ut possis dicere [2]: *In te, Domine, speravi, non confundar in aeternum;* et illud Iob: *Etiam si occiderit me, in ipso sperabo.*

Tertio, ut *concupiscentia te inflammet* propter Sponsi *dulcedinem* adeo, ut possis dicere [3]: *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus;* et illud Canticorum: *Fortis est ut mors dilectio;* et illud: *Quia amore langueo.*

Quarto, ut *excedentia te elevet* propter Sponsi *celsitudinem* adeo, ut possis dicere [4]: *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum!* et illud sponsae: *Trahe me post te* etc.; et illud Iob: *Suspendium elegit anima mea.*

Quinto, ut *complacentia te quietet* propter Sponsi *pulcritudinem* adeo, ut possis dicere illud

[1] Psalm. 62, 2. — Duo seqq. loci sunt Cant. 5, 2. et Isai. 26, 9.

[2] Psalm. 30, 2.

[3] Psalm. 41, 2, post quem Cant, 8, 6. et 2. 5. Pro his duobus locis quidam codices substituunt: *et illud beati Ioannis Evangelistae: Odor tuus, Christe, aeternas in me exhibuit concupiscentias.*

[4] Psalm. 83, 2. — Duo seqq. loci sunt Cant. 1, 3. et Iob 7, 15.

sponsae [1]: *Dilectus meus mihi, et ego illi;* et illud: *Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex millibus.*

Sexto, ut *laetitia te delectet* propter Sponsi *plenitudinem* adeo, ut possis dicere [2]: *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuae laetificaverunt animam meam;* et illud: *Quam magna multitudo dulcedinis tuae, Domine!* et illud Apostoli: *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio* etc.

Septimo, ut *adhaerentia te conglutinet* propter amoris Sponsi *fortitudinem* adeo, ut possis dicere [3]: *Mihi autem adhaerere Deo bonum est;* et illud: *Quis nos separabit a caritate Christi?*

7. In his enim gradibus ordo est, nec status est ante ultimum, nec ad illum pervenitur nisi per gradus intermedios et mutuo intra se positos. Et in primo viget consideratio, in ceteris vero sequentibus dominatur affectio. *Vigilantia* enim considerat, quam honestum, quam conferens, quam delectabile sit diligere Deum [4]; et ex hoc quasi nata *fiducia* parit *concupiscentiam,* et illa *excedentiam,* quousque per-

[1] Cant. 2, 16. et deinde 5, 10.

[2] Psalm. 93, 19, cui subnectuntur Ps. 30, 20. (pro quo nonnulli codd. Cant. 5, 1: *Comedi favum cum melle meo*) et II. Cor. 7, 4.

[3] Psalm. 72, 28, post quem Rom. 8, 35.

[4] Secundum Aristot., II. Ethic. c. 3, triplex distinguitur bonum, quod in electionem cadere potest, scil. honestum, utile et iucundum.

veniatur ad copulam et osculum et amplexum, ad quod nos perducat etc. Amen.

§ 5.

Recapitulatio.

8. Possunt autem dicti gradus reduci ad compendium per hunc modum. Primo distinguuntur gradus *purgationis* sic: propter *flagitium* erubesce, propter *iudicium* contremisce, propter *damnum* ingemisce, propter *remedium* implora subsidium, propter *adversarium* expugna incentivum, propter *bravium* anhela ad martyrium, propter *umbraculum* approxima ad Christum.

Gradus pertinentes ad *illuminationem* distinguuntur sic: Considera, *quis* est, qui patitur, et credens captivare; *qualis* est, qui patitur, et condolens amaricare; *quantus* est, qui patitur, et obstupescens admirare; *qua de causa* patitur, et confidens regratiare; *quali forma* patitur, et subsequens assimilare; *quanta* sunt, quae patitur, et exardescens amplexare; *quid ad hoc consequitur,* et intelligens contemplare.

Gradus *viae unitivae* sic distinguuntur: te *vigilantia* sollicitet propter Sponsi promptitudinem; te *confidentia* corroboret propter eius certitudinem; *concupiscentia* te inflammet propter eius dulcedinem; *excedentia* te sublevet propter eius celsitudinem; *complacentia* te quietet propter eius pulcritudinem;

laetitia te inebriet propter amoris eius plenitudinem; *adhaerentia* te conglutinet propter amoris eius fortitudinem, ut dicat semper devota anima in corde suo ad Dominum: Te quaero, in te spero, te desidero, in te consurgo, te accepto, in te exsulto et tibi finaliter adhaereo.

§ 6.

Alia distinctio novem graduum proficiendi.

9. Nota, quod gradus proficiendi possunt etiam aliter distingui, secundum triplicem differentiam triplicatam, triplici hierarchiae consonam. Necessaria enim sunt cuilibet tria, scilicet *amaritudo*, *gratitudo*, *similitudo*, et hoc post lapsum. Si enim homo non peccasset, duo sufficerent, scilicet *gratitudo* et *similitudo*: *gratitudo* propter gratiam, *similitudo* propter iustitiam. Sed nunc necessaria est etiam *amaritudo* propter medicinam. Peccata enim per delectationem perpetrata deleri non possunt, nisi interveniat contritio afflictiva.

In *amaritudine* debet esse *ponderatio malorum* propter proprias nequitias, *memoratio dolorum* propter Christi angustias, *postulatio remediorum* propter proximi miserias.

In *gratitudine* debet esse *admiratio beneficiorum* propter creationem de nihilo, *annihilatio meritorum* propter reparationem de peccato, *actio gratiarum* propter ereptionem de inferno. Fuit enim

creatio ad imaginem, *redemptio* per proprium sanguinem, *ereptio* usque ad caeli altitudinem.

In *similitudine* debet esse *aspectus veritatis* elevatus ad superiora, *affectus caritatis* dilatatus ad exteriora, *actus virilitatis* ordinatus ad interiora; ut sic fiat *erectio supra te* per *aspectum veritatis,* et hoc per contemplationem divinorum, *intelligentia,* per circumspectionem universorum, *scientia,* per captivationem iudiciorum, *fide formata* [1]. — Item, *extensio circa te* debet diligenter fieri per *affectum caritatis,* et hoc per *appetitum* deliciarum caelestium, *sapientia;* per *amplexum* rationabilium, *amicitia;* per *contemptum* voluptatum carnalium, *modestia.* — Item, *exercitatio intra te* debet esse per *actum virilitatis,* et hoc per aggressum difficilium, *strenuitate;* per actum laudabilium, *magnanimitate;* per amplexum humilium, *humilitate.*

10. *Purgatio* autem *in amaritudine,* in qua est *contritio respectu sui,* debet esse *dolorosa* per tristitiam propter mala prementia te ipsum, Christum et proximum. — *Compassio respectu Christi* debet esse *timorosa* per reverentiam propter iudicia latentia, et tamen vera, licet incerta, sicut tempus, dies et hora. — *Commiseratio respectu proximi* debet esse *clamorosa* per confidentiam propter patrocinia semper parata per Deum, per Christum, per Sanctorum suffragium.

[1] Epist. II. Cor. 10, 5: In captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.

Illuminatio in similitudine, in qua est *aspectus veritatis primae* erectus ad incomprehensibilia, expansus ad intelligibilia, exinanitus ad credibilia; in qua etiam est *affectus caritatis* erectus ad Deum, extensus ad proximum et exinanitus ad mundum; *actus virilitatis*, erectus ad commendabilia, extensus ad communicabilia, exinanitus ad contemptibilia.

Perfectio in gratitudine, in qua est *vigilantia* exsurgens ad canticum propter beneficiorum utilitatem; *laetitia* exsultans ad iubilum propter donorum pretiositatem; *benevolentia* accedens ad amplexum propter dantis liberalitatem.

§ 7.

De duplici contemplatione rerum divinarum.

11. Nota, quod *aspectus veritatis* debet esse erectus ad incomprehensibilia, et haec sunt mysteria summae Trinitatis, ad quae erigimur contemplando, et hoc dupliciter: vel per *positionem,* vel per *ablationem.* Primum ponit Augustinus [1], secundum Dionysius.

Per *positionem* primo intelligimus, in divinis esse quaedam ut *communia,* quaedam ut *propria,* quaedam ut *appropriata,* quae quidem sunt [2] media

[1] Libr. V. seqq. de Trin.; Dionys., de Mystica Theolog. c. 1. § 2. usque ad finem opusculi.

[2] Cfr. Bonav., I. Sent. d. 34. q. 3. et d. 36. a. 1. q. 2. in corp.; Breviloq. p. I. c. 6.

inter haec et illa. Intellige igitur et contemplare, si potes, *communia* circa Deum et vide, quoniam Deus est *essentia prima, natura perfecta, vita beata;* quae necessariam habent consequentiam [1]. — Rursus attende et vide, si potes, quoniam Deus est *aeternitas praesens, simplicitas replens, stabilitas movens;* quae similiter consequentiam et connexionem naturalem habent. — Postremo attende, quoniam Deus est *lux inaccessibilis* [2], *mens invariabilis, pax incomprehensibilis;* quae non tantum essentiae unitatem, sed etiam includunt perfectissimam Trinitatem. *Lux* quidem tanquam parens generat *splendorem*, splendor autem et lux producunt *calorem,* ita quod *calor* procedit ab utroque, licet non per modum prolis. Si ergo Deus vere lux est inaccessibilis, ubi splendor et calor est substantia et hypostasis, vere in Deo est Pater et Filius et Spiritus sanctus, quae sunt *propria* divinarum personarum [3]. — *Mens* etiam tanquam principium concipit et producit ex se *verbum,* a quibus emanat *amoris donum;* et hoc est in omni mente perfecta reperire. Si ergo Deus est *mens invariabilis,* planum est, quod in divino *esse*

[1] De qua vide Itinerar. mentis in Deum, c. 5. n. 5. seqq., ubi etiam de seq. propositione; Breviloq. p. I. c. 2.

[2] Epist. I. Tim. 6, 16: Lucem inhabitat inaccessibilem.

[3] Cfr. Isidor., II. Differentiar. c. 2. n. 3; Lib. de Cognitione verae vitae (inter opera August.), c. 10. et Honor. Augustodunens., I. Elucidar. c. 1. (Migne, Patrolog. Lat. tom. 172 col. 1110); S. Bonav., Collat. in Hexaëm. collat. 13. n. 22. et collat. 21. n. 2.

est Principium primum, Verbum aeternum, Donum perfectum, quae sunt propria divinarum personarum [1]. — *Pax* etiam includit nexum plurium; perfecte autem necti non possunt nisi similes; similes autem non sunt, nisi ambo a tertio, vel unus ab altero. Sed in divinis non possunt ambo esse a tertio eodem modo: necesse est ergo, quod si in divinis est vera pax, quod ibi sit prima origo, eius imago, utriusque connexio [2].

12. Deinde in divinis sunt *appropriata* secundum triplicem differentiam. — *Prima* appropriata sunt *unitas, veritas, bonitas.* Attribuitur *unitas* Patri, quia origo; *veritas* Filio, quia imago; *bonitas* Spiritui sancto, quia connexio [3].

Secunda appropriata sunt *potestas, sapientia,* et *voluntas: potestas* Patri, quia Principium; *sapientia* Filio, quia Verbum; *voluntas* Spiritui sancto, quia Donum.

Tertia appropriata sunt *altitudo*, *pulcritudo* et *dulcedo: altitudo* Patri, propter unitatem et potestatem. Nihil enim aliud est altitudo quam sin-

[1] Cfr. August., XI. de Trin. c. 2. n. 2. seqq. et XV. c. 10. n. 17; S. Bonav., Qq. disput. de Mysterio Trin. q. 1. a. 2. in corp. et Itinerar. mentis in Deum, c. 3. n. 5.

[2] Cfr. I. Sent. d. 2. q. 4. et d. 10. a. 2. q. 2.

[3] August., I. de Doctrina christiana, c. 5. n. 5: In Patre unitas, in Filio aequalitas, in Spiritu sancto unitatis aequalitatisque concordia. Cfr. I. Sent. d. 3. p. I. dub. 3. et 4; d. 31. p. II. a. 2. q. 3; d. 34. q. 3. et dub. 7; Breviloq. p. I. c. 6. et Collat. in Hexaëm. collat. 21. n. 4. seqq., ubi etiam de seqq. appropriatis.

gularis et unica potestas [1]. *Pulcritudo* Filio, propter veritatem et sapientiam. Nam sapientia *multitudinem* idearum, veritas autem *aequalitatem* includit; « pulcritudo autem nihil aliud est quam aequalitas numerosa [2] ». *Dulcedo* Spiritui sancto, propter voluntatem et bonitatem. Ubi est summa bonitas iuncta cum voluntate, ibi est summa caritas et summa dulcedo. — Est igitur in Deo *altitudo* terribilis, *pulcritudo* mirabilis, *dulcedo* desiderabilis, et hic est status [3]. — Haec est igitur erectio per viam *affirmationis.*

13. Sed alia est eminentior, scilicet secundum *viam negationis*, quoniam, ut dicit Dionysius [4], « affirmationes incompactae sunt, negationes verae », licet enim minus videantur dicere, plus dicunt. Et hic modus erectionis est per abnegationem omnium, ita quod in negationibus illis sit *ordo*, incipiendo ab inferioribus usque ad superiora, sit etiam *supereminentis positionis inclusio*, ut cum dicitur: Deus non est quid *sensibile*, sed supersensibile, nec *imaginabile* nec *intelligibile* nec *existens*, sed super omnia haec. Et tunc veritatis aspectus fertur in men-

[1] Cfr. August., Enarrat. in Ps. 131, 17. n. 27.

[2] Secundum August., VI. de Musica, c. 13. n. 38. Cfr. tom. V. pag. 301, nota 1. — De veritate, quatenus *aequalitatem* sive adaequationem rei et intellectus includit, cfr. August., de Vera Relig. c. 36. n. 66. et S. Bonav., tom. I. pag. 707, nota 5.

[3] Cfr. Collat. in Hexaëm. collat. 21. n. 4. seqq.

[4] De Caelesti Hierarch. c. 2. § 3: Negationes de Deo sunt verae, affirmationes vero incompactae (incongruae; cfr. tom. I. pag. 589, nota 2.). Vide etiam de Mystica Theolog. c. 1-5, in quibus ea quae sequuntur, insinuantur.

tis caliginem et altius elevatur et profundius ingreditur, pro eo quod excedit se et omne creatum[1]. Et hic est nobilissimus elevationis modus; sed tamen ad hoc, quod sit perfectus, praeexigit alium, sicut perfectio illuminationem, et sicut negatio affirmationem[2]. Hic autem modus ascendendi tanto est vigorosior, quanto vis ascendens est intimior; tanto fructuosior, quanto affectio proximior. Et ideo valde utile est in illa exerceri.

14. Nota, quod in prima hierarchia Veritas est *advocanda* per gemitum et orationem, et hoc est Angelorum; *audienda* per studium et lectionem, et hoc Archangelorum; *annuntianda* per exemplum et praedicationem, et hoc Principatuum. — In secunda hierarchia Veritas est *adeunda* per refugium et commissionem, et hoc Potestatum; *apprehendenda* per zelum et aemulationem, et hoc Virtutum; *associanda* per sui contemptum et mortificationem, et hoc Dominationum. — In tertia hierarchia Veritas est *adoranda* per sacrificium et laudationem, et hoc Thronorum; *admiranda* per excessum et contemplationem, et hoc Cherubim; *amplectenda* per osculum et dilectionem, et hoc Seraphim. — Nota diligenter praedicta, quoniam in illis est fons vitae.

[1] Cfr. Itinerar. mentis in Deum, c. 7. n. 5, et Collat. in Hexaëm. collat. 2. n. 29.

[2] Aristot., I. Poster. c. 21. in fine (c. 25.): Affirmativa autem negativa prior et notior; per affirmativam enim negativa nota; et prior affirmativa est, sicut *esse* prius est *non-esse*.

OPUSCULUM II.

SOLILOQUIUM

DE QUATUOR MENTALIBUS EXERCITIIS

Prologus.

1. *Flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi, a quo omnis paternitas in caelo et in terra nominatur, ut det vobis secundum divitias gloriae suae virtute corroborari per Spiritum eius in interiori homine, Christum per fidem habitare in cordibus vestris; in caritate radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus Sanctis, quae sit longitudo, latitudo, sublimitas et profundum, scire etiam supereminentem scientiae caritatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei;* ad Ephesios tertio [1].

[1] Vers. 14-19. Pro *in interiori homine* Vulgata *in interiorem hominem;* cfr. tom. VII. pag. 430, nota 3. — Subinde respicitur Act. 9, 15: Quoniam *vas electionis* est mihi iste.

Paulus apostolus, vas aeternae electionis, sacrarium divinae sanctificationis, speculum et exemplar supernae contemplationis, in verbis praemissis ostendit nobis mentalis exercitationis *ortum, obiectum* et *fructum.* — Mentalis enim exercitatio, si debet esse pia et salutifera, oportet, quod habeat potentiam supernaturaliter confortantem, sapientiam regulantem et clementiam consolantem. Flectat igitur anima devota, divinae contemplationis amore accensa, genua mentis ante thronum beatissimae et incomprehensibilis Trinitatis, pulset humiliter et postulet sapienter Dei Patris confortatricem potentiam, ne labore depressa succumbat; Dei Filii regulatricem sapientiam, ne errore seducta a veritate deviet; Dei Spiritus sancti consolatricem pietatem et clementiam, ne taedio devicta deficiat. *Omne* enim *datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum,* Iacobi primo [1]; et secundum Augustinum, « omne bonum nostrum aut Deus est, aut a Deo est ». Unde non immerito in omni boni operis initio ille est invocandus, a quo omne bonum originaliter progreditur, per quem omne bonum exemplariter producitur, et ad quem omne bonum finaliter reducitur. Haec est illa ineffabilis Trinitas, Pater, Filius et Spiritus sanctus, quam tangit Apostolus, cum dicit [2]: *Flecto genua mea* etc., usque ibi: *ut possitis.*

[1] Vers. 17. — Sententia Augustini habetur I. de Doctr. christiana, c. 31. n. 34; de Vera Relig. c. 18. n. 35; cfr. de Natura boni, c. 1.

[2] Eph. 3, 14-18.

2. Secundo ostendit istius salutiferae mentalis exercitationis *obiectum*. Obiectum vero exercitationis devotae mentis debent esse *interiora* et *exteriora*, *inferiora* et *superiora*. — Debet enim anima devota per mentale exercitium contemplationis radium reflectere primo ad *interiora sua*, ut videat, qualiter sit formata per naturam, deformata per culpam, reformata per gratiam. — Secundo debet convertere radium contemplationis ad *exteriora*, ut cognoscat, quam instabilis sit mundana opulentia, quam mutabilis mundana excellentia, et quam miserabilis mundana magnificentia. — Debet etiam tertio radium contemplationis convertere ad *inferiora*, ut intelligat humanae mortis inevitabilem necessitatem, iudicii finalis formidabilem austeritatem, poenae infernalis intolerabilem poenalitatem. — Debet quarto convertere radium contemplationis ad *superiora*, ut cognoscat et sapiat caelestis gaudii inaestimabilem pretiositatem, ineffabilem deliciositatem et interminabilem aeternitatem. — Haec est illa *crux beata*, quatuor finibus terminata, in qua, o anima devota, cum tuo dulcissimo sponso Iesu Christo debes iugiter meditando pendere. Hic est ille *currus igneus*, quatuor rotis consummatus, in quo debes post tuum fidelissimum amicum assidue contemplando caeli palatium conscendere [1]. Haec est illa *quadruplex regio*, videlicet orientalis, occidentalis, aquilonaris et meridionalis, quam tu, o anima, quotidie debes peregrinando

[1] Libr. IV. Reg. 2, 11: Ecce currus igneus... et ascendit Elias per turbinem in caelum.

intrare et tuum dilectum specialissimum in ea speculando quaerere et investigare, ut possis dicere cum sponsa [1]: *In lectulo meo quaesivi per noctem quem diligit anima mea.* Haec quatuor tangit Apostolus, cum subiungit: *Ut possitis comprehendere cum omnibus Sanctis, quae sit longitudo, latitudo, sublimitas et profundum.*

3. Tertio ostendit *fructum* salutiferae exercitationis. Fructus autem istius salutiferae exercitationis, si digne et laudabiliter exsequatur, est felicitas aeterna, quae est quid optimum et pulcherrimum et per se sufficientissimum, nullo extra se indigens; in qua [2] « videbimus et amabimus, vacabimus et laudabimus » in aeternum et ultra eum qui est benedictus in saecula. Hunc fructum promittit Apostolus, quando sermonem concludit dicens: *Ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.* Hanc plenitudinem tunc inveniemus, quando [3] « Deus erit voluntati multitudo pacis, rationi plenitudo lucis, memoriae continuatio aeternitatis ». Tunc enim *Deus* erit *omnia in omnibus* [4], « cum a ratione omnis error, a voluntate omnis dolor et a memoria omnis timor recesserit, et successerit illa quam speramus mira serenitas, divina iucunditas, aeterna securitas ».

[1] Cant. 3, 1.

[2] Ut dicit August., XXII. de Civ. Dei, c. 30. n. 5. — Exod. 15, 18: Dominus regnabit *in aeternum et ultra.*

[3] Secundum Bernard., Serm. 11. in Cant. n. 5.

[4] Epist. I. Cor. 15, 28, post quem sequitur sententia Bernardi, Serm. 11. in Cant. n. 6.

4. Hunc tractatum, instigante conscientia, propter simpliciores quosque simplicibus verbis de Sanctorum dictis compilavi per modum cuiusdam dialogi, in quo *anima* devota, veritatis aeternae discipula, meditando *interrogat*, et *homo* interior mentaliter loquendo *respondet*[1]. — Ut autem ad istius mentalis exercitationis inaestimabilem contemplationem perveniamus, ab exordio incipiamus et Patrem luminum humiliter invocando accedamus, genua cordis devote flectamus ante thronum aeternae Maiestatis, et ante solium individuae Trinitatis lacrymis et gemitibus incessanter clamemus, ut Deus Pater per suum benedictum Filium in Spiritu sancto donet nobis gratiam exercitandi mentaliter, ut possimus cognoscere, *quae sit longitudo, latitudo, sublimitas et profundum*, ut per hanc pertingamus ad eum qui est omnis desiderii finis et complementum. Amen.

[1] Eundem procedendi modum exhibet Hugo a S. Vict. in suo Soliloquio de arrha animae; cfr. Isidor., lib. de Synonymis, in quo inducitur *homo* miserias deflens et *ratio* consolans; et liber de Cognitione verae vitae (inter opera August.), in quo *magister* et *discipulus* loquuntur.

Cap. I.

Quomodo anima per mentale exercitium debeat radium contemplationis reflectere ad interiora sua, ut videat, qualiter sit formata per naturam, deformata per culpam et reformata per gratiam.

§ 1.

Praeambulum.

1. Interrogatio animae. Dic, quaeso, o homo, si post devotam invocationem divinae magnificentiae et post humilem implorationem aeternae sapientiae et demum post flebilem supplicationem supernae pietatis et clementiae gratiam exercitandi mentaliter circa hanc *quadruplicem* materiam, videlicet longitudinis, latitudinis, sublimitatis et profunditatis, obtinerem; quo ordine inchoem, ne meritum huius exercitationis amittam, si indebito ordine ignoranter procedam? « Ordinis enim ignorantia, secundum beatum Ambrosium [1], perturbat formam meritorum »: « nec reputatur, secundum eundem, perfecta rei cognitio in nobis existere, cum scimus, quid faciendum, et ignoramus, quo ordine sit procedendum ».

[1] Serm. 4. in Ps. 118, 27. n. 12: « Ordinis ignorantia conturbat negotiorum naturam formamque meritorum »; ibid. paulo superius: Nam scire, quid facias, et ordinem nescire faciendi non est perfectae cognitionis; offendunt plerumque praepostera.

2. Homo. O anima, secundum beatum Bernardum ad Eugenium Papam[1], « a te tua consideratio inchoet, ne frustra extendaris ad alia, te neglecta ». Idem in Meditationibus[2]: « Multi multa sciunt et se ipsos nesciunt, alios inspiciunt et se ipsos deserunt, Deum quaerentes per exteriora, deserentes sua interiora, quibus interior est Deus. Idcirco ab exterioribus ad interiora redeam et ab inferioribus ad superiora conscendam; ut possim cognoscere, unde venio aut quo vado, unde sim et quid sim; et ita per cognitionem mei ascendam ad cognitionem Dei ». Item, Chrysostomus super Matthaeum[3] dicit: « Non minima pars philosophiae est cognitio sui ». Item, Ambrosius in Hexaëmeron[4]: « Cognosce, quantus sis; attende tibi, ut consideres, quid in te intret in cogitatione, quid exeat in sermone ». — « Vitam igitur tuam, o anima, quotidiana discussione examina. Attende diligenter, quantum proficias et quantum deficias; qualis sis in moribus, qualis in affectionibus; quam similis sis Deo et quam dissimilis, quam prope

[1] Sive II. de Considerat. c. 3. n. 6.

[2] Scilicet in Meditationibus piissimis de cognitione humanae conditionis (inter opera Bernardi), c. 1. n. 1.

[3] Homil. 25. (alias 26.) n. 4: Nec sane minima pars est philosophiae, cum meritum nostrum dignoscere possumus. Hic enim se ipsum maxime novit, qui se nihil esse existimat. Cfr. Glossa *ordinaria* (ex Origene, Homil. 3. in Exod.) in Exod. 4, 10.

[4] Libr. VI. c. 8. n. 50: Cognosce ergo te, o homo, quantus sis... attende tibi, ut consideres, quid in te intret, quid ex te exeat. Non de cibo dico, qui absorbetur et egeritur, sed de cogitatione dico, de sermone assero.

et quam longe. Illud semper agnosce, quod multo laudabilior et melior es, si te cognoscis, quam si, te neglecto, cursum siderum, vires herbarum, complexiones hominum, naturas animalium cognosceres et scientiam omnium caelestium et terrestrium haberes. Redde ergo te tibi, et si non semper, saltem interdum. Rege tuos affectus, dirige actus, corrige gressus [1] ». Igitur, anima, tene consilia Sanctorum et primo radium contemplationis converte ad regionem *orientalem,* hoc est ad considerationem tuae conditionis. Diligenter igitur considera, quam generose a summo Artifice *sis facta per naturam,* quam vitiose a tua voluntate *deformata sis per culpam,* quam gratiose a divina bonitate saepius *reformata sis per gratiam.*

§ 2.

Quam generose a summo Artifice formata sit anima per naturam.

3. Primo ergo considera, quam *generose formata sis per naturam.* Generositas tua naturalis consistit in hoc, ut existimo, quia tibi naturaliter ad

[1] Ita auctor Meditat. piissim. de cognit. human. conditionis (cfr. supra pag. 49, nota 2.). Post *quam longe* textus originalis prosequitur *non locorum intervallis, sed morum affectibus. Stude cognoscere te; quam multo* etc. Quidam codex addit *Unde Algazel* [cfr. I. Philosophiae, tr. 3. c. 1. de scientia Dei, sententia 3. et 4; Logic. c. 2. circa finem, ed. Venet. 1506]: *Homo, cognosce te ipsum, et cognoscis omnia.*

tui decorem impressa est imago beatissimae Trinitatis. Unde Anselmus in Proslogio [1]: « Fateor, Domine, et gratias ago, quia me creasti ad tuam imaginem, ut tui memor sim, te cogitem, te diligam ». Bernardus in Meditationibus [2]: « Secundum interiorem hominem tria in me invenio, per quae Deum recolo, conspicio et concupisco. Haec tria sunt memoria, intelligentia et voluntas. Cum enim Dei reminiscor, in ipso delector; *memoria enim eius super vinum.* Intelligentia ipsum intueor, quantum in se sit incomprehensibilis, quia principium est et finis; quantum in Angelis desiderabilis, quia *desiderant in eum prospicere;* quantum in Sanctis omnibus delectabilis, quia in eo assidue laetantur; quantum in creaturis omnibus admirabilis, quia omnia potenter creat, sapienter gubernat, benigne dispensat ». Cum haec intueor, ipsum concupisco. « Cum Deum per voluntatem diligo, me ipsum in eum transformo ». Haec Bernardus [3]. Recognosce ergo, o anima mea, quam

[1] Cap. 1, ubi pro *quia me creasti ad tuam imaginem* textus originalis *quia creasti in me hanc imaginem tuam.*

[2] Cap. 1. n. 1; cfr. supra pag. 49, nota 2. Pro *in me invenio* textus originalis *in mente mea invenio,* qui etiam hinc inde plura interiicit. Allegantur Cant. 1, 3, quem textus originalis omittit, et I. Petr. 1, 12.

[3] Cfr. Tract. de caritate (inter opera Bernardi), c. 18. n. 61: Qui Deum diligit... quodam modo, ut ita dixerim, consubstantiat se dilecto. Hugo a S. Vict., de Arrha animae: Ea vis amoris est, ut talem esse necesse sit, quale illud est, quod amas [quae hic Vat. adiungit], et qui per affectum coniungeris in ipsius similitudinem ipsa quodam modo dilectionis societate transformaris.

mira et inaestimabilis dignitas est, esse non solum vestigium Creatoris, quod est commune omnibus creaturis, sed etiam esse imaginem eius, quod est proprium creaturae rationalis. *Lauda* igitur, anima mea, *Dominum, lauda Deum tuum, Sion*[1]. « Expergiscere et lauda, exsulta et gaude, quia insignita es Dei imagine, decorata similitudine, particeps rationis, capax aeternae beatitudinis ».

4. Sed quia haec modica non immerito forte iudicarentur, si morte finirentur; exsulta et lauda, quia cum praedictis dedit tibi *naturam immortalem*, substantiam incorruptibilem, durationem interminabilem, vitam perpetuam. « Imago enim aeternae Trinitatis non esses, si termino mortis claudi posses », Augustinus de Trinitate[2]. « O anima, adverte, quod Creator tuus post illud *esse* dedit tibi pulcrum *esse*, dedit tibi perpetuum *esse*, deditque tibi vivere, sentire, discernere, sensibus te decoravit, sapientia illustravit ». « Tuam igitur pulcritudinem attende, ut intelligas, qualem debeas pulcritudinem diligere. Quodsi temetipsam, ut expedit, contemplari non sufficis, cur saltem, quid de te aestimare debeas, ex iudicio alieno non perpendis ? Sponsum habes, de cu-

[1] Psalm. 147, 12. Sequitur Bernard., Meditat. c. 3. n. 7. — August., XIV. de Trin. c. 8. n. 11 : Eo quippe ipso imago eius est, quo eius capax est eiusque particeps esse potest.

[2] Libr. XIV. c. 2-4. n. 4-6, sententialiter; clarius in libro de Spiritu et anima (inter opera August.), c. 18. et in M. Aurelii Cassiodori libro de Anima, c. 2; cfr. Bonav., tom. I. pag. 159, nota 13. et tom. II. pag. 460, nota 3.

ius pulcritudine, si dubitares, scire posses, quod tam pulcher, tam formosus, tam unicus Dei Filius tuo aspectu captus non esset, si eum singularis decor tuus et ultra ceteros admirandus non traxisset ». Haec Augustinus [1].

5. Sed haec fortasse, o anima nimis ingrata, tibi videntur modica; propterea audi tertio dignitatem admirabilem, quod *tantae es simplicitatis*, quod nihil potest domum mentis tuae inhabitare, nihil potest ibi mansionem facere nisi simplicitas et puritas Trinitatis aeternae. Ecce, quid dicit Sponsus [2]: *Ego et Pater meus ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus;* et alibi: *Festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere.* Illabi enim menti nulli possibile est nisi soli Deo, qui eam creavit. Ipse enim est qui intimior intimo tuo esse perhibetur, sicut Augustinus testatur [3]. Gaude igitur, o felix anima, quod potes esse tanti hospitis hospita. Bernardus [4]:

[1] De Diligendo Deo (inter opera August.), c. 6. et 4, quae, ut editores operum August. praenotant, inveniuntur apud Hug. a S. Vict., de Arrha animae (ed. Migne, Patrolog. Lat. tom. 176. col. 960 seq. et 954).

[2] Ioan. 14, 23, post quem Luc. 19, 5.

[3] Libr. III. Confess. c. 6. n. 11: Tu autem eras interior intimo meo et superior summo meo. Libr. VIII. de Gen. ad litt. c. 26. n. 48: Cum sit ipse... et interior omni re, quia in ipso sunt omnia, et exterior omni re, quia *ipse est super omnia.* Cfr. Bonav., tom. II. pag. 226, nota 5. et 7; tom. III. pag. 643, nota 4.

[4] Serm. 2. de Dedicatione ecclesiae, n. 2: Propter quod iam festina [anima], adorna thalamum tuum, Sion, quoniam complacuit Domino in te... Quanta enim Dei benignitas, quanta di-

« O felix anima, quae quotidie cor suum mundat, ut inhabitantem Deum suscipiat, cuius hospes nullo bono indiget, quia auctorem omnium bonorum in se habet ». « O quam beata anima, apud quam Deus requiem invenit, quia dicere potest: *Qui creavit me requievit in tabernaculo meo!* Negare siquidem ei caeli requiem non poterit », qui sibi in hac vita requiem praeparavit. Haec Bernardus [1]. O anima, nimis es avara, si non sufficit tibi tanti hospitis praesentia, quia scito, quod tam liberalis est, quod *communicabit* tibi *de bonis* suis; quod tam pius est, quod ditabit te donis suis. Nullo enim modo deceret tantum principem, si dimitteret hospitam suam indigentem. « Adorna igitur thalamum tuum et suscipe regem Christum [2] », de cuius praesentia exsultabit et laetabitur tota familia tua. O vere mira et multum admirabilis sententia! « Rex, cuius pulcritudinem sol et luna mirantur [3] », cuius magnitudinem caelum et terra reverentur, de cuius sapientia caelestium spirituum agmina illuminantur, de cuius clementia omnium Beatorum collegia satiantur, talis

gnatio, quanta dignitas, quanta gloria animarum, quod Dominus universorum, et qui nullam habet indigentiam, templum sibi fieri iubet in illis etc.

[1] Sive auctor Meditat. piissim. etc. (cfr. supra pag. 49, nota 2.) c. 1. n. 2. Allegatur Eccli. 24, 12.

[2] Missale Roman. pro processione in festo Purificationis B. M. Virg. Superius respicitur Sap. 8, 9.

[3] Ut dicitur in Epist. 1. ex Ambrosianarum numero segregatarum, n. 3, in qua describitur martyrium S. Agnetis (cfr. Breviar. Roman. 21. Ianuar. antiph. 1. tertii Nocturn.).

tuum, o anima, desiderat hospitium, tuum coenaculum plus quam caeleste palatium appetit et exoptat. *Deliciae* enim suae sunt *esse cum filiis hominum* [1].

6. Sed si haec adhuc te non movent ad laudandum Creatorem tuum, converte contemplationis radium ad quartum beneficium et recognosce, quod *tantae capacitatis* es, quod nulla creatura infra Deum sufficit satiare tuum desiderium. Hugo de S. Victore [2]: « Omnis iucunditas, omnis suavitas, omnis pulcritudo creaturarum afficere cor humanum potest, satiare non potest ». Anselmus [3]: « Omnis copia, quae Deus non est, mihi inopia est ». « Et quia revera, secundum Gregorium in Moralibus [4], anima humana ad Deum appetendum facta est, quidquid infra Deum appetit, minus est, ideoque iure ei non sufficit quod Deus non est ».

7. Iam, ut aestimo, anima, sufficienter vidisti tuam nobilitatem, quae est valde laudabilis; converte nunc radium contemplationis ad tuam super ceteras creaturas *potestatem*, quae revera est admirabilis. Hugo de Arrha animae [5]: « O anima mea, quid de-

[1] Prov. 8, 32.

[2] In Eccle. homil. 2. Cfr. Bonav., tom. VI. pag. 17, nota 1.

[3] Cfr. Meditat. 14. c. 2: « Si cuncta, quae fecisti, dederis mihi, non sufficit servo tuo, nisi te ipsum dederis ». Pro *Anselmus* fortasse substituendum *Augustinus;* vide supra pag. 31, notam 1. Cfr. etiam Gregor., XX. Moral. c. 38. n. 73. et XXII. c. 3. n. 5.

[4] Libr. XXVI. c. 44. n. 79.

[5] Textus originalis (ed. Migne, col. 955) plura hinc inde interserit et finem sic exhibet: *dirigit, ut obsequiis tuis famu-*

dit tibi Sponsus tuus? Respice mundum istum: omnis natura ad hunc finem cursum suum dirigit, ut tuis utilitatibus deserviat tuisque oblectamentis secundum distributionem temporum indesinenter occurrat ». Vide iam, anima mea, et diligenter considera, quod Creator tuus, rex tuus, sponsus et amicus, totam machinam mundialem ad tuum ordinavit ministerium. — Ecce, *Angeli* purgant et inflammant tuum affectum, illuminant et informant tuum intellectum, perficiunt et custodiunt tuum subiectum. Magna enim est dignitas habere tales doctores, tales consolatores, tales conservatores. Et Bernardus[1]: « O anima, si videre posses, quanto gaudio quantoque tripudio assistunt orantibus, intersunt meditantibus, quanto studio nos in bono conservant, quanto desiderio nos et salutem nostram aeternam exspectant »! — *Caelum* tibi deservit per suum motum, luminaria caeli per suum influxum, sol causat tibi diem, luna illuminat tibi noctem, ignis temperat aëris frigiditatem, aër tibi mitigat ignis internam caliditatem, aqua tibi mundat foetorem, mitigat tibi sitis ardorem et fecundat terrae vigorem. *Terra* vero te sustentat sua soliditate, recreat sua fertili-

letur et utilitati deserviat tuisque oblectamentis pariter et necessitatibus secundum affluentiam indeficientem occurrat. Hoc caelum, hoc terra... explere non cessant; in hoc circuitus temporum annuis innovationibus etc.

[1] Sive auctor Meditat. piissim. etc. (cfr. supra pag. 49, nota 2.) c. 6. n. 16, ubi tamen sententia haec multo diffusior exhibetur.

tate, delectat sua amoenitate. — Ecce, anima, breviter discurristi per singula ab inferioribus ad superiora et invenisti, quod « omnis creatura ad hunc finem ex divina ordinatione cursum suum dirigit, quatenus tuis utilitatibus deserviat tuisque oblectamentis indesinenter occurrat[1] ». « Sed cave, anima mea, ne non sponsa, sed adultera dicaris, si munera dantis plus quam affectum amantis diligis ». Augustinus in libro Confessionum[2]: « Vae tibi! si oberras in vestigiis suis, si nutus suos pro eo amas, ut temporalia lucra recipias, et non advertis, quid innuat illa lux beatissima, quae est purgatae mentis intelligentia, cuius vestigia et nutus sunt omnium creaturarum decus ». Adhuc, *si* forte *ignoras te, o pulcherrima mulierum, egredere et abi post vestigia gregum*[3], id est irrationabilium creaturarum, quae sunt vestigium Creatoris tui, tu vero speculum beatissimae Trinitatis. Ergo omnibus his dignior et excellentior comprobaris. *Et pasce hoedos tuos iuxta tabernacula pastorum*, id est, converte cogitationes tuas ad choros Angelorum, quibus quodam modo similis es in natura et concivis eris in gloria.

[1] Ut insinuat Hugo a S. Vict. paulo superius allegatus. Seq. sententia est eiusdem Hugonis, loc. cit.

[2] Potius II. de Lib. Arb. c. 16. n. 43, ubi haec sententia, aliter tamen formata, occurrit: Vae, qui derelinquunt te ducem et oberrant in vestigiis tuis, qui nutus tuos pro te amant, et obliviscuntur, quid innuas, o suavissima lux, purgatae mentis sapientia... et nutus tui sunt omne creaturarum decus.

[3] Cant. 1, 7, ubi et seq. locus. — De differentia *vestigii* et *speculi* (imaginis) cfr. Bonav., I. Sent. d. 3. p. I. q. 2. ad 4.

8. Anima. Iam satis silui diuque tacui; iam nunc cum verecundia et rubore compellor dicere et confiteri, quod ad hanc dignitatem modicum converti amorem meum; heu ego infelix et misera! nimis indigne et irreverenter me prostitui, vane et negligenter vixi. Et ut verum fatear, secundum Bernardum [1], « quanto perfectius dignitatem meam aspicio, tanto magis vitam degenerem me duxisse confundor et erubesco ». Timeo etenim, quod tanto gravior sit culpa, quanto dignior et nobilior est natura [2]. Formido, quod tanto gravior sit offensa, quanto maior est illius qui offenditur excellentia. Pertimesco, quod tanto peior est iniuria, quanto maiora fuerunt illius cui iniuria irrogatur beneficia. Heu, heu Domine Deus meus! ex dignitate substantiae iam perpendo vilitatem malitiae, ex speciositate naturae cognosco deformitatem culpae, ex recordatione beneficiorum acceptorum intelligo ingratitudinem factorum meorum. Vae mihi miserae! iam video, iam cognosco, quod « quidquid a summo datore accepi ad usum vitae transitoriae, miserabiliter inflexi ad abusum pravitatis et culpae. Tranquillitatem humanae pacis ad usum converti vanae securitatis; peregrinationem

[1] Serm. 81. in Cant. n. 1: Age, iam intendamus declarationi huic, ut quo anima plenius suam agnoscet originem, eo amplius erubescat vitam habere degenerem.

[2] August., in Ioan. Evang. tr. 110. n. 7: Cur non potius intelligimus, quod tanto damnabilior eorum [angelorum] iudicata sit culpa, quanto erat natura sublimior? Cfr. Bonav., tom. II. pag. 750, nota 5.

terrae pro inhabitatione dilexi patriae; salutem et sanitatem corporis redegi in servitutem perversae voluptatis; ubertatis abundantiam non ad necessitatem corporis, sed ad superfluitatem expendi miserae cupiditatis; ipsa serena blandimenta aëris ad amorem mihi servire coegi terrenae delectationis. Timeo, heu! et valde pertimesco, ut simul me omnia ferire puniendo debeant, quae vitiis meis male subiecta serviebant ». Haec Gregorius in Homilia [1].

9. Homo. O anima, aliqualiter iam perpendo, quod bona est tua cognitio. Ex verbis enim tuis sentio, quod non fuit frustra mea admonitio. Videtur mihi, quod lumine divino aliqualiter sis illustrata, tactu veri luminis mota; quia, secundum beatum Gregorium in Moralibus [2], « unusquisque, dum tactu veri luminis illustratur, sibi ipsi ostenditur, ut, unde cognoscit, quid sit iustitia, inde erudiatur, quid sit culpa, qua excaecatur. Unde sancti viri, quo altius apud Deum virtutum dignitate proficiunt, eo subtilius indignos se esse deprehendunt, quia, dum proximi luci fiunt, quidquid eos in se ipsis latebat, inveniunt ». Haec Gregorius.

[1] Libr. II. Homil. in Evang. homil. 35. n. 1.

[2] Libr. XXXII. c. 1. n. 1, ubi tamen posterior propositio *(Unde sancti viri)* a textu originali primo loco exhibetur.

§ 3.

Quam vitiose a voluntate deformata sit anima per culpam.

10. Igitur, o anima, si luce veritatis tacta dignitatem tuam, quam hactenus non attendisti, cognoscis, si culpam, qua Creatorem tuum offendisti, intelligis et vidisti, quam generose formata sis per naturam; vide nunc, quam *vitiose deformata sis per culpam.* — « Reduc igitur, anima aerumnosa et misera, ad memoriam enorme delictum tuum, perduc usque in caelum rugitum et lamentum. Cogita, anima perfida Dei, adultera Christi, quid feceris. Dereliquisti in caelo castum amatorem tuum, comtempsisti factorem tuum, repudiasti sponsum tuum, turbasti Deum tuum, irreverenter tractasti sanctum Angelum custodem tuum. Eras templum Dei, sponsa Christi, sacrarium Spiritus sancti. Quae est ista subita conversio et repentina mutatio? De Dei virgine facta es corruptio satanae, de sponsa Christi scortum exsecrabile, de habitaculo Spiritus sancti facta es tugurium diaboli ». Haec Anselmus de Planctu virginitatis amissae [1]. Recordare, o anima, propter quid vendideris decorem tuum, propter quid abieceris honorem tuum, pro quo tam turpiter foedaveris vultum tuum, quae tanta bona pro tam vili pretio vendidisti.

[1] Sive Meditat. 3, ex qua non semper verba, sed pluries sententiae exhibentur.

Anima. Recognosco, o homo, quod verum loqueris, et non immerito me de tanta transgressione reprehendis.

11. Homo. O anima, quare te tot bonis spoliasti? Quare frustra tantis te honoribus privasti? Quare tot bona opera neglexisti? Quare tot annos, tot dies, tot horas sine fructu vixisti? Nam dicit Bernardus[1]: « O Domine Deus meus, quot tempora effluxerunt, in quibus sine fructu, ut aspicio, vixi! Quomodo coram te subsistam? Quomodo ad te levare potero faciem meam in illo magno et terribili examine, quando numerari iusseris omnes dies meos, quaerens fructum in eis? O Domine Deus, cur intermisi te ullo tempore versare in corde meo, te tota mente amplecti, in tua dulcedine delectari? Omnia interiora mea ubi tunc erant, quando tecum non erant, cum a te habeat omnis creatura quidquid habet desiderabile, laudabile et delectabile »? Haec Bernardus.

12. Anima. Heu Domine! nunc intelligo, sed confiteri erubesco: *species et decor* creaturarum decepit *oculum meum,* et non adverti, quia speciosior omnibus creaturis tu es, quibus tantummodo unam guttam tuae inaestimabilis pulcritudinis communicasti. Quis enim ornavit caelum sideribus, aërem volucribus,

[1] Non in Bernardi operibus, sed in Anselmi Meditat. 13. hunc locum invenimus, ita quidem, ut ultimae propositiones *O Domine Deus, cur intermisi* etc. primo loco positae sint. In eadem meditatione tanguntur etiam ea quae inferius n. 12-15. proponuntur, et quae S. Laurentius Iustinianus libro suo de Incendio divini amoris, c. 6, inseruit.

aquam piscibus, terram plantis et floribus[1]? Nonne tu, clementissime Pater? Per te illa caelestium spirituum agmina variis donis sunt ornata. Nonne per te Seraphim ardent dilectione, Cherubim lucent cognitione, tuis donis iudicant Throni[2], de tuis muneribus dominantur Dominationes inclytae, ex tua virtute praesunt Principatus, ex tua potestate Potestates daemonum malitias arcent, et ex tua profunda potentia miracula faciunt Virtutes, ex tuo praecepto Archangeli magnis nuntiant maiora, Angeli vero minoribus significant minora? Sed quid sunt haec omnia nisi tuae pulcritudinis modica scintilla? O bone Iesu, fons universae pulcritudinis! ignosce mihi miserae, quod tuam pulcritudinem tam sero cognovi, tam tarde amavi[3]; propterea miserabiliter oberravi.

13. *Dulcedo* etiam creaturarum decepit *gustum meum*, et non adverti, quod melle dulcior es. Tu enim melli et omni creaturae dulcedinem suam, immo tuam commodasti, et non est aliud in creatura dulcedo vel delectatio qualiscumque nisi *tuae dulcedinis,*

[1] Anselm., loc. cit.: Ornasti caelum sideribus, empyreum Angelis, aëra volucribus, aquas piscibus, terras herbis, floribus virgulta. Sed non est species ultra neque decor omnibus iis in tui comparatione, o fons universae pulcritudinis, Domine Iesu.

[2] Anselm., loc. cit.: « Per te Seraphim ardet, per te Cherubim lucet, per te Throni iudicant ». Quae sequuntur de aliis ordinibus paulo diffusius exhibentur ab Anselmo.

[3] August., X. Confess. c. 27. n. 38: Sero te amavi, pulcritudo tam antiqua et tam nova, sero te amavi.

quam abscondisti timentibus te [1], modica demonstratio. Unde dulcedo omnium creaturarum, si quis iuste advertat, nihil aliud facit, nisi quod ad tuam dulcedinem aeternam invitat. O Iesu, fons universae dulcedinis et pietatis! ignosce mihi, quod tuam inaestimabilem dulcedinem et mellifluam pietatem in creatura tua non cognovi nec interno mentis amore degustavi; propterea miserabiliter oberravi et animam meam usque modo siliquis porcorum saturavi [2]. Sed heu, nunquam, ut timeo, de pane filiorum tuorum manducavi; ideo semper in deliciis mundi ieiuna et famelica permansi. Gregorius [3]: « Quia intus gustare nolumus paratam dulcedinem, propterea ieiuni et famelici amamus miseri famem nostram ». O dulcissime Iesu! modo agnosco, quod omnis dulcedo tibi contraria fuit mihi afflictio et magna miseria. Augustinus in libro Confessionum [4]: « Tu enim, misericordissime Deus, etiam in peccatis meis semper mihi aderas piissime saeviens, omnes iniquas delectationes meas et malas amarissimis respergens amaritudinibus docensque per flagella, si vellem sine amaritudine delectari, non posse nisi in te, Domine ». Haec Augustinus. Sed heu! hanc doctrinam non intellexi, propterea oberravi, semper tamen in omnibus deliciis iniquis timui proditorem, timui accusatorem,

[1] Psalm. 30, 20. — Anselm., loc cit.: Melli dulcedinem suam praestitisti, et dulcior melle tu es.

[2] Respicitur Luc. 15, 16, ubi de filio prodigo.

[3] Libr. II. Homil. in Evang. homil. 36. n. 1.

[4] Libr. II. c. 2. n. 4.

timui reprehensorem, formidavi aliquoties conscientiam, expavi multoties infamiam, nonnunquam abhorrui gehennam, et tamen, heu ego misera! inter tot tormenta non mutavi voluntatem propriam.

14. Decepit etiam *odor* creaturae *olfactum meum*, et ignoravi, quod *odor tuus*, o bone Iesu *super omnia aromata*[1]. O bone Iesu! fons odoris, cuius suavitas faciat me indesinenter *post te in odorem unguentorum tuorum currere.*

15. Decepit etiam *sonus* fallax creaturarum *auditum meum*, et nescivi, quam *dulcia faucibus* electorum tuorum *eloquia tua*[2], quam suavia auribus amicorum tuorum consilia tua, quam levia manibus Sanctorum tuorum mandata tua. O Iesu! fons sapientiae, auctor scientiae, seminator casti consilii, *fac me* saltem modo *audire vocem tuam, sonet vox tua in auribus meis*[3]. Cum quanta amaritudine recogitandum mihi est, quod fefellit me miseram illa vox cantantium et dicentium[4]: *Venite, fruamur bonis, quae sunt; coronemus nos rosis, antequam marcescant, et non praetereat nos flos temporis. Vino pretioso et unguentis optimis nos impleamus, ubique relinquamus signa laetitiae.* Hanc

[1] Cant. 4, 10. et subinde 1, 3. Anselm., loc. cit.: Aromatibus cunctis odores suos tribuisti, et est, o Iesu, odor tuus super omnia aromata suavis et gratus.

[2] Psalm. 118, 103.

[3] Cant. 2, 14. — Superius posita verba *seminator casti consilii* occurrunt in Breviar. Roman. in festo S. Caeciliae, 22. Nov., secundi Nocturn. antiph. 1.

[4] Sap. 2, 6-9. — Subinde allegatur Ier. 10, 15.

vocem audivi et non intellexi nec adverti, quoniam omnia *vana sunt et risu digna.* Omnia enim haec et his similia cito pertranseunt et velut umbra evanescunt. Quid enim vana haec omnia amatoribus suis profuerunt? Quid haec stulta dilectoribus suis contulerunt? *Quem enim fructum habuerunt in illis, in quibus nunc erubescunt et confunduntur*[1]*?*

16. Sed inter haec omnia tu, amantissime Deus, mihi semper aderas, vocem tuam frequenter audivi, sed non exaudivi, inspirationem tuam salutiferam sensi, sed non consensi. O quoties mihi illud salutiferum consilium inspirasti: Peccasti, quiesce, desine et erubesce! Ad quae ego misera, morem secuta beati Augustini in libris Confessionum[2], verba somnolenta aliquando respondi: « Domine, ecce modo, sine paululum, modo a vanitate quiescam, cito de malignitate erubescam, omnia vana et mundana derelinquam. Sed heu, illud *modicum* et *modo* non habebat modicum et modum, et *paululum* in longum ibat ». Augustinus[3]: « Multi aeternaliter damnantur et finaliter in peccatis detinentur, qui se ad vocem Domini non corrigunt. Vocem quidem occultae inspirationis audiunt, sed vitam non corrigunt, dicen-

[1] Rom. 6, 21.

[2] Libr. VIII. c. 5. n. 11: Non erat omnino quod responderem, veritate convictus, nisi tantum verba lenta et somnolenta: Modo, ecce modo. Sine paululum. Sed *modo* et *modo* non habebant modum, et *Sine paululum* in longum ibat.

[3] Serm. 82. (alias 16. de Verbis Domini) c. 11. n. 14. Cfr. Serm. 224. (alias 164. de Tempore) c. 4. n. 4. et Enarrat. in Ps. 102. n. 16.

tes: Cras, cras, et subito ostium clauditur, remanetque peccator foras extra arcam caelestis patriae cum voce corvina, quia pro peccatis gemere noluit cum columba». Gregorius[1]: «Heu, quam multos in peccatis eorum peius sua felicitas prostravit, multos diuturna pax inertes reddidit, eoque illos mox malignus hostis gravius perculit, quo longius quietis usu negligentes invenit»! Item, Gregorius[2]: «Quos enim Deus, ut convertantur, diutius tolerat, non conversos durius damnat».

17. Sed, o homo, ut tibi meae infelicitatis historiam perfectius manifestem, profiteor, quod haec omnia meae infelicitati non sufficiebant, sed ad cumulum damnationis, heu, *carnis mollities tactum meum* nimis miserabiliter decipiebat; et ignoravi, quod tam suavis, o bone Iesu, esset amplexus tuus, tam honestus attactus tuus, tam deliciosus convictus tuus. «Cum enim te amavero, munda sum; cum tetigero, casta sum; cum accepero, virgo sum[3]». Tuus, o dulcissime Iesu! amplexus non maculat, sed mundat; tuus attactus non inquinat, sed sanctificat. O Iesu, fons universae dulcedinis et suavitatis! quantum habes deliciositatis et honestatis et iucunditatis, quando *laeva* tuae aeternae sapientiae et cognitionis est *sub capite*, id est sub ratione, *et dextera* tuae

[1] Libr. XXXI. Moral. c. 43. n. 84.

[2] Libr. I. Homil. in Evang. homil. 13. n. 5. Cfr. XVII. Moral. c. 6. n. 8.

[3] Ut habetur in Epist. 1. ex Ambrosianarum epistolarum numero segregatarum (cfr. supra pag. 54, nota 3.), n. 2.

divinae clementiae et dilectionis *amplexabitur me* [1], in voluntate. Heu me miseram! quis unquam tam dulce, tam suave tamque deliciosum experiri poterit quam inter brachia tanti sponsi requiescere, inter oscula tanti regis et amici feliciter obdormire? Hanc dulcedinem senserat anima devota, quando optabat dicens [2]: *Osculetur me osculo oris sui* etc. *Quis mihi det te fratrem meum, sugentem ubera matris meae, ut inveniam te solum foris et deosculer te, et iam me nemo despiciat? Apprehendam te et ducam te in domum patris mei et in cubiculum genitricis meae. Ibi me docebis* praecepta Domini.

18. Sed, o Domine Deus, si haec tam dulcia sunt cogitanti, quam dulcia esse possunt degustanti? Si tam suavia sunt legenti, quam dulcia erunt per affectum sentienti? Augustinus [3]: « Fac me, dulcissime Iesu, intus gustare per amorem quod extra gusto per cognitionem; fac me sentire per affectum quod sentio per intellectum ». Eia, dulcissime Iesu! transfige saluberrimo vulnere amoris tui medullas animae meae, ut vere ardeat, langueat et liquefiat et solo tuo desiderio deficiat, cupiat *dissolvi et esse tecum* [4]. Te solum semper esuriat, panem vitae cae-

[1] Cant. 2, 6.

[2] Cant. 1, 1. et 8, 1. seq.: *Quis mihi* etc.

[3] De Contritione cordis (inter opera August.) c. 2. Cfr. Anselm., Meditat. 11. circa finem. Textus originalis omittit *intus* et *extra*.

[4] Respicitur Phil. 1, 23: Desiderium habens dissolvi et esse cum Christo. Ioan. 6, 51: Ego sum panis vivus, qui de

lestis, qui *de caelo descendisti.* Te sitiat, fontem vitae, fontem aeterni luminis, torrentem verae voluptatis; te semper ambiat, te quaerat teque inveniat, in te dulciter requiescat [1]. Sed quae vesania, quae infernalis furia tanto tempore a me prohibuit talia et tanta mentis meae solatia, tam divina gaudia et melliflua convivia? — Dic, quaeso, o homo, quae est tanti mali causa, quae tanti periculi ratio, quae tanti damni occasio?

19. Homo. Video, o anima, quod iam fatigata laboribus, iam vexata doloribus, invenire non valeas, cui tantum damnum illatum ascribas. Peto igitur, ut cum diligentia audias, si tibi tanti mali causam demonstravero, si tibi tanti damni occasionem ostendero. Habes, o anima mea, *inimicum domesticum*, hostem amicum, adversarium propinquum, qui tibi mala pro bonis reddidit [2], et sub specie amicitiae crudelior existens inimicus, his omnibus et aliis infinitis bonis te privavit. Hic hostis, salva tua reverentia, est caro tua infelix et misera, multum tamen tibi dulcis et dilecta. Hanc cum pavisti, inimicum pessimum contra te erexisti. Hanc cum honorasti, hostem contra te crudelissimum armasti. Hanc cum foris va-

caelo descendi. Ps. 35, 9. seq.: Torrente voluptatis tuae potabis eos. Quoniam apud te est fons vitae etc.

[1] Quae praecedunt dant primitivam formam illius orationis, quae habetur inter orationes post Missam recitandas, quam verbis ampliavit auctor opusculi *Stimulus amoris* (prologus secundus), quod falso Bonaventurae attributum est.

[2] Cfr. I. Mach. 16, 17. et Prov. 17, 13.

riis et pretiosis indumentis decorasti, omnibus interioribus ornamentis te spoliasti, nesciens quod dicit beatus Gregorius in Homiliis [1]: « Unde caro ad tempus suaviter vivit, inde spiritus in aeternum torquebitur et ingemiscet » ; econtra, « quo plus caro premitur, eo plus de spe caelesti animus laetatur ». Unde pro tanta iniuria nobis per te illata continere amplius me non valeo, quin tantum malum hucusque sub silentio periculose pertransitum durius reprehendam. « Scio, inquit Bernardus [2], o anima, quendam, qui per plures annos tecum vixit, ad mensam tuam sedit, cibum de manu tua sumsit et in sinu tuo dormivit; cum voluit, tecum colloquium habuit. Hic iure hereditario servus tuus est; sed quia delicate nimis enutristi eum et virgae pepercisti, *levavit calcaneum suum super caput* tuum et te in servitutem redegit ». Et subdit [3]: « O anima miserabilis et misera! quis te

[1] Libr. X. Moral. c. 24. n. 42: *Spes* itaque carnalium *abominatio* dicitur, quia inde in perpetuum spiritus interit, unde ad tempus caro suaviter vivit. Ibid. XXXI. c. 38. n. 77: Quo autem plus caro premitur, eo de caelesti spe animus securius laetatur.

[2] *In Meditationibus* (cfr. supra pag. 49, nota 2.), c. 15. n. 38. In fine respicitur Ioan. 13, 18, ubi de Iuda dicitur: Sed ut adimpleatur Scriptura [Ps. 40, 10.]: Qui manducat mecum panem levabit contra me calcaneum suum. Cfr. Bernard., Serm. 3. in Dominica 6. post Pentec. n. 5. et Serm. 85. in Cant. n. 4.

[3] Num. 40. Respicitur Tob. 3, 11: Deprecabatur [Sara] Deum, ut ab isto improperio liberaret eam; v. 15: Peto, Domine, ut de vinculo improperii huius absolvas me. Matth. 26, 66: Quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt: Reus est mortis; 27, 23: Dicunt omnes: Crucifigatur; Marc. 15, 13:

liberabit de vinculo improperii huius? Exsurgat Deus, et cadat armatus et conteratur inimicus, contemptor Dei, amicus mundi, cultor diaboli. — Quid tibi videtur de illo? Si recte sentis, puto, quod mecum dices: *Reus est mortis, crucifigatur!* Noli ergo dissimulare, noli differre, noli parcere, *crucifige, crucifige eum!* Sed in qua cruce? In cruce Domini nostri Iesu Christi, in *qua est salus, vita et resurrectio nostra* ». Haec Bernardus. Recole igitur secundum Bernardum in Meditationibus [1], o anima, primordia tua; attende, quod es « insignita Dei imagine, decorata similitudine, desponsata fide, dotata spe, praeelecta caritate, redempta sanguine, particeps rationis, capax aeternae beatitudinis. Quid tibi cum carne, unde ista pateris? Si diligenter omnes conditiones eius advertis, quid per nares, quid per alios corporis meatus egreditur; nunquam vilius sterquilinium vidisti. Si eius miserias enumerare velis, quam onusta sit peccatis, pruriens concupiscentiis, occupata passionibus, polluta illusionibus, confusione plena, ignominia repleta; quid de ea habes aliud quam cogitationes foedas et immundas »? Haec Bernardus. Idem [2]: « O anima, imago divinae similitudinis, erubesce in si-

Crucifige, crucifige eum; Luc. 23, 23. In fine allegatur ex Breviar. Roman. Responsor. lect. 4. Noct. 2. festi inventionis S. Crucis (3. Maii): In cruce Domini etc.

[1] Cap. 3. n. 7. Post *pateris* textus originalis plura addit et ultimam propositionem *quid de ea* etc. omittit.

[2] Serm. 24. in Cant. n. 6: Erubesce, anima mea, divinam pecorina commutasse similitudinem; erubesce etc.

militudinem porci commutari, erubesce volutari in coeno, quae es de caelo ». Idem super Cantica Canticorum [1]: « O anima, donec in carne es, inter spinas versaris, et necesse est, ut tentationum tribulos et impugnationum aculeos graviter patiaris. Unde dicitur tibi in Canticis: *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* O candens lilium, o tener et delicate flos! *increduli et subversores sunt tecum et cum scorpionibus habitas;* vide ergo, quomodo caute ambules inter spinas. Caro et mundus pleni sunt spinis; conversari in his et non laedi divinae potentiae est et non virtutis humanae ». Haec Bernardus.

20. Est et *alius inimicus*, fortis et crudelis, qui mira calliditate « omnium discutit consuetudines, ventilat curas, scrutatur affectus et ibi semper quaerit causam nocendi, ubi quemquam viderit studiosius occupari. Novit enim hic hostis antiquus, ab initio humani generis inimicus, cui illecebras gulae ingerat, cui virus invidiae infundat, cui blandimenta luxuriae obiiciat, cui vana superbiae incitamenta promittat; novit, quem metu opprimat, quem gaudio fallat, quem admiratione seducat. Habet etiam aliquos sibi obligatos, quorum ad alios decipiendos ingeniis utitur et linguis ». Haec Leo [2] Papa. O anima fragilis ad resistendum, facilis ad cadendum, difficilis

[1] Serm. 48. n. 1. et 2. Allegatur Cant. 2, 2. et Ezech. 2, 6.

[2] Serm. 26. (7. in Nativ. Domini) c. 3. Textus originalis primam propositionem *omnium discutit... occupari* transponit post *seducat.*

ad surgendum! qualiter istius crudelis adversarii laqueos evadere poteris, quem tantis subtilitatibus praeditum agnoscis?

21. Anima. Nunc video, quod « non facile peccatum ab illo cognoscitur, qui ab eo premitur; sed mox cum inceperit se quis ab illo alienare, tunc demum cognoscit, in quanta foeditate iacuerat [1] ». Igitur, quia iam aliqualiter me ipsam a peccato alienare incipio, et per hoc me et peccatum meum agnosco, me amplius a planctu continere non valeo. Anselmus [2]: « O Pater, Deus meus! tu impressisti mihi amabilem imaginem tuam, et ego superinduxi odibilem imaginem diabolicam. Heu, heu miser homuncio, quod daemonis imaginem superimpressi super imaginem Dei! Cur non odi eius imitationem, cuius abhorreo nomen? Ille sponte cecidit, ego volens corrui. Ille, nulla praecedente vindicta, peccavit superbiens, ego, visa eius poena, peccavi contemnens. Ille semel in innocentia est constitutus, ego multoties restitutus. Ille se erexit contra eum qui se fecit, ego me erexi contra eum qui me refecit. Ille Deum dereliquit promittentem, ego fugi Deum prosequentem. Ille persistit in malitia, Deo reprobante; ego curro ad eum, Deo misericorditer revocante. Etsi ambo contra Deum, ille tamen contra non requirentem se, ego vero contra morientem pro me.

[1] Eadmer., de S. Anselmi similitudinibus (inter opera Anselmi), c. 99.

[2] Orat. 63.

Ecce, cuius imaginem abhorreo, cum in multis me inveniam horribiliorem ».

Homo. « Fuge, fuge a me, o horribilis substantia, fuge te ipsam, exterrita a te ipsa; non igitur sine rugitu cordis tui toleres horrorem tuum. Si toleras, non te agnoscis; non enim est haec fortitudo, sed mentis hebetudo; non est sanitas, sed obdurata iniquitas [1] ».

22. Anima. « Si me videro, est horror intolerabilis; si non videro, est mors inevitabilis. O quam infelix, qui sibi est horribilis; sed tamen multo infelicior, cui mors aeterna est sensibilis » ! Haec Anselmus [2]. Idem in Orationibus: « O Pater patientissime, o Rex clementissime! tegere non valeo, excusare nequeo, et tamen confiteri non modicum erubesco. Iam causam tantorum malorum invenio, iam quod prius male latuit agnosco ». Bernardus in Meditationibus [3]: « Cor enim meum miserum, dum futurum non curavit gaudium nec divinum quaesivit consilium, a se ipso fuit elongatum et in amore terrestrium occupatum, dumque elapsum fuit ab illis et involutum in istis, vanitas ipsum decepit, luxuria polluit, curiositas abduxit, cruciabatur invidia, torquebatur iracundia, dividebatur avaritia, anxiabatur accidia, sicque immergebatur omnibus vitiis,

[1] Anselm., loc. cit.

[2] Loc. cit. — Orationem, quae sequitur, non invenimus in operibus S. Anselmi.

[3] Cap. 9. n. 23, ubi pro *a se ipso* textus originalis *ab amore caelestium,* et pro *ipsum decepit* idem substituit *illud recipit.*

quia unum bonum, quod sibi sufficere potuit, dereliquit ». Haec Bernardus. Abeant ergo, mitissime Deus, in oblivionem coram te omnia male consumta mea tempora, et concede, ut hoc temporis mei residuum, forte nimis breve et momentaneum, sit tibi honorificum, mihi fructuosum et proximo aedificatorium [1]. Iam, piissime Deus, propter magnitudinem damni, quod ego infelix et misera miserabiliter incurri, video et recognosco, quod me ipsam et peccatum meum sufficienter, ut merui, deplangere non valeo, si tanta debet esse non immerito peccati detestatio, quanta fuerit in misera voluntate delectatio.

23. Homo. O anima, si per te, ut asseris, delictum tuum non sufficis deplangere; necesse habes te ad aliquem Sanctorum convertere. An ignoras, quod secundum Bernardum [2], « securum habes ac-

[1] Anselm., Meditat. 13: Sint in oblivione coram te quae perdidi tempora, heu multa nimis! Et si quae, te iuvante, utiliter servavi, quorum, o Domine, numerus brevis est, in memoria aeterna fac permanere; fiat, amande Pater, saltem hoc residuum temporis mei fructuosum et sanctificatum in gratia tua, ut in diebus aeternitatis inveniat locum et computabile sit ante te.

[2] Cfr. infra n. 28. et Serm. in Nativ. B. M. Virg. n. 7. Videtur tamen potius esse secundum *Arnaldum* sive *Ernaldum*, Bonaevallis abbatem, amicum S. Bernardi, in libello de Laudibus B. M. Virg. (Migne Patrolog. Lat. tom. 189. col. 1726): Securum accessum iam habet homo ad Deum, ubi mediatorem causae suae Filium habet ante Patrem et ante Filium Matrem. Christus, nudato latere, Patri ostendit latus et vulnera, Maria Christo pectus et ubera; nec potest ullo modo esse repulsa, ubi concurrunt et orant omni lingua disertius haec clementiae monumenta et caritatis insignia.

cessum ad Deum, ubi Matrem habes ante Filium, Filium ante Patrem ? Mater pro te ostendit Filio pectus et ubera, Filius Patri latus et vulnera. Puto, quod nulla potest ibi esse repulsa, ubi tot sunt caritatis indicia ». « In periculis ergo et in angustiis ac in rebus dubiis Mariam cogita, Mariam invoca. Non recedat a corde tuo, non discedat ab ore tuo. Ipsam sequens, non devias; ipsam rogans, non desperas; ipsa tenente, non corruis; ipsa protegente, non metuis; ipsa duce, non fatigaris; ipsa propitia, ad veniam pervenis ». Haec Bernardus [1]. Dic igitur, o anima, magnam in ipsam habens fiduciam : « O Domina, si tuus Filius per te factus est frater meus, nonne tu per ipsum facta es mater mea ? *Exsultabo* igitur *et laetabor in te,* quia quidquid iudicabitur de me, pendet ex sententia Matris et Fratris mei ». Haec Anselmus [2].

24. Anima. Cum peccavi in Filium, irritavi Matrem; ipsam offendere non potui sine iniuria Filii. Quid ergo, o homo, faciam ? Quis reconciliabit me Filio, inimica Matre ? Quis mihi placabit Matrem, irato Filio ?

25. Homo. « O anima, non dubites, etsi ambo sint offensi, ambo tamen sunt clementes, ambo piissimi. Fugiat ergo reus iusti Dei ad piam Matrem, refugiat reus, offensa Matre, ad benignum Filium et dicat : Deus, qui factus es filius feminae propter no-

[1] Homil. 2. super *Missus est,* n. 17.
[2] Orat. 52. Allegatur Ps. 9, 3.

stram miseriam; femina, quae facta es mater Dei propter misericordiam, aut misereminі mihi impiae peccatrici, aut ostendite mihi magis misericordem, ad quem ego misera fugere valeam ». Haec Anselmus [1].

26. Anima. O homo, quam sanum est consilium tuum, quam consolatorium est mihi miserae verbum tuum! quia, quando peccatum meum recte aspicio, tunc invenio, tunc agnosco, quod elementa peccatis meis pollui, caelos inquinavi, astra caeli obfuscavi, damnatos in inferno cruciavi, Sanctos in caelo perturbavi, Angelos mihi ad custodiam deputatos irreverenter tractavi; unde ab omnibus his auxilium petere pertimesco. Et quia iusti juste mihi indignati sunt, ad ipsos confugere non praesumo.

27. Homo. O anima, nimia est trepidatio tua, quamvis placita sit humiliatio tua. An ignoras, quod multi de Sanctis peccaverunt, qui, qualiter nobis peccantibus misereri debeant, in suis magnis peccatis didicerunt? Cogita Moysen, Prophetam eximium, de divina potentia desperantem [2]. Cogita David, regem sanctissimum, contra divinam legem adulterio et homicidio peccantem. Agnosce Salomonem sapientissimum, idola vana et pessima adorantem. Agnosce Manassen, regem iniquissimum, qui plus quam omnes

[1] Orat. 51.

[2] Vat. allegat Exod. 4, 1. seqq., ubi Moyses se excusat ab Aegyptiaca missione. Vide Num. 20, 10-13. et Ps. 105, 32. seq. (cfr. August., in hunc loc. n. 28.), ubi de dubitatione Moysis in percussione petrae. — De *David* cfr. II. Reg. 11, 2. seqq. et III. Reg. 11, 4. seqq. de *Salomone*.

reges Israel peccaverat, qui dicebat [1]: *Peccavi super numerum arenae maris, et non sum dignus videre altitudinem caeli prae multitudine iniquitatum mearum.* Hos semper cogita veniam impetrasse. Sed quid plura de Sanctis veteris testamenti? Vide Matthaeum sedentem ad telonium, peccatorem et publicanum et assumtum in discipulum [2]. Vide Paulum lapidantem Stephanum et electum in Apostolum. Vide Petrum Christum abnegantem et mox veniam impetrantem. Vide militem Christum crucifigentem, et tamen de divina misericordia praesumentem [3]. Vide latronem in cruce pendentem et veniam impetrantem. Postremo cogita, o anima, quod illa famosa et immunda peccatrix, Maria Magdalena facta est tam specialis Christi amatrix. Omnes enim, quotquot modo cum Deo regnant, vel olim sicut nos peccaverunt, vel saltem peccare potuissent, si eos divina clementia a peccato non praeservasset; quia, cuicumque donatum est, ut peccare penitus non potuerit, non est hoc naturae, sed caelestis gratiae.

28. Anima. Iam nunc secure Prophetas et reges implorabo; iam nunc audacter Apostolos et Martyres invocabo, Confessores, Virgines et Viduas et omnes

[1] In sua oratione.

[2] Matth. 9, 9. De *Paulo* cfr. Act. 7, 57. et 9, 1. seqq.; de *Petro* Luc. 22, 56. et 62.

[3] Luc. 23, 47, ubi de *centurione;* ibid. v. 40. seqq. de *latrone* et 7, 37. seqq. de *Maria Magdalena.* Cfr. Bernard., Serm. 3. pro Dominica 6. post Pentec. n. 4. et de Diligendo Deo (inter opera August.), c. 12. in fine.

Sanctos constanter interpello; sed tamen prae omnibus his sacratissimam Dei genitricem Virginem Mariam ardentius adorans invocabo. Scio enim, quod « tam pia, tam dulcis et tam suavis est Maria, quod nec nominari potest, quin accendat, nec cogitari, quin recreet affectum diligentium se ». « Haec est enim illa quae salutem omnibus impetravit et totius mundi reparationem obtinuit ». Haec Bernardus [1]. Anselmus: « O femina mirabiliter singularis et singulariter admirabilis! per quam elementa renovantur, infirma remediantur, homines salvantur et Angeli redintegrantur! O femina gratia plena, de cuius plenitudinis abundantia respersa reviviscit omnis creatura »! Bernardus [2]: « O benedicta inventrix gratiae, genitrix vitae, mater salutis! per te accessum habemus ad Filium tuum, ut per te nos suscipiat qui per te datus est nobis. Excuset apud ipsum integritas tua culpam corruptionis nostrae, humilitas tua Deo grata, o beatissima, veniam impetret vanitati nostrae. O benedicta! per gratiam, quam invenisti, per praerogativam, quam meruisti, per misericordiam, quam genuisti, fac, ut qui mediante te dignatus est fieri particeps infirmitatis et miseriae nostrae, te

[1] Prima sententia habetur in Serm. panegyrico ad B. Virg. Deiparam (inter opera Bernardi), n. 6; secunda in Serm. 4. in Assumt. B. M. Virg. n. 8. — Sententia Anselmi invenitur in Orat. 52; in fine legit textus originalis: *de cuius plenitudinis exundantia respersa, sic reviresecit omnis creatura.*

[2] Serm. 2. de Adventu Domini, n. 5. Post *vanitati nostrae* originale multa addit.

intercedente nos participes faciat gloriae et beatitudinis suae ». Haec Bernardus.

§ 4.

Quam gratiose a divina bonitate reformata sit anima per gratiam.

29. Homo. Iam nunc, ut aestimo, o anima, aliqualiter convertisti radium contemplationis ad videndum, qualiter formata sis per naturam et quomodo deformata sis per culpam; converte nunc radium contemplationis ad intuendum, qualiter sis *reformata per gratiam.* Scire tamen debes, quod quanto perfectius per contritionis lavacrum caligo mentis detergitur, tanto lucidius divinae reparationis beneficium speculatur. Peccatum enim, secundum Augustinum [1], est « tenebra, qua intellectus obtunditur, et interior homo totus obtenebratur ». Unde necesse est, ut tanto sollicitius mentales oculi a peccati tenebra per compunctionis lacrymas continue expurgentur, quanto amplius per hanc contemplationis radius obtenebratur. Iam igitur, o anima, in affectionibus serenata, dirige radium contemplationis ad intuendum, quam *profunda Dei clementia*, quam *alta Dei sapientia,* quam *mira Dei potentia* sis per gratiam reformata.

[1] Haec descriptio habetur Epist. 55. (alias 119.) c. 5, n. 8; cfr. etiam II. de Lib. Arb. c. 16. n. 43. Peccatum *tenebra* nominatur in Ioan. Evang. tr. 35. n. 1; in Epist. I. Ioan. tr. 1. n. 10; Enarrat. in Ps. 7. n. 19. et in Ps. 93. n. 6.

30. Considera primo, qualiter per beneficium redemptionis te a *peccato originali liberavit.* An ignoras, quod per peccatum originale eras bonis naturalibus et spiritualibus exspoliata, potestati principis tenebrarum subiugata, a patria tua repulsa et alienata? Sed secundum Bernardum[1], « singularis illa Maiestas mori voluit, ut viveremus, servire, ut regnaremus, exsulare, ut repatriaremus, et ad servilissima opera inclinatus est, ut nos constitueret super omnia opera sua ». *Venit enim Filius hominis quaerere et salvum facere quod perierat*[2]. *Venit*, inquam, ut te *superbum humiliaret.* Gregorius[3]: « Ad hoc unigenitus Dei Filius formam infirmitatis nostrae suscepit, ad hoc invisibilis non solum visibilis, sed etiam despectus apparuit, ad hoc contumeliarum ludibria, illusionum opprobria, passionum tormenta toleravit, ut superbum non debere esse hominem doceret humilis Deus ». Augustinus[4]: « Omnia bona terrena contempsit Christus, ut contemnenda monstraret; et omnia terrena mala sustinuit, ut sustinenda doceret, ut nec in illis quaereretur felicitas, neque in istis timeretur infelicitas ».

31. Venit secundo, ut te *Patri aeterno reconciliaret.* Augustinus[5]: « Cum inimicus esses Patri,

[1] Serm. 3. in Ascensione Domini, n. 2.

[2] Luc. 19, 10.

[3] Libr. XXXIV. Moral. c. 23. n. 54.

[4] De Catechizandis Rudibus, c. 22. n. 40.

[5] Contra quinque Haereses (inter opera August.), c. 6. In fine textus originalis legit *et tu dividis me*, scilicet a Patre (loquitur contra Arianos).

ego reconciliavi te; cum longe esses, ego veni, ut reducerem te; cum inter montes et silvas errares, quaesivi te, inter lapides et ligna inveni te; in humeris meis portavi te, Patri meo reddidi te, laboravi, sudavi, caput meum spinis exposui, manus meas clavis obieci, lancea latus meum aperire permisi, sanguinem meum pro te fudi, totque non dicam iniuriis, sed asperitatibus laceratus sum propter te; et tu heu per peccatum tuum te dividis a me »!

32. Venit tertio, ut te *venditum repararet.* Augustinus [1]: « Admiremur, gratulemur, amemus, laudemus, adoremus, quoniam per Redemptoris nostri mortem de morte ad vitam, de tenebris ad lucem, de exilio ad patriam, de corruptione ad incorruptionem, de miseria ad gloriam, de luctu ad gaudium vocati sumus ». Gregorius Nazianzenus [2]: « O mira et inaudita permixtio! Qui Creator est fit creatura, qui immensus est capitur, qui *dives est in omnes* pauper efficitur. Suscepit imaginem carnis nostrae, ut imaginem, quam fecerat, repararet, ut carnem mortalem immortalitate dotaret ».

33. Expergiscere nunc, o anima mea, *respice in faciem Christi tui* [3]. Vide, inquam, faciem illam quondam splendore nimio luminosam propter te velatam contra claritatem; decore speciosam, inflatam contra

[1] Serm. 208. in Appendice (alias 35. de Sanctis et post in Appendice 83.), n. 7.

[2] Orat. 38. n. 20. (in ed. Migne, n. 13.). Pro *dives est in omnes* [Rom. 10, 12.] Vat. *dives est in homines.*

[3] Psalm. 83, 10.

speciositatem; dulcore gratiosam, consputam contra gratiositatem; amore desiderabilem, abominabilem contra desiderabilitatem. Vide et considera, *quae fecit Dominus super terram* [1]. Deus illuditur, ut honoreris; flagellatur, ut consoleris; crucifigitur, ut libereris; Agnus immaculatus occiditur, ut epuleris; sanguis et aqua de latere eius lancea emittitur, ut poteris. Respice igitur ad pretium redemptionis, inspice exemplum informationis. Inspice, o anima, et considera, quod Christus Dominus et amicus tuus affligitur omni genere poenarum, in omni parte sensuum, ab omni statu hominum. Rex illusit, praeses iudicavit, discipulus tradidit, Apostoli reliquerunt, pontifices, scribae et Pharisaei tradiderunt, gentiles flagellaverunt, turbae condemnaverunt ac milites crucifixerunt. Bernardus [2]: « Caput illud angelicis tremendum spiritibus, densitate spinarum pungitur, facies pulcra *prae filiis hominum* sputo Iudaeorum deturpatur; *oculi lucidiores sole* caligant in morte; aures, quae audierunt angelicos cantus, audiunt peccatorum insultus; os, quod docet Angelos, felle et aceto potatur; pedes, quorum *scabellum adoratur, quoniam sanctum est,* cruci clavo affiguntur; manus, quae formaverunt caelos, sunt in cruce exten-

[1] Psalm. 45, 9.

[2] Thomas de Hibernia, in suo *Manipulo florum* hunc locum sub voce *Passio* attribuit Bernardo *in quodam sermone,* quem tamen in ed. operum S. Bernardi a Maurinis procurata non invenimus. Cfr. Serm. in feria 4. hebdomadae sanctae, n. 3. et 8. Allegantur Ps. 44, 3; Eccli. 23, 28. et Ps. 98, 5.

sae et clavis affixae; corpus verberatur, latus lancea perforatur. Et quid plura? Non remansit in eo nisi sola lingua, ut pro peccatoribus exoraret et Matrem discipulo commendaret ». Haec Bernardus. O fidelis anima, Salvator noster nullis adversantium hostium tentamentis potuit a nostrae salutis cura revocari. Sed quo magis eius nobis ostenditur dilectionis aemulatio, eo gravior nos sequitur, si hanc spernimus, damnatio.

34. Anima. O homo, iam diu tacui, quia quae proposuisti cum gaudio pariter et luctu devota mente audivi. *Gaudens gaudebo in Domino* [1], quia me tantum dilexit, quod unigenito Filio suo propter me non pepercit. Gregorius: « O inaestimabilis dilectio caritatis! ut ancillam, immo nec nomine ancillae dignam, redimeres, Filium tradidisti ». O Domine Iesu Christe! qui propter me tibi non pepercisti, cor meum tuis vulneribus saucia et mentem meam tuo sanguine inebria; ut, quocumque me vertam, semper te videam pro me crucifixum, et quidquid inspexero, mihi appareat tuo sanguine rubricatum; ut sic totus in te tendens, nil valeam praeter te invenire, nil nisi tua vulnera intueri. Haec mihi consolatio sit, tecum, mi Domine, crucifigi; haec mihi

[1] Isai. 61, 10. — Subinde respicitur Rom. 8, 32: Qui etiam proprio Filio suo non pepercit. Sententia Gregorii habetur in praeconio paschali *Exultet* (in Missali Romano, die Sabbati sancti): O inaestimabilis dilectio caritatis, ut servum redimeres, Filium tradidisti!... O mira circa nos tuae pietatis dignatio (vide infra).

sit intima afflictio aliquid praeter te meditari. Sed heu! quoties hanc « miram circa nos divinae pietatis dignationem » adverto, de nimia ingratitudine mea non modicum confundor et erubesco. Unde quanto beneficia magnare demptionis agnosco digniora, tanto peccata ingratitudinis sunt deteriora.

35. Homo. Vide ergo, o anima, ne sis ingrata, cui tanta et tam mira beneficia sunt collata. Magnum enim est peccatum ingratitudinis, quia, secundum Bernardum [1], « ingratitudo est quasi ventus urens, siccans rivulos divinae misericordiae, fontem clementiae et fluenta gratiae ». Attende ergo, o anima, frequenter volve et revolve in mente diligenter illud horribile verbum, quod contra ingratos profertur in persona Salvatoris [2]: « O anima, vide, quanta pro te patior; ad te clamo qui pro te morior. Vide poenas, quibus afficior; vide clavos, quibus confodior; audi improperia, quibus confundor. Sed cum sit tantus dolor exterior, cruciatus tamen interior est gravior, cum tam ingratum te experior ». Alibi [3] contra ingratos: *Popule meus, quid feci tibi, aut in quo contristavi te? Responde mihi:* quid causae est, quod inimico meo magis libet servire quam mihi? Attende ergo, o anima, et semper gratias age, nun-

[1] Serm. 51. in Cant. n. 6: Ingratitudo ventus urens, siccans sibi fontem clementiae, rorem misericordiae, fluenta gratiae.

[2] Libr. III. Sent. d. 16. a. 2. q. 3. in fine hoc verbum dicitur esse *cancellarii Philippi;* in nota adiecta observavimus, ipsum attribui etiam S. Bernardo.

[3] Mich. 6, 3.

quam cessa unigenitum Dei Filium pro tantis donis benedicere et magnificare.

36. « Totam vitam tuam debes huic, qui vitam suam pro te posuit et cruciatus duros sustinuit, ne tu aeternos cruciatus sustineres ». « Cum ergo donaveris ei quidquid es et quidquid potes, nonne erit sicut stella ad solem, sicut stilla ad fluvium et sicut pulvis ad montem » ? Haec Bernardus [1].

37. Et quia iam, o anima, depurato contemplationis oculo gratiam divinae redemptionis, qua te a peccato originali sponsus tuus liberavit, agnoscis, nunc tibi, qualiter per divinam miserationem a *peccato actuali* liberata sis, ostendam. — Converte igitur radium contemplationis ad beneficium *iustificationis* et considera Domini Dei tui *gratiam,* quam paterne per occultam inspirationem te a peccato actuali *revocavit,* quam dulciter et quam amicabiliter aliquando per interiorem allocutionem te revocavit, dicens [2]: *Revertere, revertere, Sunamitis,* id est, anima per peccatum misera effecta.

38. Revertere ad me, quia ego sum *creator* tuus; revertere, quia ego sum *redemptor* tuus; revertere, quia ego sum *consolator* tuus; et si haec modica videntur, revertere ultimo, quia ego sum tam liberalis *remunerator* tuus. — Revertere igitur ad me, ego sum, qui te tam nobiliter *creavi.* Revertere, ego sum, qui te tam misericorditer per mortem meam amarissimam de *morte aeterna liberavi.* Revertere ad me, ego sum,

[1] Serm. 22. de Diversis, n. 5. et 6.
[2] Cant. 6, 12.

qui te bonis spiritualibus et corporalibus tam multipliciter *ditavi.* Revertere ultimo ad me, o anima, ego sum, qui te iam per praeparatam felicitatem tam liberaliter *remuneravi.* — Revertere, inquam, a peccato cogitationis, revertere a peccato locutionis, revertere a peccato actionis, revertere a peccato assuefactionis. Revertere ad me, o anima, te cum magno desiderio exspectant Sancti; revertere, ad tuum adventum exsultant Angeli; revertere, te exspectat tota curia caelestis paradisi. O anima, revertere, vocat te expansis in cruce manibus Iesus Christus; revertere, tuum reditum praestolatur totius Trinitatis abyssus. O anima, haec vox dilecti te *invitantis.*

39. Adverte nunc, quae fuerit *longanimitas exspectantis.* O quanto tempore tuum adventum exspectavit! heu, quanto tempore te in peccatis tuis toleravit! O quot et quantos ante tuam conversionem in peccatis damnavit, et te semper peccantem misericorditer exspectavit! Revertere adhuc, o anima, Christus in cruce te expectans habet caput inclinatum ad te deosculandam, habet brachia extensa ad te amplexandam, manus apertas ad remunerandum, corpus extensum ad se totum impendendum, pedes affixos ad commanendum, latus apertum ad te in illud intromittendam [1]. « Esto ergo, o anima, iam *co-*

[1] Thomas de Hibernia, Manipulus florum sub voce *Passio,* et Cornel. a Lapide, in Matth. 27, 50. Augustino (de Virginit. c. 54. n. 55.) tribuunt hanc sententiam : Inspice vulnera pendentis, sanguinem morientis, pretium redimentis, cicatrices resurgentis. *Caput habet inclinatum ad osculandum, cor apertum ad dili-*

lumba nidificans *in foraminibus petrae, in caverna maceriae,* pervola ad manus, pervola ad pedes, invola lateri, ibi tuta requies, ibi secura quies ». Haec Bernardus [1]. « O anima, si digne cogitare posses, quot et quales in tui comparatione abiecti sunt, qui tibi datam gratiam consequi non meruerunt. Elegit enim et praeelegit te Sponsus tuus, elegit te in omnibus, assumsit ex omnibus, amavit prae omnibus ». Haec Hugo [2].

40. Anima. Iam confiteor, iam etiam recognosco, experior et intelligo, me multo plura a Deo accepisse, sed pro his omnibus nihil dignum tantis beneficiis Deo retribuisse.

41. Homo. O anima, vidisti longanimitatem exspectantis, iam nunc converte radium contemplationis ad *benignitatem iustificantis.* Cogita ergo diligenter et considera tam inaestimabilem gratiam a tuo Sponso tibi factam. « Tribuit enim tibi per gratiam, ut sis so-

gendum, brachia extensa ad amplexandum, totum corpus expositum ad redimendum (haec desiderantur in ed. operum August. a Maurinis curata, inveniuntur autem Serm. 32. ad Fratres in eremo, inter opera August.).

[1] Serm. 61. in Cant. n. 3: « *Columba mea in foraminibus petrae* [Cant. 2, 14.]... Quid non boni in petra? In petra exaltatus, in petra securus, in petra firmiter sto... Et revera, ubi tuta firmaque infirmis securitas et requies, nisi in vulneribus Salvatoris? Tanto illic securior habito, quanto ille potentior est ad salvandum ». Et Instruct. sacerdotis (inter opera Bern.), p. I. n. 12: « Pervola manus, pervola pedes, invola latus ».

[2] De Arrha animae (ed. Migne, col. 963). Pro *non meruerunt* textus originalis *non potuerunt,* qui etiam ibi plura addit.

cia mensae, socia regni, socia thalami [1] ». Bernardus: « *Misericordias Domini in aeternum cantabo,* quia septem misericordias in me factas invenio, per quas suam inaestimabilem pietatem evidentissime recognosco. Primo, quod a multis peccatis me conservavit. Secundo, quod me peccantem non statim damnavit, sed me prolongante iniquitatem, ipse prolongavit pietatem. Tertio, quod cor meum immutavit, ut fierent ei dulcia quae prius erant amara. Quarto, quod me poenitentem misericorditer recepit. Quinto, quòd continendi et emendandi mihi virtutem praestitit. Sexto, quod dedit mihi gratiam promerendi. Septimo, quod mihi tribuit spem obtinendi ».

42. Anima. Eia, mi Domine Deus, « quantum ego infelix et misera diligere debeo Deum meum, qui me creavit, cum non eram; redemit, cum perieram, et de multis periculis liberavit me; quando errabam, reduxit me; quando ignorabam, docuit me; quando peccabam, corripuit me; quando contristabar, consolatus est me; quando iam pene desperabam, confortavit me; quando steti, tenuit me; quando cecidi, erexit me; quando ivi, duxit me; quando veni, suscepit me ». « Cum enim cunctis praesidens, singulos implens, ubique praesens, cunctorum curam agens et tam singulis quam omnibus providens, ita tamen totum ad custodiam meam occupatum video,

[1] Bernard., Serm. 2. in Dominica 1. post Octav. Epiph. n. 3. Septem misericordias, quae sequuntur, affert Bernard., Serm. 2. pro Dominica 6. post Pentec. n. 3-5; in principio allegatur Ps. 88, 2.

quasi omnium oblitus sit et mihi soli intendere velit [1] ».

43. Nunc ergo, o homo, quia pro his omnibus Deum, ut dixisti, diligere debeo, dic, quaeso, quantum, aut quomodo ipsum diligam, quatenus sibi vicissitudinem tantae dilectionis rependam?

Homo. O anima, quamvis, secundum Bernardum [2], « causa diligendi Deum Deus sit, modus vero sine modo diligere » ; possumus tamen modum aliquem ex ipsis sacrae Scripturae locis investigare. Ipse etenim, qui tibi dilectionem tribuit, modum diligendi ostendit, quando dixit [3]: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua et ex tota fortitudine tua.* Dilige igitur, anima, amore singulari Deum Patrem, qui te tam nobiliter ex nihilo creavit, Deum Filium, qui te tam inaestimabiliter pro te moriendo reformavit, Deum Spiritum sanctum, qui te tam misericorditer saepius consolando a peccato redemit et in bono confortavit. Dilige igitur Deum Patrem *fortiter,* ut nullo alieno amore periculose vincaris; dilige Deum Filium *sapienter,* ut nullo alieno amore dolose seducaris; dilige Deum Spiritum sanctum *dulciter,* ut nullo alieno amore venenose infi-

[1] Ita auctor libri de Spiritu et anima (inter opera August.), c. 17; cfr. de Diligendo Deo (inter opera August.), c. 9. seq. et Soliloq. animae ad Deum (inter opera August.), c. 13. seq. Vide etiam Anselm., Meditat. 7. c. 2, ubi prima pars usque *suscepit me* occurrit.

[2] De Diligendo Deo, c. 1. n. 1.

[3] Deut. 6, 5; Matth. 22, 37; Marc. 12, 30; Luc. 10, 27.

ciaris. Vel aliter, secundum Bernardum [1]: « Disce a Christo, o anima christiana, quemadmodum debeas diligere Christum. Dilige *dulciter, prudenter* et *fortiter: dulciter,* ut amore illius omnis amor alius tibi vilescat, et ipse solus sit tibi mel in ore, melos in aure, iubilus in corde. Dilige *prudenter,* ut amor tuus in eo solo et in nullo alio continue inardescat. Dilige *fortiter,* ut tua fragilitas omnia dura et aspera gaudenter pro ipso sustineat, ut dicas: Labor meus vix est unius horae, et si amplius est, non sentio prae amore. Et ita Christianus per amorem in Christum iugiter intendat, ut omnia libenter propter ipsum sustineat, donec ad ipsum perveniat ». Haec Bernardus.

44. Anima. Dic quaeso, o homo, salva reverentia tua, non ex curiositate, sed ex humilitate, non ex praesumtione, sed potius ex devotione interrogo: et quid est quod amo, cum Deum meum amo?

Homo. O anima, si tua quaestio esset praesumtuosa, tunc nimis esset vitiosa; sed quia ex devotione originatur, devotam responsionem meretur. Audi, quid dicit ille magnus amator Dei Augustinus in libro Confessionum [2]: « Cum Deum, inquit, amo, non amo speciem corporis nec decus temporis nec candorem

[1] Serm. 20. in Cant. n. 4. Huic loco immixta sunt verba Bernardi, quae occurrunt in aliis Sermonibus in Cant.; sic Serm. 15. n. 6: Iesus mel in ore, in aure melos, in corde iubilus; Serm. 14. n. 4: Opus meum vix unius est horae, et si plus, prae amore non sentio.

[2] Libr. X. c. 6. n. 8.

lucis istius amicum oculis, non dulces melodias, non unguenta suaviter olentia, non manna aut mella, non membra carnis amplexibus acceptabilia; non haec amo, cum Deum meum amo. Sed quid amo? Amo lucem quandam, quandam vocem, quendam odorem, quendam cibum, quendam amplexum interioris hominis mei; ubi fulget animae meae, quod non capit locus; ubi sonat, quod non rapit tempus; ubi olet, quod non spargit flatus; ubi sapit, quod non minuit edacitas; ubi haeret, quod non divellit satietas ».

45. Anima. Dic quaeso, o homo, vel paululum de caritatis virtute, qua cognita ad diligendum Deum fortius inardescam.

Homo. Revera, o anima, caritatis fructus magnus est, sed occultus. « Ipsa enim caritas, secundum Augustinum [1], in adversitatibus tolerat, in prosperitatibus temperat, in duris passionibus est fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione tutissima, in hospitalitate liberalissima, inter veros fratres laetissima, inter falsos patientissima, inter opprobria secura, inter odia benefica, inter iras placida, inter insidias innocens, in iniquitate gemens, in veritate respirans ». « O felix amor, ex quo oritur strenuitas morum, puritas affectuum, subtilitas intellectuum, sanctitas desideriorum, claritas operum, fecunditas virtutum, dignitas meritorum, sublimitas praemio-

[1] Serm. 350. (alias 39. de Tempore, sive Tract. de laude caritatis) n. 3. Pro *liberalissima* textus originalis *latissima,* qui etiam post *patientissima* plura addit.

rum et honorum ». « O dulcedo amoris et amor dulcedinis, comedat te cor meum, et nectare tuo repleantur viscera animae meae ». Haec Augustinus [1]. Hieronymus: « Sine amore caritatis, quamvis quisque recte credat, ad beatitudinem tamen pervenire non potest; quia tanta est caritas, ut etiam prophetia et martyrium sine illa nihil esse credantur, nullum praemium caritati compensatur. Caritas enim omnium virtutum obtinet principatum ». — O quam miser est, cuius animus res temporales per amorem complectitur, quae « cum labore acquiruntur, cum timore possidentur, cum dolore amittuntur [2] » !

46. Sed « beatus est qui amat te, Domine, et inimicum propter te et amicum in te; solus enim nullum carum amittit cui omnes in te cari sunt. Te vero nemo amittit, nisi qui te dimittit, qui autem te dimittit quo ibit, nisi a te placido ad te iratum [3] » ? Augustinus: « Minus te amat qui aliquid tecum amat, quod propter te non amat. O caritas, quae semper ardes et nunquam exstingueris; caritas, Deus meus,

[1] In Manuali (inter opera August., cfr. Hugo a S. Vict., IV. de Anima, c. 6.), c. 12: O dulcedo... comedat te venter meus, et nectare tui amoris repleantur viscera mea, ut eructet mens mea verbum bonum (cfr. Ezech. 3, 3. et Ps. 44, 2.). — De seq. Hieronymi sententia cfr. III. Comment. in Epist. ad Gal. 5, 14. et 22; II. Apolog. adversus libros Rufini, n. 2.

[2] Bernard., Serm. 42. de Diversis, n. 3. Cfr. Serm. de Conversione ad clericos, c. 8. n. 14. et de Diligendo Deo (inter opera August.), c. 16. in fine.

[3] August., IV. Confess. c. 9. n. 14. Ibid. X. c. 29. seq. n. 40. seq. habetur seq. locus.

accende me, ut contineam a concupiscentia carnis, a concupiscentia oculorum et ambitione saeculi ». Unde Gregorius in Moralibus [1]: « Quam felix et quam beatus est, qui in solo aeternitatis desiderio per amorem figitur, qui nec prosperitate extollitur nec adversitate quassatur, et dum nihil habet in mundo quod diligat, nihil est in mundo, quod pertimescat ». — Paulus in Epistola [2]: *Caritas patiens est, benigna est, non aemulatur, non inflatur, non agit perperam, non est ambitiosa, non quaerit quae sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati.* Quod Gregorius in Moralibus [3] exponit dicens: « *Patiens* quippe *est caritas,* quia illata mala aequanimiter tolerat. *Benigna* est, quia pro malis bona largiter ministrat. *Non aemulatur,* quia per hoc, quod in praesenti mundo nihil appetit, invidere terrenis successibus nescit. *Non inflatur,* quia, cum praemium aeternae retributionis anxia desiderat, de bonis se exterioribus non exaltat. *Non agit perperam,* quia, quo se in solum Dei ac proximi amorem dilatat, quidquid a rectitudine discrepat ignorat. *Non est ambitiosa,* quia, quo ardenter intus ad sua satagit, foris nullatenus aliena concupiscit. *Non quaerit quae sua sunt,* quia cuncta, quae hic transitorie possidet,

[1] Libr. X. c. 21. n. 39.

[2] Epist. I. Cor. 13, 4-6.

[3] Libr. X. c. 6. n. 10. Circa finem pro *versari in animo* textus originalis *versare in animo*, et pro *quo sola dilectione* codd. *cum sola dilectione.*

velut aliena negligit, cum nihil esse suum proprium, nisi quod secum permaneat, agnoscit. *Non irritatur,* quia et iniuriis lacessita, ad nullos se ultionis motus excitat, dum pro magnis laboribus maiora post praemia exspectat. *Non cogitat malum,* quia, in amore munditiae mentem solidans, dum omne odium radicitus eruit, versari in animo quod inquinat nescit. *Non gaudet super iniquitate,* quia, quo sola dilectione erga omnes inhiat, nec de perditione adversantium exsultat. *Congaudet autem veritati,* quia ceteros diligens, per hoc quod rectum in aliis conspicit, quasi de augmento proprii profectus hilarescit ». Haec Gregorius in Moralibus.

Cap. II.

Quomodo anima per mentale exercitium debet radium contemplationis convertere ad exteriora, ut cognoscat, quam instabilis sit mundana opulentia, quam mutabilis mundana excellentia, et quam miserabilis mundana magnificentia.

1. Homo. Converte igitur, o anima, nunc radium contemplationis ad ea quae sunt *iuxta te,* hoc est ad mundum istum sensibilem, ut ipsum et ea quae sunt in ipso, despicias, et eo despecto, amplius in amore Sponsi inardescas. Minus enim eum amas, si aliquid cum eo appetis, quod propter ipsum et in

ipso non diligas [1]. « Tanto enim, secundum Gregorium, quisque ab illo superno amore disiungitur, quanto inferius delectatur » ; et citius ad Deum convertitur qui non habet in hoc saeculo, unde delectetur. « Cunctae igitur creaturae tibi vilescant, ut Creator tuus solus in corde dulcescat ». Haec Augustinus [2].

§ 1.

De triplici rerum mundanarum vanitate.

2. Volve igitur semper et revolve, non tantum ex auditis, sed etiam ex expertis, non tantum ex dictis, sed etiam ex factis, quam *instabilis est mundana opulentia,* quam *mutabilis est mundana excellentia,* quam *falsa et miserabilis est mundana gloria.* « Omne enim, quod hic eminet, multo plus moerore afficitur, quam honore gaudeat ». Haec Gregorius [3]. Bernardus: « Ecce, huius

[1] Respiciuntur verba August. supra c. 1. n. 46. posita. Sententia Gregorii habetur II. Homil. in Evang. homil. 30. n. 2.

[2] Enarrat. IV. in Ps. 30. serm. 3. n. 8: Vilescat totum, quidquid praeter Deum est (cfr. Bonav., tom. II. pag. 884, nota 13.). Soliloq. animae ad Deum (inter opera August.), c. 22 « Omnia mihi peto ut amarescant, ut tu solus dulcis appareas animae meae ». Cfr. Meditat. (inter opera August.) c. 7. ex Anselm., Orat. 2.

[3] Libr. XXXII. Moral. c. 20. n. 38. — Sententia Bernardi habetur Serm. 42. de Diversis, n. 3. Textus originalis hinc inde plura interserit.

mundi amatores nundinas huius saeculi perambulant, alii divitias, alii honores, alii gloriam quaerentes. Sed quid de *divitiis* dicam? Cum labore acquiruntur, cum timore possidentur, cum dolore amittuntur. Quid de *honore* referam? In loco sublimi positus es, nunquid non eris iudicandus ab omnibus, lacerandus ab omnibus? Nunquid in honore sine dolore, in praelatione sine tribulatione, in sublimitate sine vanitate esse quis poterit? Quid de *gloria?* Nihil aliud est nisi quaedam vana aurium inflatio. Nunquid et ipsa est sine iudicio? Respice, quos antecedis, et cogita, quia omnibus invidiae semina praebuisti ». Haec Bernardus.

3. Anima. O homo, si haec ita se habent, quid est quod miseri homines quaerunt, dum mundi vanitatem appetunt? O quantum excaecati sunt qui mundi gloriam quaerunt!

Homo. « Nonnulli, dum quorundam gloriam cernunt, magnum aliquid existimant seque ut talia mereantur, exoptant. Cum vero eos morientes aspiciunt, eorum quam vana sit gloria, cum gemitu fatentur et dicunt: Ecce, quam nihil est homo ». Haec Gregorius [1]. O anima carissima, quid sunt mundana omnia nisi quaedam vana somnia? *Quid profuit superbia aut divitiarum iactantia* amatoribus suis? *Transierunt enim omnia tanquam umbra et tanquam navis, quae pertransit fluctuantem aquam, cuius non est invenire vestigium. In malignitate enim sua*

[1] Libr. VI. Moral. c. 6. n. 8.

consumti sunt[1]. Et virtutum, heu, quam plurimi nullum signum reliquerunt! *Ubi sunt principes gentium, et qui dominati sunt super bestias, quae sunt super terram, qui argentum thesaurizaverunt et aurum congregaverunt,* qui civitates et castra exstruxerunt, reges et regna bellando devicerunt? *Ubi sapiens, ubi scriba, ubi conquisitor huius saeculi*[2]? Ubi Salomon sapientissimus? Ubi Alexander potentissimus? Ubi Samson fortissimus? ubi Absalom speciosissimus? Ubi Assuerus gloriosissimus? Ubi caesares potentissimi? Ubi reges et principes inclyti? « Quid profuit illis inanis gloria, brevis laetitia, mundana potentia, magna familia, carnis voluptas, divitiarum falsitas, concupiscentiae suavitas? Ubi risus, ubi laetitia, ubi iactantia, ubi arrogantia[3] », ubi generositas sanguinis, ubi pulcritudo corporis, forma elegans, iuvenilis decor, praedia magna, palatia immensa, mundi sapientia? De mundo sunt haec omnia, *et mundus quod suum est diligit*[4], et tamen haec omnia cum mundo non diu subsistunt. *Transibit* enim *mundus et concupiscentia eius.* — « Tu ergo, si recte sapis, si tecum lumen oculo-

[1] Sap. 5, 8-10. et 13: *In malignitate* etc. — Subinde allegantur Baruch 3, 16. et 18.

[2] Epist. I. Cor. 1, 20. Cfr. Prosper., Lib. sententiarum ex August. (inter opera August.) sententia ultima; Serm. 68. ad Fratres in eremo (inter opera August.); Isidor., II. Synonymor. n. 91. (alias c. 17.), et Anselm., Liber exhortationum ad contemptum temporalium et desiderium aeternorum (circa finem).

[3] Bernard., Meditation. etc. c. 3. n. 9.

[4] Ioan. 15, 19. et subinde I. Ioan. 2, 17.

rum est, desine sequi quae consequi miserum est, quae possessa onerant, amata inquinant, amissa cruciant ». « Tu ergo relinque haec omnia propter eum qui est super omnia ». Haec Bernardus [1]. « Fuge ergo et confuge, o anima, ad urbem refugii, hoc est ad vitam religiosam, ubi possis de praeteritis agere poenitentiam et in praesenti obtinere gratiam et feliciter praestolari futuram gloriam. Non te retardet peccatorum conscientia, quia, ubi superabundavit iniquitas, superabundare consuevit et gratia. Non poenitentiae austeritas ipsa te deterreat. *Non* enim *condignae sunt passiones huius temporis* ad praeteritam culpam, quae remittitur, ad praesentem gratiam, quae immittitur, et *ad futuram gloriam,* quae promittitur ». Haec Bernardus [2].

4. Anima. Iam falsitatem et instabilitatem mundi agnosco, sed tamen nescio, quo vinculo detenta, adhuc avertere mentem nequeo.

Homo. Certe, si diligenter, o anima, et prudenter periculum tuum, quod de mundo incurris, ad-

[1] Epist. 103. n. 2, ubi prima sententia; secunda insinuatur in Declamationibus ex S. Bernardi sermonibus [inter opera Bernard.; sed sunt Gaufridi), II. n. 2: Sed nec inutilis commutatio, pro eo qui super omnia est, omnia reliquisse. Nam et simul cum eo donantur omnia, et ubi apprehenderis eum, erit unus ipse *omnia in omnibus* [I. Cor. 15, 28.], qui pro ipso omnia reliquerunt.

[2] Serm. de Conversione ad clericos, c. 21. n. 37. Respicitur Rom. 5, 20: Ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia. Allegatur Rom. 8, 18. Pro *feliciter praestolari* textus originalis *fiducialiter praestolari.*

verteres; procul dubio animum tuum a saeculi vanitatibus cohiberes. Gravis enim et nimis periculosa est mundana conversatio, quia, secundum Bernardum [1], « periclitatur castitas in deliciis, humilitas in divitiis, pietas in negotiis, veritas in multiloquio, caritas in *hoc nequam saeculo* ». O anima debilis et infirma, quae tam facilis es ad decipiendum, tam prona ad cadendum, tam difficilis ad surgendum [2]; an ignoras, quod, « sicut difficile est arborem iuxta viam positam fructus pulcherrimos usque ad maturitatem servare, sic difficile est hominem iuxta saeculum viventem iustitiam immaculatam usque in finem conservare » ? Haec Chrysostomus [3]. Item Augustinus in epistola quadam: « Vincula huius mundi habent asperitatem veram, iucunditatem falsam, certum dolorem, incertam voluptatem, durum laborem, timidam quietem, plenam miseriae rem, beatitudinis inanem spem ». O anima, si haec in mente portares, mundum et ea quae in mundo sunt, contemneres. — Et quid est, carissima, quod diligis? Quid est, quod appetis? Quid est, quod in mundo quaeris? Si *praelationem* diligis, quid aliud facis, nisi quod vitam tuam confundis? An ignoras, quod « monstruosa res est gradus summus et animus infimus, sedes prima et vita ima, lingua magniloqua et manus otiosa, sermo multus et fructus nullus, vultus gravis et actus levis,

[1] Loc. cit. In fine respicitur Gal. 1, 4.

[2] Cfr. supra c. 1. n. 20. in fine, et infra c. 3. n. 3. in fine.

[3] Homil. 39. in Matth. 21, 19. (Op. imperfect.). — Sententia August. habetur Epist. 26. (alias 39.) n. 2.

ingens auctoritas et nutans stabilitas » ? Haec Bernardus [1]. Gregorius in Cura pastorali: « Sciant haec praelati, quod si perverse aliquid perpetrant, tot mortibus digni sunt, quot exempla perditionis ad subditos transmittunt ». — Sed forte dicis, praelationem quidem appeto, sed in ipsa bene et sancte vivere intendo. — Laudo, sed raro quod laudare valeam invenio. Unde semper timeo, quod, secundum Gregorium in Registro [2], « ita sibi regentium et subditorum merita connectuntur, ut saepe ex culpa praesidentium fiat deterior vita subditorum, et saepe ex merito plebium delinquat vita pastorum ».

5. Si *sapientiam mundi* quaeris, o quanto periculo te committis! Bernardus [3]: « Heu, quot et quantos mundi maledicta sapientia supplantavit et conceptum in eis divinum exstinxit spiritum, quem vehementer Dominus *accendi voluit!* An ignoras, quod sapientia mundi *terrena est, animalis et diabolica,* inimica salutis, suffocatrix vitae et mater cupiditatis » ? Haec Bernardus. Augustinus [4]: « Qui sine Salvatore salutem vult quaerere, et sine vera sapientia aestimat se prudentem fieri posse, non sanus, sed aeger est, non prudens, sed stultus est et in aegri-

[1] Libr. II. de Considerat. c. 7. n. 14.

[2] Libr. VII. Epist. epist. 7. Cfr. XXV. Moral. c. 16. n. 35.

[3] Declamation. (cfr. supra pag. 98, nota 1.) XXVII. n. 32. seq. Respicitur Luc. 12, 49, allegatur Iac. 3, 15, et in fine pro *mater cupiditatis* textus originalis *mater tepiditatis.*

[4] Gratian., c. *Qui sine Salvatore* (c. 7.), C. 26. q. 2, hanc sententiam tribuit *August., de Civ. Dei;* ipsa tamen est *Rabani,* de Magorum praestigiis.

tudine laborat assidue ». « Qui enim crescit in scientia et non crescit in bona vita elongatur a Deo », sicut dicit Algazel [1]. Tu ergo, si sapiens esse desideras, « discas in terris sapientiam, quae tecum perseveret in caelis ». Haec Hieronymus [2]. Hic studeas, qualiter ad ipsum pervenias, quem semel vidisse est omnia didicisse. Haec est illa aeterna veritas, « sine qua omne sapere desipere est, quam solam cognoscere perfectum scire est ».

6. Sed si forte *divitias mundiales, pompas saeculares et delicias carnales,* o anima mea, diligis et propter haec mundum invite derelinquis; haec attende: « quam caduca quamque fragilia sunt haec! Dic, ubi reges, ubi principes, ubi omnium praedictorum dilectores [3] »? Timeo, quod multi ex ipsis, heu, *exterminati sunt et ad inferos descenderunt. Quid eis profuit superbia, quid contulit divitiarum iactan-*

[1] Libr. II. Philosoph. (ed. Venet. 1506.) tr. 5. (De eo, quod fluit anima ab intelligentia agente) c. 5. (De infelicitate animae damnatae) in fine: Propterea lex dicit, quod maior poena in die iudicii illorum hominum est, qui, cum sapientes essent, male vixerunt. Dicit etiam, quod qui crescit in scientia et non crescit in bona vita elongabitur a Deo.

[2] Epist. 53. (alias 103.) n. 9: Discamus in terris, quorum nobis scientia perseveret in caelo. — De seq. propositione cfr. Gregor., IV. Dialog. c. 33: Quid est, quod ibi [in visione beatifica] nesciant, ubi scientem omnia sciunt? Simile dicit II. Moral. c. 3. n. 3. et II. Homil. in Evang. homil. 34. n. 14.

[3] Anselm., Lib. exhortation. ad contemptum temporalium etc. (circa finem). Cfr. supra pag. 97, nota 2. — Subinde allegantur Baruch 3, 19. et Sap. 5, 8.

tia? Qui enim plus diligit mundum quam Deum, saeculum quam claustrum, gulam quam abstinentiam, luxuriam quam continentiam, sequitur diabolum et ibit cum eo in aeternum supplicium. Augustinus [1]: « Qui florent felicitate saeculi pereunt virtute Dei; florent ad tempus, pereunt in aeternum; florent falsis bonis, pereunt veris tormentis ». Idem [2]: « Si in hoc saeculo aliquid possidere nos delectat, Deum, qui possidet omnia, expedita mente possideamus, et in ipso habebimus quidquid feliciter et sancte desideramus ».

7. Sed ad haec omnia, o anima, invenis quod forte *obiicis* dicens: Mundum despicio, sed amicos, parentes et cognatos derelinquere non valeo. — Frivola, o anima, est haec obiectio. Bernardus [3]: « *Fidelis sermo et omni acceptione dignus.* Si impium est contemnere patrem vel matrem, propter Christum piissimum est ». « O durum patrem, o saevam matrem, immo non parentes, sed peremptores, qui te malunt perire cum eis, quam regnare sine eis ». Hieronymus [4]: « Licet sparso crine et scissis vestibus ubera, quibus te nutrierat, mater ostendat, licet in limine pater iaceat; per contemptam matrem, per calcatum patrem perge siccis oculis et ad vexillum crucis evola. Solum pietatis genus est in hac re esse

[1] Enarrat. in Ps. 53. n. 9.

[2] De Salutaribus Documentis (inter opera August.), c. 10.

[3] Epist. 104. n. 3. in fine (Allegatur II. Tim. 1, 15.) et Epist. 111. n. 2.

[4] Epist. 14. (alias 1.) n. 2.

crudelem». Chrysostomus[1]: An ignoras, o anima, quod «qui habet Iesum habet patrem, habet matrem, habet omnem amicum? Quid sequeris mortuos? sequere vivum *et dimitte mortuos sepelire mortuos suos*».

§ 2.

De ratione, quare multi mundani excaecantur.

8. Anima. Iam ex verbis tuis, o homo, perpendo et ex multis experimentis cognosco, quod etiam «mundus in se ipso aruit; sed adhuc, heu, in multorum cordibus floret, qui amaritudines mundi diligunt, fugientem sequuntur, labentem amplectuntur[2]»; dic, quae est tantae caecitatis ratio?

Homo. O anima, an ignoras, quod tam delicata et tam nobilis es a Sponso tuo, auctore omnium, condita, quod sine dilectione esse non potes? Hieronymus[3]: «Difficile est, humanam animam non amare; necesse est enim, ut mens nostra ad quoscumque trahatur affectus». Unde «necesse est, secundum Bernardum[4], quod aut in summis, aut in infimis

[1] Homil. 18. ex variis in Matthaeum locis (ed. Venet. 1583, tom. II. fol. 403 col. 4). In fine allegatur Matth. 8, 22.

[2] Secundum Gregor., II. Homil. in Evang. homil. 28. n. 3.

[3] Epist. 22. n. 17.

[4] Cfr. Serm. 5. in Ascensione Domini, n. 8: Praeoccupatum nempe saecularibus desideriis animum delectatio sancta declinat; nec misceri possunt... summa imis, ut pariter sapias

luntas roboratur ». — Secundo, habet *impuritatem in subiecto.* Anima enim peccatis deformata est subiectum mundani gaudii, quae *laetatur, cum male fecerit, et exsultat in rebus pessimis* [1]. Unde bene dicit beatus Hieronymus, quod « ridere et gaudere cum hoc saeculo non est hominis sensati, sed phrenetici »; quia mundum cor non cum hoc saeculo immundo, sed cum Deo et in Deo laetum est et iucundum. — Tertio habet *brevitatem in se ipso,* quia [2] *gaudium hypocritae ad instar puncti.* Augustinus super Ioannem: « Laetitia saeculi vanitas est, cum magno desiderio speratur, ut veniat, et non potest teneri, cum venerit ». O anima, « quam brevis, quam fragilis et quam caduca est mundana laetitia [3] »! *Breves* enim *dies hominis sunt,* ut dicit Iob. — Quarto habet *tristitiam in termino,* quia *ducunt,* heu miseri, *in bonis dies suos et in puncto ad infernum descendunt* [4]. *Extrema* enim *gaudii*

[1] Prov. 2, 14, cui Bernard., de Gratia et lib. arb. c. 5. n. 14, adiungit: Tale est quod faciunt, quale, cum rident phrenetici. — De sententia Hieron. cfr. Comment. in Eccle. 2, 2. et 4, 13-16, ubi gaudium ipsorum vocatur amentia et insipiens. Card. Hugo a S. Charo, in Eccle. 2, 2: *Augustinus:* Risus eorum risus est phreneticorum (cfr. in Ioan. Evang. tr. 7. n. 2: Gaudium enim ipsorum quasi phreneticorum est).

[2] Ut dicitur Iob 20, 5. Sententia Augustini habetur in Ioan. Evang. tr. 7. n. 1. Pro *magno desiderio* textus originalis *magna exspectatione.*

[3] Secundum Anselm., lib. exhortationum etc. (circa finem). — Sequitur Iob 14, 5.

[4] Iob 21, 13, post quem Prov. 14, 13.

luctus occupat. Immo, o anima, si vales discernere, tale gaudium habet frequenter tristitiam admixtam in actu suo, quia *semper* necesse est, quod *praesumat saeva perturbata conscientia* [1]. — Quinto habet *miseriam magnam in effectu proprio,* quia est spiritualis gaudii impedimentum. Agnosce igitur, o anima, quam miser est hic mundus, et miserrimi qui sequuntur ipsum. Semper enim mundana gaudia excluserunt homines a beata vita. Bernardus [2]: « O quam vilis est, quam inutilis est mundana consolatio, et quod plus est metuendum, quia verae ac sanctae consolationis est impedimentum ». « Renuas igitur, o anima mea, in mundo delectari, si vis de Dei memoria consolari ». Haec Bernardus. Augustinus [3]: « Cunctae creaturae tibi vilescant, ut Creator tuus solus in corde dulcescat ».

10. Anima. Iam mundum despicio, iam falsam laetitiam veramque tristitiam, falsam dulcedinem veramque mundi amaritudinem agnosco; et ob hoc non immerito haec omnia secundum tuum consilium contemno. Sed quia, o homo, sicut asseris [4], sine dile-

[1] Sap. 17, 10: Cum sit enim timida nequitia, dat testimonium condemnationis; semper enim praesumit saeva etc. (cfr. S. Bonav., Comment. in hunc loc.).

[2] Serm. 4. in Vigilia Nativ. Domini, n. 1, ubi primus locus; secundus habetur Serm. 4. super Ps. *Qui habitat,* n. 2. Cfr. Serm. 5. in Ascensione Domini, n. 8. et 14; de Diligendo Deo, c. 4. n. 11. et Declamationes etc. (inter opera Bernardi) LV. n. 66. seq.

[3] Cfr. supra pag. 95, nota 2.

[4] Supra n. 8.

ctione esse non valeo; dic quaeso, quid agam? Quo me convertam? Ubi dilectionem convenientem inveniam?

Homo. O anima, si te ipsam perfecte cognosceres, mundum et omnia, quae in mundo sunt, sperneres; si te naturam caelestem intelligeres, procul dubio terrenam consolationem abhorreres. « Erubesce igitur volutari in coeno, quae es de caelo [1] »; erubesce in imis delectari, quae non potes nisi in summis satiari. Natura es, ut puto, caelestis et caelestem consolationem, sicut aestimo, naturaliter, si carnalis insania permitteret, appeteres et requireres. Bernardus [2]: « O quam dulce et delectabile esset, adiuncto divini amoris condimento, secundum naturam vivere, si carnalis insania nos permitteret, qua sanata, statim naturalibus natura arrideret ».

11. Anima. Et quid est proprie *secundum naturam vivere?*

Homo. Propriissime secundum naturam vivere est in terris caelestem vitam ducere, « ab exterioribus ad interiora redire, ab inferioribus ad superiora ascendere [3] » et « facere omnia secundum nobilissimum, quod est in homine excellens, hoc est secun-

[1] Ut dicit Bernard. supra c. 1. n. 19. De seq. propositione cfr. Bernard., de Diligendo Deo, c. 7. n. 18. et 21.

[2] Epist. ad Fratres de Monte Dei (inter opera Bernardi), lib. I. c. 8. n. 23.

[3] Auctor libri de Spiritu et anima (inter opera August.), c. 14.

dum intellectum », ut dicit Philosophus libro decimo Ethicorum [1].

12. Anima. Potestne homo in terris et *in hac lacrymarum valle* [2] caelestem vitam ducere?

Homo. O anima, si de meis verbis tanquam hominis peccatoris dubitas et miraris, audi Augustinum, audi Apostolum Paulum. Ecce, quid dicit Augustinus [3]: « Cum aeternum aliquid per cognitionem et amorem capimus mente, iam non in hoc mundo sumus ». Unde dicit Apostolus [4]: *Nostra conversatio in caelis est.* Puto, anima mea, quod verius es, « ubi amas, quam ubi animas »; quia « quidquid diligis, ipsa dilectionis vi in eius similitudinem transformaris [5] ». Si ergo caelestia contemplaris, si caelestia diligis, quomodo iam non in caelis commoraris, quae caelestibus spiritibus in vita assimilaris?

[1] Cap. 7: Si igitur intellectus divinum quid est, si ad hominem respiciamus, sic vita, quae ex intellectu traducitur, si humanae comparetur, divina etiam ipsa est. Neque vero oportet, quemadmodum nonnulli monent, unumquemque, cum sit homo, humana, et cum sit mortalis, cogitare mortalia; sed, quatenus licet, immortalem se reddere omniaque efficere, ut ex praestantissimo omnium, quae in ipso sunt, vitam traducat; nam licet id mole sit parvum, vi tamen et pretio omnia longo intervallo excellit.

[2] Psalm. 83, 7.

[3] Libr. IV. de Trin. c. 20. n. 28. Cfr. S. Bonav., I. Sent. d. 15. p. II. dub. 5.

[4] Phil. 3, 20. Quem locum Bernardus, de Praecepto et dispens. c. 20. n. 60, exponens dicit: Neque enim praesentior spiritus noster est ubi animat, quam ubi amat.

[5] Ut insinuat Hug. a S. Vict. supra pag. 51, nota 3. allegatus.

§ 3.

De consolatione divina et de dispositione ad eam obtinendam.

13. Anima. Heu, heu, iam me infelicem et miseram, miserabiliter multo tempore excaecatam sentio, quae tanto tempore in temporalibus et terrenis rebus oberravi, mundanis vilitatibus me per amorem alligavi, de quibus paucam consolationem, multam vero amaritudinem et desolationem, modicam et valde exilem laetitiam, sed saepe variam et magnam cordis tristitiam sumsi. Dic ergo, quaeso, o homo, quae est caelestis consolatio, et quomodo ad ipsam *in* hac *valle lacrymarum* et miseriae possim pertingere?

Homo. O anima, secundum Bernardum [1], « haec consolatio nihil aliud est quam gratia quaedam devotionis procedens de spe veniae et quidam gustus boni, licet exiguus, et suavissima quaedam delectatio, qua benignus Deus afflictam recreat animam, qua anima ad Deum quaerendum invitatur et ad divinum amorem accenditur vehementer ». « O anima, quid, putas, est tam dulce tamque suave, quod in recordatione dilecti devotas animas solet tangere et tam suaviter afficere, ut iam totaliter a se ipsis alienari incipiant? Exhilaratur conscientia, et in oblivionem venit omnium dolorum memoria, exsultat

[1] Serm. 1. in festo omnium Sanct. n. 10.

animus, clarescit intellectus, cor illuminatur, affectus iucundatur. Iam nesciunt, ubi se esse conspiciunt, et quasi amplexibus amoris aliquid intus tenent et nesciunt, quid sit, et tamen totis viribus tenere concupiscunt. Luctatur quodam modo delectabiliter animus, ne recedat ab eo, quasi in eo finem omnium desideriorum invenerit ». Haec Hugo [1]. O anima, certe haec est consolatio divina.

14. ANIMA. O homo, quis mihi tribuat, ut haec tam dulcis et inexperta consolatio in cor meum perveniat, ut malorum meorum obliviscar, mundanam consolationem despiciam et a me ipsa feliciter alienari incipiam ?

HOMO. O anima, magnum est quod desideras, inaestimabile donum est quod exoptas. Unde, ut aestimo, humano studio non potest obtineri, humano merito non potest promereri, sed a Deo humilibus precibus a digne dispositis ex sola divinae pietatis condescendentia vix poterit impetrari. *Omne* enim *aurum in comparatione illius arena est exigua, et argentum illi comparatum tanquam nihilum reputatur* [2].

15. ANIMA. O homo, dic, qualis debet esse *dispositio,* qua ordinari debet ad impetrandum orantis affectio ?

HOMO. De hac materia multum posset dici ab expertis, sed quia inexpertum me recognosco, etiam pauca me dicere erubesco. Unde timeo, ne dicatur

[1] De Arrha animae, in fine (ed. Migne, col. 970).

[2] Sap. 7, 9.

contra me: Quare tu enarras quod non degustas? Quare tanquam indignus laudas quod ignoras?

Anima. O homo, noli timere cum reverentia et humilitate quae audisti et legisti proponere. Multi enim de rebus magnis et arduis aliis utiliter proposuerunt quae non de propria experientia, sed aliorum scientia didicerunt.

Homo. Iam cum aliqua audacia loquar. Nam vires, quas imperitia denegat, caritas subministrat. Unde sicut sentio, sic refero. Puto, salvo meliori iudicio, si vis te ad hanc caelestem dulcedinem degustandam praeparare, debes esse *depurata, exercitata* et *elevata*. In primo haec caelestis dulcedo odoratur, in secundo degustatur, in tertio aliquando usque ad ebrietatem sumitur et potatur.

16. Primo dico, quod debet esse mens *depurata* a *peccatis*, ab *affectionibus inordinatis*, a *temporali consolatione* et a *creaturarum inordinata dilectione*, quia, secundum Bernardum [1], « errat omnis, qui illam caelestem dulcedinem huic cineri, divinum illud balsamum huic venenoso gaudio, charismata illa Spiritus sancti huius saeculi illecebris misceri posse arbitratur ». Sed postquam a talibus anima fuerit purgata et depurata, lacrymis purgata, gemitibus dolorosis depurata; tunc odore caelestis dulcedinis anima consolatur et reficitur.

[1] Serm. 5. in Ascensione Domini, n. 13, ubi textus originalis post *balsamum* prosequitur *huic veneno, charismata illa spiritus misceri posse huiusmodi illecebris arbitratur.*

Secundo debet mens esse *exercitata in bonorum operatione* et *malorum perpessione*, quia quos amor veritatis afficit bonorum operum exercitatio et malorum perpessio nunquam frangit. « Unde, revera, ut ait beatus Benedictus[1], quamvis in initio *arcta sit via, quae ducit ad vitam,* processu tamen temporis inaestimabilis delectationis dulcedine dilatatur ». O igitur quam beata consolatio, quae divinitus infunditur laborantibus pro Christo!

Tertium, in quo anima inebriatur hac dulcedine, est *mentis elevatio*, quando feliciter animus a terrenis abstrahitur et miro quodam modo supra se ipsum, supra mundum, immo super omnem creaturam elevatur, ut iam dicere possit anima: *Introduxit me rex in cellaria sua*[2]. Haec est illa cella vinaria, in quam introducitur anima, ubi bibit de

[1] In Prologo regulae: Sed et si quid paululum restrictius... processerit [regula], non illico pavore perterritus refugias viam salutis, quae non est nisi angusto initio [Matth. 7, 14.] incipienda; processu vero conversationis et fidei, dilatato corde, inenarrabili dilectionis [ita etiam Vat. cum nonnullis codd.] dulcedine curritur via mandatorum Dei etc. Cfr. Gregor., II. Homil. in Ezech. homil. 5. n. 13, qui etiam XX. Moral. c. 33. n. 65. ait: Nulla adversitas deiicit quem prosperitas nulla corrumpit. Qui enim veritati inhaeret vanitati nullo modo succumbit.

[2] Cant. 2, 4; ibid. 5, 1: Bibi vinum meum cum lacte meo, comedite, amici, et bibite et inebriamini, carissimi. Ibid. 8, 2: Dabo tibi poculum ex vino condito. Cfr. August., Enarrat. in Ps. 30. enarrat. 2. n. 9. et in Ps. 130. n. 9, ubi humanitas Christi *lac* dicitur; Bernard., de Diligendo Deo, c. 11. n. 31-33, ubi haec applicat ad Sanctos, quibus « hinc sobria illa ebrietas » evenit.

vino condito, inaestimabilis Divinitatis dulcedine, et de *lacte* albissimo incontaminabilis humanitatis. O anima, hinc *bibunt amici*, sed *inebriantur carissimi*. O felix ebrietas, quam sequitur mentis et corporis tam casta et sancta sobrietas! Hinc efficitur anima more ebrii gaudens et laetabunda in adversis, fortis et secura in periculis, prudens et discreta in prosperis, liberalis et pia in condonandis iniuriis, et tandem quieta et somnolenta, recumbens in amplexibus divinis, cum *laeva* Sponsi sponsam sub capite amicabiliter sustentat, et *dextera* Dilecti dilectam familiariter amplexatur [1].

17. Anima. O homo, confiteor cum humilitate et reverentia, quod accidit mihi aliquando, licet heu, perraro, quod cum magna violentia circa conversionis meae primordia animum a terrenis abstraxi et ad caelestia contemplanda cum conatu nimio elevavi. Intravi cum tremore, circumspexi cum rubore, vidi choros Angelorum, palatia et gaudia Patriarcharum et Prophetarum, Apostolorum aspexi tabernacula, convivia Martyrum, solatia Confessorum et Virginum, et eleemosynam alicuius consolationis a singulis petii, micas decidentes de mensa dominorum desideravi nec obtinui [2]. Sed, quod auditu lamentabile est, mox ab omnibus ut peregrina et incognita repulsa fui. Quid

[1] Cant. 2, 6: Laeva eius sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me. Cfr. Bernard., de Diligendo Deo, c. 3. n. 10. et c. 4. n. 12. seq.; Serm. 51. in Cant. n. 5. seqq.

[2] Respicitur Matth. 15, 27: Nam et catelli edunt de micis, quae cadunt de mensa dominorum suorum.

ergo profuit mihi laboriosa mentis elevatio, quam nulla secuta fuit consolatio?

Homo. O anima,. non fuit sine causa repulsio tam desolatoria. Puto, quod haec fuit causa, quia voluisti esse socia consolationis, antequam fuisses socia passionis [1]; voluisti esse particeps remunerationis, antequam fieres imitatrix virtutum. Satage igitur primo esse socia Angelorum per puritatem et innocentiam, Patriarcharum et Prophetarum per humilitatem et fidei confidentiam; stude esse filia Apostolorum et Martyrum per caritatem et patientiam, Confessorum et Virginum per pietatem et continentiam; et tunc audacter in hoc exsilio saltem cum filio prodigo pii Patris eleemosynam obtinebis [2].

18. Anima. O homo, iam quam vana et insipida sint omnia transitoria, agnosco et perpendo et ob hoc mundum despicio, consolationem saeculi vilipendo, gaudia humana sicut venena mortifera fugio et contemno; vitam praeteritam quasi mortuam plango, mentem meam miseram gemitibus et fletibus abluo et repurgo, et si aliquando inter lacrymas et gemitus *odorem* divinae suavitatis vel modicum sentio, adhuc tamen filiorum panem vinumque amicorum infelix, ieiuna et sitibunda non *degusto*. Bernardus [3]: « Non accessit adhuc, Domine Deus meus, cor meum ad *multitudinem dulcedinis tuae, quam abscondisti*

[1] Epist. II. Cor. 1, 7: Scientes, quod sicut socii passionum estis, sic eritis et consolationis.

[2] Cfr. Luc. 15, 22. seqq.

[3] Potius *Anselmus*, Meditat. 13. Allegatur Ps. 30, 20.

timentibus te. Foris enim eius odore utcumque sustentor, quod est mihi super odorem balsami cunctique generis suavia odoramenta ». O Domine Deus, si tam nobilis est *odor*, quam dulcis est tuae dulcedinis *sapor!* Si tantae virtutis est modica degustatio, quantum iucunditatis habet felix inebriatio! « O quis mihi det, ut venias in cor meum et inebries illud, et unum bonum amplectar, te Deus meus »? Haec Augustinus[1].

Homo. O anima devota, loquar salva reverentia; nimis es avara et utinam non praesumtuosa. Vires tuas perpende, merita considera, virtutes discute; et tunc, si placet, sufficiat tibi magis in *odore* divinorum *unguentorum cum adolescentulis* humiliter *currere*[2], quam praesumtuose super merita postulare.

19. Anima. O homo, quam durus et onerosus es aliquando mihi miserae consolator, quam parcus, si fas est dicere, divinae bonitatis dispensator! Audacter dico, tacere non valeo, mihi *odor* non sufficit, modicus *gustus* plene non reficit, sed afficit, *ebrietatem* affectus meus appetit et requirit. Scio namque, qui dicit[3]: *Bibite, amici, et inebriamini, carissimi;* si deprimit indignitas petentis, spem tamen erigit pietas promittentis. O homo, quomodo dubitare valeo, quin paratus sit dare bona sua qui

[1] Libr. I. Confess. c. 5. n. 5.

[2] Respicitur Cant. 1, 2. seq. Cfr. Bernard., Serm. 31. in Cant. n. 7, ubi etiam habetur *in odore,* Vulgata *in odorem.*

[3] Cant. 5, 1; cfr. supra pag. 113, nota 2.

pro me non dedignatus est pati mala mea? An ignoras, qui multos de Dei pietate docuisti, quod de beato Augustino [1] didicisti: « Erubescat humana pigritia; plus enim vult Deus dare, quam audeat homo postulare »! Idem de Vera Religione [2]: « *Deus dedit nobis pignus spiritus*, in quo sentiamus eius dulcedinem et degustemus fontem vitae, in quo sobria ebrietate irrigemur *tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum* ». Chrysostomus [3]: « Nil omnipotentiam Dei clariorem reddit, quam quod omnipotentes facit eos qui in se sperant. Nam Deo per spem innixum animum nulla fraus, nulla illecebra poterit vel stantem deiicere vel dominantem superare ». Erubescat iam nunc humana desperatio, et maledicta sit pusillanimitatis trepidatio, quae *divitem* et nimis liberalem *in omnes, qui invocant illum* [4], aestimat illis qui spem perfectam ponunt in illum, sua posse beneficia denegare. Nunquid non Pater aeternus, *apud quem nulla est transmutatio,* ex sola liberalitatis immensitate Filium suum misit, in quo

[1] Serm. 105. (alias 29. de Verbis Domini) c. 1. n. 1. Cfr. de Spiritu et anima (inter opera August.), c. 6. in fine.

[2] Cfr. c. 12. n. 24. seq. Verbotenus habetur in libro de Agone christiano, c. 9. n. 10. Allegantur II. Cor. 5, 5. (pro *pignus spiritus* ed. Augustini *pignus Spiritum*) et Ps. 1, 3. Pro *degustemus fontem vitae* textus originalis *desideremus ipsum vitae fontem* (cfr. Ps. 35, 10.).

[3] Sententiam hanc exhibet *Bernardus,* Serm. 85. in Cant. n. 5. Textus originalis post *qui in se sperant* plura addit, et pro *superare* substituit *subiicere.*

[4] Rom. 10, 12. Subinde allegatur Iac. 1, 17.

dedit totum, quod habuit, totum, quod potuit, totum, quod ipse fuit? Si enim sua liberalitas suam infinitam bonitatem diminueret, forsan non immerito nostra infirmitas trepidaret. Sed quia « ex se ipso, non ex accidenti dono bonus est [1] », ex suae bonitatis communicatione non diminuitur, ex alienae bonitatis additione non augetur.

20. HOMO. Anima, magna est fides tua, valde fortis es in spe et confidentia. Et quamvis spes, quae procedit ex meritis propriis et divinae clementiae confidentia, meritoria sit, laudabilis et sancta; consulo tamen sane, antequam ad quaerendam *ebrietatem* supra te ascendas, prius per considerationem salubriter infra te descendas, ut discas tuum Sponsum reverenter timere, antequam incipias suum secretum cubiculum introire; quem non solum timere debes, cum irascitur, verum etiam, cum suavissime blanditur.

[1] Gregor., l. Homil. in Evang. homil. 14. n. 1: Ecce enim is qui non ex accidenti dono, sed essentialiter bonus est, dicit [Ioan. 10, 11.]: *Ego sum pastor bonus.*

Cap. III.

Quomodo anima per mentale exercitium debeat radium contemplationis convertere ad inferiora, ut intelligat humanae mortis inevitabilem necessitatem, iudicii finalis formidabilem aequitatem, poenae infernalis intolerabilem asperitatem.

1. Anima. Dic quaeso, o homo, breviter, quae sint illa *inferiora*, ad quae mea consideratio est convertenda? Ascendere festino, ebrietatem divinae consolationis quaero, in inferioribus diu morari non valeo. Iam introire *dilecta tabernacula Domini* [1] desidero, habitare in atriis Domini totis visceribus concupisco.

Homo. O anima, haec inferiora sunt, ut te convertas et *videas mortis inevitabilem necessitatem* et *ingemiscas, divini iudicii ineffabilem aequitatem* et *contremiscas, poenarum infernalium intolerabilem asperitatem* et *expavescas.*

§ 1.

Primo, de mortis inevitabili necessitate.

2. Considera igitur frequenter, volve et revolve diligenter, quod *mors non potest declinari,* quod

[1] Psalm. 83, 2; ibid. v. 3: Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini.

hora mortis non potest investigari, quod *tempus a Deo praeordinatum non potest immutari.*

Isidorus [1]: « Quid in rebus humanis certius morte, quid hora mortis incertius? Non miseretur inopiae, non reveretur potentiam, non respicit morum aut generis excellentiam, non parcit iuventuti vel aetati, senibus est in ianuis, iuvenibus in insidiis ».

Anima. Audio, quod nostrum vivere nihil aliud est quam ad mortem transire [2]. Cur temporalia diliguntur, quae tam incerto tempore possidentur? « Cur tanto tempore vitam istam desideramus, in qua quanto amplius vivimus, tanto plus peccamus, quanto vita longior, tanto culpa numerosior? Quotidie namque crescunt mala, et subtrahuntur bona ». « Quis enim considerare valeat, quanta mala per momenta temporum perpetramus et quanta bona negligimus? Gravis siquidem culpa est, cum nec bona facimus nec bona cogitamus, sed mentem per inania et inutilia vagari permittimus [3] ».

3. Homo. Gregorius in Moralibus [4]: « Carnales mentes, o anima, idcirco temporalia diligunt, quia

[1] Verbotenus occurrit apud Bernard., de Conversione ad clericos, c. 8. n. 16, ubi textus originalis post *incertius* addit *invenitur,* et prosequitur: « Non miseratur inopiam, non divitias reveretur, non generi cuiuslibet, non moribus, non ipsi denique parcit aetati, nisi quod senibus quidem in ianuis, adolescentibus autem in insidiis est ».

[2] Cfr. August., XIII. de Civ. Dei, c. 10, et Bernard., Serm. 17. in Ps. *Qui habitat,* n. 1.

[3] Bernard., Meditat. etc. c. 2. n. 5. et n. 6.

[4] Libr. VIII. c. 10. n. 25.

vita carnis quam fugitiva sit, minime perpendunt. Nam si velocitatem transitus eius aspicerent, hanc etiam prosperitatem modicum duraturam minime amarent ». Idem [1]: « Vita mea naviganti similis est, sive dormiam sive vigilem, semper vado festinus ad mortem ». « O vita praesens, quam multos decipis! quae, dum fugis, nihil es; dum videris, umbra es; dum exaltaris, fumus es; dulcis es stultis, amara sapientibus; qui te amant non te cognoscunt, qui te fugiunt, ipsi te intelligunt. Aliis te promittis longam, ut decipias, aliis brevem, ut in desperationem inducas [2] ». Auctor de Spiritu et anima: « Iugi meditatione animum nostrum exerceamus et miserias nostras consideremus. Cum dolore vitam istam intravimus, cum labore vivimus, cum timore exituri sumus ». Bernardus [3]: « Quotquot degimus in hac regione umbrae mortis, in infirmitate corporis, in conflictu et in loco tentationis, si diligenter advertimus, triplici incommodo miserabiliter laboramus.

[1] Libr. VII. Epist. epist. 29. ad Andream: Vita enim nostra naviganti est similis; is namque, qui navigat, stet, sedeat, iaceat, vadit, quia impulsu navis ducitur. Ita ergo et nos sumus, qui sive vigilantes, sive dormientes, sive tacentes, sive loquentes... per momenta temporum quotidie ad finem tendimus.

[2] Ita Auctor Sermonum ad Fratres in eremo (inter opera August.), serm. 49. Pro *exaltaris* textus originalis *exaltas*. — Sequitur Auctor de Spiritu et anima (inter opera August.), c. 49.

[3] Serm. 7. de Adventu Domini, n. 1. In fine textus originalis legit: *Nam et faciles sumus ad seducendum et debiles ad operandum et fragiles ad resistendum.*

Faciles enim sumus ad seducendum, debiles ad resistendum et fragiles ad operandum ».

4. Anima. Iam video, quod inutiliter in hoc tempore vivitur, nisi festinetur ad comparandum meritum, quo in aeternitate vivatur; quia, etsi alicui, ut bene vivat, condonetur, tamen, ut diu vivat, certum est, quod nulli conceditur. Bernardus [1]: « O vita secura, ubi conscientia pura; ubi mors sine formidine exspectatur, cum dulcedine adesse optatur et cum devotione acceptatur » !

Homo. O anima, si haec ita se habere intelligis, audi consilium meum, et « in hac vita, quamdiu durat, compara tibi vitam illam, quae semper durat. Dum vivis in carne, morere mundo, ut post mortem carnis Deo vivere incipias ». Haec Bernardus [2]. Intellige, quod « venientem mortem nullus laetus et hilaris suscipit, nisi qui se ad ipsam, dum viveret, bonis operibus praeparavit ». Attende, quod, secundum Senecam [3], insipiens, id est peccator et criminosus, moriendo mortem incipit, sed sapiens et virtuosus moriendo mortem vincit.

Anima. O homo, video, quod bonorum mors est beata, mors vero peccatorum infelix et misera [4].

[1] De Laude novae militiae, c. 1. n. 2.

[2] Epist. 105.

[3] Apud Senecam hunc locum non invenimus; cfr. Epist. 13. § 15. seq.; Epist. 23. § 8; Epist. 30. § 6. seqq. et Epist. 70. § 3. seq., ubi eos insipientes vocat, qui in morte vivere incipere volunt.

[4] Cfr. Ps. 115, 15. et 33, 22.

Homo. O anima, secundum Bernardum [1], « bona est iusti mors propter requiem, melior propter novitatem, optima propter securitatem. Econtra *mors peccatorum pessima,* et bene pessima: mala in mundi amissione, peior in carnis separatione, pessima in duplici vermis et ignis contritione », et quod omnium pessimum est, in divinae contemplationis privatione [2].

§ 2.

Secundo, de iudicii finalis ineffabili aequitate.

5. Anima. Iam satis de morte dixisti; dic modo de *statu finalis iudicii.*

Homo. O anima, facio quod hortaris, sed rogo, audi cum patientia. Scire debes, quod quamvis de morte meditari sit horribile, de statu *finalis iudicii* cogitare, ut aestimo, non minus est formidabile, quia nullus tunc poterit *fallere* sapientiam, *flectere* iustitiam, *inclinare* clementiam, *declinare* ultionis et iustae retributionis sententiam. Considera igitur, anima mea, cum tremore, quid erit de te in die novissimo, quando contra te de cogitationibus loquetur conscientia [3], quando te de tuis actionibus omnibus accusabunt elementa, quando contra te crux portabitur in testimonium, quando verbera contra

[1] Epist. 105. Allegatur Ps. 33, 22. et in fine respicitur Ier. 17, 18: Duplici contritione contere eos. Cfr. Isai. 66, 24.
[2] Vide infra n. 9.
[3] Cfr. Rom. 2, 15. seq.

te clamabunt, vulnera allegabunt, clavi loquentur, cicatrices conquerentur[1]. « O quanta angustia! hinc erunt peccata accusantia, inde terrens iustitia, intus urens conscientia, subtus horrendum chaos inferni, supra Iudex iratus iusti iudicii, foris mundus ardens, intus iustitia iudicantis terrens. *Et si iustus vix tunc salvabitur, impius et peccator ubi parebunt?* In quam partem se prement? Latere erit impossibile, apparere intolerabile ». Haec Bernardus[2]. — Anselmus in Meditationibus: « O anima peccatrix, lignum inutile et aridum, aeternis ignibus deputatum, quid respondebis in illa die, quando exigetur a te usque ad ictum oculi omne tempus tibi impensum, qualiter sit a te expensum » ? Eia tunc, anima mea, quid tunc erit de cogitationibus vanis et otiosis, de verbis levibus, iocosis et ridiculosis, de operibus inutilibus et infructuosis? Ambrosius super Lucam[3]: « Vae mihi, si peccata mea non deflevero; vae mihi, si non *media nocte ad confitendum tibi* surrexero! *Iam ad radicem securis posita est,* faciat fructum qui potest gratiae, qui debet poenitentiae ». — O anima, « sive vigiles, sive dormias, semper in auribus tuis illa horribilis tuba resonet: *Surgite, mortui, venite ad*

[1] Vide August., Serm. 249. in Appendice (alias 67. de Tempore), n. 4.

[2] Tract. de Interiori domo (inter opera Bernardi), c. 22. n. 46. Idem dicit Anselm., Meditat. 2. Allegatur I. Petr. 4, 18. — Seq. sententia est Anselmi, Meditat. 2.

[3] Libr. II. in Luc. 3, 9. n. 76. Allegantur Ps. 118, 62. et Luc. 3, 9.

iudicium[1] ». O anima, nunquam excidat a tua memoria: *Ite, maledicti, in ignem aeternum; venite, benedicti, percipite regnum*[2]. O quid potest lamentabilius et terribilius cogitari quam: *Ite?* Quid delectabilius exprimi quam: *Venite?* Duae voces, quarum una nihil horribilius, et altera nihil iucundius poterit audiri. O anima, separa te modo a mundo, ut tunc possis manere cum Christo. Fuge modo mundum, ut tunc sequaris Deum. Declina modo pravorum societates et consortia, ut tunc valeas sequi Beatorum agmina.

§ 3.

Tertio, de poenarum infernalium intolerabili asperitate.

6. Post haec omnia converte radium contemplationis ad reproborum tormenta; vide, quam sint varia, quam aspera, quam horribilia, quam intolerabilia. Bernardus ad Eugenium[3]: « Ego horreo vermem mordacem et mortem vivacem ». « O gehennalis regio! quam fugienda es, ubi est ignis ardens, frigus ri-

[1] Hieron., Epist. 66. (alias 26.) n. 10: Sive legas, sive scribas, sive vigiles, sive dormias, Amos tibi semper buccina in auribus sonet. Cfr. Regul. Monachor. (inter opera Hieron.) c. 23. Regula Monachar. (inter opera Hieron.) c. 30: Semper tuba illa terribilis vestris perstrepat auribus: Surgite, mortui, venite ad iudicium.

[2] Matth. 25, 41. et 34. Cfr. Caesar., episc. Arelatensis, Homil. 14.

[3] Libr. V. de Considerat. c. 12. n. 25. Subinde allegatur Serm. 42. de Diversis, n. 6.

gens, vermis immortalis, foetor intolerabilis, mallei percutientes, tenebrae palpabiles, confusio peccatorum, innodatio vinculorum, horribiles facies daemonum ». Augustinus [1]: « Vae illis! quibus praeparabitur dolor vermium, ardor flammarum, sitis sine potu, fletus et stridor dentium, lacrymae oculorum, ubi mors optatur, sed non dabitur », *ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.* « Quis, putas, tunc erit moeror, quae tristitia, quis luctus? quando separabuntur iniqui a consortio iustorum et tradentur potestati daemonum *et ibunt* cum eis *in supplicium aeternum;* ibique semper erunt sine fine in luctu et gemitu, procul a gaudiis paradisi, nunquam refrigerium suscepturi, sed per multa millia annorum cruciandi, nunquam tamen, heu miseri, liberandi. Ibi torquens et puniens non fatigabitur, ibi qui torquetur nunquam morietur. Sic enim ignis ille consumit, ut vitam tamen semper servet; sic vetera tormenta patientur, ut semper innoventur, sic sine spe veniae et misericordiae semper vivent, ut tamen semper moriantur; sic morientur, ut tamen nunquam consumantur [2] ».

7. Anima. O homo, quare in inferno, ut dicis, mors quaeritur et non invenitur? Et quare punitur aeternaliter quod committitur temporaliter?

Homo. « Quia quibus in hoc saeculo vita offertur et nolunt accipere, in inferno quaerent mortem et

[1] Libr. de Salutaribus documentis (inter opera August.), c. 49. — Sequitur Iob 10, 22.

[2] Bernard., Meditat. etc. c. 3. n. 10. Allegatur Matth. 25, 46.

non poterunt invenire[1] ». Unde Gregorius: « Iniqui libenter voluissent sine fine vivere, ut potuissent sine fine in iniquitatibus permanere. Ad districti ergo iudicis iustitiam pertinet, ut nunquam careant supplicio, quorum mens in hac vita nunquam voluit carere peccato ».

8. Anima. « O mors, quam dulcis esses quibus tam amara fuisti! Te solum desiderant qui te tam vehementer abhorrebant[2] ». « O pie Iesu! propter nomen tuum fac mecum misericordiam; obliviscere superbum provocantem, respice miserum humiliter invocantem; recognosce benignissime quod est tuum, absterge quod est alienum. Miserere, Domine, dum tempus miserendi est, ne damnes in tempore iudicandi ». « Verum quidem est, quod conscientia mea meruit damnationem, poenitentia mea non sufficit ad satisfactionem; sed tamen certum est, quod tua misericordia superat omnem offensionem ». Haec Anselmus in Meditationibus[3]. « O si Deus sic egit cum an-

[1] August., Serm. 229. in Appendice (alias 252. de Tempore), n. 4. Locus Gregorii est IV. Dialog. c. 44.

[2] Libr. IV. Sent. d. 50. p. I. a. 1. q. 2. fundam. 2. haec sententia tribuitur *Augustino in libro de Miseria huius mundi* (cfr. ibi nota adiecta, in qua observavimus, quod Innocent. III. in libro III. de Contemptu mundi etc., c. 9. hanc propositionem exhibet).

[3] Meditat. 2. in fine et 3. in fine. Vat. addit: Augustinus in Meditationibus [c. 39.]: Noli, Domine, sic attendere malum meum, ut obliviscaris bonum tuum. O bone Domine! si ego admisi, unde me damnare potes, tu non amisisti, unde salvare soles.

gelo superbiente, quid de me fiet terra et cinere? Ille superbivit in caelesti palatio, ego in sterquilinio. Quis non tolerabiliorem in divite superbiam quam in paupere asserit? Vae mihi! si tam dure in divite et potente punita est superbia, quamvis semper superbia divitibus et potentibus sit cognata, qualiter in me misera et paupercula erit iudicanda [1] »?

9. Homo. O anima, si haec praedicta videntur tibi terribilia, audi, quae sunt his omnibus graviora. Chrysostomus super Matthaeum [2]: « Si mille gehennas mihi proponas, non tantum reputo, sicut ab illius gloriosae societatis iucunditate expelli et exosum fieri Creatori ». O anima, terribilis est gehenna, sed terribilior facies Iudicis irata; sed quod omnium vincit terrorem est a beatissimae et iucundissimae Trinitatis contemplatione elongatio aeterna. Chrysostomus [3]: « Excludi a bonis aeternis et alienum effici ab his

[1] Bernard., Serm. 54. in Cant. n. 8.

[2] Homil. 23. (alias 24.) n. 8.

[3] Homil. 23. (alias 24.) n. 7: « Videturque una tantum poena esse, nempe combustio; si vero quis haec accurate exploret, duplex hic supplicium est. Nam qui comburitur a regno excidit omnino; haec vero poena maior est. Novi certe, multos ex gehennae tantum nomine horrere, ego tamen multo graviorem esse poenam duco a gloria illa excidere, quam gehennam subire ». Ibid. n. 8: Melius est mille fulminibus obrui, quam vultum illum mansuetum videre nos aversantem, et placidum oculum nos aspicere non sustinentem. Cfr. ibid. Homil. 78. (alias 79.) in 25, 12. n. 2; Homil. 3. in Epist. ad Eph. n. 3. et Homil. 13. in Epist. ad Phil. n. 4. Respicitur I. Cor. 2, 9: Quod oculus non vidit... quae praeparavit Deus iis qui diligunt illum. Cfr. Iac. 1, 12. et 2, 5.

quae praeparavit Deus diligentibus se, tantum generat cruciatum, ut, si exterius nulla poena torqueret, haec sola sufficeret, et melius esset mille millia flammarum sustinere, quam Christi faciem mansuetissimam iratam videre et ab ipsa aeternaliter discedere ». Gregorius in Homilia [1]: « O si homo intelligere posset, quid admirationis habet: *Ecce sponsus venit!* quid dulcedinis: *Quae paratae erant intraverunt cum eo ad nuptias!* quid amaritudinis: *Et clausa est ianua* »*!* O anima, quid plura? « Cogita, quantum malum sit a facie Christi separari, ab illo gaudio divinae contemplationis excludi, beatissima Sanctorum omnium societate privari, mori vitae aeternae et vivere morti sempiternae, profundo fluctuantis gehennae immergi, edacissimis vermibus in aeternum dilaniari, nec finiri tribulationes, incendii fluctuantis strepitus pati, barathri fumantis amara caligine oculos obcaecari, non sentire quod illuminat, sed sentire quod cruciat » ! Haec Prosper in Vita contemplativa [2].

10. Anima. Iam timore contremisco, iam horrore deficio; dic quaeso, o homo, ad quid valet tam lamentabilis meditatio?

Homo. O anima, puto, quod praedictorum continua et devota meditatio est peccatorum medela et ad quaeque bona agenda et mala sustinenda saluti-

[1] Libr. I. Homil. in Evang. homil. 12. n. 4: *O si sapere in cordis palato possit, quid* etc. Allegantur Matth. 25, 6. et 10.

[2] Libr. III. c. 12. n. 3. (inter opera Prosperi; est Iuliani Pomerii).

fera excitatio. Bernardus in epistola quadam [1]: « Vigilias times manuumque laborem; sed levia sunt haec meditanti flammas perpetuas. Recordatio tenebrarum facit non horrere solitudinem; si futuram de verbis otiosis cogitas discussionem, non displicebit silentium; fletus ille et stridor dentium ante oculos mentis saepe reducti pares tibi reddunt mattam et culcitram ». Augustinus in quodam sermone [2]: « Mens humana, mundi huius illecebris et concupiscentiis devicta, fugit laborem, expetit voluptatem et vix ad hoc ducitur, ut a se consuetudinem vitae prioris excludat. Sed cum coeperit cogitare futuri iudicii necessitatem et poenarum aeternalium crudelitatem, voluntarium bellum indicit passionibus; mota vel spe praemii, vel timore supplicii, vim facit pristinis desideriis et violenter se ipsam vincere contendit ». Haec Augustinus.

11. Anima. Iam nunc, o homo, me miseram *in hac lacrymarum valle* [3] commorantem satis terruisti, licet non infructuose docuisti. Miserere etiam nunc mihi miserae et fac mecum, sicut iam dudum promisisti. Propone paululum de felicitate perpetua, si forte valeam ex hoc capere aliqua mentis solatia, quia alternis uti delectabile est, « quia, secundum Augusti-

[1] Epist. 1. n. 12. Respicitur Matth. 12, 36: Reddent rationem de eo [verbo otioso] in die iudicii. Ultima propositio *fletus ille* etc., omittitur a pluribus codd.

[2] Serm. 196. in Appendice (alias 20. de Sanctis et post in Appendice 76.), n. 6.

[3] Psalm. 83, 7.

num[1], sive plectendo sive ignoscendo sive deterrendo sive consolando semper bene agitur, ut vita hominum corrigatur ». Seneca[2]: « Generosus est animus hominis et in potestatem recalcitrans facilius ducitur, quam trahatur ». Attende ergo, homo, quam generosus est animus hominis; saepe enim facilius ducitur lenibus et blandis quam terribilibus et adversis; saepe magis allicitur promissis consolatoriis, quam cogatur minis et terroribus. Unde *soror nostra sponsa* trahi cupiebat odore caelestium unguentorum[3], sapore divinorum charismatum, et sic cum Sponso currere et viam mandatorum iam non ex timore, sed amore delectabiliter adimplere.

12. Homo. O anima, vera esse profiteor, quae loqueris; sed heu, multi sunt, qui Deum nolunt imitari in prosperis; unde necesse est, eos deterreri adversis. Multi etiam sunt, qui divina charismata vel propter caecitatem non intelligunt, vel propter negligentiam vanis occupationibus perdunt. Unde, ut aestimo, Deus ex suae infinitae bonitatis immensitate semper paratus esset magis consolationibus fovere quam asperitatibus deterrere, si homines aeque dispositi essent, ut suam divinam consolationem recipe-

[1] Epist. 153. (alias 54.) c. 6. n. 19: Quia et plectendo et ignoscendo hoc solum bene agitur, ut vita hominum corrigatur.

[2] Libr. I. de Clementia, c. 24; cfr. Bonav., tom. VII. pag. 114, nota 5.

[3] Cant. 1, 3: Trahe me, post te curremus in odorem unguentorum tuorum (cfr. Bernard., Serm. 21. in Cant. n. 4. seqq.). Ps. 118, 32: Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.

rent; quae adeo pretiosa et delicata est, quod nullo modo decet vel expedit, ut indifferenter omnibus tribuatur. — Tu ergo, si post haec tibi proposita ad hanc aspiras, vide, quod habeas purgatum intellectum et bene dispositum affectum; quia, secundum Augustinum[1], « summum bonum non nisi purgatissimis mentibus cernitur »; et puto, quod multo minus non nisi valde bene dispositis affectibus degustetur. A multis enim in hac vita valde limpide speculatur, a quibus tamen minime degustatur. Augustinus[2]: « Fac me, Domine, precor, gustare per affectum quod sentio per intellectum; fac me sentire per amorem quod sentio per agnitionem ».

13. Anima. Dic, quaeso, o homo, quae dispositio debet in affectu et intellectu praecedere, ut vel saltem ad modicam mentis ebrietatem valeam caelestem dulcedinem contemplando degustare? Iam enim dudum in speculatione mentem exercitavi, et heu, adhuc nunquam, ut timeo, vel modicam stillam illius caelestis dulcedinis sensi. Multa de Sanctorum vita et conversatione legi, multa de natura, de operationibus et ordinibus Angelorum, nonnulla etiam legi de ineffabilis Divinitatis unitate, de incomprehensibili Divinitatis Trinitate, quam plura de Beatorum omnium inaestimabili felicitate; et quando praedictis totam mentem occupavi, heu, adhuc ieiuna et fame-

[1] Libr. I. de Trin. c. 2. n. 4. Cfr. I. Sent. lit. Magistri, d. II. c. 1, et ibid. Comment. dub. 1.

[2] De contritione cordis (inter opera August.), c. 2. Idem dicit Anselm., Meditat. 11. in fine; cfr. supra pag. 67, nota 3.

lica permansi et cum beato Augustino[1] semper clamavi: « Fac me, clementissime Pater, gustare per affectum quod sentio per intellectum »; et tamen non profeci. Saepius etiam longo studio fatigata et mihimetipsi irata, clamavi cum Propheta: *Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem; usquequo avertis faciem tuam a me?* quia, etsi me indignam ad manducandum filiorum panem iudicavi, micas saltem minutissimas decidentes cum magno desiderio exspectavi; sed heu, ut frequentius aperto ore inhians *in vacuum laboravi*[2]*!*

14. Homo. O anima, praedicta, quae lamentabiliter es conquesta, accidunt ex duplici causa: aliquando ex valde pia et salutifera divinae bonitatis dispensatione; unde Gregorius in Moralibus[3]: « Differre solet Pater piissimus voces petentium ad tempus, ut desideria crescant et eo magis exaudiantur ad meritum, quo citius non exaudiuntur ad votum ». Idem in Homilia[4]: « Sancta desideria dilatione crescunt; si autem dilatione deficiunt, desideria non fuerunt ». Deus enim, quamvis per pietatem sit clementissimus, tamen aliquando contingit, quod hoc quod libentissime tribuit, protrahit, ut tu discas magna multum et ardenter desiderare et adepta sollicitius cum gratiarum actione conservare. — Aliquando autem beneficium protrahit ex postulantis

[1] Vide supra pag. 132, notam 2. — Sequitur Ps. 12, 1.
[2] Isai. 49, 4.
[3] Libr. XX. c. 31. n. 61.
[4] Libr. II. Homil. in Evang. homil. 25. n. 2.

inordinata dispositione. Bernardus[1]: « Errat omnino, si quis illam caelestem dulcedinem huic cineri, divinum illud balsamum huic venenoso gaudio, charismata illa Spiritus sancti huius saeculi illecebris misceri arbitratur ».

Cap. IV.

Quomodo anima per mentale exercitium debeat radium contemplationis reflectere ad superiora, ut videat duodecim gaudia caeli orta ex contemplatione vel inferiorum, vel exteriorum, vel interiorum, vel superiorum.

§ 1.

De gaudio caelesti in genere.

1. Homo. Sed iam, o anima, ne diutius te protraham nec amplius te per exspectationem affligam; purga *intellectum* a vanis et inutilibus phantasmatibus, a naturalibus et curiosis rationibus, ab extraneis et scientificis occupationibus. Purga etiam *affectum* a culpa, a culpae sequela, a culpae occasione vel causa. Erige rationem, dilata et expande affectionem et *intra in gaudium Domini*[2], quod *nec oculus*

[1] Serm. 5. in Ascensione Domini, n. 13.

[2] Matth. 25, 21, post quem I. Cor. 2, 9. Cfr. I. Sent. d. 2. dub. 1.

in hac vita perfecte *vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit.* « Exardesce igitur, o anima mea, amore et desiderio supernae vitae Sanctorum, ubi est actio non operosa, requies non desidiosa, ubi vita sine defectione, laus divina sine cessatione ». Haec Augustinus[1]. Gaude igitur et exsulta ac mercedem laboris tui considera, quae re vera est tam multa, quod non potest numerari, tam magna, quod non potest mensurari, tam pretiosa, quod non potest aestimari, tam copiosa, quod non potest terminari.

2. Anima. O homo, iam multa dixisti in genere; dic modo, quaeso, singula in specie, quia magis intelligimus quae in specie dicuntur, quam quae generaliter exprimuntur.

Homo. O anima, quid dicere valeo? Cum futurum gaudium aspicio, iam pene prae admiratione deficio, quia[2] « gaudium erit *intus* et *extra, subtus* et *supra, circumcirca* ». Gaudebis enim in omnibus, gaudebis de omnibus. Gaudium tuum, ut puto, praefiguratum fuit in Apocalypsi[3] per illam mulierem beatam, quae *amicta* fuit *sole, et luna sub pedibus eius, et in capite eius corona stellarum duode-*

[1] De Catechizandis Rudibus, c. 25. n. 47: « Exardesce amore atque desiderio sempiternae vitae Sanctorum, ubi nec operosa erit actio nec requies desidiosa, laus erit Dei sine fastidio, sine defectu, nullum in animo taedium, nullus labor in corpore » etc.

[2] Ut dicit Eadmerus, de S. Anselmi similitudinibus (inter opera Anselmi), c. 71.

[3] Cap. 12, 1.

cim. Mulier ista, ut aestimo, est anima beata, aeterni Regis *filia, sponsa* et *regina: filia* per naturae creationem, *sponsa* per gratiae adoptionem, *regina* per gloriae collationem [1]. Haec bene dicitur *amicta sole,* quia decorata splendore claritatis deificae, *coronata* dignitate felicitatis aeternae; in qua felicitate ob specialem decorem sunt duodecim gaudia, per *duodecim stellas praefigurata,* per quae decoratur et ornatur felicitas superna.

3. Haec gaudia debes tu, o anima, quotidie devota mente transcurrere et nullam praesentis miseriae et incolatus consolationem quaerere et spe illius gaudii omnem tribulationem vitae praesentis aequanimiter et gaudenter sustinere. « O anima, non turberis, si mali in hoc mundo florent, et tu pateris, ipsi gaudent, et tu perturbaris. Mali heu, nullum locum habent in caelesti gaudio; nec cures tu, si nihil habueris in praesenti saeculo, sed spe illius gaudii, quo tendis, quidquid in via adversitatis occurrit, affectus tuus gaudenter et patienter sustineat ». Haec Beda [2]. O anima, « si te aliquando delectant mundana

[1] Cfr. S. Hieron., Epist. 54: « Quid pulcrius anima, quae Dei *filia* nuncupatur et nullos extrinsecus quaerit ornatus? Credit in Christum, et hac ambitione ditata, pergit ad *sponsum,* eundem habens Dominum, quem et virum ».

[2] Cfr. Comment. in Ps. 36. (inter opera Bedae), clarius in glossa *ordinaria* in Iac. 1, 2: Ne indignemini, si mali in mundo florent, si vos patimini; quia non est christianae veritatis in temporalibus exaltari, sed potius deprimi. Mali nihil habent in caelo, vos nihil in mundo. Spe illius boni, ad quod tenditis, quidquid in via contingat, gaudere debetis.

gaudia, falsa huius saeculi gloria, brevis et caduca potentia; illic mentem evoca, et omnia refutabis ut stercora ». Haec Hieronymus in epistola[1]. « Curre igitur, o anima, non passibus corporis, sed affectibus et desideriis; quoniam non solum Angeli et Beati, sed et Angelorum et Beatorum Dominus et magister te exspectat. Exspectat te Deus Pater tanquam filiam dilectissimam, Deus Filius tanquam sponsam dulcissimam, Deus Spiritus sanctus tanquam amicam sibi gratissimam. Exspectat te Deus Pater, ut heredem universorum bonorum te constituat; Deus Filius, ut te fructum suae nativitatis et pretium sui pretiosissimi sanguinis Deo Patri offerat; Deus Spiritus sanctus, ut suae aeternae bonitatis et dulcedinis participem te faciat. Exspectat te illa beatissima omnium caelestium spirituum aeterni Regis familia, ut te in suum collegium suscipiat[2] ».

4. Tu igitur ipsorum societatem super omnia desidera. Cum magna enim verecundia illuc venires, si eam *in hac lacrymarum valle*[3] non amasses. « Quoties ergo te vana huius saeculi delectat ambitio, quoties vides in hoc mundo aliquid gloriosum, statim ad caelum mente transgredere, et esse incipe quod futura es[4] ». Revera aestimo, o anima, si haec

[1] Epist. 52. (alias 2.) n. 10: « Cogitemus crucem eius [Christi], et divitias lutum putabimus ».

[2] Bernard., Meditat. etc. c. 6. n. 17, ubi tamen textus originalis sententiam hinc inde paulo aliter exhibet.

[3] Psalm. 83, 7.

[4] Hieron., Epist. 22. n. 41. in fine; cfr. supra nota 1.

caelestia gaudia iugiter in mente teneres, de hoc exsilio quoddam suburbium caelestis regni construeres, in quo illam aeternam dulcedinem quotidie spiritualiter praelibando degustares. Quia, «cum aliquid aeternum mente capimus, iam non in hoc mundo», sed in caelis habitamus. Haec Augustinus[1]. Tanta est, o anima, vis tuae dilectionis, quod «ibi verius habitas, ubi amas, quam ubi animas». Bernardus. Hoc est, carissima anima, *regnum Dei,* quod *intra* nos *est*[2], quod heu, miserabiliter negligimus, cum foris ad inania et vana fusi sumus. «Fusi sumus foras et de regno Dei, quod intra nos est, nihil curantes, foris quaerimus consolationem de rebus vanis et *insaniis falsis,* ita quod iam religionis antiquae devotionem amisimus, adeo quod nec speciem ipsius retinemus[3]».

Tu ergo, o anima, aeterni Regis *filia, audi* mente devota *et inclina aurem tuam*[4] ad sancta et salutifera consilia. *Vide* per contemplationem caelestis regni consolationem, *obliviscere* per contemptum et detestationem *populum tuum et do-*

[1] Libr. IV. de Trin. c. 20. n. 28; vide supra pag. 109, notam 3. — Sententia Bernardi habetur de Praecepto et dispensat. c. 20. n. 60.

[2] Luc. 17, 21: Ecce enim regnum Dei intra vos est. Cfr. Bernard., de Praecepto et dispensatione, c. 20. n. 61.

[3] Bernard., Apologia ad Guillelmum, c. 10. n. 25. (respicitur Ps. 39, 4.).

[4] Psalm. 44, 11, ubi etiam locus, qui paulo inferius allegatur.

mum patris tui, hoc est mundum, diabolum et te ipsam.

§ 2.

De gaudio caelesti in specie, et primo de triplici gaudio orto ex conversione contemplationis ad ea quae infra sunt.

5. Vide igitur et devota mente pertracta, qualiter illi divini et caelestes spiritus, qui praesentis vitae et miseriae periculum evaserunt, quamvis ab illius aeterni solis splendore se nunquam possint avertere, aliquando tamen radium suae contemplationis convertunt ad *inferiora*, aliquando ad *superiora*, aliquando ad *interiora*, aliquando ad *exteriora*.

6. Convertunt, inquam, ad *inferiora*, et gaudent ex triplici causa: primo, quod tam impios, horribiles et crudeles *hostes per divinam potentiam superaverunt;* secundo, quod omnes *defectus et peccata* vel *per divinam sapientiam vitaverunt*, vel iam dudum commissa *correxerunt;* tertio, quod tam lamentabiles et interminabiles cruciatus aeternos *per divinam clementiam evaserunt*. O anima, quanto, putas, gaudent quotidie gaudio, quando tot vident a carne et mundo et diabolo superari, tot tam diversis peccatis, de quibus nunquam merentur veniam, inquinari, tot aeternaliter sine fine damnari? Re vera tunc puto, quod de morte transisse ad vitam[1] vitae duplicat gaudium.

[1] Respicitur Ioan. 5, 24: Transit a morte in vitam.

7. O Domine Deus, si nunc tam grave periculum est in bello, quantum, putas, tunc erit gaudium de *triumpho,* « cum post devictum triumphatumque mundum, submerso impio Pharaone cum exercitu suo in mari rubro, tenent omnes electi tympanum, cum Maria psallentes et cantantes, laudantes et benedicentes Dominum, una voce dicentes [1]: *Cantemus Domino, gloriose enim* » etc.

Tunc constituentur duo Seraphim, hoc est duo chori electorum, scilicet innocentes et poenitentes, clamantes *alter ad alterum: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth* [2]. *Sanctus* Deus Pater, qui nos a mundo, a carne et diabolo tam potenter liberavit. *Sanctus* Deus Filius, qui nos a poena et a culpa tam sapienter iustificavit. *Sanctus* Deus Spiritus sanctus, qui nos tam clementer ab aeternis tormentis praeservavit. *Plena est omnis terra gloria eius,* qui nos de mundi miseria ad caelestis regni gaudia evocavit.

O anima, qualis tibi erit dies illa, cum ad hanc felicem choream fueris assumta, et cum tibi omne, quod in terra et in mundo pie sustinuisti, convertetur in aeternum iubilum. Tunc de omnibus his *laudabis* Dominum Deum tuum *labiis exsultationis,* dicens [3]: *Misericordias Domini in aeternum cantabo.* « Quo cantico, secundum Augustinum de Civitate Dei,

[1] Exod. 15, 1.

[2] Isai. 6, 3, ubi etiam habetur locus paulo inferius allegatus.

[3] Psalm. 88, 1. — Sequitur August., XXII. De Civ. Dei, c. 30. n. 4.

quod cantatur in laudem gloriae Christi, cuius sanguine liberati sumus, nihil erit iucundius illi civitati », nihil dulcius.

8. Tu igitur, cum tentationibus probaris, cum persecutionibus impugnaris cumque in hoc saeculo variis tribulationibus infestaris; tunc mente in caelum evola et cogita, quod haec non sunt aliud nisi aeterni gaudii materia. Et tunc, secundum Gregorium, consideratio praemii minuit vim flagelli: « Si enim consideramus, quae et quanta sunt, quae nobis promittuntur in caelis, vilescunt animo omnia, quae habentur in terris ». Haec Gregorius [1]. Re vera non tantum bona, quae delectabiliter possidemus, verum etiam mala, quae aliquando lamentabiliter sustinemus, vilescunt; « *non* enim *sunt condignae passiones huius temporis* ad praeteritam culpam, quae dimittitur, ad praesentem gratiam, quae immittitur, et *ad futuram gloriam*, quae promittitur ». Haec Bernardus [2]. Quam tu tunc, o anima, cum gaudio possidebis, quando perfecte intelliges, quod in mundo cum tanto periculo, quo plerique opprimuntur, vixisti; quod daemonis fallaces astutias, quibus multi decipiuntur, devicisti; quod cruciatus aeternos, quibus innumerabiles affliguntur, evasisti.

Anima. O homo, quam sana et salubris est haec tua consolatio, quia, cum haec quae proposuisti,

[1] Libr. II. Homil. in Evang. homil. 37. n. 1.

[2] De Conversione ad clericos, c. 21. n. 37. Allegatur Rom. 8, 18. — De seq. propositione cfr. Bernard., Serm. 5. in festo omnium Sanct. n. 5. et 7.

adverto, consolationem ex spe non modicam recipio. Sed, o Domine Deus, quid, putas, tunc erit, cum hoc quod modo spero, veraciter possidebo?

§ 3.

Secundo, Beati convertunt radium contemplationis ad ea quae iuxta se sunt, et triplici obiecto gaudent.

9. Homo. O anima, modica sunt haec quae audisti, immo in comparatione quasi nulla sunt quae mente percepisti; sed parumper oculos mentales erige, et quanta sint gaudia, quae de his percipies, quae *iuxta te* sunt, devota mente frequentius volve et revolve. Attende igitur et considera *locum speciosum,* quem tibi divina *sapientia aedificavit;* attende *victum deliciosum,* ornatum curiosum [1], thesaurum pretiosum, quem tibi aeterna *potentia congregavit;* attende etiam *collegium famosum,* cum quo de divina *clementia* mens tua aeternaliter exsultabit.

10. O anima, attende, quam gloriosa est « *civitas caelestis,* mansio secura, patria continens totum, quod delectat ». Bernardus [2]. Attende, quam luminosa, quam splendida est *civitas* illa caelestis, *quae non indiget sole neque luna, ut luceant in ea* [3],

[1] Du Cange, Glossarium etc.: *Curiosus,* elegans, exquisitus.

[2] Meditat. etc. c. 4. n. 11: O civitas caelestis! mansio secura, patria fertilis et ampla, totum continens, quod delectat.

[3] Apoc. 21, 23, post quem Malach. 4, 2. (sol iustitiae), Sap. 7, 26. et Apoc. 21, 23. (cfr. libr. Meditat. c. 25. et Manuale, c. 17. inter opera August.).

sed ipse Dominus, *sol iustitiae, candor lucis aeternae* lux eius est, *et lucerna eius Agnus.* O quam *gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei*[1]! *O Israel, quam magna est domus Dei et ingens locus possessionis eius!* O anima, licet hic sis corpore, illic esto mente; quia ibi « est requies sine labore, vita sine morte, iuventus sine senectute, lux sine tenebris[2] », pax imperturbabilis. *Sedebit* enim *populus meus, dicit Dominus, in pulcritudine pacis, in tabernaculis fiduciae et in requie opulenta.*

11. Et quis erit ibi noster *cibus* nisi ille Agnus beatissimus, ille mundus et immaculatus Iesus, Dei Patris et Mariae Virginis Filius, de quo sanctis spiritibus ministrabuntur ad omnem sufficientiam fercula nobilissima de ipsius candidissima humanitate et excellentissima Divinitate? O quam *beati* sunt, *qui ad coenam nuptiarum Agni vocati sunt*[3]! « Ibi semper erit sitis et satietas, sed miro quodam modo longe erit a siti necessitas, longe a satietate fastidium[4] ». *Inebriabuntur* enim *ab ubertate domus Domini et torrente voluptatis* eius potabuntur.

12. Anima. Dic quaeso, quando hoc?

[1] Psalm. 86, 3. et deinde Baruch 3, 24.

[2] August., Soliloq. (inter opera August.) c. 35; Serm. 65. et 67. ad Fratres in eremo (inter opera August.). — Sequitur Isai. 32, 18.

[3] Apoc. 19, 9.

[4] Gregor., XVIII. Moral. c. 54. n. 91: Erit nobis delectabiliter impressa sitis simul atque satietas. Sed longe abest ab ista siti necessitas etc. Cfr. Speculum (inter opera August.), c. 29. — Sequitur Ps. 35, 9.

Homo. Aestimo, quod non prius, nisi quando ille deliciosus pincerna summi Regis, *splendor paternae gloriae*[1], *candor lucis aeternae*, *figura divinae substantiae, speculum sine macula* claritatis deificae, *in quem desiderant Angeli prospicere*, quando talis ac tantus *praecinget se et faciet illos discumbere et* personaliter *transiens ministrabit illis.* O anima, haec devota mente pertracta. Quantum gaudium tunc illi beati spiritus concipient ex tam stupenda dignitate ministrantis, ex tam miranda caritate cuiuslibet sodalis convivantis, ex ferculorum deliciosa opulentia, ex ministrorum numerosa frequentia, ex musicorum instrumentorum et aliorum psallentium, cantantium et laudantium Regem gloriae, Deum Dei Filium dulcisona resonantia! In hoc caelesti, magno stupendoque convivio audies Angelos iubilantes, Apostolos psallentes, Martyres triumphantes, Confessores et Virgines laudantes, Patriarchas et Prophetas iucundantes, omnes Sanctos et electos Dei unanimiter Patrem et Filium et Spiritum sanctum collaudantes et una voce dicentes[2]: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria eius.* « O quam gloriosum est regnum, in quo cum Christo regnant omnes Sancti,

[1] Hebr. 1, 3. — Subinde allegantur Hebr. 1, 3; Sap. 7, 26; I. Petr. 1, 12. et Luc. 12, 37. (cfr. Bernard., De diligendo Deo, c. 11. n. 33.).

[1] Isai. 6, 3. — Sequitur ex Breviario Romano antiphona ad Magnificat 2. Vesp. pro festo Omnium Sanct., in qua allegantur Apoc. 7, 9. (amicti stolis albis) et 14, 4.

amicti stolis albis, sequuntur Agnum, quocumque ierit»? O anima, quomodo poterit ibi esse alicuius boni carentia, cum ibi tam varia sit exsultandi materia?

13. Vide iuxta te *omnium Sanctorum collegium,* quod ad beatitudinis tuae cumulum divina clementia congregavit; quia « nullius boni sine socio iucunda est possessio », sicut dicit Seneca[1]. Unde Gregorius: « Quae lingua dicere, aut quis intellectus capere sufficit, illius supernae civitatis quanta sint gaudia, Angelorum choris interesse, cum beatissimis spiritibus gloriae Conditoris assistere » et ab illorum beatissima societate nunquam discedere, sed continue cum ipsis et de ipsorum gaudio in perpetuum exsultare! Anselmus[2]: « Ibi enim a singulis omnes, ibi ab omnibus singuli cognoscentur. Nec quemquam latebit, qua patria, qua gente, qua stirpe quis conditus sit ». Ibi enim tam beata et tam perfecta erit caritas iustorum, quod « unusquisque in tantum diliget proximum suum quantum se ipsum[3] ». Ex quo illud inaesti-

[1] Epist. 6. n. 4. — Sequitur Gregor., II Homil. in Evang. homil. 37. n. 1.

[2] De Similitudinibus (inter opera Anselmi), c. 59.

[3] De Spiritu et anima (inter opera August.), c. 57, ubi etiam seq. locus. Idem docet Anselm., Proslog. c. 25: In illa perfecta caritate innumerabilium Angelorum beatorum et hominum, ubi nullus minus diliget alium quam se ipsum, non aliter gaudebit quisque pro singulis aliis quam pro se ipso. Si ergo cor hominis de tanto suo bono vix capiet gaudium suum, quomodo capax erit tot et tantorum gaudiorum? Cfr. infra finis huius cap.

mabile sequetur bonum, quod « ita unusquisque tantum gaudebit de alterius gaudio quantum de proprio ». Proinde, cum inenarrabilis sit numerus electorum, quis, putas, narrare sufficiat gaudium Beatorum?

14. « Qualis tibi erit dies illa, cum Maria, mater Domini, tibi occurret choris comitata virgineis, cum et ipse Sponsus tibi cum omnibus Sanctis occurret, dicens: *Surge, propera, amica mea, veni, formosa mea, columba mea; iam enim hiems transiit, imber abiit et recessit!* Tunc Angeli admirabuntur de tua gloria dicentes: *Quae est ista quae ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum?* Videbunt te filiae Sion et laudabunt te. Tunc illa centum quadraginta quatuor millia in conspectu throni et seniorum tenebunt citharas et cantabunt canticum novum. Tunc secura in amplexus Sponsi evolabis, cum iubilo dicens: *Inveni quem diligit anima mea, tenui eum nec dimittam* ». Haec Hieronymus [1]. Tunc *septem filii* illius magni Iob, qui est *magnus inter omnes*, qui morantur in illa beata orientalium regione, *facient convivia, singuli in die suo, et invitabunt sororem suam* [2], te consortem suam. Et dicent tibi singuli: *Bibe nunc et accumbe cum iucunditate, quia invenisti gratiam coram*

[1] Epist. 22. n. 41. Allegantur Cant. 2, 10. seq. et 8, 5; respicitur Apoc. 14, 1. seqq. (de centum quadraginta quatuor millibus etc.), et in ultima propositione, quam textus originalis non exhibet, allegatur Cant. 3, 4. Textus originalis hinc inde plura interserit.

[2] Iob 1, 2-4. — Subinde allegantur Iudith 12, 17. et 18.

summo principe. Et tu respondebis cum gaudio dicens: *Bibam* et hilarior fiam, *quia magnificata est hodie anima mea prae omnibus diebus vitae meae.* O vere inaudita magnificentia! o laeta et iucunda excellentia, qualis nunquam in hoc saeculo est audita! Puto, quod omnis huius mundi pompa in comparatione illius esset vix modica gutta.

15. Anima. O homo, iamdiu tacui, iam satis silui, quia quae proposuisti cum delectatione et admiratione nimia audivi. Ne, quaeso, pertranseas, quin perfectius mihi aliqua de hoc caelestium spirituum convivio exponas, quia iam prius[1] aliquid de hoc tetigisti, sed nimis breviter pertransiisti.

Homo. O anima, mallem iterum quod petis sub silentio pertransire, quam vel modicum de hoc caelesti mysterio ore polluto proferre, vel etiam mente concipere, quia qui adhuc mundialibus et supervacuis rebus, heu, saepius implicor, qui adhuc heu, heu, *siliquis porcorum* cum ceteris mundanis pascor[2], de tam familiaribus divinorum spirituum operationibus loqui erubesco nimium et confundor. Quia tamen piis votis tuis contraire non valeo, proponam breviter, quod aliquando, Spiritu instigante, licet indignus, mente pertracto. Quamvis enim in illa caelesti aula, ubi plenitudo omnis boni in omnibus illis perfecta est, quamvis ibi pro differentia meritorum quaedam data sint excellenter; nihil tamen ibi ex in-

[1] Num. 11. seq.
[2] Cfr. Luc. 15, 16, de filio prodigo.

aestimabilis divinae pietatis immensitate, secundum Gregorium[1], possidetur singulariter. Omnia enim sunt omnibus communia propter eum qui *in omnibus* est *omnia.* Ibi enim Virgo gaudebit de sanctae viduitatis merito, ibi Vidua exsultabit de castae virginitatis privilegio, ibi Confessor de Martyrum iucundabitur triumpho, ibi Martyr tripudiabit de Confessorum bravio, ibi Propheta laudabit de Patriarcharum pia conversatione, ibi Patriarcha exsultabit de Prophetarum fide et speculatione, ibi Apostoli et Angeli gaudebunt de merito omnium inferiorum, ibi omnes inferiores laetabuntur de gloria et corona superiorum. Ex illius enim sanctae et perfectae caritatis vinculo fiet, ut unusquisque habiturus sit in alio quod non habet in merito proprio.

16. Anima. O homo, adhuc nec ista sufficiunt mentem meam quietare; unde quaeso, ne pertranseas, mihi aliqua de dicto convivio singillatim et distincte explicare.

[1] Libr. IV. Moral. c. 36. n. 70; V. c. 46. n. 86; II. Homil. in Ezech. homil. 4. n. 6. et IV. Dialog. c. 35. August., in Ioan. Evang. tr. 67. n. 2: Tanquam stellae [cfr. I. Cor. 15, 28.] Sancti diversas mansiones [cfr. Ioan. 14, 2.] diversae claritatis, tanquam in caelo, sortiuntur in regno; sed propter unum denarium [cfr. Matth. 20, 9.] nullus separatur a regno; atque ita *Deus erit omnia in omnibus* [1. Cor. 15, 28.], ut, quoniam Deus caritas est [1. Ioan. 4, 8.], per caritatem fiat, ut quod habent singuli commune sit omnibus. Sic enim quisque etiam ipse habet, cum amat in altero quod ipse non habet. Non erit itaque aliqua invidia imparis claritatis, quoniam regnabit in omnibus unitas caritatis.

Homo. O anima, bene nosti, quod « balbutiendo, ut possumus, excelsa Dei resonamus[1] ». Nec mirum, quia, cum simus minus idonei ad intelligendum, quomodo possumus esse sufficientes ad loquendum, cum illa supercaelestia, quae lippientibus oculis contemplamur, verius sint, quam intelligantur, et verius intelligantur, quam exprimantur vocibus? Ne te tamen diutius protraham, audi, quid imaginatur intellectus, licet adhuc modicum degustet affectus. Puto, quod illi *septem filii,* de quibus supra[2] memoravimus, sunt omnes sancti et electi spiritus, altissimi Patris heredes et filii. Hi *convivia unusquisque in die suo faciunt,* quando se invicem suis caelestibus gaudiis pascunt; in quo de meritis suis singuli iuxta datam sibi gloriam fercula deliciosissima propinant. Primo igitur die primogenitus, hoc est ille caelestium Angelorum numerus, qui non immerito nomine *primogeniti* censentur, quia priores sunt creatione et conversione ad Deum, a quo nunquam recesserunt per peccatum, sed semper immobili caritate Deo Patri adhaeserunt et illam hereditatem beatam caelestis regni omnibus priores possederunt. Isti tibi, o anima, in suo convivio diversa fercula deliciosa et pretiosa propinant,

[1] Gregor., V. Moral. c. 36. n. 66, ubi etiam occurrit dictio *lippientibus oculis* inferius posita; cfr. Bonav., tom. III. pag. 175, nota 2. — August., VII. de Trin. c. 4. n. 7: Excedit supereminentia Divinitatis usitati eloquii facultatem. Verius enim cogitatur Deus, quam dicitur, et verius est, quam cogitatur.

[2] Num. 14. Cfr. Iob 1, 2. et 4.

cum unusquisque ordo de eo quod excellentius recepit in munere[1], gaudia specialia administrat.

17. Iam cogita, o anima, quale tibi ferculum propinant illi summi spiritus *seraphici* ordinis, qui « adeo vicini illi aeterno Patri sunt, quod inter ipsos et hunc nulli alii spiritus intersint[2] », qui ipsum immediatius contemplentur et suis bonis aeternis perfectius perfruantur. Quale, putas, hi propinant gaudium de naturae suae nobilitate, quale de contemplationis claritate, quale de dilectionis sinceritate? Hi ergo, hoc est, illi qui *Seraphim* nominantur, istud convivium ornant ardore divinae caritatis, *Cherubim* splendore aeternae claritatis, *Throni* aequitate divinae maiestatis, *Dominationes* de dominandi super alios excellentia, *Principatus* de principandi inferioribus magnificentia, *Potestates* de auctoritate malignos spiritus coercendi, *Virtutes* de potestate miracula faciendi, *Archangeli* de dignitate superiora nuntiandi, *Angeli* de agilitate minora divinae scientiae

[1] Gregor., II. Homil. in Evang. homil. 34. n. 14: Sed idcirco uno eodemque vocabulo communiter non censentur [ordines Angelorum], ut ille ordo vocari privato uniuscuiusque rei nomine debeat, qui hanc in munere plenius accepit. Cfr. II. Sent. lit. Magistri, d. IX. c. 3, et ibid. Comment. S. Bonav. q. 4.

[2] Gregor., loc. cit. n. 10: « *Seraphim* namque ardentes vel incendentes vocantur. Quae, quia ita Deò coniuncta sunt, ut inter haec et Deum nulli alii spiritus intersint, tanto magis ardent, quanto hunc vicinius vident ». Ibidem etiam etymologia nominum aliorum ordinum proponitur, de qua vide Bernard., V. de Considerat. c. 4. n. 8. seqq., et Petr. Lombard., II. Sent. d. IX. c. 2.

secreta revelandi. Ecce, vides, qualiter singuli mentes Beatorum caelestibus gaudiis pascunt de his quae ab illa supercaelesti aula specialius in munere receperunt. — Nec est mirandum, quod haec praedicta et multa alia nobis adhuc occultiora illi spiritus in nostrum gaudium nobis propinant, qui tam fideliter *in hac lacrymarum valle* [1] nos custodiunt et nos ad illam aeternae beatitudinis patriam perducere totis viribus concupiscunt. Bernardus [2]: « O, si quis cognosceret, qua cura et sollicitudine illi beati spiritus intersunt cantantibus, adsunt orantibus, insunt meditantibus, supersunt quiescentibus, praesunt procurantibus »! O anima ieiuna et famelica, si vel unam micam, *quae cadit de mensa dominorum* [3], in hoc convivio aperto mentis ore sumsisses, puto, quod hanc peregrinationem et omnem tribulationem ex tunc patienter tolerares. Puto, quod si unam guttam de vino potus eius degustasses, omnem huius saeculi dulcedinem fastidires. Gregorius in Moralibus [4]: « Si cor semel in caelestibus », per degusta-

[1] Psalm. 83, 7.

[2] Meditat. etc. c. 6. n. 16.

[3] Matth. 15, 27.

[4] Cfr. V. c. 1. n. 1: Pensant autem [viri sancti], quae sint aeterna bona, quae capiunt, et cognoscunt, quam nihil sit omne, quod blandum temporaliter arridet etc.; VIII. c. 27. n. 46: Sancti viri, quo verius summa cognoscunt, eo sublimius terrena despiciunt. Vide ibid. c. 13. n. 28. Libr. XXVII. c. 16. n. 32: Postquam quae essent aeterna cognovit [animus]... admiratione summorum sese ab infimis suscitatus elevavit, ut nulla iam ei, nisi quae aeterna sunt, libeant et despectis transeunti-

tionem subaudi, « figitur, quam abiecta sint mox cernitur quae prius alta videbantur ».

18. O anima mea dilecta, de convivio Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Confessorum et Virginum, qui per alios sex filios non immerito praefigurantur, quid dicam? Unusquisque enim horum tot in convivio suo proponet fercula, quot habuit in hac vita virtutum opera. Et quis enarrare sufficiat, quantum gaudium quaelibet anima suscipiat de sanctorum Patriarcharum humilitate et simplicitate perfectissima, de Prophetarum credulitate et fidelitate certissima, de Apostolorum caritate et magna diligentia, de Martyrum stabilitate et patientia, de Confessorum pietate et clementia, de Virginum castitate et continentia? « Revera lingua et vox deficit, quia intellectus capere non sufficit, quantum sit gaudium Angelorum choris interesse, cum beatissimis spiritibus gloriae Conditoris assistere, praesentem Dei vultum cernere, incircumscriptum lumen videre, nullo metu mortis affici, incorruptionis perpetuae munere laetari ». Haec Gregorius[1].

bus, sola quae permanent requirat. Vide etiam I. Homil. in Ezech. homil 10. n. 43; I. Homil. in Evang. homil. 11. n. 2: Qui caelestis vitae dulcedinem, in quantum possibilitas admittit, perfecte cognoverit, ea quae in terris amaverat, libenter cuncta derelinquit; in comparatione eius vilescunt omnia, deserit habita, congregata dispergit, inardescit in caelestibus animus, nil in terrenis libet, deforme conspicitur quidquid de terrenae rei placebat specie. Simile dicitur ibid. II. homil. 25. n. 2. in fine.

[1] Libr. II. Homil. in Evang. homil. 37. n. 1.

19. O quam felix tibi erit haec dies, cum fueris ad hereditatem patrum tuorum reversa et cum omnibus his inaestimabili gaudio fueris assumta et ad thalamum summi Regis feliciter introducta! Iam nunc expergiscere, o anima mea, et cum illa famosa regina[1], cum aromatibus virtutum, cum thesauris bonorum operum, cum magno apparatu caelestium desideriorum ascende in illam Ierusalem supernam et contemplare diligenter singula et vide, quod veritas vincit famam, gloria exsuperat omnem loquelam; et tunc incipies dicere cum beato Petro in magno cordis iubilo: *Domine, bonum est nos hic esse*[2]; hic pater, hic mater, hic soror, hic frater, hic patria! O Domine, permitte nos hic esse et abhinc nunquam discedere! Ambrosius[3]: « Fugiamus, o anima, in patriam verissimam, quia illic est patria, ad quam conditi sumus, Pater, a quo creati sumus, mansio secura, *Ierusalem superna, quae est mater nostra* ». Anselmus[4]: « O anima, tantus debet esse in hac vita mortali amor et desiderium perveniendi ad illud, ad quod facta es, et dolor, quia nondum ibi es, et timor, ne forte non pervenias, ut nullam laetitiam sentire valeas, nisi

[1] De qua III. Reg. 10, 1. seqq. et II. Paralip. 9, 1. seqq.

[2] Matth. 17, 4.

[3] De Isaac et anima, c. 8. n. 78: « Fugiamus ergo in patriam verissimam. Illic patria nobis et illic Pater, a quo creati sumus, ubi est Ierusalem civitas, quae est mater omnium ». In fine allegatur Gal. 4, 25. seq.

[4] Libr. I. Cur Deus homo, c. 20.

de his quae tibi auxilium et spem conferunt perveniendi ».

§ 4.

Tertio, Beati convertunt radium contemplationis ad ea quae infra se sunt, et tripliciter gaudent.

20. *Corpus* etiam nostrum, quod ex quatuor elementis est compositum, quatuor dotibus erit remunerandum. Terra enim tunc habebit aeternam immortalitatem, aqua omnimodam impassibilitatem, aër velocem agilitatem, ignis splendidissimam claritatem [1]. — « In sempiterna patria corda Beatorum sibi invicem et claritate lucent et puritate translucent; ibi uniuscuiusque vultus aspicitur, et conscientia penetratur; ibi cuiuslibet mentem ab alterius oculis

[1] Bernard., Serm. 4. in festo Omnium Sanct. n. 6: Ipsi [homini exteriori] ergo, *ut inhabitet gloria* etiam *in terra nostra* [Ps. 84, 10.]... quatuor sunt quaerenda, quem nimirum constat ex elementis quatuor esse compactum... Habeat ergo terra nostra immortalitatem, ne iam timeat denuo se in pulverem redigendam... Habeat certe etiam aliquando omnimodam impassibilitatem... Sed iam desiderat corpus nostrum etiam levitatem secundum eam nimirum, quam habet ex aëre portionem, ne vel ipso onere sit molestum. Tanta itaque futura credenda est corporum levitas et agilitas Beatorum ut possint, si velint, absque omni mora seu difficultate ipsam quoque cogitationum nostrarum sequi ad omnia velocitatem. Quid ultra deest ad perfectam corporis beatitudinem? Sola utique pulcritudo. Hanc perfectissimam habituri, non immerito possumus attribuere ei parti, quam habemus ab igne.

corpulentia non abscondit »; « ibi etiam mox, ubicumque voluerit animus, statim aderit corpus[1] ». Augustinus. Sicut enim tunc animus perfectissime obedit Creatori, ita corpus promptissime obtemperabit suo motori[2]. — Ibi erunt omnes sensus in actibus suis. Ibi enim oculus videbit decorem speciosissimum, gustus sapiet saporem dulcissimum, olfactus odorabit odorem suavissimum, tactus amplexabitur obiectum deliciosissimum, auditus innovabitur per sonum iucundissimum. « Recedat ergo, o anima, amor vitae praesentis, et accedat amor vitae advenientis, ubi nulla adversitas turbat, nulla necessitas angustat, nulla molestia inquietat, sed perennis laetitia regnat[3] ». Ibi « *esse* nostrum non habebit mutationem, *nosse* nostrum non habebit errorem, *amare* nostrum non

[1] Gregor., XVIII. Moral. c. 48. n. 77. seq. Textus originalis hinc inde plura interserit. — Sententia Augustini habetur XXII. de Civ. Dei, c. 30. n. 1: Certe ubi volet spiritus, ibi protinus erit corpus. Cfr. Serm. 242. (alias 149. de Tempore) c. 3. n. 5. et c. 8. n. 11.

[2] Cfr. August., Epist. 143. (alias 7.) n. 6. et Epist. 205. (alias 146.) n. 11. in fine; XII. de Gen. ad lit. c. 35. n. 68; Serm. 242. (alias 149. de Tempore) c. 8. n. 11. et Serm. 277. (alias 102. de Diversis) c. 7. n. 7; XIII. de Civ. Dei, c. 20; Enarrat. in Ps. 145. n. 5: Accepit homo corpus tanquam in famulatum, Deum autem Dominum habens, servum corpus, habens supra se Conditorem... Regere non potest inferiorem, nisi regatur a meliore... non potest regere quod regebat, quia regi noluit, a quo regebatur.

[3] De Conflictu vitiorum et virtutum (inter opera August.), c. 26.

habebit offensionem [1] ». « Ibi aberit omnis deformitas, omnis infirmitas, omnis tarditas, omnis corruptio. Ibi *caelum novum*, ibi *terra nova.* Ibi similes erimus Angelis Dei, etsi non aetate, certe tamen felicitate ». « Ibi vita sine morte, iuventus sine senectute, gaudium sine tristitia, pax sine discordia, voluntas sine iniuria, lux sine tenebris, regnum aeternum expers commutationis [2] ». Ibi « quidquid volueris erit, quidquid nolueris non erit ».

21. Considera etiam, quantum gaudeat animus, cum resumserit tale corpus, quale iam audisti, non tale, quale cum ingenti dolore sustinuisti et cum magno certamine devicisti, de quo saepius timens et impatiens patienter et irascens clementer dixisti [3]: *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* Non certe tale, sed iam perfecte obediens et spirituale; tale, inquam, tale, quod erit tibi in contemplationis solatium et in aeternae felicitatis augmentum. Certum est enim, quod ipsa anima nunquam resumtionem corporis appeteret, si resumtum, etiam quantumcumque gloriosum, divinam contemplationem impediret. Nunc autem, se-

[1] August., XI. de Civ. Dei, c. 28 [originale *mortem* pro *mutationem*]; ibid. XXII. c. 20. n. 3. habetur seq. locus, in quo allegatur Apoc. 21, 1. (quem textus originalis omittit) et Luc. 20, 36: Aequales enim Angelis sunt; cfr. Math. 22, 30: Erunt sicut Angeli Dei in caelo.

[2] Serm. 49. (cfr. Serm. 65. et 67.) ad Fratres in eremo (inter opera August.). Vide supra pag. 143, notam 2. — Sequitur sententia Anselmi, Proslog. c. 25: Quidquid volet erit, et quod nolet non erit. Cfr. infra n. 23.

[3] Rom. 7, 24.

cundum Augustini[1] sententiam et doctrinam, ipsae animae sanctae desiderant eius resumtionem et exspectant iteratam unionem ipsius, quia ipsarum sine eo non potest consummari felicitas nec satiari iucunditas; et adeo vehementer desiderant quod etiam aliqualiter earum contemplationem impedit et retardat. Bernardus[2]: « O misera caro, foetida et foeda! unde tibi haec gloria, quod animae sanctae, quas Deus sua insignivit imagine, proprio redemit sanguine, te desiderant et exspectant, et ipsarum sine te non potest consummari felicitas nec satiari iucunditas »? Augustinus[3]: « Cum anima hoc corpus non animale iam, sed spirituale receperit, perfectum habebit suae naturae modum, obediens et imperans, vivificata et vivificans. Tunc ineffabili felicitate fiet, ut sit ei gloriae quod fuit sarcinae ».

22. O anima, cogita, qualis tibi tunc erit gloria, cum induta fueris illa stola nova et splendida, *ornata omni lapide pretioso*[4], id est corpore glorificato, in quo tot fulgebunt gemmae pretiosissimae, quot modo sunt virtutes in mente. Quis enim enarrare sufficeret, quantum gaudium, quam stupendam gloriam, quam incomprehensibilem laudem habitura sis, pro eo quod corpus proprium tam viriliter per

[1] Libr. XII. de Gen. ad lit. c. 35. n. 68. Cfr. IV. Sent. lit. Magistri, d. XLIX. c. 4.

[2] Serm. 3. in festo Omnium Sanct. n. 2.

[3] Libr. XII. de Gen. ad lit. c. 35. n. 68. Respicitur I. Cor. 15, 44: Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale.

[4] Eccli. 50, 10.

clypeum castitatis et continentiae superasti; pro eo quod mundum tam potenter fugiendo et despiciendo debellasti; pro eo quod diabolum prudenter per bellum resistentiae effugasti; pro eo quod omnibus cogitationibus, omnibus affectionibus, singulis inordinatis motibus tam viriliter restitisti. Adverte, si potes, quantam laudem habitura sis ab his quos verbo et exemplo ad meliora provocasti. Et quid plura? De singulis cogitationibus, locutionibus, actionibus virtuosis specialem et aeternam laudem recipies.

§ 5.

Quarto, Beati convertunt radium contemplationis ad ea quae supra se sunt, et in summo Bono perfecte et secundum tres animae vires gaudent.

23. Igitur consulo tibi, o anima, ut iam per praemissa tanquam excitata, disposita et invitata, ad *Auctorem tuum* te convertas, et quantum gaudium ab eo illi beati spiritus recipiant, diligenter consideres et advertas, « illud bonum quam sit delectabile, quod continet iucunditatem omnium bonorum in se, non qualem in rebus creatis experti sumus, sed tantum differentem, quantum differt Creator a creatura. Qui hoc bono fruetur, quidquid volet erit, et quidquid nolet non erit ». Anselmus [1]. « Beatam vitam facilius est consequi quam enarrare; cuius cursus

[1] Proslog. c. 24. et 25. (ex quo est ultima propositio).

sine termino, usus sine fastidio, refectio sine cibo, sub antiquis perpetuisque gaudiis semper nova iucunditas et sine timore amittendi continuata felicitas[1] », ubi « abest omnis *error a ratione*, omnis *dolor a voluntate*, et *a memoria omnis timor*, ubi mira serenitas, plena suavitas, omnium bonorum sine fastidio aeterna securitas ». Haec Bernardus[2].

24. O anima, quantum, putas, gaudent et laetantur qui illud aeternitatis speculum iugiter contemplantur, in quo omnia praeterita, praesentia et futura, quae summae beatitudini competunt, apertissime speculantur? Augustinus[3]: « Dum ad illam supernam lucem Patris luminum venerimus, totum, quod in creaturis esse potest, intelligemus ». Anselmus[4]: « Tunc iusti scient omnia, quae Deus fecit scienda ». Et « quid est quod nescire possent qui scientem omnia vident »?

Fulgentius[5]: « Sicut per speculum trina nobis vi-

[1] Caesarius episc. Arelatensis, Homil. 9. (Migne, Patrolog. Lat. tom. 67. col. 1067).

[2] Serm. 11. in Cant. n. 6.

[3] Libr. I. de Mirabilibus sacrae Scripturae (inter opera August.), c. 7: Sed si ad illam lucem Patris luminum [cfr. Iac. 1, 17.] venerimus, nihil in creaturis erit, quod nesciamus.

[4] De Similitudinibus (inter opera Anselmi), c. 49. — Sequitur sententia Gregor., IV. Dialog. c. 33: Quid est, quod ibi nesciant, ubi scientem omnia sciunt? II. Moral. c. 3. n. 3: Quid enim de his quae scienda sunt, nesciunt, qui scientem omnia sciunt? Cfr. II. Homil. in Evang. homil. 34. n. 14. Vide supra pag. 101, notam 2.

[5] Non occurrit in opp. Fulgentii, sed in opusculo *de Triplici Habitaculo* (inter opera August.), c. 6.

sic demonstratur, quia videlicet nos ipsos, ipsum speculum et quidquid praesens est, videmus; sic per speculum divinae claritatis ipsum Deum, nosmetipsos et creaturas alias cognoscemus ».

O anima, quae naturaliter scire desideras [1], hoc speculum videre affecta, in illo studere et legere desidera, quia hoc semel vidisse est omnia didicisse. Ibi revera stultitia videbitur et reputabitur Platonis theoria, Aristotelis philosophia, Ptolomaei astronomia, quia quidquid hic de veritate intelligimus, minima pars eorum est, quae ignoramus. *Tunc videbis et afflues, et mirabitur et dilatabitur cor tuum* [2].

25. ANIMA. Et quid videbo?

HOMO. *Regem* caeli *in decore suo* [3]. Beda: « Splendor aeternae gloriae est tantae pulcritudinis tantaeque dulcedinis, ut etiam ipsi Angeli, qui sole sunt incomparabiliter clariores, eo satiari non possint ». Tunc ergo *afflues* deliciis in stupenda divinae claritatis visione, *miraberis* in tui ipsius deliciosa consideratione, *dilataberis* in omnium creaturarum perfecta speculatione. O contemplatio stupenda et admirabilis! O consideratio deliciosa et delectabilis! O speculatio gaudiosa et ineffabilis! O quam digne di-

[1] Aristot., I. Metaph. c. 1: Omnes homines natura scire desiderant.

[2] Isai. 60, 5.

[3] Isai. 33, 17. — De seq. sententia Bedae cfr. III. Homil. subdit. sect. 1. homil. 70. (2. in festo Omnium Sanct.); clarius tamen insinuatur in libro de Cognitione verae vitae (inter opera August.), c. 8.

ctum est de te, Domine Deus meus: *Melior est dies una in atriis tuis super millia* [1]*; quoniam mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesterna, quae praeteriit;* et secundum Augustinum, « tanta est pulcritudo supernae gloriae, tanta est iucunditas lucis aeternae, ut etiam, si non liceret amplius in ea delectari quam unius diei hora, propter hoc solum innumerabiles huius vitae dies pleni deliciis et circumfluentia bonorum temporalium recte meritoque despicerentur ». Tam pulcra enim est et suavis, ut, ea visa, non amplius valeat aliud delectari; omnem vincit dulcedinem, omnem exsuperat concupiscentiam.

26. Anima. Estne aliquid aliud, cuius visio delectet, cuius contemplatio laetificet?

Homo. O anima, quamvis haec sola sufficerent, si nulla alia adessent, est tamen adhuc una, ut de aliarum omnium pene innumerabilium iucunda visione taceam, quae mirabiliter omnium Spirituum mentes laetificat et miro quodam, nescio quo inaestimabili gaudio omnem beatam creaturam inebriat, videre scilicet illius caelestis Reginae deificam claritatem et suae beatissimae Prolis glorificatam humanitatem. Quis, o anima, vel cogitare sufficiat, quantum gaudium generat, illam Matrem misericordiae, Reginam pietatis et clementiae videre, iam non recumbentem cum Parvulo vagiente in praesepio, cui omnes chori Angelorum modo famulantur ut dominae; iam non circumeuntem et quaerentem cum

[1] Psalm. 83, 11, post quem 89, 4. (quem Vat. omittit), et August., III. de Lib. Arb. c. 25. n. 77.

lacrymis Filium, cum perdiderat dilectissimum infantulum in triduo [1], sed eum nunc inspicientem in sempiterno gaudio; iam non turbatam, cum eo fugientem in Aegyptum a facie Herodis, quia ipse ascendit in caelum, et Herodes descendit in infernum; iam non turbatam erga plurima, quae fecerunt Filio suo Iudaei, quia *omnia subiecta sunt ei* [2]; certe iam non eiulantem, vociferantem et clamantem: *Quis mihi det, ut moriar pro te, fili mi?* cum staret prope unigenitum Filium suum morientem et pendentem in crucis patibulo; iam non lamentantem lacrymabiliter, cum sibi daretur « discipulus pro magistro, servus pro Domino [3] », quasi alienus pro unigenito et dulcissimo Filio: sed hanc quondam propter nos tam miseram, tot moeroribus plenam, iam nunc inaestimabiliter super choros Angelorum et omnem creaturam exaltatam, regnantem cum Christo Filio suo in Trinitatis palatio.

27. O anima, mente devota pertracta, quam sit plenum omni suavitate gaudium videre hominem hominis Conditorem, feminam Conditoris genitricem, Iesum fratrem nostrum quondam perditum, abiectum

[1] Cfr. Luc. 2, 7. et 43. seqq.; de fuga in Aegyptum vide Matth. 2, 13. seqq.

[2] Epist. I. Cor. 15, 27. — Sequitur II. Reg. 18, 33. et respicitur Ioan. 19, 25: Stabant autem iuxta crucem Iesu Mater eius etc.

[3] Bernard., Serm. in Dominica infra Oct. Assumt. B. M. Virg. n. 15: O commutationem! Ioannes tibi pro Iesu traditur, servus pro Domino, discipulus pro magistro. Cfr. Anselm., Orat. 20.

et despectum, nunc inventum, nunc reversum, nunc regnantem, nunc omnibus imperantem. *O quis mihi det, ut videam te fratrem meum sugentem ubera matris meae, ut inveniam te foris et deosculer*[1] labiis devotionis, amplectar te brachiis dilectionis, *et iam me nemo despiciat,* cum introduxero te in cubiculum cum dulcedine suavissimae fruitionis? Hanc visionem desiderabat ille devotus Anselmus in Meditationibus[2], quando dicebat: « O dulcissime puer, quando te videbo, quando ante faciem tuam apparebo, quando satiabor pulcritudine tua, quando videbo vultum tuum desiderabilem, *in quem desiderant Angeli prospicere?* Vae animae te non amanti, te non quaerenti! quae, si mundum diligit, peccatis servit, nunquam est quieta, nunquam est secura. Nihil, quaeso, sine te mihi placeat, nihil dulcescat, nihil speciosum, nihil praeter te arrideat pretiosum. Vilescant omnia praeter te. Quod tibi est adversum mihi sit molestum, et tuum beneplacitum sit meum indeficiens desiderium. Taedeat gaudere sine te, delectet gaudere tecum et flere tecum. O bone Iesu, si tam dulce est flere de te, quam dulce erit gaudere de te »? Haec Anselmus.

[1] Cant. 8, 1.

[2] Quae Anselmo attribuuntur inveniuntur tum in Orat. 19, ubi occurrit *O dulcissime... pulcritudine tua;* tum in Meditat. 14. c. 3, ubi habetur *Vae animae... est secura;* tum in Orat. 2, ubi invenitur *Nihil, quaeso... flere tecum.* Omnia in unum collecta habentur in Lamentatione in passionem Christi (inter opera Bernardi), n. 3. Allegatur I. Petr. 1, 12.

Anima. O homo, iam amore videndi Dominum Deum creatorem meum langueo, ardore cernendi Iesum fratrem et redemptorem meum deficio. Iam desiderio intuendi Matrem Virginem vulnerata ingemisco. « O quando videbo gaudium meum, quod desidero? Quando apparebit gloria, quam esurio? O quando veniet consolator meus, quem exspecto? O quando inebriabor ab ubertate domus eius, ad quam suspiro[1] »? Iam gravis est mihi omnis creatura ad videndum, quia nimis incomparabiliter supereminet eius pulcritudo, a quo processerunt haec omnia.

Homo. O anima, exspecta cum patientia, ut crescant tua desideria, quia scriptum est[2]: *Modicum, et non videbitis me, et iterum modicum, et videbitis me.*

Anima. O modicum longum, modicum nimis prolixum, quia, etsi modica sint merita, longa tamen sunt desideria[3].

Homo. O anima, si longa et magna videntur tibi tua desideria, quibus aestuas ad aeternam *claritatem* contemplandam; quanto, putas, desiderio aestuare debes ad aeternam *Bonitatem perfecte diligendam* et summam *Maiestatem aeternaliter possidendam?* Si enim summe non diligeres, quomodo de visione gauderes? Et si bene videres et diligeres, et tamen se-

[1] Anselm., Orat. 20. In secunda et quarta propositione respicitur Ps. 16, 15. et 35, 9.

[2] Ioan. 16, 16.

[3] Secundum Bernard., Serm. 74. in Cant. n. 4.

cura mente non possideres; quomodo beata permaneres? « Ibi igitur vacabimus et videbimus, videbimus et amabimus, amabimus et habebimus[1] ». « Ipse enim est finis desideriorum nostrorum, qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione in summa felicitate in aeternum laudabitur ». — Audi, quid de praedictis omnibus caelestibus gaudiis dicat ille devotus Anselmus in fine Proslogii[2], et attende, « quam delectabile sit illud bonum, quod continet iucunditatem omnium bonorum. Si iucunda est vita creata, quam iucunda est creatrix essentia! Si iucunda est salus facta, quam iucunda salus, quae fecit omnia! Si amabilis est sapientia de creaturis, quam delectabilis est illa quae est de rebus increatis[3] »! « Cur ergo per multa vagaris, quaerendo bona creata? Ama unum bonum, in quo sunt omnia. Si delectat pulcritudo, *fulgebunt iusti sicut sol*[4]; si libertas aut fortitudo, *similes erunt Angelis Dei in caelo;* si longa et salubris vita, est ibi sanitas aeterna; si satietas aut ebrietas, satiabuntur de gloria Domini et *inebriabuntur ab ubertate domus*

[1] August., XXII. de Civ. Dei, c. 30. n. 5, ubi pro *habebimus* textus originalis *laudabimus*.

[2] Cap. 24. Etiam Breviloquium Bonaventurae (tom. V.) explicit afferendo eundem Anselmi locum.

[3] Textus originalis *salus, quae fecit omnem salutem? Si... illa quae omnia condidit ex nihilo*. Quae sequuntur habentur ibid. c. 25. et 26, in quibus tamen textus originalis hinc inde plura interserit.

[4] Matth. 13, 43. Subinde allegantur Luc. 20, 36. (cfr. Matth. 22, 30; vide supra pag. 156, notam 1.); Ps. 35, 9. et 111, 3.

Dei; si melodia, ibi canunt Angeli; si societas et amicitia, ibi est Beatorum societas et omnium una voluntas; si honores et divitiae, *gloria et divitiae in domo eius;* si securitas et certitudo, ibi omnium temporum aeterna longitudo. O cor humanum, cor indigens, cor expertum aerumnas, immo obrutum aerumnis, quantum gauderes, si his omnibus abundares! Interroga intima tua, si capere possint tantum gaudium suum de tanta beatitudine sua. — Sed si homo de tanta beatitudine vix capiet gaudium proprium, quomodo capax erit tot et tantorum gaudiorum, quantus est numerus electorum, ubi unusquisque tantum diligit proximum suum quantum se ipsum, et tantum de suo gaudio gaudet, quantum diligit! Ita etiam quisque plus absque aestimatione de Dei quam de sua et omnium electorum gaudet felicitate; quia, sicut Deum *toto corde, tota anima, tota mente diligit*[1], ita ad plenitudinem gaudii illius totum cor, tota anima, tota mens non sufficit, quia tantum gaudebunt, quantum amabunt; tantum amabunt, quantum cognoscent. Certe, *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit,* quantum te amabunt et cognoscent Sancti Dei. — Oro, Deus meus, cognoscam te, amem te, ut aeternaliter gaudeam de te. Et si non possum ad plenum in hac vita, crescat saltem hic notitia tui et amor, ut ibi sit plenum gaudium, hic sit in spe et ibi sit in re. Domine Pater, per Filium tuum

[1] Matth. 22, 37. — Sequitur I. Cor. 2, 9.

consulis, immo iubes petere et promittis accipere, ut *gaudium* nostrum *plenum sit*[1]. Peto, Domine, quod per admirabilem consiliarium tuum consulis petere et promittis accipere, ut *gaudium* nostrum *sit plenum;* meditetur interim de hoc mens mea, loquatur inde lingua mea, amet illud cor meum, sermocinetur os meum, esuriat anima mea, sitiat caro mea, desideret tota substantia mea, donec *intrem in gaudium* Dei mei, qui est trinus et unus *benedictus in saecula. Amen*[2].

[1] Ioan. 16, 24.

[2] Rom. 1, 25, praecedens locus est Matth. 25, 21. — De gaudio Beatorum in caelis diffuse disputat, allegatis multis auctoritatibus, auctor opusculi de Septem Donis Spiritus S. (de dono Sapientiae, c. 8-11), qui videtur esse Rodulphus de Bibraco (cfr. Prolegomena in V. tom. cap. 7. § 1.). Impressum est hoc opusculum inter opera Bonaventurae, ed. Vaticana tom. VI, pag. 236-276.

OPUSCULUM III.

LIGNUM VITAE

PROLOGUS.

1. *Christo confixus sum cruci,* ad Galatas secundo [1].

Verus Dei cultor Christique discipulus, qui Salvatori omnium pro se crucifixo perfecte configurari desiderat, ad hoc potissimum attento mentis conatu debet intendere, ut Christi Iesu crucem circumferat iugiter tam mente quam carne, quatenus praefatum Apostoli verbum veraciter valeat in semetipso sentire. Porro huiusmodi affectum et sensum is duntaxat apud se vivaciter experiri meretur, qui, dominicae passionis non immemor nec ingratus, laborem et dolorem amoremque crucifixi Iesu tanta *memoriae* vivacitate, tanto *intellectus* acumine, tanta *voluntatis* caritate considerat, quod veraciter illud spon-

[1] Vers. 19.


GLORIFICATIO
PASSIO.
LIGNUM
VITAE
ORIGO.
Jesus dux exercitus
I. largitor Spiritus
I. resurgens beatus
Jesus orbi praelatus
I. decor praecipuus
I. triumphans mortuus
I. finis optatus
Jesus iudex iratus
Jesus liber signatus
Jesus testis veridicus
Augustas iudicii
Jesus victor magnificus
I. sponsus ornatus
Patientia in iniuriis
I. Pilato traditus
I. morte damnatus
I. notis incognitus
Jesus vultu velatus
Jesus orans prostratus
I. dolo venundatus
Confidentia in periculis
Jesus turba circumdatus
I. vinculis ligatus
Humilitas conversationis
I. submissus legibus
I. conformis Patribus
I. regno fugatus
Jesus Magis monstratus
Jesus ex Deo genitus
Jesus praefiguratus
I. emissus caelitus
I. Maria natus
Praeclaritas originis
Victoria in conflictu mortis
I. sol morte pallidus
I. cruore madidus
Jesus tumulatus
Jesus transclanceatus
I. cruci clavatus
I. spretus ab omnibus
Constantia in suppliciis
I. iunctus latronibus
I. felle potatus
Plenitudo pietatis
I. rex orbis agnitus
Jesus pastor sollicitus
Jesus fletu rigatus
Jesus panis sacratus
I. hoste tentatus
Jesus transfiguratus
I. signis mirificus
Celsitudo virtutis
O crux, frutex salvificus,
Vivo fonte rigatus,
Cuius flos aromaticus,
Fructus desideratus.
Lignum vitae afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum, et folia ligni ad sanitatem gentium (Apoc. 22).

sae proferre potest eloquium [1]: *Fasciculus myrrhae dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur.*

2. Ut igitur praefatus in nobis accendatur affectus, formetur cogitatus, imprimatur memoria, ex sacri Evangelii silva, in qua de *vita*, *passione* et *glorificatione* Iesu Christi diffuse tractatur, colligere studui hunc *myrrhae fasciculum*, quem et *paucis* et *ordinatis* et *correspondentibus* sibi verbis compegi propter facilitatem memoriae, nec non *simplicibus*, *consuetis* et *rudibus* propter declinandum curiositatis vitium, fovendam quoque devotionem et aedificandam fidei pietatem. — Et quoniam imaginatio iuvat intelligentiam, ideo quae ex multis pauca collegi in imaginaria quadam arbore sic ordinavi atque disposui, ut in prima et infima ramorum ipsius expansione Salvatoris *origo* describatur et *vita*, in media *passio*, et *glorificatio* in suprema. Et in prima quidem ramorum serie quatuor altrinsecus secundum alphabeti ordinem ponentur versiculi, similiter in secunda et tertia, ex quorum quolibet instar fructus unica pullulatio pendet, ut sic sint quasi duodecim rami afferentes duodecim fructus iuxta mysterium *ligni vitae* [2].

[1] Cant. 1, 12.

[2] Respicitur hic et in sequentibus Apoc. 22, 1. 2: Et ostendit mihi fluvium aquae vivae, splendidum tanquam crystallum, procedentem de sede Dei et Agni. In medio plateae eius et *ex utraque parte fluminis lignum vitae*, afferens *fructus duodecim*, per menses singulos reddens fructum suum, et *folia ligni ad sanitatem gentium.*

3. Describe igitur in spiritu mentis tuae arborem quandam, cuius radix irrigetur fonte scaturitionis perpetuae, qui etiam *excrescat in fluvium* vivum et magnum, quatuor videlicet capitum, ad irrigandum totius Ecclesiae paradisum [1]. Porro ex huius arboris stipite duodecim rami *frondibus, floribus* et *fructibus* adornati consurgant, sitque *folium* eius contra omne genus morbi medicamentum efficacissimum, tam praeservans, quam reparans, pro eo quod *verbum crucis virtus Dei est in salutem omni credenti. Flos* autem sit omnis coloris formositate decorus omnisque odoris suavitate respersus, qui desiderantium anxia corda et refocillet et attrahat. *Fructus* tandem sit duodenus, *habens in se omne delectamentum et omnis saporis suavitatem* [2], qui sic domesticis Dei ad gustandum proponitur, ut semper eo satientur edentes, et tamen nunquam fastidiant. — Et hic quidem fructus est, qui de virginali utero traxit originem et in ligno crucis ad maturitatem saporosam per aeterni solis calorem meridianum, Christi videlicet caritatem, pervenit et in horto paradisi caelestis, mensa scilicet Dei, desiderantibus ipsum proponitur degustandus. Et hoc insinuat primus versiculus, quo dicitur:

O crux, frutex salvificus,
Vivo fonte rigatus,
Cuius flos aromaticus,
Fructus desideratus.

[1] Cfr. Esther 10, 6; Gen. 2, 10. 6. et Apoc. loc. cit. Deinde allegatur Rom. 1, 16. [2] Respicitur Sap. 16, 20.

4. Verum licet hic fructus unus sit et indivisus, quia tamen secundum eius multiplices status, dignitates, virtutes et opera multiformibus consolationibus devotas animas cibat, quae quidem ad duodenarium numerum reducuntur; ideo fructus hic ligni vitae quasi sub duodecim saporibus in duodecim ramis gustandus proponitur atque describitur: ut in primo ramusculo mens Christo devota saporem suavitatis percipiat, praeclaram Salvatoris sui recogitando *originem dulcemque nativitatem*; in secundo ramusculo, *dignativae condescensionis conversationem perhumilem;* in tertio, *celsitudinem perfectae virtutis;* in quarto, *plenitudinem abundantissimae pietatis;* in quinto, *confidentiam,* quam habuit in periculo passionis; in sexto, *patientiam,* quam exhibuit in illatis iniuriis et contumeliis magnis; in septimo, *constantiam,* quam servavit in ipso cruciatu et dolore asperrimae crucis; in octavo, *victoriam,* quam assecutus est in conflictu et transitu mortis; in nono, *resurrectionis novitatem* miris dotibus adornatam; in decimo, *ascensionis sublimitatem,* spiritualium charismatum diffusivam; in undecimo, *aequitatem futuri iudicii;* in duodecimo, *aeternitatem divini regni.*

5. Hos autem ideo voco *fructus,* quia sua multa suavitate delectant et virtuositate confortant animam meditantem in his et diligentius singula pertractantem, si tamen exemplum abhorreat praevaricantis Adae, qui *lignum scientiae boni et mali* praetulit *ligno vitae*[1]. — Quod quidem vitare non potest,

[1] Respicitur Gen. 2, 9.

nisi rationi fidem, investigationi devotionem, curiositati simplicitatem, tandemque carnali sensui omni seu prudentiae carnis sacram praeferat Christi crucem[1], per quam sancti Spiritus caritas in cordibus devotis nutritur, et septiformis gratia diffunditur, sicut in duobus supremis et postremis versiculis postulatur.

6. Dicatur igitur non sine devotione et lacrymis:

His nos ciba fructibus,
Illustra cogitatus,
Rectis duc itineribus,
Hostis frange conatus,

Sacris reple fulgoribus,
Spira pios afflatus,
Sisque Christum timentibus
Tranquillus vitae status. Amen.

SEQUUNTUR CAPITULA OPUSCULI.

DE MYSTERIO ORIGINIS.

Fructus I. Praeclaritas originis.

Iesus, ex Deo genitus,
» praefiguratus,
» emissus caelitus,
» Maria natus.

[1] Similia dicuntur in Itinerar. mentis in Deum, Prolog. n. 4.

Fructus II. Humilitas conversationis.

Iesus, conformis Patribus,
» Magis monstratus,
» submissus legibus,
» regno fugatus.

Fructus III. Celsitudo virtutis.

Iesus, baptista caelicus,
» hoste tentatus,
» signis mirificus,
» transfiguratus.

Fructus IV. Plenitudo pietatis.

Iesus, pastor sollicitus,
» fletu rigatus,
» rex orbis agnitus,
» panis sacratus.

DE MYSTERIO PASSIONIS.

Fructus V. Confidentia in periculis.

Iesus, dolo venundatus,
» orans prostratus,
» turba circumdatus,
» vinculis ligatus.

Fructus VI. Patientia in iniuriis.

Iesus, notis incognitus,
» vultu velatus,
» Pilato traditus,
» morte damnatus.

Fructus VII. Constantia in suppliciis.

Iesus, spretus ab omnibus,
» cruci clavatus,
» iunctus latronibus,
» felle potatus.

Fructus VIII. Victoria in conflictu mortis.

Iesus, sol morte pallidus,
» translanceatus,
» cruore madidus,
» intumulatus.

DE MYSTERIO GLORIFICATIONIS.

Fructus IX. Novitas resurrectionis.

Iesus, triumphans mortuus,
» resurgens beatus,
» decor praecipuus,
» orbi praelatus.

Fructus X. Sublimitas ascensionis.

Iesus, ductor exercitus,
» caelo levatus,
» largitor Spiritus,
» laxans reatus.

Fructus XI. Aequitas iudicii.

Iesus, testis veridicus,
» iudex iratus,
» victor magnificus,
» sponsus ornatus.

Fructus XII. Aeternitas regni.

Iesus, rex regis filius,
» liber signatus,
» fontalis radius,
» finis optatus.

Expergiscere proinde, anima Christo devota, et singula, quae de Iesu dicuntur, diligentius discute, attente considera et morose pertracta.

EXPLICIT PROLOGUS, INCIPIT TRACTATUS.

DE MYSTERIO ORIGINIS.

Fructus I. Praeclaritas originis.

Iesus, ex Deo genitus.

1. Cum *Iesum* audis ex Deo genitum, cave, ne mentis tuae oculis infirmum aliquid carnalis cogitationis occurrat, quin potius columbino et aquilino intuitu simpliciter crede ac perspicaciter contemplare, quod ab illa aeterna luce, simul immensa et simplicissima, fulgentissima et summe arcana, coaeternus, coaequalis et consubstantialis splendor oritur, qui est virtus et sapientia Generantis, in quo Pater omnia *disposuit ab aeterno*, per *quem fecit et saecula*[1] factaque gubernat et ordinat ad gloriam suam, partim per naturam, partim per gratiam, partim per iustitiam, partim per misericordiam, ut nihil in hoc mundo inordinatum relinquat.

[1] Respicitur Hebr. 1, 2.

Iesus, praefiguratus.

2. A principio quidem conditionis naturae, collocatis in paradiso parentibus primis, dehinc propter esum ligni vetiti per divini decreti severitatem expulsis, superna misericordia non distulit hominem errabundum revocare ad poenitentiae viam, spem veniae dando per repromissum Salvatoris adventum. Et ne forte per ignorantiam et ingratitudinem tanta Dei dignatio nostrae saluti foret inefficax, in quinque saeculi huius aetatibus per Patriarchas, iudices, sacerdotes, reges et Prophetas ab Abel iusto usque ad Ioannem Baptistam Filii sui adventum praenuntiare, promittere ac praefigurare non destitit, ut per multa millia temporum et annorum magnis et miris multiplicatis oraculis et intelligentias nostras ad fidem erigeret et affectus per viva desideria inflammaret.

Iesus, emissus caelitus.

3. Denique, postquam *venit plenitudo temporis* [1], sicut homo sexta die conditus est de terra per divinae manus virtutem et sapientiam; sic in principio sextae aetatis, misso archangelo Gabriele ad Virginem, et Virgine praebente illi assensum, supervenit in eam Spiritus sanctus, sicut ignis divinus mentem eius inflammans carnemque ipsius perfectissima puritate sanctificans. Sed et *virtus eam obumbravit Altissimi,* ut tantum ferre posset ardorem;

[1] Respicitur Gal. 4, 4. De seqq. cfr. Matth. 1, 18-23. et Luc. 1, 26-38.

qua operante in instanti corpus fuit formatum, anima creata et simul utrumque Divinitati in persona Filii counitum, ut idem esset Deus et homo, salva utriusque proprietate naturae.

O si valeres utcumque sentire, quale quantumque fuerit illud a caelo immissum incendium, collatum refrigerium, infusum solatium, quanta sublimatio Virginis Matris, quanta nobilitatio humani generis quantaque condescensio Maiestatis; si Virginem canentem cum iubilo posses audire, si cum Domina tua in montana conscendere, si sterilis et Virginis suavem intueri complexum et salutationis officium, in quo servulus Dominum, praeco Iudicem, vox Verbum agnovit: puto, quod canticum illud sacrum[1]: *Magnificat anima mea Dominum* etc., cum beatissima Virgine suavi tunc modulatione concineres mirumque conceptum virgineum una cum Propheta Parvulo exsultans et iubilans adorares!

Iesus, Maria natus.

4. Sane, cum *quietum silentium*[2] universalis pacis sub Caesaris Augusti imperio perturbata prius saecula serenasset in tantum, ut per ipsius edictum describeretur universus orbis; divinae factum est providentiae cura, ut Ioseph, Virginis sponsus, praegnantem puellam, de regali ortam prosapia ad Bethlehemiticam duceret urbem. Et iam a conceptu ex-

[1] Luc. 1, 46-55.

[2] Respicitur Sap. 18, 14; et de seqq. cfr. Luc. 2, 1-18.

cursis mensibus novem, *Rex ille pacificus*[1] tanquam *sponsus de thalamo* processit de utero virginali, sic absque omni corruptione in lucem editus, sicut fuerat absque omnis libidinis contagione conceptus; qui, cum magnus esset et dives, pro nobis effectus parvus et pauper, extra domum in diversorio nasci elegit, panniculis involvi, lacte virgineo pasci et inter bovem et asinum in praesepio reclinari. Tunc « illuxit nobis dies redemptionis novae, reparationis antiquae, felicitatis aeternae; tunc per totum mundum melliflui facti sunt caeli[2] ».

Complectere itaque nunc, anima mea, divinum illud praesepe, ut pueri pedibus labia tua figas et oscula gemines. Deinde pastorum excubias mente pertracta, Angelorum mirare concurrentem exercitum, caelesti melodiae tuas interpone partes, corde et ore decantans: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis*[3].

Fructus II. Humilitas conversationis.

Iesus, conformis Patribus.

5. Octavo nempe die circumciditur puer et vocatur *Iesus*[4], ut, sanguinis sui pretium pro te non

[1] Respicitur I. Paralip. 22, 9; et Ps. 18, 6.

[2] Breviar. Roman. Officium Nativit. Domini Noct. 1. Resp. 2, ubi, refragante originali, pro *redemptionis novae* fere omnes codd. *redemptionis nostrae*. Cfr. Leo, Serm. 21. (2. in Nativ.).

[3] Luc. 2, 14.

[4] De circumcisione cfr. Luc. 2, 21.

tardans effundere, tuum se verissimum Salvatorem ostendat, Patribus repromissum tam verbo quam signo eisque assimilatum per omnia praeter ignorantiam et peccatum. Propter quod et circumcisionis accepit signaculum, sicut et veniens apparuit *in similitudine carnis peccati*, ut *de peccato damnaret peccatum*[1] nobisque fieret salus et sempiterna iustitia, ab humilitate sumens initium, quae omnium est radix custosque virtutum.

Quid igitur superbis, terra et cinis[2]*?* Agnus innocens, *qui tollit peccata mundi,* non abhorret circumcisionis cauterium; et tu, peccator cum sis, cum praetendis te iustum, remedium refugis salutis aeternae, ad quam pervenire nullatenus potes, nisi velis subsequi humilem Salvatorem.

Iesus, Magis monstratus.

6. Nato Domino in Bethlehem Iudae, stella Magis in oriente apparuit[3] et usque ad domum humilis Regis praevia claritate perduxit.

Noli iam et tu ab illius orientis et praeeuntis stellae declinare fulgore, quin potius, sacrorum regum comes effectus, Iudaeorum Scripturam Christo testimonium perhibentem accepta et fraudulenti regis declina malitiam. Cum auro, thure et myrrha Christum regem ut verum Deum et hominem venerare

[1] Rom. 8, 3.
[2] Eccli. 10, 9; deinde respicitur Ioan. 1, 29.
[3] Cfr. Matth. 2. seqq.

et cum primitiis gentium vocandarum ad fidem humilem Deum in cunis iacentem adora, confitere et lauda, ut sic in *somnis commonitus*, ne Herodianam secteris superbiam, post vestigia humilis Christi *revertaris in regionem tuam.*

Iesus, submissus legibus.

7. Non suffecit magistro humilitatis perfectae, cum Patri per omnia esset aequalis, quod se subderet humillimae Virgini, nisi et se submitteret Legi, quatenus *eos qui sub Lege erant, redimeret liberaretque a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei.* Propter quod et Matrem, quamquam mundissimam, legem purificationis voluit observare et se ipsum, omnium Redemptorem, ut primogenitum redimi, in templo Dei offerri, et hostiam pro se dari, praesentibus et exsultantibus iustis [1].

Exsulta igitur et tu cum illo beato sene et Anna longaeva; procede in occursum Matris et Parvuli; vincat verecundiam amor, depellat timorem affectus. Accipias et tu Infantem in ulnas tuas dicasque cum sponsa [2]: *Tenui eum nec dimittam.* Tripudia cum illo sanctissimo sene ac concine: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace.*

[1] Cfr. de praesentatione in templo Luc. 2, 21-32. Inferius respiciuntur Gal. 4, 5. et Rom. 8, 21.

[2] Cant. 3, 4. et infra Luc. 2, 29.

Iesus, regno fugatus.

8. Quoniam autem humilitatem perfectam trium specialiter adornari decet comitatu virtutum, scilicet *paupertatis* in fugiendo divitias ut fomenta superbiae, *patientiae* vero in aequanimi perpessione contemptus, *obedientiae* quoque in alienis parendo mandatis: ideo divina dispositione [1], altiori permittente consilio, dum Herodes impius parvulum regem quaerit, ut perdat, supernae revelationis oraculo in Aegyptum transfertur ut peregrinus et pauper, simulque in coaetaneis parvulis ipsius causa occisis occiditur et quasi in quolibet trucidatur. Tandem Herode defuncto, iuxta divinum imperium reducitur in terram Iuda, ibique conversatus et crescens aetate et gratia, cohabitabat parentibus et adeo erat subditus illis, ut nunquam vel ad momentum secederet, nisi cum, duodecim iam factus annorum, remansit in Ierusalem, non sine multo Matris dolore quaesitus nec sine immenso gaudio reinventus.

Noli ergo et tu fugientes in Aegyptum Matrem et Parvulum sine comitatu relinquere; noli cum dilecta quaerente dilectum, donec invenias, ab inquisitione cessare. O cum quanta copia fluerent lacrymae, si oculis piis aspiceres tam venerabilem Dominam gratiosissimamque puellam cum tam tenero et formoso Puerulo peregrinam, si etiam dulcem illam increpationem amantissimae Dei Genitricis audires:

[1] De fuga in Aegyptum etc. cfr. Matth. 2, 13-23.

Fili, quid fecisti nobis sic[1]*?* tanquam si diceret: Desideratissime Fili, quomodo tam dilectae et diligenti Matri tantam potuisti materiam praestare doloris?

FRUCTUS III. CELSITUDO VIRTUTIS.

Iesus, baptista caelicus.

9. Cum autem ad trigesimum aetatis suae annum Salvator pervenisset, volens operari salutem nostram, *coepit* prius *facere quam docere*[2]*;* et primum inchoans a ianua Sacramentorum et fundamento virtutum, baptizari voluit a Ioanne, ut exemplum monstraret perfectae iustitiae et « vim regenerativam aquis conferret contactu mundissimae carnis suae[3] ».

Quem et tu fideliter comitare, ac iam regeneratus in ipso, eius scrutare secreta, ut « secus Iordanem in *voce* Patrem, in *carne* Filium, in *columba* videas Spiritum sanctum, et aperto tibi Trinitatis caelo[4] », sursum feraris in Deum.

Iesus, hoste tentatus.

10. *Ductus* namque fuit Iesus *in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo*[5]*,* quatenus et ho-

[1] Luc. 2, 48.

[2] Act. 1, 1.

[3] Beda, l. in Lucam, 3, 21. De baptismo Christi cfr. Matth. 3, 13-17; Marc. 1, 9-11; Luc. 3, 21-22.

[4] Anselm., Meditat. 15.

[5] Matth. 4, 1. seqq.

stilis pugnae humili perpessione nos humiles et victoriae faceret assecutione viriles. Duram quoque ac solitariam vitam constanter assumsit, ut fidelium mentes ad perfectionis aggressionem erigeret et ad gravia perferenda firmaret.

Eia nunc, Christi discipule, cum pio magistro solitudinis secreta perquire, ut socius ferarum effectus, arcani silentii, orationis devotae, diuturni ieiunii, trinae conflictationis cum callido hoste imitator fias et particeps et in omni tentationum discrimine ad illum discas habere recursum, pro eo quod *non habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum per omnia pro similitudine absque peccato* [1].

Iesus, signis mirificus.

11. Ipse nempe est, qui *facit mirabilia* magna *solus* [2], dum elementa commutat, panes multiplicat, mare calcat fluctusque tranquillat, daemones compescit et fugat, languidos sanat, leprosos emundat et mortuos suscitat, qui et caecis visum, surdis auditum, mutis eloquium, claudis gressum, paralyticis et aridis et sensum restaurat et motum.

Ad quem peccatrix conscientia clamat nunc more fidelis leprosi [3]: *Domine, si vis, potes me mun-*

[1] Hebr. 4, 15.

[2] Psalm. 71, 18.

[3] Allegantur Luc. 5, 12 (vel Matth. 8, 2.); Matth. 8, 6; de Chananaea ibid. 15, 22; de muliere sanguiflua 9, 21; ultimo Ioan. 11, 3.

dare; nunc more centurionis: *Domine, puer meus iacet in domo paralyticus et male torquetur;* nunc more Chananaeae: *Miserere mei, fili David;* nunc more sanguifluae mulieris: *Si tetigero,* inquit, *fimbriam vestimenti eius, salva ero;* nunc instar Mariae et Marthae: *Domine,* ecce, *quem diligis infirmatur.*

Iesus, transfiguratus.

12. Ad confirmandam siquidem mentem humanam per spem retributionis aeternae *in montem excelsum seorsum*[1] *assumsit Iesus Petrum, Iacobum et Ioannem,* quibus et Trinitatis sacramentum aperuit et passionis abiectionem praedixit et resurrectionis futurae gloriam in transfiguratione monstravit, contestantibus sibi Lege et Prophetis in apparitione Moysi et Eliae, contestantibus etiam Patre et Spiritu sancto in *voce* et in *nube,* ut sic anima Christo devota et iam in veritate firmata et ad apicem virtutis evecta fideliter dicat cum Petro[2]: *Domine, bonum est nos hic esse,* hoc est in tuae contemplationis perfruitione serena, immissoque in eam caelesti sopore et ecstasi, *audiat arcana verba, quae non licet homini loqui.*

Fructus IV. Plenitudo pietatis.

Iesus, pastor sollicitus.

13. Quanta fuerit piissimi pastoris ad perditas oves sollicitudinis cura quantaque clementia, ipse

[1] Matth. 17, 1. seqq.

[2] Matth. 17, 4; sequitur II. ad Cor. 12, 4.

bonus pastor in parabola pastoris et ovis centesimae perditae multaque cura quaesitae ac tandem inventae et in humeris reportatae cum gaudio pia metaphora indicat et sermone expresso aperte declarat, cum dicit[1]: *Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis;* et in eo vere illud propheticum perfecte impletur: *Sicut pastor gregem suum pascet.* Nam propter hoc labores, sollicitudines et inedias passus, inter Pharisaeorum insidias et pericula multa evangelizando regnum Dei civitates circuibat et castra, noctes ducebat in oratione pervigiles, nec Pharisaeorum veritus murmur aut scandalum, publicanis se reddebat affabilem, asserens, se *propter male habentes venisse in mundum*[2]. Ad poenitentes quoque paternum praetendebat affectum, apertum ostendens eis divinae misericordiae sinum. Testes horum invoco et adduco in medium Matthaeum[3], Zachaeum et peccatricem illam ad pedes eius prostratam et mulierem in adulterio deprehensam.

Hunc igitur pastorem piissimum more Matthaei perfecte sectare, more Zachaei hospitio suscipe, more peccatricis unguento perunge pedesque ipsius ablue lacrymis, terge capillis et osculis mulce, ut tandem cum illa muliere iudicio ipsius exposita sententiam

[1] Ioan. 10, 11; de praecedente parabola cfr. Luc. 15, 4-10; dein sequitur Isai. 40, 11.

[2] Matth. 9, 12.

[3] De Matthaeo vide Matth. 9, 9. seqq. et 10, 3; de Zachaeo Luc. 19, 2. seqq.; de muliere peccatrice Luc. 7, 37; de adultera Ioan. 8, 3. seqq.

absolutionis merearis audire: *Nemo te condemnavit? Nec ego te condemnabo. Vade et amplius noli peccare*[1].

Iesus, fletu rigatus.

14. Pro summae siquidem pietatis reseranda dulcedine fons totius misericordiae, bonus Iesus, non modo pro nobis miseris semel, sed pluries flevit. Nam super Lazarum primo[2], dehinc super civitatem et tandem in cruce ex illis piissimis oculis ad omnium expiationem peccatorum lacrymarum manavere fluenta; flevitque Salvator ubertim, nunc humanae infirmitatis deplorando miseriam, nunc caeci cordis caliginem, nunc obduratae malitiae pravitatem.

O cor durum, vesanum et impium et tanquam vera privatum vita plangendum, cur more phrenetici, flente super te Sapientia Patris, in tantis miseriis laetaris et rides? Considera lacrymantem medicum tuum et *luctum unigeniti fac tibi, planctum amarum*[3]; *deduc quasi torrentem lacrymas per diem et noctem; non des requiem tibi, nec taceat pupilla oculi tui.*

Iesus, rex orbis agnitus.

15. Sane post Lazarum suscitatum et effusum alabastrum unguenti super caput Iesu, odore famae eius iam resperso in populo, praesciens ipse, tur-

[1] Ioan. 8, 10. 11.
[2] Vide Ioan. 11, 35; deinde Luc. 19, 41; denique Hebr. 5, 7.
[3] Ier. 6, 26. et Thren. 2, 18.

bam obviam sibi venturam, conscendit asellum, ut inter applausus occurrentium populorum, caedentium ramos et sternentium vestimenta in via mirae praeberet humilitatis exemplum [1]. Nec suae miserationis oblitus, cum turbae depromerent canticum laudis, ipse lamentum assumsit super excidium civitatis.

Surge nunc, Salvatoris ancilla, ut tanquam una de filiabus Ierusalem intuearis *regem Salomonem* [2] in honore, quem sibi mater synagoga in Ecclesiae nascentis mysterium reverenter exhibuit, ut insidentem aselli tergo caeli terraeque Dominum, velut cum *ramis olivarum atque palmarum,* pietatis operibus virtutumque triumphis iugiter comiteris.

Iesus, panis sacratus.

16. Inter omnia memorialia Christi praecipua recordatione constat esse dignissimum finale illud convivium sacratissimae coenae [3], in quo non solum agnus paschalis ad edendum proponitur, verum etiam Agnus immaculatus, *qui tollit peccata mundi,* sub specie panis *omne habentis delectamentum et omnis saporis suavitatem* praebetur in cibum. In quo quidem convivio mira Christi refulsit *bonitatis dulcedo,* quando cum pauperculis illis discipulis et Iuda pro-

[1] Vide Matth. 21, 1. seqq.; Marc. 11, 1. seqq.; Luc. 19, 28. seqq.; Ioan. 12, 12-15.

[2] Respicitur Cant. 3, 11.

[3] Cfr. Matth. 26, 17. seqq.; Marc. 14, 1. seqq.; Luc. 22, 14. seqq.; Ioan. 13, 1. seqq. Simul respiciuntur Ioan. 1, 29. et Sap. 16, 20.

ditore eadem mensa et scutella coenavit. Mirum claruit *humilitatis exemplum,* dum pedes piscatorum et etiam proditoris sui Rex gloriae, praecinctus linteo, studiosissime lavit. Mira patuit *munificentiae largitas,* dum sacerdotibus illis primis, et per consequens toti Ecclesiae et orbi terrarum corpus suum sacratissimum et sanguinem verum in cibum dedit et potum, ut quod erat futurum in proximo sacrificium Deo placens et redemptionis nostrae impretiabile pretium esset viaticum et sustentamentum. Mirus tandem emicuit *dilectionis excessus,* quando *in finem diligens suos* [1], tam dulci eos exhortatione confortavit in bono, Petrum specialiter praemonens ad fidei robur et Ioanni offerens pectus ad recubitum iucundum et sacrum.

O quam mira sunt haec omnia, repleta dulcedine illi dumtaxat animae, quae, ad tam celebre vocata convivium, toto mentis currit ardore, ut possit illud eructare propheticum: *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus* [2]*!*

DE MYSTERIO PASSIONIS.

Fructus V. Confidentia in periculis.

Iesus, dolo venundatus.

17. Passionem Christi Iesu pie considerare volenti primum occurrit perfidia proditoris [3], qui tan-

[1] Respicitur Ioan. 13, 1; deinde ibid. v. 38. et 23.

[2] Psalm. 41, 2.

[3] De proditore cfr. Matth. 26, 14; Marc. 14, 10; Luc. 22, 4.

tae fuit *fraudis veneno* repletus, ut Magistrum et Dominum proderet, tanta *cupiditatis flamma* succensus, ut optimum Deum argento venundaret et pretiosissimum Christi sanguinem vilis mercedis pretio compensaret; tantae denique *ingratitudinis*, ut eum qui omnia sibi commiserat et ad culmen apostolici honoris provexerat, insectaretur ad mortem; tantae *duritiae*, ut nec familiaritate convivii nec humilitate obsequii nec suavitate colloquii a concepta malitia potuerit revocari. O mira benignitas Magistri in discipulum durum, pii Domini in servum nequissimum! Certe *bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille*[1]. — Verum, licet inexplicabilis fuerit proditoris impietas, in immensum tamen eam exsuperat Agni Dei dulcissima mansuetudo, in exemplum data mortalibus, ut iam non dicat ab amico exasperata humana infirmitas[2]: *Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique*, quia *ecce, homo unanimis, qui dux videbatur et notus*, qui Christi *panes edebat* et in sacra illa coena cum *ipso dulces capiebat cibos, magnificavit super eum supplantationem!* Et tamen Agnus ille mitissimus os, *in quo non est inventus dolus*, ori, quod abundavit malitia, in ipsa proditionis hora suavi osculo applicare non renuit, ut omnia illi exhiberet, quae pravi cordis pertinaciam emollire potuissent.

[1] Matth. 26, 24.

[2] Sequentes loci sunt Ps. 54, 13. et 40, 10; I. Petr. 2, 22. De ultima propositione cfr. Anselm., Meditat. 9.

Iesus, orans prostratus.

18. *Sciens* namque *Iesus omnia, quae super eum erant ventura,* secundum altissimae dispositionis arcanum, *hymno dicto, exiit in Montem olivarum*[1], more solito oraturus ad Patrem. Et tunc praecipue, iam mortis instante agone, cum dispersione ac desolatione ovium, quas pius pastor tenero complexabatur affectu, fuit tam horribilis in natura Christi sensibili imaginatio mortis, ut diceret: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste*[2]. Quanta vero fuerit in spiritu Redemptoris pro diversis causis anxietas, testes sunt guttae sudoris sanguinei ex toto corpore decurrentis in terram.

« Dominator Domine Iesu, unde animae tuae tam vehemens anxietas et anxia supplicatio? Nonne voluntarium omnino Patri sacrificium obtulisti[3] » ? Verum ut, veram in te credentes nostrae mortalitatis naturam, formaremur ad *fidem* et in tribulationum perpessione consimili erigeremur ad *spem* et maiores erga te *amoris stimulos* haberemus, naturalem carnis infirmitatem huiusmodi expressisti evidentibus signis, quibus doceremur, quod *vere dolores nostros pertuleris*[4] et non absque doloris sensu degustaveris amaritudines passionum.

[1] Ioan. 18, 4; Matth. 26, 30.
[2] Matth. 26, 39. De sudore sanguineo vide Luc. 22, 44.
[3] Anselm., Meditat. 9, ubi etiam sequentia insinuantur.
[4] Cfr. Isai. 53, 4.

Iesus, turba circumdatus.

19. Sane quam promptus ad passionem fuerit spiritus in Iesu, ex hoc evidenter innotuit, quod venientibus una cum proditore *viris sanguinum* et *quaerentibus animam suam* [1] cum facibus, laternis et armis per noctem ultro occurrit et se ipsum manifestavit et obtulit. Et ut cognosceret humana praesumtio, nihil se posse adversus ipsum, nisi quantum ipse permitteret; omnipotentis virtutis suae verbo improbos satellites terrae allisit. — Sed nec tunc *misericordiam suam in ira continuit* [2], nec pietatis dulcedinem *favus ille distillare cessavit.* Nam et mutilatam a discipulo aurem servi protervi manus suae contactu sanavit et defensoris sui zelum ab invadentium laesione compescuit. *Maledictus furor eorum, quia pertinax* [3], dum nec maiestatis miraculo nec pietatis beneficio potuit refrenari.

Iesus, vinculis ligatus.

20. Denique sine gemitu audire quis possit, qualiter in illa hora homicidas manus in Regem gloriae iniecerunt truculenti lictores, et innocentes mi-

[1] De viris sanguinum cfr. Ps. 54, 24. et passim; Ps. 37, 13: *Et vim faciebant qui quaerebant animam meam.* De comprehensione Christi vide Matth. 26, 47. seqq.; Marc. 14, 43. seqq.; Luc. 22, 47. seqq.; Ioan. 18, 3. seqq. Num. 19. magna ex parte occurrit in Anselmo, Meditat. 9.

[2] Psalm. 76, 10; deinde alluditur ad Cant. 4, 11.

[3] Gen. 49, 7.

tis Iesu manus vinculis constringentes, ipsum Agnum mansuetissimum nihil obloquentem ad instar latronis contumeliose traxerunt ad victimam? Quis tunc doloris aculeus discipulorum corda penetravit, cum viderent, dilectissimum Magistrum et Dominum suum a suo condiscipulo proditum, ligatis post tergum manibus, quasi malefactorem duci ad mortem; cum et ille impiissimus Iudas, poenitentia ductus, tanta postmodum fuerit ex hoc amaritudine repletus, ut maluerit mori quam vivere[1]? Vae tamen homini illi, qui nec sic ad fontem misericordiae per spem veniae rediit, sed proprii sceleris immanitate perterritus desperavit!

Fructus VI. Patientia in iniuriis.

Iesus, notis incognitus.

21. Comprehenso dehinc *pastore, dispersae sunt oves*[2]; captoque Magistro, discipuli fugerunt. Petrus tamen, tanquam fidelior, *secutus est a longe usque in atrium principis sacerdotum,* ubi ad vocem ancillae, se Christum nosse cum iuramento negavit tertioque repetiit, donec, gallo cantante, respexit benignus Magister praedilectum discipulum respectu miserationis et gratiae, quo commonitus Petrus et *foras egressus flevit amare.*

[1] De traditoris Iudae morte vide Matth. 27, 3-5.

[2] Respicitur Matth. 26, 31: Scriptum est enim [Zach. 13, 7.]: Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. De Petro ibid. v. 58. seqq. et Luc. 22, 54. seqq.

O quisquis es, qui ad vocem impetentis ancillae, carnis videlicet tuae, Christum pro te passum negasti procaciter vel voluntate vel actu; rememorans passionem dilectissimi Magistri, foras cum Petro egredere, ut te ipsum amarissime defleas, si quando te respiciat qui Petrum lacrymantem respexit, geminae quoque amaricationis, *compunctionis* scilicet pro te et *compassionis* ad Christum, *inebrieris absinthio* [1], ut, expiatus cum Petro a reatu sceleris, repleaeris cum Petro spiritu sanctitatis.

Iesus, vultu velatus.

22. Concilio siquidem malignantium pontificum praesentatus pontifex noster Christus Iesus et veritatem confessus, se videlicet esse Filium Dei, quasi pro blasphemia [2] adiudicatus est morti et innumera perpessus opprobria. Nam vultus ille venerabilis senibus, desiderabilis Angelis, qui et omnes caelos adimplet laetitia, polluti labii sputis inquinatur, ab impiis sacrilegis manibus caeditur, velo in derisionem obtegitur, et Dominus universae creaturae tanquam servus contemptibilis colaphizatur, cum ille vultu placidissimo et submisso sermone unum ex servis pontificis dantem alapam sibi vere blandeque corripuit: *Si male,* inquit [3], *locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me caedis?*

[1] Cfr. Thren. 3, 15.

[2] Vide Matth. 26, 59-68.

[3] Ioan. 18, 23. — De hoc et seq. num. cfr. Anselm., Meditat. 9.

O verax et pie Iesu, quaenam anima tibi devota, haec cernens et audiens, valeat se continere a lacrymis et internae compassionis occultare dolorem?

Iesus, Pilato traditus.

23. Horrenda prorsus Iudaeorum impietas, quae tantis iniuriis satiari non potuit, quin potius, ferali rabie fremens, impio iudici tanquam rabido cani animam iusti deglutiendam exposuit! Vinctum enim Iesum ante faciem Pilati perduxere pontifices, postulantes, interimi supplicio crucis eum qui *non noverat* omnino *peccatum* [1]. Ipse vero *quasi agnus coram tondente se* ante iudicem mansuetus stabat et tacitus, cum fallaces et impii, falsorum criminum mole obiecta, tumultuosis acclamationibus auctorem vitae petunt ad mortem et virum homicidam seditiosumque latronem servant ad vitam, lupum agno, mortem vitae, luci tenebras tam stulte praeferentes quam impie.

Dulcis Iesu, quis tam durus erit, ut clamores illos horribiles: *Tolle, tolle, crucifige eum* [2], sine gemitu et clamore spiritus aure corporis valeat audire seu mente tractare?

[1] Epist. II. Cor. 5, 21: Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit; et Isai. 53, 7: Quasi agnus coram tondente se obmutescet. Cfr. Matth. 27, 26. seqq.

[2] Ioan. 19, 15.

Iesus, morte damnatus.

24. Verum, quamvis non ignoraret Pilatus, Iudaicam gentem adversus Iesum non iustitiae, sed invidiae zelo commotam, cum patenter assereret, nullam se in eo mortis invenire vel modicam causam; humano tamen timore devictus, *replevit amaritudinibus* [1] animam suam et piissimum Regem crudelis tyranni, Herodis videlicet, iudicio subdidit; quem et ludibrio habitum et ad se remissum crudeliori mandato nudum in conspectu derisorum astare praecepit, ut atrocissimis verberibus virgineam illam et candidissimam carnem flagellatores truculenti divellerent, plagas plagis, livores livoribus crudeliter infligentes. Defluit ille sanguis pretiosissimus per illa sacra latera innocentis et amantissimi iuvenis, nullo prorsus in eo reperto reatu.

Et tu, perdite homo, totius confusionis et contritionis huius causa existens, quomodo non in fletum foras erumpis? Ecce, innocentissimus Agnus, ut te a sententia iustae damnationis eriperet, iniusto propter te praeelegit iudicio condemnari. Ecce, *quae non rapuit pro te solvit* [2]; et tu, anima mea nequam et impia, nec devotionis exsolvis gratitudinem nec compassionis rependis affectum!

[1] Thren. 3, 15: Replevit me amaritudinibus; et Rom. 3, 14: Quorum os... amaritudine plenum est. Vide Matth. 27, 11. seqq.; Luc. 23, 3. seqq.; Ioan. 18, 28. seqq. Cfr. etiam Anselm., loc. cit.

[2] Psalm. 68, 5: Quae non rapui tunc exsolvebam.

Fructus VII. Constantia in suppliciis.

Iesus, spretus ab omnibus.

25. Postquam autem Pilatus adiudicaverat [1], impiorum vota compleri; non suffecit militibus illis sacrilegis crucifigere Salvatorem, nisi prius et ipsi illusionibus implessent animam suam. Nam congregata in praetorium universa cohorte, exuentes eum vestibus suis et tunica induentes coccinea, chlamydem illi circumdederunt purpuream, et corona spinea imposita capiti eius et arundine in dextera manu, irrisorie genuflectebant et alapas dabant, et exspuentes in eum, sacrum illud caput percutiebant arundine.

Attende nunc, humani cordis superbia, quae opprobria refugis et ad honores aspiras: quis est iste qui ingreditur, habens imaginem quasi Regis, et nihilominus servi despectissimi confusione repletus? Ipse est Rex tuus et Deus tuus, qui quasi *vir leprosus* et *novissimus virorum* [2] aestimatus est, ut te ab aeterna confusione eriperet et a superbiae peste sanaret. Vae igitur his semel et vae iterum! qui post tam praeclarum humilitatis speculum superbia tolluntur in altum, *rursus ostentui habentes Filium Dei* [3], quem tanto amplius ab hominibus omni

[1] De sequentibus vide Matth. 27, 27-31; Marc. 15, 16.

[2] Isai. 53, 4. et 3.

[3] Hebr. 6, 6. — De hoc num. cfr. Anselm., loc. cit.

constat honorificentia dignum, quanto magis pro hominibus indigna sustinuit.

Iesus, cruci clavatus.

26. Satiatis iam impiis de opprobriis mansuetissimi Regis, rursum Rex noster vestibus suis induitur, denuo exuendus, et *baiulans sibi crucem* perducitur *ad Calvariae locum* [1], ibique totus exutus, vili dumtaxat circumtectus renes sudario et super lignum crucis dire proiectus, expansus, protensus et tractus et in pellis modum hinc inde extensus, clavorum perforatur aculeis, manibus sacris et pedibus cruci affixus et durissime sauciatus. Vestes quoque ipsius dantur in praedam et dividuntur in partes, tunica inconsutili indivisa per sortem transeunte ad unum.

Vide nunc, anima mea, quomodo is qui est *super omnia benedictus Deus* [2], ab imo *pedis usque ad verticem* totus in aquas passionis demergitur, et ut te totam de illis passionibus extraheret, *intraverunt aquae usque ad animam suam.* Coronatus etenim spinis, sub crucis onere dorsum curvare iubetur et *suam ipsius portare ignominiam* [3], et ad locum

[1] Ioan. 19, 17. De divisione vestimentorum cfr. ibid. v. 23; Matth. 27, 35; Luc. 23, 34.

[2] Rom. 9, 5; dein respicitur Isai. 1, 6: A planta [ita etiam Vat.] pedis usque ad verticem non est in eo sanitas. Tertius locus est Ps. 68, 2.

[3] Fortasse respicitur Ezech. 32, 24. et etiam v. 25: Portaverunt ignominiam suam. Cfr. Anselm., loc. cit. De Christo

deductus supplicii, veste nudatur, ut, ex flagellorum ictibus per dorsum et latera carnis patefactis livoribus atque scissuris, videretur quasi leprosus; et dehinc clavis transfossus, appareret tibi dilectus tuus propter te sanandam concisus vulnere super vulnus. *Quis mihi det, ut veniat petitio mea, et quod exspecto tribuat mihi Deus*[1], ut totus tam mente quam carne transfodiar crucisque affigar patibulo cum dilecto?

Iesus, iunctus latronibus.

27. Ad confusionis quoque, ignominiae, dedecoris ac doloris augmentum innocens Agnus extra portam in loco punitionis sceleratorum, in die solemni, hora meridiana, in medio latronum super crucem quasi ad spectaculum elevatur[2], flentibus amicis et insultantibus hostibus. Nam et *qui praeteribant movebant capita sua,* et qui astabant irrogabant convicia, dicentes, quod *alios salvos fecisset, nunc se ipsum salvare non posset*[3]. Sed et ab irrisione huiusmodi latronum alter nequaquam abstinuit, cum tamen mitissimus Agnus et pro crucifigentibus et irridentibus pietatis dulcedine interpellaret ad Patrem

haec passo vide Matth. 27, 31. seqq.; Luc. 23, 26. seqq.; Ioan. 19, 17. seqq.

[1] Iob 6, 8.

[2] De crucifixione Christi vide locos pag. 197, nota 3 citatos.

[3] Matth. 27, 42; Luc. 23, 35; sequitur v. 33. de latronibus, et Luc. ibid. v. 39. seqq.

et confitenti ac supplicanti latroni liberalissima caritate repromitteret paradisum. O verbum totius dulcoris et veniae: *Pater, ignosce illis!* O verbum totius amoris et gratiae: *Hodie mecum eris in paradiso!*

Respira nunc in spem veniae, anima, quantumcumque peccatrix, si tamen patientis pro te Domini Dei tui vestigia sequi non abhorres, « qui in omnibus pressuris suis nec semel os suum aperuit, ut aut querelae aut excusationis aut comminationis aut maledictionis sermonem adversus maledictos illos canes vel leviter diceret; quin potius novae benedictionis verbum, quale *a saeculis non est auditum*, super inimicos suos effudit [1] ». Dic ergo cum multa fiducia: *Miserere mei, Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea* [2]*;* si forte more confitentis latronis audire merearis in mortis articulo: *Hodie mecum eris in paradiso.*

Iesus, felle potatus.

28. *Postea sciens Iesus, quia consummata sunt omnia, ut consummaretur Scriptura, dixit: Sitio* [3]. Et acetoso ac felleo poculo sibi propinato cum spongia, Ioanne qui praesens fuit attestante, subintulit: *Consummatum est,* tanquam si in gustu aceti et fellis totius amarissimae passionis consummata

[1] Anselm., loc. cit.; allegatur Ioan. 9, 32.
[2] Psalm. 56, 2; sequitur Luc. 23, 43.
[3] Ioan. 19, 28; cfr. v. 29. 30.

plenitudo consisteret. Nam cum per gustum ligni suavis et vetiti [1] totius nostrae perditionis causa exstiterit praevaricator Adam, opportunum fuit et congruum, per viam contrariam salutis nostrae inveniri remedium. Cum etiam in singulis membris ipsius acutissimarum passionum militantes *sagittae* crebrescerent, *quarum indignatio ebibebat spiritum* [2] eius, decebat, ut os et lingua, cibi verbique vehicula, nequaquam remanerent immunia, ut verificaretur in medico nostro propheticum illud [3]: *Replevit me amaritudine, inebriavit me absinthio;* sed ut et illud impleretur in dulcissima et amantissima Matre: *Posuit me quasi desolatam, tota die moerore confectam* [4].

Quae lingua dicere vel quis intellectus capere sufficit desolationum tuarum pondus, Virgo beata? Quae praemissis omnibus praesens assistens et particeps per omnem modum effecta, benedictam illam et sanctissimam *carnem*, quam tam caste concepisti, tam dulciter aluisti et lacte potasti, tam crebro in tuo reclinasti sinu et labia labiis impressisti, carneo contemplata es visu, nunc ictibus flagellorum divelli, nunc spinarum perforari aculeis, nunc arundine percuti, nunc palmis pugnisque contundi, nunc clavis perfodi et stipiti crucis affixam atque pendentem graviter laniari, nunc omni ludibrio habitam, felle tan-

[1] Gen. 3, 6.

[2] Iob 6, 4: Quia sagittae Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum.

[3] Thren. 3, 15.

[4] Thren. 1, 13.

dem et aceto potari. — Sed et divinissimam illam *animam* oculis conspexisti mentalibus omnis amaritudinis felle repletam, nunc spiritu frementem, nunc paventem, nunc taedentem, nunc agonizantem, nunc anxiatam, nunc turbatam, nunc omni tristitia et dolore moestissimam partim propter passionis corporeae vivacissimum sensum, partim propter divini honoris per peccatum subtracti ferventissimum zelum, partim propter effusum in miseros miserationis affectum et partim propter compassionis ad te, Matrem dulcissimam, infixum in cordis intima telum, cum te coram se positam et piis conspiceret oculis et blandis alloqueretur sermonibus [1]: *Mulier,* inquiens, *ecce, filius tuus,* ut tuam consolaretur inter angustias animam, quam compassionis suae gladio amplius, quam si proprio patereris in corpore, vere sciebat esse transfixam.

Fructus VIII. Victoria in conflictu mortis.

Iesus, sol morte pallidus.

29. Denique, cum Agnus innocens, qui est verus sol iustitiae, trium horarum spatio pependisset in cruce, et eodem tempore sol iste visibilis, Factori suo compatiens, lucis suae radios occultasset; iam omnibus consummatis, Fons ipse vitae hora nona siccatur, dum Deus et homo Iesus *cum clamore va-*

[1] Ioan. 19, 26. 27.

lido et lacrymis [1] ad miserationis manifestandum affectum et Divinitatis declarandam potentiam spiritum in manus Patris commendans exspirat. Tunc *velum templi scissum est a summo usque deorsum, et terra mota est, et petrae scissae sunt, et monumenta aperta sunt.* Tunc ipse centurio Deum verum ipsum esse cognovit. Tunc qui ad spectaculum insultaturi convenerant *revertebantur, percutientes pectora sua.* Tunc formosus *prae filiis hominum* [2], caligantibus oculis et pallentibus genis, pro filiis hominum deformis apparuit, factus holocaustum suavissimi odoris in conspectu paternae gloriae, *ut averteret iram suam a nobis.*

Respice igitur, Domine sancte Pater, *de sanctuario tuo et de excelso caelorum habitaculo; respice,* inquam, *in faciem Christi tui,* respice hanc sacrosanctam hostiam, quam tibi offert Pontifex noster pro peccatis nostris, et *esto placabilis super nequitia populi tui* [3]. — Considera et tu, homo redempte, quis, quantus et qualis est hic qui pro te pendet in cruce, cuius mors vivificat mortuos, cuiusque transitum et caelum luget et terra, et lapides duri quasi naturali compassione scinduntur. O cor humanum omni lapidum duritia durius, si ad tanti rememorationem piaculi nec terrore concuteris nec compassione afficeris nec compunctione scinderis nec pietate molliris!

[1] Hebr. 5, 7. Sequuntur Matth. 27, 51-54. et Luc. 23, 43-48.

[2] Respicitur Ps. 44, 3; sequitur Ps. 84, 4.

[3] Anselm., loc. cit. Allegantur Deut. 26, 15, Ps. 83, 9. et Exod. 32, 12.

Iesus, translanceatus.

30. Porro, ut de latere Christi dormientis in cruce formaretur Ecclesia, et Scriptura impleretur, quae dicit: *Videbunt in quem transfixerunt*[1], divina est ordinatione indultum, ut unus militum lancea latus illud sacrum aperiendo perfoderet, quatenus, sanguine cum aqua manante, pretium effunderetur nostrae salutis, quod a fonte, scilicet cordis arcano, profusum vim daret Sacramentis Ecclesiae ad vitam gratiae conferendam, essetque iam in Christo viventibus poculum *fontis vivi salientis in vitam aeternam*[2]. Ecce, iam nunc lancea a Saulis perfidia, populi scilicet Iudaici reprobati, *casso vulnere in parietem* divina miseratione *perlata, foramen fecit in petra et cavernam in maceria,* tanquam habitaculum columbinum.

Surge igitur, amica Christi, esto sicut *columba nidificans in summo ore foraminis*[3], ibi ut *passer inveniens domum,* vigilare non cesses, ibi tanquam *turtur* casti amoris pullos absconde, ibi os appone, *ut haurias aquas de fontibus Salvatoris.* Hic enim est *fons egrediens de medio paradisi,*

[1] Zach. 12, 10. et Ioan. 19, 37.

[2] Ioan. 4, 14: Aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam. De perfidia Saulis cfr. I. Reg. 19, 10; simul respicitur etiam Cant. 2, 14.

[3] Respicitur Ier. 48, 28; deinde Ps. 83, 4; infra Isai. 12, 3. et Gen. 2, 10.

qui, *in quatuor divisus capita* et in corda devota diffusus, fecundat et irrigat universam terram.

Iesus, cruore madidus.

31. Cruentatus enim Christus Dominus sanguine proprio, primum sudore, dehinc flagellis et aculeis, post clavis et tandem lancea copiose effuso, ut apud Deum *esset copiosa redemptio* [1], vestem pontificalem habuit rubricatam, quatenus vere *rubrum* appareret *indumentum ipsius, et vestimenta eius quasi calcantium in torculari.* Et sic, vero Ioseph in veterem dimisso cisternam, tunica ipsius *intincta sanguine hoedi,* propter *similitudinem* scilicet *carnis peccati,* approbationis notitia discernenda mitteretur ad Patrem.

« Cognosce igitur, clementissime Pater, tunicam praedilecti Filii tui Ioseph, quem invidia fratrum secundum carnem tanquam *fera pessima devoravit* et conculcavit in furore vestimentum ipsius et omnem decorem illius reliquiis cruoris inquinavit; nam et quinque scissuras lamentabiles in ea reliquit. Hoc enim est, Domine, vestimentum, quod in manu meretricis Aegyptiae, synagogae videlicet, innocens Puer tuus sponte dimisit, magis eligens, spoliatus a carnis pallio, in carcerem mortis descendere, quam adulterinae plebis acquiescendo voci temporaliter glo-

[1] Psalm. 129, 7; Isai. 63, 2. De Ioseph vestimento cfr. Gen. 37, 31. 32; de verbis patris *fera pessima* v. 33. Verba *similitudinem carnis peccati* occurrunt Rom. 8, 3.

riari [1] ». Nam et *proposito sibi gaudio, crucem sustinuit, confusione contempta.* — Sed et tu, misericordissima Domina mea, aspice illam dilecti Filii tui sacratissimam vestem de castissimis membris tuis Spiritus sancti artificiositate contextam et una cum ipso confugientibus nobis ad te veniam postula, ut digni habeamur *effugere ab ira ventura* [2].

Iesus, intumulatus.

32. Veniens tandem nobilis decurio, Ioseph scilicet ab Arimathaea, et accepta a Pilato licentia, corpus Christi cum Nicodemo deponens de cruce, condivit aromatibus et involvit sindone et in monumento novo, quod in horto propinquo in petra sibi exciderat, cum omni reverentia sepelivit [3]. Porro sepulto Domino, et ad custodiam sepulcri deputatis militibus, devotae illae mulieres et sanctae, quae fuerant obsecutae viventi, ut iam mortuo pietate officiosa famulatum impenderent, *emerunt aromata* ad corpus Iesu sacratissimum perungendum. Inter quas Maria Magdalena tanto cordis ferebatur incendio, tantae pietatis afficiebatur dulcedine, tam validis trahebatur vinculis caritatis, ut, femineae infirmitatis oblita, nec tenebrarum caligine nec persecutorum

[1] Ex Anselmo, loc. cit. De Aegyptia cfr. Gen. 39, 7. seqq. Sequitur Hebr. 12, 2.

[2] Matth. 3, 7.

[3] De sepultura Christi cfr. Matth. 27, 57. seqq.; Marc. 15, 42; Luc. 23, 50. seqq.; Ioan. 19, 38. seqq.

immanitate retraheretur a visitatione sepulcri, quin potius, foris stans et rigans lacrymis monumentum, recedentibus discipulis, non recedebat, pro eo quod divinae dilectionis igne succensa, et tam invalescente urebatur desiderio et tam impatiente vulnerabatur amore, ut nihil ei saperet nisi flere possetque propheticum illud [1] eructare veraciter: *Fuerunt mihi lacrymae meae panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: Ubi est Deus tuus?*

Deus meus, bone Iesu, concede mihi, quamquam per omnem modum immerito et indigno, ut qui corpore his interesse non merui, fideli tamen haec eadem mente pertractans, illum ad te Deum meum pro me crucifixum et mortuum compassionis affectum experiar, quem innocens Mater tua et poenitens Magdalena in ipsa passionis tuae hora senserunt.

DE MYSTERIO GLORIFICATIONIS.

Fructus IX. Novitas resurrectionis.

Iesus, triumphans mortuus.

33. Consummato iam passionis agone, cum draco ille cruentus et rabidus leo aestimaret, se de occiso Agno assecutum esse victoriam, refulgere coepit in anima descendente ad inferos Divinitatis potentia, qua

[1] Psalm. 41, 4.

Leo noster fortissimus *de tribu Iuda*[1], consurgens in *fortem armatum*, praedam ab ipso diripuit, portisque inferorum confractis, et alligato serpente, *expolians principatus et potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.* Tunc *extractus est leviathan hamo*, ipsius per Christum *perforata maxilla*, ut qui nihil iuris habebat in capite, quod invasit, etiam illud perderet, quod habere videbatur in corpore. Tunc verus Samson moriens hostilem prostravit exercitum[2]. Tunc Agnus sine macula *in sanguine testamenti sui de lacu, in quo non erat aqua, vinctos eduxit.* Tunc *habitantibus in regione umbrae mortis* diu novae lucis exspectata claritas radiavit.

Iesus, resurgens beatus.

34. Sacrae siquidem quietis Domini in sepulcro illucescente tertio die, qui in revolutione dierum est octavus et primus, *Dei virtus et sapientia*[3], Chri-

[1] Respicitur Apoc. 5, 5; de *forti armato* vide Luc. 11, 21. Sequens locus est Col. 2, 15; deinde respicitur Iob 40, 20. 21.

[2] Iudic. 16, 25. seqq. Sequitur Zach. 9, 11: Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu etc.; et deinde Isai. 9, 2.

[3] Respicitur I. Cor. 1, 24, et deinde Ps. 15, 10: Nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti etc. (cfr. Act. 2, 31.). De resurrectione Christi vide Matth. 28, 1. seqq.; Marc. 16, 1. seqq.; Luc. 24, 1. seqq.; Ioan. 20, 1. seqq.

stus, mortis prostrato auctore, etiam ipsam mortem devicit aeternitatisque aditum nobis aperuit, dum sese a mortuis divina potentia suscitavit, ut *notas nobis faceret vias vitae.* Tunc *terraemotus factus est magnus*, et *Angelus Domini in vestimento albo* et candido et aspectu fulgureo *descendit de caelo*, piis apparens blandus impiisque severus. Propter quod et protervos perterruit milites et confortavit pavidas mulieres, quibus et ipse Dominus resurgens primum apparuit, quia hoc devotionis intensae merebatur affectus. Deinde visus est Petro, dehinc discipulis euntibus in Emmaus [1], deinde Apostolis omnibus absque Thoma, dehinc Thomae palpandum se praebuit, cum ille fideliter exclamavit: *Dominus meus et Deus meus;* sicque, *per dies quadraginta* multiformiter *apparens* discipulis et edens cum eis et bibens, et argumentis nos illuminavit ad *fidem* et promissis erexit ad *spem*, ut sic tandem donis caelitus datis accenderet ad *amorem.*

Iesus, decor praecipuus.

35. Sane *flos* ille pulcherrimus *de radice Iesse* [2], qui in incarnatione floruit, in passione defloruit, sic in resurrectione refloruit, ut omnium esset decor. Nam corpus illud gloriosissimum, subtile, agile et immortale tantae claritatis supervestitum est gloria,

[1] Vide Luc. 24, 13. seqq.; de S. Thoma Ioan. 20, 24. seqq. et Act. 1, 3. 4.

[2] Respicitur Isai. 11, 1.

ut vere sit sole fulgentius, exemplarem praeferens pulcritudinem suscitandorum corporum humanorum; de quibus ipse Salvator ait: *Tunc fulgebunt iusti sicut sol in regno Patris*[1], scilicet beatitudinis sempiternae. Quodsi quilibet iustus fulgebit sicut sol, quanti putas esse fulgoris ipsum Solem iustitiae? Tanti, inquam, est, ut sit *speciosior sole et super omnem stellarum dispositionem, luci comparatus*, decor praecipuus non immerito iudicetur.

Felices illi oculi, qui viderunt; sed et tu vere *beatus eris, si fuerint reliquiae seminis tui ad videndam*[2] tam interius quam exterius illam desideratissimam *claritatem*.

Iesus, orbi praelatus.

36. Apparens quoque Dominus in Galilaea discipulis, omnem sibi potestatem tam caeli quam terrae asseruit a Patre collatam[3]. Propter quod et discipulos misit *in mundum universum, praedicare Evangelium omni creaturae*, salutem promittendo credentibus, damnationem comminando incredulis, *cooperante Domino et sequentibus signis confirmante sermonem*, ut in virtute nominis Iesu Christi impe-

[1] Matth. 13, 43; deinde Sap. 7, 29.

[2] Tob. 13, 20.

[3] Matth. 28, 16-20; seq. locus est Marc. 16, 15. et 20: Illi autem profecti praedicaverunt ubique, Domino cooperante etc. Cfr. Act. 3, 1-8; v. 6: In nomine Iesu Christi Nazareni surge et ambula.

rarent omnibus creaturis et morbis, vereque constaret saeculo toti, quod magni Patris Filius Iesus Christus tanquam alter *Ioseph*[1] *verusque Salvator vivit et dominatur*, non solum in *terra Aegypti,* verum etiam «*in omni loco dominationis* Regis aeterni, eductus quidem ad imperium Dei caeli de carcere mortis et inferorum, et attonsus mortalitatis comam, commutavit vestem carnis in immortalitatis decorem, et tanquam verus Moyses, de aquis mortalitatis assumtus[2], Pharaonis subnervavit imperium», tanto sublimatus honore, ut *in nomine ipsius omne genu flectatur caelestium, terrestrium et inferorum.*

Fructus X. Sublimitas ascensionis.

Iesus, ductor exercitus[3].

37. Quadraginta post resurrectionem Domini peractis diebus, non sine magni designatione mysterii in ipso quadragesimo die *convescens una cum discipulis suis*[4], benignus Magister in Montem oliveti conscendit, et inde, *videntibus illis, elevatis manibus ferebatur in caelum,* nubeque interposita,

[1] Respicitur Gen. 41, praecipue v. 45: Vertitque nomen eius et vocavit eum lingua Aegypti *salvatorem mundi;* sequitur Gen. 45, 26; infra respicitur Ps. 102, 22: In omni loco dominationis eius benedic etc. — Textus seq. est Anselm., Meditat. 9.

[2] Respiciuntur Exod. 2, 5. seqq., deinde Phil. 2, 10.

[3] De ascensione Domini vide Luc. 24, 50. 51. et Act. 1, 9-11.

[4] Act. 1, 9; deinde respicitur Ps. 67, 19; Mich. 2, 13; et inferius Eph. 2, 19: Cives Sanctorum et domestici Dei.

quae ascendentem recepit, humanis se occultavit aspectibus; sicque *ascendens in altum, captivam duxit captivitatem*, et caeli aperta iam porta, *pandens iter* sequentibus, exsules introduxit in regnum, concives illos faciens Angelorum et *domesticos Dei,* quatenus et ruinas restauraret angelicas et aeterni Patris cumularet honorem et se triumphatorem ostenderet et Dominum exercituum se esse probaret.

Iesus, caelo levatus.

38. Psallentibus Angelis et exsultantibus Sanctis, Deus et Dominus Angelorum et hominum *super caelos caelorum ascendit* [1] et *super pennas ventorum* mira potestatis agilitate volavit seditque ad dexteram Patris, *tanto melior Angelis effectus, quanto differentius prae illis sortitus est nomen,* ibique iugiter *vultui* benignissimi Patris *apparet ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat, ut nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus et excelsior caelis factus,* qui in dextera Maiestatis assistens, vultui paternae gloriae vulnerum, quae pro nobis pertulit, cicatrices ostenderet.

« Gratias tibi referat, Domine Pater, omnis lingua super inenarrabili dono affluentissimae caritatis

[1] Psalm. 67, 34: Qui ascendit super caelum caeli; deinde Ps. 17, 11: Volavit super pennas ventorum. Porro sequitur Hebr. 1, 4: Tanto melior Angelis effectus etc., et deinde ibid. 9, 24: Ut appareat nunc vultui Dei pro nobis, et 7, 25. 26.

tuae, qui unico *Filio cordis tui non pepercisti, sed eum pro nobis omnibus tradidisti*[1] in mortem, ut tantum tamque fidelem *advocatum* coram te *habeneremus* in caelis[2] ».

Iesus, largitor Spiritus.

39. Septem quoque septimanis dierum a resurrectione excursis, quinquagesimo scilicet die, *congregatis in unum discipulis cum mulieribus et Maria Matre Iesu, factus est repente de caelo sonus tanquam advenientis spiritus vehementis,* qui *super centum viginti hominum* turbam descendit et *apparuit in linguis igneis,* pro eo quod ori *verbum,* intellectui *lucem* et affectui ministraret *ardorem*[3]. *Repleti sunt omnes Spiritu sancto et coeperunt loqui variis linguis,* secundum quod eiusdem Spiritus sancti dictabat instinctus, qui omnem eos veritatem edocuit et ad omnem dilectionem accendit et in omni eos virtute firmavit. Nam ipsius adiuti gratia, illustrati doctrina et confortati potentia, cum pauci essent et simplices, partim verbis ignitis, partim perfectis exemplis, partim mirandis prodigiis per totum mundum « plantaverunt Ecclesiam sanguine suo[4] »; quae, eiusdem sancti Spiritus virtute purgata,

[1] Rom. 8, 32. De Christo advocato nostro cfr. I. Ioan. 2, 1.

[2] Anselm., loc. cit.

[3] De missione Spiritus S. vide Act. 1, 1-4.

[4] Breviar. Rom. Commune Apost. 3. Nocturn. 1. Resp. — Infra respicitur Ps. 44, 15. et Cant. 6, 3. De paranymphis (amicis sponsi) cfr. Ioan. 3, 29.

illuminata atque perfecta, amabilis facta est Sponso suo eiusque paranymphis, ut speciosa nimis miraque *varietate circumdata*, satanae vero et angelis eius *terribilis ut castrorum acies ordinata.*

Iesus, laxans reatus.

40. In hac siquidem sancta Ecclesia per orbem universum, Spiritu sancto mirabiliter operante, multiformiter distincta et uniformiter coniuncta unus praesidet Pontifex Christus, tanquam summus hierarcha, qui miro ordine instar civitatis supernae in ea dispensat dignitatum officia, distribuendo *charismatum dona. Nam quosdam in ea dedit Apostolos, quosdam prophetas, alios vero evangelistas, alios pastores et doctores ad consummationem Sanctorum et aedificationem corporis Christi*[1]. Qui etiam secundum gratiam Spiritus sancti septiformem septem dedit Sacramenta quasi septem medicamenta morborum, per quorum administrationem et gratiam sanctificantem tribuit et peccata dimittit, quae nunquam nisi in fide et unitate eiusdem sanctae matris Ecclesiae relaxantur. Et quoniam in igne tribulationis peccata purgantur, ideo, sicut caput Ecclesiae Christum exposuit Deus fluctibus passionum, sic et corpus eius, scilicet Ecclesiam suam, usque in finem saeculi ad probationem et purgationem tribulari permittit. Sic Patriarchae, sic Prophetae, sic

[1] Eph. 4, 11. 12.

Apostoli, sic Martyres, Confessores et Virgines et quotquot placuerunt Deo, per multas tribulationes transiere fideles; sic etiam omnia membra Christi electa usque ad diem iudicii pertransibunt.

Fructus XI. Aequitas iudicii.

Iesus, testis veridicus.

41. Porro futuri iudicii tempore, quo Deus cordium iudicabit occulta, *praecedet ignis ante faciem iudicis*[1], *Angeli cum tuba mittentur, congregabuntur electi a quatuor ventis caeli*, omnes quoque, qui in monumentis sunt, divinae iussionis virtute resurgent omnesque *astabunt ante illud iudiciale tribunal.* Tunc *illuminabuntur abscondita tenebrarum*, tunc *revelabuntur consilia cordium*, tunc *libri* pandentur conscientiarum, et ipse liber aperietur, qui dicitur *liber vitae.* Quo fiet, ut simul et in instanti omnium omnia secreta omnibus tanta certitudinis claritate patescant, ut contra testimonium veritatis loquentis in Christo et conscientiae cuiuslibet pariter contestantis nulla prorsus infitiandi, defendendi vel excusandi seu subterfugiendi pateat semita, quin recipiat unusquisque *secundum opera sua*[2].

[1] Psalm. 96, 3; dein II. Thess. 1, 8; de seq. loco vide Matth. 24, 29. seqq. Sequitur Rom. 14, 10: Omnes enim stabimus ante tribunal Christi; deinde I. Cor. 4, 5: Qui et illuminabit abscondita tenebrarum etc.; de duobus *libris* vide Apoc. 20, 12.

[2] Respicitur Apoc. 2, 23: Dabo unicuique vestrum secundum opera sua.

«Magna igitur indicta est nobis necessitas probitatis, cum omnia agamus in conspectu Iudicis cuncta cernentis [1] ».

Iesus, iudex iratus.

42. Apparente siquidem omnipotentis Filii Dei signo in nubibus [2], virtutibusque caelorum commotis, sed et ad orbis conflagrationem mundialibus concurrentibus ignibus, collocatisque omnibus iustis ad dexteram, impiis ad sinistram; adeo Iudex universorum reprobis iratus videbitur, ut *dicant montibus et petris: Cadite super nos et abscondite nos a facie sedentis super thronum et ab ira Agni* [3]. *Induet* enim *pro thorace iustitiam et accipiet pro galea iudicium certum. Sumet scutum inexpugnabile aequitatem, acuet autem diram iram in lanceam, et pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos;* ut qui contra Auctorem omnium procaciter pugnaverunt, iusto tunc Dei iudicio ab omnibus expugnentur. « Tunc superius Iudex apparebit iratus, inferius horrendum chaos, patens infernus. A dextris peccata accusantia, a sinistris infinita daemonia. Peccator sic comprehensus, quo effugiet? Certe *latere* erit impossibile et *apparere* intolerabile. *Si enim vix iustus salvabitur, impius et peccator ubi pare-*

[1] Boeth., V. de Consolat. prosa 6.

[2] De *signo Dei* vide Matth. 24, 30; cfr. Luc. 21, 25. seqq.

[3] Apoc. 6, 16; seq. locus est Sap. 5, 19. seqq.

bunt[1] »? *Non ergo intres in iudicium cum servo tuo, Domine.*

Iesus, victor magnificus.

43. Lata sententia damnationis in reprobos, quod flammis exurantur aeternis, colligatisque ad modum fascis[2] omnibus inimicis Iesu Christi, omnipotens Dei virtus perpetuae illos exponet tam carne quam spiritu voracitati flammarum, ut et nunquam deficiant et tamen urantur et sentiant in aeternum, et *fumus tormentorum eorum ascendat in saecula saeculorum*[3]. Tunc *bestia et pseudopropheta et qui acceperunt imaginem eius in stagnum mittentur ignis et sulphuris, qui paratus est diabolo et angelis eius.* Tunc *egredientur* electi ad *consideranda cadavera*[4], mortua morte quidem non naturae, sed poenae; tunc *lavabunt iusti manus suas in sanguine peccatorum*[5]; tunc denique victoriosissimus Agnus *ponet inimicos suos scabellum pedum suorum,* quando ingredientes *impii in inferiora ter-*

[1] Epist. I. Petr. 4, 18. Sententia illa occurrit apud Anselm., Meditat. 2. et in Tract. de interiori domo (inter opera Bernardi), c. 22. n. 46. Cfr. supra pag. 124, nota 2. Sequitur Ps. 142, 2.

[2] Vide Matth. 13, 30: Alligate ea in fasciculos.

[3] Apoc. 14, 11. et 20, 9; ultima verba *qui paratus est* etc. sumta sunt ex Matth. 25, 41.

[4] Isai. 66, 24: Et egredientur et videbunt cadavera virorum, qui praevaricati sunt in me.

[5] Psalm. 57, 11; deinde respicitur Ps. 109, 1, denique Ps. 62, 10. 11.

rae tradentur in manus gladii partesque vulpium erunt, scilicet daemonum, qui eos suis fraudulentiis seduxerunt.

Iesus, sponsus ornatus.

44. Denique mundi facie innovata in melius, cum *lux lunae erit sicut lux solis, et lux solis septempliciter sicut lux septem dierum*[1], *civitas illa sancta Ierusalem*, quae *de caelo tanquam sponsa ornata descenderat*, iam nunc *praeparata ad nuptias Agni*, gemina quoque stola vestita, in caelestis curiae traducetur palatium, et in sacrum illum arcanumque thalamum introducta, tanto illi Agno caelesti copulabitur foedere, ut *unus fiat spiritus*[2] sponsa et Sponsus, vestieturque Christus omni pulcritudine electorum tanquam *tunica polymita*[3], in qua omni decore ornatus refulgeat, tanquam opertus omni lapide pretioso. Tunc illud dulce resonabit epithalamium, et per omnes vicos Ierusalem *Alleluia* cantabitur. Tunc *virgines prudentes atque paratae*

[1] Isai. 30, 26; sequuntur Apoc. 21, 2. et 10; verba *praeparata ad nuptias Agni* respiciunt Apoc. 19, 7: Venerunt nuptiae Agni, et uxor eius praeparavit se. De *gemina stola* cfr. Breviloq. p. VII. c. 7: Praemium consubstantiale consistit in gloria corporis, quae *secunda stola* dicitur... consistit in quadruplici dote corporis etc.

[2] Epist. I. Cor. 6, 17: Qui autem adhaeret Deo unus spiritus est.

[3] Vide Gen. 37, 3. et cfr. Ezech. 16, 13. Infra respicitur Matth. 25, 1. seqq., et citatur Isai. 32, 18.

intrabunt cum sponso ad nuptias, ut, *ianua clausa, in pacis pulcritudine sedeant in tabernaculis fiduciae et requie opulenta.*

Fructus XII. Aeternitas regni.

Iesus, rex regis filius.

45. Sane regnum Dei aeternum aestimari habet iuxta regnantis celsitudinem gloriosum et nobile, pro eo quod non *rex* a *regno,* sed a *rege regnum* trahit originem. Hic autem est rex, qui habet in *vestimento et in femore suo scriptum: Rex regum et Dominus dominantium*[1], cuius *potestas aeterna, quae non auferetur,* et regnum ipsius non corrumpetur, cui omnes *tribus et populi et linguae servient* in aeternum. Et hic est vere *rex pacificus*[2], *cuius vultum et caelum desiderat et universa terra.* — O quam gloriosum est huius excellentissimi Regis regnum, in quo cum ipso regnant omnes iusti, cuius lex est veritas, pax, caritas, vita, aeternitas; quod nec regnantium pluralitate dividitur nec participatione minuitur nec numerositate confunditur nec inaequalitate deordinatur nec circumscribitur loco nec variatur motibus nec tempore mensuratur!

Iesus, liber signatus.

46. Ad gloriam regni perfectam non solum requiritur potestas excellens, verum etiam sapientia

[1] Apoc. 19, 16; sequitur Dan. 7, 14.

[2] Cfr. I. Paralip. 22, 9; sequitur III. Reg. 10, 24.

fulgens, ut non secundum indeterminatae voluntatis arbitrium disponantur gubernacula regni, sed secundum fulgores aeternarum legum a luce sapientiae indecepte manantium. Et haec quidem sapientia scripta est in Christo Iesu tanquam in libro vitae, in quo *omnes thesauros sapientiae et scientiae*[1] recondidit Deus Pater; ac per hoc Unigenitus Dei ut Verbum *increatum* est sapientiae liber et lux in mente summi Artificis viventibus plena rationibus et aeternis, ut Verbum *inspiratum* in intellectibus angelicis atque beatis, ut Verbum *incarnatum* in mentibus rationalibus carni unitis; ut sic *multiformis sapientia Dei* ex ipso et in ipso per totum regnum refulgeat tanquam a speculo decoris omnium specierum et luminum contentivo et tanquam in libro, in quo secundum profunda Dei mysteria omnia conscribuntur[2].

O si talem librum invenire possem, cuius origo aeterna, cuius incorruptibilis essentia, cuius cognitio vita, cuius scriptura indelebilis, cuius inspectus desiderabilis, cuius doctrina facilis, cuius scientia dulcis, cuius profunditas imperscrutabilis, cuius verba inenarrabilia, et unum tamen verbum omnia! Vere, qui hunc invenit librum *inveniet vitam et hauriet salutem a Domino*[3].

[1] Col. 2, 3: In quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi. Porro *multiformis sapientia Dei* memoratur Eph. 3, 10.

[2] Cfr. Breviloq. p. I. c. 8.

[3] Prov. 8, 35.

Iesus, fontalis radius.

47. In hoc siquidem regno aeterno *data omnia optima et dona perfecta a Patre luminum* in affluentia *descendunt*[1] et copia per illum qui est superessentialis radius, Christus Iesus, qui, cum sit unus, omnia potest, et in se permanens omnia innovat. Est enim *emanatio quaedam claritatis virtutis omnipotentis Dei sincera*, et ideo *nihil inquinatum* in hunc fontalem radium valet incurrere.

Ad hunc fontem vitae et luminis curre cum desiderio vivo, quaecumque es, anima Deo devota, et cordis intima vi ad eum exclama: « O inaccessibilis decor Dei excelsi et purissima claritas lucis aeternae, vita omnem vitam vivificans, lux omne lumen illuminans et conservans in splendore perpetuo mille millena lumina fulgurantia ante thronum Divinitatis tuae a primaevo diluculo! O aeternum et inaccessibile, clarum et dulce profluvium fontis absconditi ab oculis omnium mortalium, cuius profundum sine fundo, cuius altum sine termino, cuius amplitudo incircumscriptibilis, cuius puritas imperturbabilis[2] »; ex quo fluvius procedit *olei laetitiae*[3]; *qui laetificat civitatem Dei*, et torrens ignei vigoris, *torrens*, inquam, *voluptatis divinae*, quo laetabunda ebrie-

[1] Iac. 1, 17. Sequitur Sap. 7, 25.

[2] Anselm., loc. cit. circa finem.

[3] Psalm. 44, 8: Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo laetitiae prae consortibus tuis; dein Ps. 45, 5; 35, 9.

tate potati, caelestes illi convivae hymno incessabili iubilant.

Hoc nos oleo sacro perunge huiusque torrentis desiderabilibus guttis sitibundas refocilla fauces arentium cordium, ut in *voce exsultationis et confessionis* [1] decantemus tibi cantica laudis, experientia teste probantes, *quoniam apud te est fons vitae, et in lumine tuo videbimus lumen.*

Iesus, finis optatus.

48. Finem namque desideriorum omnium constat esse beatitudinem, quae est « status omnium bonorum congregatione perfectus [2] ». Ad quem quidem statum nullus pervenit nisi per ultimam resolutionem in eum qui est fons et origo bonorum tam naturalium quam gratuitorum, tam corporalium quam spiritualium, tam temporalium quam aeternorum. Et hic est, qui de se ipso dicit: *Ego sum alpha et omega, principium et finis* [3]; quia, sicut per Verbum aeternaliter dictum omnia producuntur, sic per Verbum carni unitum reparantur, promoventur et finiuntur; ac per hoc vere et proprie dictus est *Iesus, quia non est aliud nomen sub caelo datum hominibus,* in quo quis possit obtinere salutem.

In te igitur ut finem omnium credens, sperans et amans *ex toto corde, ex tota mente, ex tota*

[1] Psalm. 41, 5; dein 35, 10.

[2] Definitio ex Boethio, III. de Consolat. prosa 2. sumta et communiter recepta.

[3] Apoc. 1, 8. Dein respicitur Act. 4, 12.

anima, ex omni virtute[1] ferar, desiderate Iesu, quia tu solus sufficis, tu solus salvas, tu solus bonus et suavis es te requirentibus et *diligentibus nomen tuum.* « Tu enim, mi bone Iesu, redemptor es perditorum, salvator redemptorum, spes exsulum, laborantium fortitudo, anxiatorum spirituum dulce solatium, triumphantium corona et imperiale fastigium, unica merces et laetitia omnium civium supernorum, inclyta proles summi Dei et fructus sublimis uteri virginalis, uberrimus quoque fons gratiarum omnium, *de cuius plenitudine nos omnes accepimus*[2] ».

Oratio pro obtinendis septem donis Spiritus sancti.

49. Oramus igitur clementissimum Patrem per te, Unigenitum eius pro nobis hominem factum, crucifixum et glorificatum, ut de thesauris suis emittat in nos Spiritum gratiae septiformis, qui super te in omni plenitudine *requievit*[3]: spiritum, inquam, *sapientiae,* quo fructum *ligni vitae,* quod vere tu es, videlicet sapores vivificos degustemus; donum etiam *intellectus,* quo mentis nostrae contuitus illustrentur; donum *consilii,* quo post tuorum vestigia gressuum rectarum semitarum itineribus incedamus; donum *fortitudinis,* quo impugnantium ho-

[1] Respicitur Marc. 12, 30; deinde Ps. 5, 12: Et gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum.

[2] Anselm., loc. cit., ubi allegatur Ioan. 1, 16.

[3] Respiciuntur Isai. 11, 2. et 3.

stium violentias enervare possimus; donum *scientiae,* quo sacrae doctrinae tuae repleamur fulgoribus ad discretionem boni et mali; donum *pietatis*, quo *induamus misericordiae viscera*[1]; donum *timoris*, quo, *recedentes ab* omni *malo*, aeternae Maiestatis tuae reverentiali pondere tranquillemur. — Haec enim nos in illa sacra tua quam nos docuisti oratione[2] petere voluisti; haec et nunc per crucem tuam petimus obtinere ad laudem sanctissimi nominis tui, cui cum Patre et Spiritu sancto omnis sit honor et gloria, gratiarum actio, decus et imperium per infinita saecula saeculorum. Amen.

[1] Coloss. 3, 12; dein respicitur Iob 28, 28.

[2] De oratione dominica vide Matth. 6, 9. seqq. et Luc. 11, 2. seqq.

EXPLICIT LIGNUM VITAE.

OPUSCULUM IV.

DE

QUINQUE FESTIVITATIBUS

PUERI IESU

Prologus.

Cum secundum virorum venerabilium, quos in Ecclesia Dei divina irradiatio amplius illustravit, et caelestis devotio abundantius inflammavit, sententiam et doctrinam dulcis Iesu meditatio, Verbi incarnati contemplatio devota devotam mentem super mel et omnia unguentorum fragrantium odoramenta suavius delectat, dulcius inebriat, perfectius consolatur et confortat [1]; hinc est, quod cum me a cogitatio-

[1] Cfr. Anselm., Meditat. 12; Bernard., Serm. 1. in Epiph. Domini, n. 1. seqq.; Serm. 29. de Diversis, n. 2. seqq.; Tractat. ascet. (inter opera Bernardi, suntque Gilleberti abbatis) tr. 6. n. 6. seqq.

num incidentium tumultu paululum subtraxissem et intra memetipsum tacitus cogitarem, quid de divina incarnatione in hoc tempore pertractarem in mente, unde aliquam consolationem spiritualem reciperem, in qua divinam dulcedinem *in hac lacrymarum valle* [1] per speculum degustarem, ut, illa aliquantulum degustata, temporalem ac phantasticam consolationem perfectius fastidirem: incidit menti meae secretius, quod anima Deo devota benedictum Dei Patris Verbum et Filium unigenitum mediante gratia Spiritus sancti spiritualiter posset virtute Altissimi concipere, parere, nominare, cum beatis Magis quaerere et adorare et demum Deo Patri secundum Legem Moysi in templo feliciter praesentare, et sic tanquam vera christianae religionis discipula quinque festa, quae de puero Iesu agit Ecclesia, mente devota cum omni reverentia valeat celebrare. Igitur sicut humiliter concepi, verbis humilibus conscripsi, concordantias auctoritatum brevitatis causa praetermisi. In quo tractatu brevi et humili, si vel modicum devotionis ad dulcissimum Iesum quis legendo concipiat vel meditando; ipsum tanquam omnium bonorum auctorem, fontem et principium laudet, glorificet et benedicat; si vero nihil, vel mihi minus sufficienter et digne scribenti, vel forte sibi minus devote et humiliter legenti imputet et ascribat.

[1] Psalm. 83, 7.

Festivitas I.

Quomodo Filius Dei, Christus Iesus a mente devota spiritualiter concipiatur.

1. Primo igitur, purgato intellectu contritionis lavacro, et inflammato et elevato affectu dilectionis igniculo[1], castis meditationibus et devotis cogitationibus pertractandum est, qualiter iste benedictus Dei Filius, Christus Iesus sit a devota mente spiritualiter *concipiendus*.

Cum anima devota vel spe caelestis praemii, vel timore aeterni supplicii, vel taedio *in hac lacrymarum valle*[2] diutius commorandi mota ac stimulata, novis inspirationibus visitatur, sanctis affectionibus inflammatur, meditationibus caelestibus anxiatur, tandem abiectis et despectis veteribus defectibus et pristinis desideriis, novo vivendi proposito a *Patre luminum, a quo omne datum optimum et omne donum perfectum*[3], spiritualiter spiritu gratiae fecundatur; quid aliud agitur, nisi quod, *superveniente virtute Altissimi et obumbratione* caelestis

[1] Cfr. supra Opusculum I. de Triplici Via, c. 1. n. 2-17.

[2] Psalm. 83, 7. Cfr. supra Opusculum II. Soliloq., c. 3. n. 10. verba August., secundum quae etiam anima ad Deum revertens, *mota vel spe praemii, vel timore supplicii,* vim facit pristinis desideriis etc.

[3] Iac. 1, 17. — Subinde respicitur Luc. 1, 35: Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.

refrigerii, quae carnales concupiscentias mitigat, mentales oculos ad videndum confortat et adiuvat, Pater caelestis divino quodam semine animam gravidam facit et fecundat[1]? — Post hunc conceptum sacratissimum anima pallet in facie per veram humilitatem in conversatione, fastidium cibi et potus concipit in mente in plenario mundialium contemptu et abiectione, desideria variantur in affectione ex diversorum bonorum proposito et intentione, aliquando etiam infirmari et aegrotare anima incipit in pro-

[1] Cfr. Comment. in Luc. c. 8. n. 22, ubi ostenditur, quod *semen* sit Verbum Dei aeternum et quidem ut *inspiratum*, ut *incarnatum*, ut *praedicatum*, ut *exemplatum*. Adiungimus, quod in Nativitate Domini tres missae, ut communiter tenetur, celebrantur ad insinuandam triplicem nativitatem, scilicet aeternam, temporalem spiritualem, qua Christus oritur *tanquam lucifer in cordibus nostris* (II. Petr. 1, 19.), et temporalem carnalem ex B. M. Virgine (*Puer natus est nobis* Isai. 9, 6.). Cfr. Innocent. III, Serm. 3. in Nativitate Domini, ubi etiam dicit: « Christus enim per affectum concipitur, per effectum nascitur, per profectum nutritur ». Guerricus abbas, Serm. 2. de Annuntiatione Domini (inter opera Bernardi), n. 4., Verbi conceptionem in anima fideli describens, ait: Quam beati, qui dicere possunt: *A timore tuo, Domine, concepimus et parturivimus spiritum salutis* [Isai. 26, 18. secundum Septuaginta]! qui nimirum non est alius quam spiritus Salvatoris, quam veritas Iesu Christi. Vide ineffabilem dignationem Dei simulque virtutem incomprehensibilis mysterii; qui creavit te creatur in te, et quasi parum esset, te ipsum habere patrem, vult etiam, te sibi fieri matrem. *Quicumque*, inquit [Matth. 12, 50.], *fecerit voluntatem Patris mei, ipse meus et frater et soror et mater est* etc. Cfr. Tract. de Interiori Domo (inter opera Bernardi), c. 10. n. 17. et c. 39. n. 80. 81.

priae voluntatis abiectione. Iam enim incedit tristis et turbulenta pro veterum delictorum perpetratione, pro temporis amissione, pro hominum adhuc in mundo mundialiter viventium societate et conversatione. Iam paulatim grave et taediosum incipit esse omne, quod foris est et foris cernitur, quia illi displicere cernitur, qui intus percipitur et sentitur [1].

2. O felix conceptus, quem talis consequitur mundi contemptus et caelestium operationum ac divinarum occupationum appetitus! Iam, quamvis adhuc modicum « gustato spiritu, desipit caro [2] » cum gemitu, iam anima cum Maria *montana* ascendere incipit, quia post talem conceptum fastidiuntur terrena et desiderantur caelestia et aeterna. Iam fugere incipit societatem illorum *qui terrena sapiunt* [3], et appetit familiaritatem eorum qui caelestia concupiscunt. Iam incipit *ministrare Elisabeth*, hoc est, illis quos divina sapientia illuminat et divina gratia amplius per dilectionem inflammat. Et hoc valde notabile, quia multis necessarium est: quanto

[1] Cfr. supra Opusculum II. Soliloq. 2. n. 8. in fine.

[2] Bernard., Epist. 111. n. 3: « Gustato spiritu, necesse est, desipere carnem ». — Subinde respicitur Luc. 1, 39: « Exsurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana ». In quem locum Beda ait: Typicum pariter exemplum tribuens [Maria], quod omnis anima, quae Verbum Dei mente conceperit, virtutum statim celsa cacumina gressu conscendat amoris etc.

[3] Phil. 3, 19. — Beda, I. Homil. genuin. homil. 2. (in festo Visitationis B. M. Virg.): Intrat ergo [Maria] domum Zachariae atque Elisabeth... ut mulieri provectae aetatis virgo iuvencula *ministerium sedula impenderet*.

magis a mundo se abstrahunt, tanto familiarius se bonis hominibus amicabiles et familiares reddunt, ut tanto amplius malorum consortium ipsis desipiat, quanto dulcius bonorum et spiritualium honesta conversatio eorum affectum afficit et inflammat, « quia, secundum beatum Gregorium [1], qui sancto viro adhaeret accipit, ut ex eius assiduitate visionis, usu locutionis, exemplo conversationis accendatur in amore veritatis, peccatorum tenebras fugiat, amore divinae lucis inardescat ». Unde Isidorus [2]: « Accede bonorum societatem. Accidit enim, si fueris socius conversationis, eris socius et virtutis ». — Hic cogitet fidelis anima, quam casta, quam sancta et quam devota fuerint illorum Sanctorum colloquia, quam divina et quam salutifera consilia, quam mirandae sanctitatis, quam mutuae societatis opera, dum unusquisque alium verbo et exemplo provocabat ad meliora.

3. Sic tu, o anima devota, facias, si te de Spiritu sancto concepisse nova caelestis vitae desideria sentias. Fuge malorum consortia, ascende cum Maria, quaere virorum spiritualium consilia, imitari stude perfectorum vestigia, contemplare bonorum verba, opera pariter et exempla. — Fuge perversorum vene-

[1] Libr. I. Homil. in Ezech. homil. 5. n. 6, ubi pro *in amore veritatis* et *amore divinae lucis* textus originalis *in amorem veritatis* et *in desiderio lucis.*

[2] Libr. II. Synonymor. n. 44. (alias c. 8.): Bonis te adiunge, bonorum consortium appete, bonorum societatem quaere; Sanctis individue adhaere. Si fueris socius conversationis, eris et virtutis.

nosa consilia, quae semper pervertere quaerunt, impedire appetunt, lacerare non desistunt nova sancti Spiritus desideria et saepius sub specie pietatis infundunt virus impiae tepiditatis, dicentes: nimis magnum est quod incipis, nimis arduum est quod proponis, intolerabile quod facis, vires tibi non suppetunt, virtutes naturales deficiunt, caput confunditur, oculi destruuntur, infirmitates diversimode nutriuntur, phthysis, paralysis, calculus et vertigo capitis et oculorum caligo, sensuum hebetudo, rationis obnubilatio et virium destitutio, his omnibus subiacebis, nisi ab inceptis abstineas et commodo corporali amplius intendas. Statum tuum non decent talia, per haec diminuitur honor tuus et reverentia. — Vides, quod iam factus est magister disciplinae et medicus corporis qui nec mores proprios componere novit nec curare propriam mentis infirmitatem. Heu, heu, quot et quantos maledicta mundialium consilia supplantaverunt et conceptum in eis per Spiritum sanctum Dei Filium exstinxerunt [1]! Haec est illa potio misera et mortifera persuasio diabolica, quae in multis spiritualem conceptum impedit, in plerisque conceptum iam per propositum formatum, vel per votum iam factum interficit et exstinguit [2].

[1] Vide verba Bernardi supra pag. 100, nota 3. allegata; cfr. etiam ipsius Serm. 30. in Cant. n. 10. seqq., ubi consilia tum medici Christi eiusque discipulorum tum medici Hippocratis ipsiusque sequacium describuntur.

[2] Cfr. Hugo a S. Vict., I. de Claustro animae (inter opera Hug.) c. 2, ubi diabolus introducitur suggerens, « non esse bo-

4. Sed sunt et alii, qui videntur et forte sunt boni et religiosi; sed, salva eorum reverentia, nimis timidi, non attendentes nondum *abbreviatam manum Domini, ut salvare nequeat*[1], nec considerantes nondum diminutam pietatem Altissimi, quin adiuvare velit et valeat, habentes *zelum Dei, sed non secundum scientiam*, dum ex compassione corporalis afflictionis, vel forte ex timore naturalis defectionis — dum alios vident viriliter agere quod ipsi iam dudum bonum et sanctum iudicabant, et tamen non audebant inchoare — retrahunt homines ab operibus perfectionis. Dissuadent ea quae excedunt statum vitae communis, destruunt sancta consilia divinae inspirationis, quorum consilia ratione vitae quanto magis sunt authentica, tanto magis inveniuntur periculosa.

num naturae complexiones turbare, cum ex subtractione ciborum mutentur complexiones, ex mutatione complexionum conturbatio naturae contingat, ex conturbatione naturae infirmitas, ex infirmitate mors. Ecce, fratres, diabolus physicam docet, ecce, medicus factus est, de complexionibus loquitur, infirmitates diversas, si teneatur religio, generari praedicat. Sed quare hoc? Non ut mederi velit, sed ut occidere possit; non ut aegritudines curet, sed ut securius inferat mortem » etc.

[1] Isai. 59, 1: Ecce, non est abbreviata manus Domini, ut salvare nequeat; cfr. ibid. 50, 2. — Sequitur Rom. 10, 2: Aemulationem Dei habent, sed non secundum scientiam. — Cfr. supra Opusculum II. Soliloq. c. 2. n. 19. in fine. Bernard., Serm. 27. de Diversis, n. 4: Quid enim putamus, carissimi? Abbreviata est manus Domini, an forte thesauri gratiae defecerunt? Quid, inquam, putamus, utrum voluntas mutata sit, an imminuta facultas? Neutrum sane de eo aestimare licet etc.

5. Hi aliquando dicunt, multum callide ex antiqui hostis adinventione obiicientes: si talia vel talia feceris, sanctus et bonus religiosus et devotus iudicaberis. Et cum in te nondum sit quod esse ab aliis putaberis, in conspectu summi Iudicis tua magna, gravia et horrenda peccata cognoscentis reus eris et amittes meritum operis et simulator aut hypocrita iudicaberis. Talia exercitia dicunt esse illorum qui nihil mali fecerunt, qui sancte et innocenter vixerunt, qui omnia propter Deum dimiserunt, qui toto tempore vitae Deo perfecte adhaeserunt [1].

6. Sed et hos, dilecta, Deo devota anima, devita; *montem ascende* cum Maria. Paulus non sine peccatis vixerat, non diu Deo servierat, quando in tertium caelum rapiebatur et Deum facie ad faciem videns contemplabatur [2]. Maria Magdalena, tota superba, tota ambitiosa, tota mundanis vanitatibus intenta, carnis cupiditatibus dedita, non longe post ad pedes Iesu inter Apostolos sanctos sedit et cum intentione devotam doctrinam perfectionis audivit, prima omnium in modico tempore Deum videre meruit aliisque verba veritatis constanter proposuit. *Non est* enim

[1] Matth. 19, 27: Ecce, nos reliquimus omnia et secuti sumus te.

[2] Cfr. II. ad Cor. 12, 2-4. — De Maria Magdalena vide Luc. 7, 37. seqq. et 8, 2; 10. 39. (sedens secus pedes Domini audiebat verbum illius) et Ioan. 20, 1. seqq. (de resurrectione Christi, quam nuntiavit Magdalena Apostolis, et de visione, qua Christum apparentem agnovit).

personarum acceptor Deus [1], non pensat nobilitatem generis, non diuturnitatem temporis, non multitudinem operum, sed fervorem ampliorem et caritatem maiorem devotae mentis. Non enim pensat, qualis aliquando fuisti, sed qualis esse amodo incepisti. Unde taliter consulentium consilia essent multum reprehensibilia, si non excusarentur simplicitate, licet non approbanda.

7. Si ergo non potes salvari per innocentiam, studeas salvari per poenitentiam; si non potes esse Catharina vel Caecilia, non contemnas esse Maria Magdalena, vel Aegyptiaca. Igitur, si te sentis sancto proposito Dei dulcissimum Filium concepisse, praedicta mortifera venena fuge et festina, desidera et affecta more parturientis ad partum feliciter pervenire.

Festivitas II.

Quomodo Filius Dei in mente devota spiritualiter nascatur.

1. Secundo attende et considera, qualiter iste benedictus Dei Filius spiritualiter iam conceptus spiritualiter *nascitur in mente.* Nascitur enim, cum post sanum consilium, post discussum sufficienter nego-

[1] Act. 10, 34.

tium, post invocatum divinum patrocinium sanctum propositum ducitur ad effectum; cum iam anima incipit opere perficere quod diu pertractavit in mente, sed tamen semper formidabat inchoare, quia timebat deficere. In ista beatissima nativitate Angeli iubilant, Deum glorificant, pacem praedicant [1], quia, dum quod diu mente conceptum est ad effectum boni operis perducitur, pax interioris hominis reformatur. Non enim in regno animae divina pax bene geritur, quando caro spiritui, et spiritus carni reluctatur [2]; quando spiritus solitudinem, et caro multitudinem affectat; quando spiritum delectat Christus, et carnem mundus; quando spiritus quaerit requiem contemplationis cum Deo, et caro appetit honorem praelationis in saeculo. Econtra, quando caro spiritui subiugatur, postquam bonum opus, quod diu per carnem est impeditum, perducitur ad effectum, pax et exsultatio interior reformatur. O quam beata nativitas, quam tanta sequitur Angelorum et hominum iucunditas! « O igitur quam dulce et delectabile esset secundum naturam operari, si insania nos permitteret, qua sanata, statim natura naturalibus arrideret [3] »!

[1] Cfr. Luc. 2, 13. seq.

[2] Gal. 5, 17: Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem; haec enim sibi invicem adversantur, ut non quaecumque vultis, illa faciatis. Cfr. Rom. 7, 22. seq.

[3] Vide supra pag. 108, notam 2. — Subinde allegatur Matth. 11, 29. seq. — De hac mystica nativitate Christi in nobis cfr. Bernard., Serm. 6. in Vigilia Nativitatis Domini, n. 6. seqq., et Guerrici abbatis, Serm. 2. de Annuntiatione Domini (inter opera Bernardi), n. 5.

Iam experiretur, quod verum est illud evangelicum dictum: *Tollite iugum meum super vos* etc., et sequitur: *Et invenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suave est, et onus meum leve.*

2. Sed notandum est hic, o anima devota, si te haec iucunda delectat nativitas, debes esse primo Maria. Maria enim interpretatur *amarum mare, illuminatrix* et *domina* [1]. — Esto ergo *amarum mare* per lacrymosam contritionem, ut de *peccatis commissis* amarissime doleas, ut de *bonis omissis* profundissime ingemiscas, de *diebus neglectis et perditis* incessanter te affligas. — Esto secundo *illuminatrix* per honestam conversationem, per virtuosam operationem et studiosam aliorum in bono informationem. — Esto tertio demum *domina* sensuum, carnalium concupiscentiarum, omnium operationum tuarum, ut omnes actiones secundum rectum rationis iudicium facias et in omnibus tuam salutem, proximi aedificationem, divinam laudem et gloriam appetas et requiras.

3. Haec est illa felix Maria, quae pro peccatis perpetratis dolet et ingemiscit, quae in virtutibus

[1] Hieron., de Nominibus Hebraicis, Novi testam. de Matthaeo: Mariam plerique aestimant interpretari: illuminant me isti, vel *illuminatrix*, vel smyrna [myrrha] maris; sed mihi nequaquam videtur. Melius autem est, ut dicamus, sonare eam stellam maris, sive *amarum mare;* sciendumque, quod Maria sermone Syro *domina* nuncupetur. Cfr. tom. VII. pag. 21, nota 10. — De seqq. cfr. supra Opusculum I. de Triplici Via, c. 2. n. 2.

fulget et clarescit, quae carnalibus voluptatibus dominatur. Ab ista Maria Iesus Christus cum gaudio sine dolore, sine labore spiritualiter nasci non dedignatur. Post hanc felicem nativitatem cognoscit et gustat, quam *suavis est Dominus* Iesus [1]. Re vera suavis est, quando nutritur sanctis meditationibus, quando balneatur devotis et calidis lacrymarum fontibus, quando involvitur castis desideriorum velaminibus, portatur in sanctae dilectionis amplexibus, osculatur crebris devotionis affectibus et confovetur in interioribus mentis sinibus. Sic igitur puer nascitur spiritualiter.

Festivitas III.

Quomodo infans Iesus a devota anima spiritualiter sit nominandus.

1. Tertio considerandum, qualiter iste benedictissimus infantulus spiritualiter natus sit *nominandus.* Et puto, quod non potest nominari congruentius quam *Iesus,* quia scriptum est [2]: *Vocatum est nomen eius Iesus.* Hoc est nomen sacratissimum, a Prophetis prophetatum, ab Angelo nuntiatum, ab Apostolis praedicatum, a Sanctis omnibus desideratum. O

[1] Psalm. 33, 9: Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus. Cfr. Sap. 12, 1.

[2] Luc. 2, 21.

nomen *virtuosum*, *gratiosum*, *gaudiosum*, *deliciosum*, *gloriosum!* *Virtuosum*, quia superat hostes, reparat vires, renovat mentes. *Gratiosum*, quia in ipso habemus fidei fundamentum, spei firmamentum, caritatis augmentum, iustitiae complementum. *Gaudiosum*, quia « iubilus in corde, melos in aure, mel in ore [1] », splendor in mente. *Deliciosum*, quia « pascit cogitatum, lenit prolatum, ungit invocatum », reficit scriptum, instruit lectum. Nomen revera *gloriosum*, quia dedit caecis visum, claudis gressum [2], surdis auditum, sermonem mutis, vitam mortuis. O ergo nomen benedictum, quod ostendit tantum virtutis effectum! O anima, sive scribas, sive legas, sive doceas, sive quodcumque aliud facias; nihil tibi sapiat, nihil tibi placeat nisi Iesus [3]. Nomina igitur tuum infantulum in te spiritualiter genitum *Iesus*, id est salvator [4] in huius vitae incolatu et miseria; salvet a *mundi vanitate*, quae te impugnat; a *daemonis falsitate*, quae te infestat; a *carnali fragilitate*, quae te cruciat.

[1] Bernard., Serm. 15. in Cant. n. 6. (cfr. supra pag. 43, nota 1.); ibid. n. 5. est seq. locus: Lucet praedicatum, pascit recogitatum, invocatum lenit et ungit. Ibid. n. 6: « Si scribas, non sapit mihi, nisi legero ibi Iesum. Si disputes aut conferas, non sapit mihi, nisi sonuerit ibi Iesus ».

[2] Cfr. Act. 3, 6. et Bernard. loc. cit.

[3] Vide supra notam 1. verba Bernardi.

[4] Hieron., I. Comment. in Matth. 1, 21: *Iesus* Hebraico sermone *salvator* dicitur. Etymologiam ergo nominis eius Evangelista [Matth. 1, 21.] signavit dicens: *Vocabis nomen eius Iesum*, quia *ipse salvum faciet populum suum*.

2. Clama, anima devota, inter tot huius vitae flagella: O Iesu, Salvator mundi, salva nos, qui per crucem et sanguinem redemisti nos; auxiliare nobis, Domine Deus noster. Salva, inquam, dulcissime Iesu Salvator, confortando debilem, consolando flebilem, adiuvando fragilem, solidando instabilem.

3. O quantam saepius sensit dulcedinem post illam benedicti nominis impositionem illa felix mater naturalis et vera mater spiritualis, virgo Maria, quando percepit, in hoc nomine daemonia eiici, miracula cumulari, caecos illuminari, infirmos curari, mortuos suscitari! Sic certe tu, anima, spiritualis mater, merito debes gaudere et exsultare, quando tu percipis in te et in aliis, quod tuus benedictus Filius Iesus *daemones fugat* in peccati dimissione, *caecos illuminat* verae cognitionis infusione, *mortuos suscitat* in gratiae collatione, *infirmos curat, claudos sanat, paralyticos et contractos rectificat* in spirituali confortatione, ut iam efficiantur fortes et viriles per gratiam qui prius erant debiles et infirmi per culpam. O quam felix et beatum nomen, quod tantam meruit habere virtutem et efficaciam!

Festivitas IV.

Quomodo Filius Dei a devota anima cum Magis sit spiritualiter quaerendus et adorandus.

1. Sequitur quarta solemnitas, quae consistit in *Magorum adoratione.* Postquam enim anima istum

dulcissimum puerum per gratiam spiritualiter concepit, peperit et nominavit; tres reges, hoc est tres animae vires — quae bene *reges* dicuntur, quia iam carni principantur, sensibus dominantur, in solis divinis studiis, sicut decet, occupantur — puerum iam per effectus multiplices eis revelatum in civitate regia, hoc est in totius mundi machina, aestimant esse *quaerendum*. Quaerunt igitur meditationibus, requirunt affectionibus, interrogant devotis cogitationibus: *Ubi est qui natus est? Vidimus stellam eius in oriente*[1]*;* vidimus claritatem eius fulgentem in devota mente, vidimus splendorem eius radiantem in intimis animae, audivimus eius vocem, quae est dulcissima, gustavimus eius dulcedinem, quae est suavissima, percepimus eius odorem suavissimum, experti sumus eius amplexum deliciosissimum. Iam, Herodes, redde responsum, ostende dilectum, monstra infantulum desideratum. Hunc desideramus et quaerimus.

2. « O dulcissime, o amantissime puer aeterne, infans antique, quando te videbimus, quando te inveniemus, quando ante faciem tuam apparebimus? Taedet gaudere sine te, delectat gaudere tecum et flere tecum. Omne, quod tibi est adversum, nobis est molestum; tuum beneplacitum est nostrum indeficiens desiderium. O si tam dulce est flere de te, quam dulce esset gaudere de te[2] »! — Ubi ergo es, quem quaerimus? Ubi es, quem in omnibus et prae omni-

[1] Matth. 2, 2.

[2] Vide supra pag. 163, notam 2.

bus desideramus? *Ubi es qui natus es rex Iudaeorum* [1], lex devotorum, lux caecorum, dux miserorum, vita morientium, salus aeterna omnium aeternaliter viventium?

3. Sequitur responsio conveniens: *In Bethlehem Iudae* [2]; *Bethlehem* domus panis, *Iuda* confitens interpretatur. Ibi enim Christus invenitur, ubi post confessionem criminum panis caelestis vitae, id est doctrina evangelica, auditur, ruminatur et devota mente retinetur, ut opere impleatur et aliis adimplenda proponatur. Ibi puer Iesus cum Maria matre

[1] Matth. 2, 2.

[2] Matth. 2, 5. — Bernard., Serm. 1. in Vigilia Nativitatis Domini, n. 6: Considera denique, quod *in Bethlehem Iudae* nascitur, et sollicitus esto, quomodo Bethlehem Iudae inveniaris, et iam ne in te quidem suscipi dedignatur. Bethlehem quippe *domum panis*, Iuda sonat *confessionem*. Tu ergo, si divini verbi pabulo repleas animam tuam... si denique ex fide vivas et nequaquam gemere oporteat, quia oblitus sis comedere panem tuum [cfr. Ps. 101, 5.], Bethlehem factus es dignus plane susceptione dominica, si tamen confessio non defuerit. Sit proinde *Iudaea sanctificatio* tua [Ps. 113, 2.]; confessionem et decorem induere [cfr. Ps. 103, 1.], quam maxime stolam in ministris suis Christus acceptat. Denique breviter tibi utrumque commendat Apostolus [Rom. 10, 10.]: *Corde*, inquiens, *creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Iustitia siquidem in corde, panis in domo. Est enim iustitia panis. Et *beati, qui esuriunt et sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur* [Matth. 5, 6.]. Sit ergo in corde iustitia, et iustitia, *quae ex fide est* [Rom. 10, 6.]; haec enim sola habet gloriam apud Deum [cfr. Rom. 4, 2. seqq.]. Sit etiam in ore confessio ad salutem, et securus iam suscipe eum qui in Bethlehem Iudae nascitur, Iesum Christum Filium Dei.

invenitur [1], ubi post lacrymosam contritionem, post fructuosam confessionem, dulcedo caelestis contemplationis, consolationis aliquando inter abundantissimas lacrymas degustatur, cum oratio, quem pene desperantem invenit, gaudentem et de venia praesumentem derelinquit [2]. O felix Maria, a qua Iesus concipitur, de qua nascitur et cum qua tam dulciter et gaudenter Iesus invenitur!

4. Sed et vos reges, id est devotae animae vires naturales, quaerite cum regibus terrenis, ut *adoretis* et *offeratis munera* [3]. *Adorate* cum reverentia, quia *creator* et *redemptor* et *remunerator* est: *creator* in naturalis vitae formatione, *redemptor* in spiritualis vitae reformatione, *remunerator* in aeternae vitae collatione. O vos reges, adorate cum reverentia, quia rex potentissimus; adorate cum decentia, quia magister sapientissimus; adorate cum laetitia, quia princeps liberalissimus. — Nec sufficiat vobis adoratio, nisi concomitetur *oblatio*. Offerte, inquam, *aurum* dilectionis ardentissimae, offerte *thus* contemplationis devotissimae, *myrrham* contritionis amarissimae: aurum dilectionis propter *bona collata*, thus devotionis propter *gaudia praeparata*, myr-

[1] Matth. 2, 11: Et intrantes domum, invenerunt puerum cum Maria matre eius.

[2] Bernard., Serm. 32. in Cant. n. 3: Quoties me oratio, quem pene desperantem suscepit, reddidit exsultantem et praesumentem de venia!

[3] Matth. 2, 11: Procidentes adoraverunt eum, et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus et myrrham.

rham contritionis propter *peccata perpetrata;* aurum offerte aeternae *Divinitati,* thus *animae sanctitati,* myrrham *corporis passibilitati.* — Sic ergo quaerite, adorate, vos animae, et offerte.

Festivitas V.

Quomodo Filius Dei a devota anima spiritualiter praesentetur in templo.

1. Quinto et ultimo consideret devota anima et fidelis, qualiter *natus* parvulus per divinorum operum consummationem et *nominatus* per caelestium dulcedinum degustationem et *quaesitus* et *inventus, adoratus* et *honoratus* per spiritualium munerum praesentationem in templum sit *praesentandus,* Domino offerendus [1], et hoc per *debitarum gratiarum devotam et humilem actionem.*

Igitur postquam felix Maria, mater Iesu spiritualis, est per istius benedicti filii *conceptionem* purgata per poenitentiam, postquam aliqualiter iam per *nativitatem* confortata per gratiam, postquam etiam est iam per *impositionem benedicti nominis* consolata medullitus, et tandem in *adoratione* cum regibus est informata divinitus; quid aliud restat, nisi ut in *caelestem Ierusalem portetur,* in templum

[1] Cfr. Luc. 2, 22. seqq.

Divinitatis et praesentetur Deus, Dei et Virginis Filius?

2. Ascende igitur, spiritualis Maria, non iam in montana[1], sed in caelestis Ierusalem habitacula, in supernae civitatis palatia. Ibi ante thronum aeternae Trinitatis et individuae Unitatis flecte humiliter mentis genua; ibi Deo Patri filium tuum repraesenta laudando, glorificando et benedicendo Patrem et Filium cum sancto Spiritu. Lauda cum iubilo Deum Patrem, per cuius inspirationem bonum propositum concepisti. Glorifica in laude Deum Filium, per cuius informationem conceptum propositum opere perfecisti. Benedic et sanctifica Deum Spiritum sanctum, per cuius consolationem in bono exercitio hactenus perstitisti.

3. O anima, Deum *Patrem* in omnibus donis suis et bonis tuis glorifica, quia ipse est, qui te de saeculo per occultam inspirationem evocavit dicens[2]: *Revertere, revertere, Sunamitis* — cuius expositionem quaere supra in alio tractatu meditatione prima. — Deum *Filium* in omnibus sanctis suis magnifica. Ipse enim est, qui te de daemonis servitio per secretam suam informationem liberavit dicens[3]: *Tolle iugum meum super te;* iugum dae-

[1] Respicitur Luc. 1, 39: Exsurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana.

[2] Cant. 6, 12, cuius expositio habetur supra Opusculo II. Soliloq. c. 1. n. 37. seq. Hac allegatione confirmatur, utrumque opusculum esse eiusdem auctoris, cum nulla ratione probetur, ista verba esse supposititia.

[3] Matth. 11, 29. Infra respicitur Isai. 32, 18.

monis abiice. Iugum suum amarissimum, iugum meum suavissimum; iugum suum sequetur cruciatus aeternus et tormenta, iugum meum sequetur fructus suavissimus et *requies opulenta.* Iugum suum si quando dulcedinem exhibet, falsa est et momentanea; iugum meum quando laetitiam confert, vera est et salutifera. Ipse suos servitores modicum aliquando extollit, ut in aeternum confundat; qui autem honorificat me, sic ad momentum humiliatur, ut aeternaliter regnet et glorietur. — Ista fuit doctrina, qua te Dei Filius aliquando per se, aliquando per suos doctores et amicos informavit et de daemonis falsa persuasione, a carnis et mundi blanda deceptione liberavit. — Deum, o anima, *Spiritum sanctum* semper benedic et sanctifica, qui te per suam consolationem mellifluam in bono confortavit dicens[1]: *Venite ad me, omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.* Qualiter enim, o anima tenera et delicata, fragilis et infirma, deliciis mundi assueta, gaudiis saeculi huius tanquam faecibus vinariis more porcorum inebriata, qualiter potuisses inter tot et tanta antiqui hostis retia, inter tot falsa consilia, inter tam varia impedimenta, inter tam innumerabilia amicorum, consanguineorum et aliorum propinquorum te retrahentium a via amoris et vulnerantium iacula in bono perstitisse, tot funibus peccatorum circumplexa, in bono profecisse, si non Spiritus sancti gratia fuisses misericorditer adiuta et saepius dulciter consolata et

[1] Matth. 11, 28.

refecta? In ipsum igitur refunde omnia opera tua, tibi nihil retine.

4. Dic cum pura et devota mentis intentione[1]: *Omnia opera mea operatus es, Domine;* in conspectu tuo nihil sum, nihil possum; de munere tuo est, quod subsisto, sine te nihil agere valeo. Tibi, clementissime *Pater misericordiarum*[2], quod tuum est offero, tibi commendo, tibi committo me indignam, et ingratam omnibus donis tuis per te mihi collatis humiliter recognosco. Tibi laus, tibi gloria, tibi gratiarum actio, o beatissime Pater, maiestas aeterna, qui me per tuam infinitam potentiam de nihilo creasti! — Te laudo, te glorifico, tibi gratias ago, o beatissime Fili, claritas[3] paterna, qui me per tuam aeternam sapientiam de morte liberasti! — Te benedico, te sanctifico, te adoro, o beatissime Spiritus alme, qui me per tuam benedictam pietatem et clementiam de peccato ad gratiam, de saeculo ad vitam religiosam, de exsilio ad patriam, de labore ad requiem, de moerore ad iucundissimae et deliciosissimae beatae fruitionis dulcedinem evocasti; quam nobis concedat Iesus Christus, Mariae Virginis Filius, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

[1] Isai. 26, 12: Omnia enim opera nostra operatus es nobis.
[2] Epist. II. Cor. 1, 3.
[3] Cfr. Hebr. 1, 3, ubi Filius nominatur *splendor gloriae.*

EXPLICIT.

OPUSCULUM V.

TRACTATUS

DE PRAEPARATIONE AD MISSAM

Prologus.

Ad honorem gloriosae ac individuae Trinitatis et ad honorem excellentissimi Sacramenti, scilicet pretiosi corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi, describam tibi formam, per quam potes leviter manuduci ad contemplationem tanti mysterii ac congrue disponi ad eius perceptionem; quam non raptim strepitu verborum legere, sed eius sensum efficaciter cordi imprimere debes et ex intimo affectu singula quaeque in toto vel in parte, prout sonant, sollicite ruminare.

Capitulum I

De praemittenda quadruplici sui ipsius probatione.

Primo, accessurus ad mensam caelestis convivii, iuxta Apostolum [1], *proba te ipsum* et diligenter examina, *qua fide,* ex *quanta caritate,* in *quali proposito* et *propter quid* accedis.

§ 1. *Primo, quisque se ipsum probare debet, qua fide accedat ad altare.*

1. Attende igitur ista quatuor singula per se et primo vide, quam *fidem* habere debes circa veritatem vel essentiam huius Sacramenti. Credere enim firmiter debes et nullatenus dubitare, secundum quod docet et praedicat catholica fides, quod in hora expressionis verborum Christi panis materialis atque visibilis advenienti vivifico et caelesti pani, velut vero Creatori honorem deferens, locum suum, scilicet visibilem speciem accidentium, pro ministerio et sacramentali servitio relinquit; quo desinente esse, miro et ineffabili modo in eodem instanti ista sub illis accidentibus veraciter existunt: primo, illa purissima Christi caro et sacrum corpus, quod, fabricante Spiritu sancto, tractum fuit de utero gloriosae Virginis Mariae, appensum in cruce, positum in sepulcro, glorificatum in caelo. — Secundo, quia caro

[1] Epist. I. Cor. 11, 28: Probet autem se ipsum homo etc.

non vivit sine sanguine, ideo necessario est ibi sanguis ille pretiosus, qui feliciter manavit pro mundi salute in cruce. — Tertio, cum non sit verus homo absque anima rationali, propterea est ibi illa anima gloriosa Christi, excedens in gratia et gloria omnem virtutem et gloriam et potestatem, in qua repositi sunt *omnes thesauri divinae sapientiae* [1]. — Quarto, quia Christus est verus homo et verus Deus, ideo consequenter ibi est Deus in sua maiestate gloriosus.

Haec omnia quatuor simul et singula, tota simul sub speciebus panis et vini perfecte continentur, non minus in calice quam in hostia nec minus in hostia quam in calice; nec in uno suppletur defectus alterius, sed in ambobus invenitur integrum propter mysterium, de quo *est grandis sermo* [2]. Sufficit credere, Deum verum et hominem sub utraque contineri specie, cui assistunt Angelorum frequentia et Sanctorum praesentia.

2. Et vide, quam pulcre Christus sub his duabus speciebus tantum continetur: primo, quia panis et vinum optimum sunt nutrimentum totius hominis. Nam panis nutrit carnem sive corpus, et vinum transit in sanguinem, qui est sedes animae [3]. — Secundo, quia eorum usus principalior et communior est ac mundior et minus fastidiosus habetur, ideo *puritas spiritualis refectionis* optime per ista significatur. — Tertio, quia optime significant corpus Christi

[1] Col. 2, 3.

[2] Hebr. 5, 11: *De quo nobis grandis sermo.*

[3] « Anima carnis in sanguine est », dicitur Levit. 17, 11.

et sanguinem. Nam *panis* significat corpus illud trituratum, molatum et pistatum in passione, decoctum et assum igne divini amoris in camino et ara crucis. *Vinum* vero significat sanguinem, qui de uva, scilicet Christi corpore, est in *torculari*[1] crucis a calcantibus Iudaeis expressus. — Quarto, pulcre significat corpus Chrysti mysticum, scilicet Ecclesiam collectam ex multis fidelibus praedestinatis ad vitam, tanquam ex multis granis et racemis.

3. Cum ergo accedis, cave, ne dubitando vacilles et tanquam caecus manu tentans innitaris baculo arundineo, scilicet argumentis naturalibus et rationibus humanis, quaerendo, quomodo ista fieri possunt, sicut quondam Iudaei litigabant, et quidam discipuli *scandalizati abierunt retrorsum*[2]; sed subiice te ipsum Deo et captiva mentem tuam sub iugo fidei, quam tantis testibus roboratam vides. Quid enim dubitationis de hoc Sacramento remanet, quod a Christo tam expresse traditum, ab Apostolis praedicatum, a sanctis Patribus orthodoxis tot centenariis annorum frequentatum tantisque caerimoniis, tot miraculis et prodigiis et observantiis quasi testimoniis palpabilibus confirmatum vides? — Tolle hoc Sacramentum de Ecclesia, et quid erit in mundo nisi error et infidelitas, et populus christianus quasi grex porcorum dispersus et idololatriae deditus, sicut expresse patet in ceteris infidelibus. Sed per hoc stat Ecclesia, roboratur fides, viget christiana religio et

[1] Respicitur Isai. 63, 2. et 3: Torcular calcavi solus etc.
[2] Ioan. 6, 67; de Iudaeis litigantibus vide ibid. v. 53.

divinus cultus; unde inquit Christus: *Ecce, ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi*[1].

4. Post etiam notare debes, quod sic decuit, Christum *velatum* nobis dari. Quid enim valeret fides tua, si Christus in propria forma visibilis tibi appareret? Certe et coacte eum adorares. Aut quomodo carnales oculi tantam gloriam ferre possent? Quis vero insipiens dicat, ut carnem crudam et hominis cruorem in propria forma sua comedere et bibere posset? — Recedat ergo omnis dubitatio, quia, sicut olim Divinitas in utero virginali latuit, et Filius Dei sub humanae carnis velamine visibilis mundo apparuit; sic et glorificata humanitas, Divinitati coniuncta sub forma panis et vini latet, ut nobis mortalibus se contemperare possit[2].

§ 2. *Secundo, quisque se ipsum probare debet, cum quali proposito et dispositione accedat.*

5. Secundo proba te ipsum, cum quali *proposito* et *dispositione* accedis. Ideo discute et revolve conscientiae domum et vide, ne sit intus forte aliqua turpitudo in *mente,* vel macula extra in *carne,* qua offendi possunt oculi illius qui est Sanctus Sanctorum.

Primo ergo, rediens introrsus ad iniquitatem tuae *mentis,* considera, quanta *mala* ab ineunte aetate commisisti, quanta *bona* neglexisti, quam *brevis*

[1] Matth. 28, 20.

[2] De doctrina in num. 1-4. exhibita cfr. Breviloq. p. VI. c. 9.

vita, quam *incerta mors*, quam *lubrica et periculosa via* huius temporis. Maxime autem rumina, ne forte, quod absit, post praecedentem confessionem et poenitentiam aliquod sit in te mortale peccatum vel peccandi propositum, unde mortua sit misera anima tua, per hoc a radice Christi et Ecclesiae abscissa, quia ille vivificus panis et divinus cibus non praestat influxum vitae nec nutrimentum membris abscissis et mortuis, teste Scriptura [1], quae dicit: *In malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.* Unde a talibus sumitur *Sacramentum*, sed non *res Sacramenti*, id est Christi gratia et divinitas caritatis eius; comeditur gustu, sed non reficit spiritum, vadit ad ventrem, sed non intrat mentem; deglutitur tanquam a bruto sine sui laesione et non vivificat animam neque sibi unit et incorporat, sed potius, nausea compellente, talem ipse Christus evomit velut cadaver putridum, bestiis et avibus devorandum, cum scilicet infelicem animam tradat satanae cruciandam, sicut de Iuda scriptum est [2]: *Quoniam post buccellam introivit in eum satanas.* Quapropter, si talibus laqueatus es, cave, ne pro aliqua causa vel necessitate absque debita contritione et proposito poenitendi ac confessione praemissa accedere ad altare praesumas, quia *horrendum est incidere in manus Dei viventis.*

[1] Sap. 1, 4.

[2] Ioan. 13, 27; sequens locus est Hebr. 10, 31.

6. Sed heu, quot sunt hodie sacerdotes miseri et suae salutis improvidi, qui Christi corpus in altari velut carnes pecudum manducant, et involuti et contaminati abominationibus, de quibus dicere fas non est, sceleratis manibus et pollutis labiis contingere non verentur et osculari Filium Dei et Mariae Virginis! Verum si horum sacrificium suscipit Deus, audeo dicere, mendax est et socius peccatorum. Insuper, quod deterius est, ad tantam pervenerunt temporibus istis perversitatem et stultitiam quidam, ut putent infelicissimi, sua scelera et immunditias peccatorum, quae quotidie iterant et iterare proponunt, absque poenitentia et confessione per sacram communionem quotidie celebrantes expiare. Tales non sunt sacerdotes, sed sacrilegi; non Christiani, sed haeretici. Profecto, si rectam fidem haberent, aut peccare timerent, aut celebrare cessarent.

7. Secundo, non tantum mentis, sed et *corporis* est attendenda munditia. Ideo cave, ne immundus accedas; nec tantum dico de immunditia voluntaria, quae mortalis est, sed etiam de nocturnali sive casuali macula, quae impedit celebrationem, ubi non est magna necessitas vel iussio praeceptorum. Ubi ergo praedicta interveniunt, et dictae maculae non dederis occasionem vel causam per praecedentem concupiscentiam vel inordinatam crapulam, nec secuta est notabilis mentis inquinatio per reminiscentiam et illusionem carnalium phantasmatum; credo, quod accedere posses, salvo meliori iudicio,

maxime si singularis devotio ratione solemnitatis vel alterius similis causae te traheret ad celebrandum. — Custodire etiam debes pudicitiam manuum, quantum potes, et omnium membrorum tuorum puritatem. Unde tibi consulo, ut prae ceteris hominibus omni tempore, maxime dum Missam celebraturus es, caveas ab omni tactu non solum turpi et immundo, qui fit cum peccato, sed etiam a quolibet indecenti et inquinato. Totum te recolligas, ut nec actus nec cogitatio ad aliquod aliud dispergatur. — Et insuper curam habeas diligentem de munditia et nitore paramentorum altaris et sacrorum vasorum, ut cum omni honore et diligentia tractetur ille qui est Angelis et Archangelis tremendus et honorandus.

§ 3. *Tertio, quisque se ipsum probare debet, ex quanta caritate et quali fervore accedat.*

8. Tertio proba te ipsum, ex quanta *caritate* et quali *fervore* accedas. Non solum enim mortalia, sed etiam venialia peccata per negligentiam et otium multiplicata, et etiam per inconsiderationem ac per distractionem dissolutae vitae et malae consuetudinis — licet non occidant animam — tamen quandoque reddunt hominem tepidum, gravem, obnubilatum et indispositum et ineptum ad celebrandum, nisi dicti pulveres et stipulae venialium per afflatum Spiritus et flammam caritatis ventilentur et consumantur ex ardescente igne cordis et ex consideratione propriae vilitatis. Ideo cave, ne nimis tepidus et inordinatus

accedas et inconsideratus, quia indigne sumis, si non accedis reverenter, circumspecte et considerate. Unde Apostolus primae ad Corinthios undecimo [1]: *Iudicium sibi manducat et bibit;* quod apertius insinuat, cum subdit dicens: *Ideo inter vos multi imbecilles,* scilicet per fidei inconstantiam, *et infirmi,* id est gravi peccato sauciati, *et dormiunt multi,* per torporem et desidiam.

9. « O quam graves angustiae, o quantae angustiae me undique affligentes! *Accedere indigne* horrendum est iudicium, *non accedere* ex notabili negligentia vel contemptu damnabilis culpa ». Beda [2]. — Nam cum sacerdos est absque mortali peccato et in proposito bono, non habens legitimum impedimentum, et non ex reverentia, sed ex negligentia celebrare omittit; tunc, quantum in ipso est, privat sanctam Trinitatem laude et gloria, Angelos laetitia, peccatores venia, iustos subsidio et gratia, in purgatorio existentes refrigerio, Ecclesiam Christi spirituali beneficio — et *se ipsum medicina et remedio* contra infirmitates et quotidiana peccata; quia, sicut ait Ambrosius [3], si, « quotiescumque effunditur sanguis Christi, toties in remissionem peccatorum effunditur; debeo illum semper accipere, ut semper mihi peccata di-

[1] Epist. I. Cor. 11, 29. 30.

[2] Comment. in I. Cor. 11, 27. 28. (inter Opera Bedae), sed magis secundum sensum quam verbotenus. *Bedae* praecedentia verba, Bonaventurae vero sequentia tribuenda sunt, licet in edd. et tabulis pro praeparatione ad Missam haec ascribantur Bedae.

[3] Libr. IV. de Sacrament. c. 6. n. 28.

mittantur; qui semper pecco, semper debeo habere medicinam ». — Item, *privat se omnibus talibus provenientibus ex sacra communione,* quae sunt peccatorum remissio, fomitis mitigatio, mentis illuminatio, interior refectio, Christo et corporis eius mystici incorporatio, virtutum roboratio, contra diabolum armatio, fidei certitudo, elevatio spei, excitatio caritatis, augmentatio devotionis et conversatio Angelorum. — Item, *non complet sibi iniunctum magnae dignitatis obsequium* nec officium exercet debitae servitutis Dei, et tamen scriptum est [1]: *Maledictus homo, qui facit opus Dei negligenter.* — Item, *contemnit Christi praeceptum* de observantia huius Sacramenti; ideo Christus comminatur: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis* etc. — Item, *abiicit viaticum suae peregrinationis*, exponens se periculo mortis, quia, nisi recipiat alimentum corporis Christi et vitae vegetationem, efficitur sicut aridum membrum, ad quod non transmittitur corporalis cibi nutrimentum. — Ultimo, quantum in se est, *evacuat divinum cultum et latriam Creatori debitam* sicut ingratus de beneficiis Dei. Unde Numerorum nono capitulo [2]: *Si quis mundus est,* scilicet a mortali peccato, *et in itinere non fuerit,* scilicet aliter impeditus, et tamen *non fecerit phase; exterminabitur anima illa de populo suo, quia sacrificium non obtulit Domino tempore suo.* — Ergo, quantum potes toto conatu per exercitium boni ope-

[1] Ier. 48, 10. Sequitur Ioan. 6, 54.

[2] Vers. 13, ubi Vulgata *fuit... fecit* pro *fuerit... fecerit.*

ris, lacrymarum contritionem et devotionis flammam expelle a te omnem torporem et negligentiam, ne inveniaris respuere tantorum charismatum dona.

10. Si autem vis *accendi ad amorem*, considera tota mente ista duo: primo illius *summae caritatis incendium*, quo summa bonitas pro te vermiculo foetido tam poenose sustinuit crucis opprobrium; secundo *illius nobilissimi corporis cibationem dulcissimam sanguinisque potionem.*

Primo attendas illam beatissimam mortem, discutiens *causam*. Causa autem alia non fuit nisi necessitas nostrae redemptionis. Omnis autem lex pro laesae maiestatis offensione offendentem iudicat reum mortis. Huius rei causa, cum, peccatis exigentibus, essemus rei mortis, pro recompensatione tanti debiti miserans Deus humanae miseriae et parcens nostrae morti, providit et concessit prioribus, pro hominum morte caedem fieri animalium, et offerri sibi hostias et sacrificia placationis; et quoties quis peccaret, toties erat pro eo necesse hostiam immolari. Quae omnia *figurae erant et umbrae* [1], donec Christus, caput humani generis, mitteretur, viva et rationabilis hostia, absque peccato, qui pro omnibus hominibus se ipsum ex amore offerret ad mortem pro nostrae mortis redemptione. Sed quia non debuit pluries mori [2], eo quod illa una mors satisfecit pro peccatis omnibus factis et fiendis; ideo sufficit, quod

[1] Respiciuntur I. Cor. 10, 11: Haec autem omnia in figura contingebant illis; et Col. 2, 17: Sunt umbra futurorum etc.

[2] Cfr. Hebr. 7, 27. et 9, 25. 26.

illam unam hostiam sui corporis, quondam pro nobis semel immolatam, moriens relinqueret quotidie a nobis pro residuis delictorum mystice offerendam Deo Patri pro commutatione nostrae mortis, *cui quotidie sumus obnoxii per peccatum*. Unde Augustinus [1]: « Iteratur quotidie haec oblatio, licet Christus semel passus sit, quia quotidie peccamus peccatis, sine quibus mortalis infirmitas vivere non potest; et quia quotidie labimur, quotidie Christus pro nobis immolatur mystice ». — Propter hoc quidquid agitur in Missa et omnis ornatus et caerimoniae nihil aliud repraesentant nisi Christi passionem. Ob hoc super omnia est necessaria Christi mortis memoria in Missa; unde ipse Christus Lucae vigesimo secundo [2]: *Hoc facite in meam commemorationem;* et Apostolus primae ad Corinthios undecimo: *Quotiescumque manducabitis panem hunc et calicem Domini bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat,* scilicet ad iudicium. Dum ergo accedis, dic ex toto corde:

Oratio.

11. Ecce, caelestis Pater, recolens mortem illam unigeniti Filii tui, Domini nostri Iesu Christi,

[1] Hic locus Augustino tribuitur in C. *Utrum sub figura* (72.), de Consecr. d. 2; est tamen in Paschasio, de Corpore et sanguine Domini, c. 9. n. 1. Supra verba *obnoxii per peccatum* respiciunt Hebr. 2, 15: Per totam vitam obnoxii erant servituti.

[2] Vers. 19; seq. locus est I. Cor. 11, 26.

offero tibi hostiam hanc, quam ipse tibi olim obtulit pro mea et totius mundi salute. Ecce, ad altare tuae Maiestatis transmitto oblationem vivam, quam tu in miseratione multa misisti ad altare crucis pro nobis immolandam. Recordare ergo illius sacrosancti sudoris quasi guttae sanguinis decurrentis in terram. Respice illam virgineam carnem, verberibus crudeliter flagellatam, colaphis caesam, livoribus tumidam, sputis maculatam, sanguine cruentatam, spinis perforatam, clavis confixam, lancea vulneratam. Illa ergo pietas, quae Filium tuum traxit et vicit, ut in statera crucis totius mundi peccata libraret, ipsa te cogat, Pater, misereri nobis miseris. Respice, obsecro, non nostra peccata, sed in faciem Christi tui. *Non enim in iustificationibus nostris preces nostras prosternimus, sed in multitudine miserationum tuarum* [1].

12. Secundo, si vis ad amorem accendi et inflammari, considera illius *sacri corporis cibationem dulcissimam*, et vide, *quam bonus et suavis est spiritus eius in nobis* [2], quam congrua et utilia providit nobis Pater noster caelestis vivificantia alimenta. — Quia enim rationalis creatura ad hoc facta est, ut sit capax et particeps bonitatis Dei [3], ex qua participatione vivere et ad beatum *esse* pervenire

[1] Dan. 9, 18. Cfr. supra pag. 202, n. 29. in fine et ibi nota 3.

[2] Sap. 12, 1.

[3] Quod homo sit capax Dei, ait August., XIV. de Trin. c. 8. n. 11; cfr. I. Sent. pag. 82, nota 8.

debet, sine qua ex se ad nihilum tendit et ad mortem sempiternam, nisi per cibum vivificantem iugiter vegetetur ex participatione divinae virtutis et gratiae — quam participationem ideo *comestionem* voco, quia, sicut corpus animale per cibum vigoratur et impinguatur, calefit et vivificatur; sic anima rationalis per spiritum Christi, quo frui debet, pleno affectu et intellectu nutritur, vigoratur, inflammatur et vivificatur — et sicut Angeli in patria pleno haustu bibunt de perenni et vivo fonte luminis ac *satiantur ab ubertate domus Dei* [1]; sic sapientia aeterna providit, ut rationales animas hominum, quas tam care redemit et per gratiam magnificavit ac effecit similes Angelis Dei, cibaret illo pane, quo Angeli nutriuntur, sine quo nec illi nec isti vivere possunt, et hoc per aliquem modum convenientem nobis parvulis; quia impossibile est nobis cum isto mortali corpore illum panem vitae in soliditate propriae formae, scilicet Divinitatis, degustare: ideo, ut nobis comestibilem cibum praeberet, sub forma convenientiori, scilicet panis et vini corporalis, dedit propter convenientem similitudinem panis ad panem et refectionis ad refectionem, ut, sicut Angelos, viventes spiritus, cibat Verbo increato, sic mortales homines cibaret Verbo incarnato in Sacramento suscepto. Unde dictum est [2]: *Panem Angelorum manducavit homo;* et: *Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi.*

[1] Psalm. 35, 9: Inebriabuntur ab ubertate domus tuae.
[2] Psalm. 77, 25; sequitur Ioan. 6, 51.

13. Item nota, quod sicut cura est Deo de corpore animalis cuiuscumque providendo sibi cibum convenientem; sic cura est eidem de nutrimento nobilissimi sui *corporis mystici*, quod est Ecclesia, cuius Christus Filius Dei est caput; nec aliunde vegetari debet et vivere quam a capite suo, ut omnia membra, scilicet viri iusti, unita et sibi invicem cohaerentia in Christo capite, ipsius spiritu et amore nutriantur per hoc Sacramentum unitatis et pacis; ac per hoc, sicut non est vita corpori absque incorporatione cibi convenientis ei, sic animae rationali non est vita spiritualis sine incorporatione et invisceratione huius cibi spiritualis sibi convenientis; unde inquit Christus [1]: *Qui manducat me vivet propter me.* — Haec est autem differentia inter comestionem corporalem et spiritualem, quia ibi cibus comestus transit in substantiam et nutrimentum comedentis, hic vero comedens incorporatur Christo et transit in unitatem et amorem spiritus Christi. Ideo dictum fuit beato Augustino [2]: « Non ego mutabor in te, sed tu mutaberis in me », id est in mei similitudinem, scilicet bonitatem, sanctitatem etc., sicut ignis ferrum in sui similitudinem convertit.

§ 4. *Quarto, quisque se ipsum probare debet, propter quid accedat.*

14. Quarto et ultimo proba te ipsum, *propter quid* et *propter quam causam* accedis. Et hic dirige

[1] Ioan. 6, 58: Qui manducat me, et ipse vivet propter me.
[2] Libr. VII. Confess. c. 10. n. 16.

aciem mentis ad duo praecipue, scilicet ad *purum affectum* et *desiderium sanctum;* secundo ad *debitam intentionem* et *propositum necessarium.*

Primo vide, *quid desideres,* ne forte propter *avaritiam*, aut *timorem*, aut *vanam gloriam*, aut *consuetudinem,* aut alicuius *mundanae complacentiae,* aut *temporalis favoris* causa accedas; sicut multi diebus istis abutuntur ad suam perditionem quod est datum ad salutem. Vae, vae, Domine Deus! quanti hodie infelices ad sacros ordines et divina mysteria accedunt, non caelestem panem, sed terrenum quaerentes; non spiritum, sed lucrum; non Dei honorem, sed suam ambitionem; non salutem animarum, sed quaestum pecuniarum; non Christo servire mundo corde et corpore in sacris mysteriis, sed deliciari, ditari, superbire et luxuriari de patrimonio Christi et de eleemosynis populi, ac ecclesiasticas dignitates ambiendo multis litigiis et simoniis potius rapiunt, quam assequantur, non vocati a Deo, sed impulsi a diabolo.

15. Tu autem, homo Dei, dirige vota tua et desideria ad Deum et vide, quibus affectionibus et desideriis trahi debeas ad sacra mysteria celebranda.

Primo trahat te *conscientia et remorsus delictorum,* sperans per eum quasi per hostiam placationis ab omni peccato purgari.

Secundo, *tuae infirmitatis intuitus* et consideratio, ut eum quasi medicum ad te voces, per quem ab omni infirmitate cureris.

Tertio, *pressura alicuius tribulationis,* ut per

eum qui omnia potest, ob omni adversitate citius libereris et protegaris.

Quarto, *desiderium alicuius gratiae* vel spiritualis beneficii impetrandi, ut per eum cui Pater nihil negare potest, obtineas.

Quinto, *gratiarum actio* pro omnibus beneficiis temporalibus et spiritualibus tibi et aliis impensis, cum nihil habeamus *Deo retribuere pro omnibus, quae retribuit nobis* aliud, quam *calicem salutaris accipere et sacrificare hostiam laudis* [1], id est Iesum Christum.

Sexto, *caritas et compassio proximorum*, cum pro salute vivorum et requie defunctorum nihil efficacius interpellet quam Christi sanguis *effusus in remissionem peccatorum* [2].

Septimo, *laus Dei et Sanctorum*, cum non habeamus, quo possimus Deum et Sanctos pro sua dignitate laudare quam Christum sacramentaliter Deo Patri offerre et immolare.

Octavo, *Dei amor et dilectio*, ut eum invites ad te ac per inviscerationem spiritualis refectionis in te ipso eum delectabiliter amplexeris.

Nono, *sitis et desiderium augendae gratiae*, quia hoc Sacramentum fontem continet gratiarum et sanctificationum et auctorem continet salutis, Dominum Iesum Christum; ideo dicitur *eucharistia*, id est bona gratia. Cetera vero Sacramenta fluenta sunt et rivuli gratiarum, quibus sanctificamur.

[1] Psalm. 115, 3. 4. (12. 13).

[2] Respicitur Matth. 26, 28.

Decimo, *ardor et suspirium*, quo totis visceribus virtute huius excessivae caritatis et dulcissimae refectionis cupias sanctificari *ab omni inquinamento carnis et spiritus* [1] et eripi ab omnibus periculis et tentationibus ac inseparabiliter uniri Christo Salvatori et conservari in suo amore. Unde inquit Christus Ioannis decimo septimo: *Pater, quos dedisti mihi, volo, ut, ubi ego sum, illic sint mecum, ut sint unum, sicut nos unum sumus; ego in eis, et tu in me, ut sint consummati in unum.*

16. Secundo dirige mentem tuam ad *debitam intentionem et propositum* circa ea quae agere debes. Tria autem sunt, quae celebraturus intendere debes, scilicet *Deum per latriam colere, Christi mortem memorari* et *totam Ecclesiam iuvare.*

Primo intendas *Deum per latriam colere.* Cultus autem latriae soli Deo debitus est honor impensus summo Creatori ex debito servitutis, quo obligamur non solum nostra, sed nos ipsos impendere pro suo honore et pro eo mori, si expedierit, ad recognitionem beneficiorum suorum et suae immensae bonitatis nobis ostensae, et hoc contrito corde et corpore humiliato; et toto affectu, actu et habitu, gestibus et signis prosternentes nos ante oculos suae Maiestatis et sacrificiis et muneribus eum venerantes, referamus ad ipsum omnem spem nostram et desiderium nostrum tanquam in finem ul-

[1] Respicitur II. Cor. 7, 1; sequitur Ioan. 17, 24: Pater, quos dedisti etc.; v. 22. 23: Ut sint unum etc.

timum [1], propter quem omnia, exspectantes ab eo omne meritum et retributionem bonorum nostrorum et malorum secundum retributionem iustitiae suae suique beneplaciti. — Aliis Sanctis exhibetur honor et devotio, quae dicitur *dulia,* quae non est cultus nec adoratio, sed subrogatio et invocatio, ut sint apud Deum advocati pro nobis; et omnis reverentia, quae eis impenditur, propter Deum, cui sunt coniuncti, exhibetur.

17. Deus autem debet a nobis in immensum *timeri, honorari* et *amari.* — Primo ex consideratione *suae omnipotentiae et iustitiae,* qui nos plenissimo iure damnare potest et salvare, est *summe timendus.* Ex hoc enim timore oritur dolor de peccatis, pudor, suspiria, lacrymae, tunsiones pectoris, supplicationes, ieiunia, disciplinae, peregrinationes et huiusmodi. — Secundo ex consideratione *suae sapientiae et maiestatis summe est honorandus.* Ex hoc namque honore oritur veneratio et reverentia, genuflexiones et incurvationes, prostrationes, orationes, purificationes, consecrationes, munditia sacrorum vasorum et paramentorum ornatus et decor, festivitates, celebrationes et solemnitates luminarium, cantus psalmorum, hymnorum vel lectionum et huiusmodi. — Tertio ex consideratione *bonitatis et clementiae est infinite amandus.* Ex hoc autem amore oriuntur gratiarum actiones, laudes, hymni, benedictiones, vota sancta, incensationes et huiusmodi.

[1] De fine, *propter quem omnia,* cfr. Rom. 11, 36.

18. Intendere debes, ut ex frequentatione divini cultus *nomen Dei et in nobis sanctificetur,* ut a nobis per sanctitatem vitae glorificetur in mundo, ut crescat in orbe cultus et honor Dei, ut cognoscat totus mundus, nos esse veros cultores unius veri Dei et Salvatoris Iesu Christi.

19. Intendere debes et memorari *Christi mortem.* Et de hoc dictum est supra [1]. — Item, intendere debes *totam Ecclesiam iuvare,* ut scilicet proponas Deum orare pro Papa, cardinalibus, patriarchis, archiepiscopis, episcopis, doctoribus, rectoribus, sacerdotibus, clericis, monachis, religiosis, monasteriis et omnibus Christo famulantibus; pro regibus, ducibus, principibus ceterisque nobilibus; pro virginibus, viduis, orphanis, peregrinis, captivis, afflictis, debilibus, infirmis et pro omni populo Dei; etiam pro paganis, schismaticis et haereticis, ut convertantur ad Deum verum et sanctae Ecclesiae unitatem. — Item, in speciali orare debes pro aliquibus causis, caris scilicet parentibus, consanguineis, amicis, devotis et recommendatis tibi ac in tua oratione sperantibus; item singularissime pro te ipso. Et si aliquem praedictorum fidelium, praecipue propter odium aliquod vel rancorem, excludis, ut non sit particeps tanti beneficii; mortaliter peccas, agens cum odio divina mysteria.

[1] Num. 10.

Cap. II.

De contritione et confessione, de praeparatione immediata et de ipsa celebratione.

1 His praemissis, postquam ex ruminatione praedictorum in *meditatione tua exardescit ignis*[1] in corde tuo, evome et purga faeces peccatorum tuorum, *spiritu contrito et humiliato* memorans, quanta commisisti cogitatione, verbo et opere, quanta bona omisisti, quae debuisti facere et potuisti, et vadens ad spiritualem medicum et patrem, dic peccata tua, non communi et generali confessione, ut quidam duri corde faciunt, palliantes foliis communium verborum in generali confessione sua enormia peccata et absque verecundia et dolore taliter proferentes, ut etiam in plateis possent taliter absque rubore publice confiteri. Haec non est confessio, sed deceptio et derisio. Sed si vis sanari, aperi vulnera tua et de profundo corde enarra clare et aperte quae post praecedentem confessionem egisti, non solum opera, sed et cogitationes perversas, quarum delectatio mentem maculat, non solum mortalia, sed etiam venialia graviora, quae conscientiam mordent et laedunt. Cetera per modum generalem breviter et clare exprime.

[1] Psalm. 38, 4; dein respicitur Ps. 50, 19.

2. Deinde, peracta poenitentia tibi iniuncta, decanta cum devotione illos quinque psalmos [1]: *Quam dilecta, Benedixisti, Inclina, Credidi* et *De profundis,* cum suis versiculis et orationibus. Dicas etiam, si tempus suppetit, orationem illam *Summe Sacerdos,* quae valde efficax est et devota. Postea procedens ad altare, recole Christum euntem ad crucem et fige cor ad ea quae in passione gesta sunt; legas clare et distincte ea quae legenda sunt, non multiplicando collectas nimias nec alia legendo ex devotione vel proprio arbitrio, quam quod a sanctis Patribus institutum est.

3. Cum autem perveneris ad sanctum canonem, recollige mentem, ne per diversa vagetur, et appone diligentiam magnam in signis et actibus, maiorem in verbis, maximam in intentione, primo propter continentiam tam pretiosi corporis, secundo, propter continentiam tam gloriosae animae, tertio, propter continentiam Deitatis immensae. — In *Memento* vero tam pro vivis quam pro mortuis non fiat cum voce et verbis recommendatio, sed tantum mente discurre per quasdam personas magis intimas ceterasque recollige sub compendio, referens intentionem ad omnes, pro quibus antea orasti sive orare proposuisti. Dum autem perveneris ad *Qui pridie,* dirige mentem et intentionem tuam ad faciendum

[1] Psalmi isti, qui dicuntur *psalmi accessus*, sunt Ps. 83, 84, 85, 115 et 129. Hi et oratio *Summe Sacerdos,* quae tribuitur S. Ambrosio (sed est potius Anselmi, Oratio 29.), habentur in Breviariis et Diurnalibus sub titulo Praeparatio ad Missam.

illud quod intellexit Christus in sua coena, et quod intendit sancta Mater Ecclesia. In *Communione* autem paulisper subsiste et dic non lingua vel labiis, sed corde:

Oratio.

4. Domine mi, quis es tu, et quis sum ego, ut praesumam te mittere in latrinam foetidam corporis mei et animae meae? Ut quid me fecisti, ut tibi hanc iniuriam exsecrandam facerem? Mille enim lacrymarum anni et poenitentiae non sufficerent ad tam nobile Sacramentum digne semel percipiendum; quanto magis ego miser indignus sum, qui quotidie pecco, incorrigibilis persevero et impraeparate accedo; sed in infinitum maior est misericordia tua quam mea miseria; unde de tua pietate confisus te sumere praesumo.

Haec enim duo maxime requiruntur ad congruam perceptionem Sacramenti, scilicet profunda humilitas cum annihilatione sui et compassio mortis Christi.

5. Post communionem si non sentis aliquam spiritualem refectionem, signum est infirmitatis spiritualis vel mortis. Ignem posuisti in sinum, et non sentis calorem, mel in ore, et non sentis dulcedinem. Si vero consolationem sentis aliquam, non tibi tribuas, sed suae bonitati immensae, quae etiam ad malos extenditur et indignos consolatur, et dicas in corde tuo: ad meam miseriam detestandam me convicit beneficiis suis. Si mihi peccatori talia fecit,

quid faceret, si vitam meam correxero? Ideo totis viribus volo me mutare et semper sibi adhaerere.

Hoc autem non reputes posse tua virtute, sed auxilio gratiae eius; quod ipse tibi et mihi praestare dignetur. Amen.

EXPLICIT.

OPUSCULUM VI.

DE PERFECTIONE VITAE

AD SORORES

Prologus.

1. *Beatus homo, quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum*[1]. Neminem censeri sapientem fateor, nisi eum solum, quem Spiritus sancti docuerit unctio. Ille enim, teste David Propheta, solus vere beatus est, solus vere sapiens, cuius mentem Dominus erudierit, cuius animum de lege sua docuerit. *Lex* enim *Domini*[2] sola est *immaculata*, sola irreprehensibilis, sola *convertens animas* ad salutem. Huius autem legis doctrina sive eruditio non tantum foris quaerenda est in littera, sed potius per devotae mentis affectum. Est autem deside-

[1] Psalm. 93, 12. — Subinde respicitur I. Ioan. 2, 20: Sed vos unctionem habetis a Sancto et nostis omnia; cfr. ibid. v. 27.

[2] Ut dicitur Ps. 18, 8.

randa in *spiritu et virtute*[1], ut ille videlicet intus doceat, qui solus novit exteriorem legis asperitatem in interiorem dulcedinem commutare. Docet autem lex Domini, quid *agendum*, quid *fugiendum*, quid *credendum*, quid *orandum*, quid *desiderandum*, quid *timendum*; docet esse immaculatum et irreprehensibilem; docet servare promissa, deflere commissa; docet mundana contemnere, carnalia respuere; docet denique totum cor, totam animam, totam mentem in solum convertere Iesum Christum[2]. Ad huius doctrinae comparationem omnis mundana sapientia stulta est et fatua. Bernardus[3]: « Dicat qui-

[1] Respicitur I. Thess. 1, 5: Quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed et in virtute et in Spiritu sancto. — August., in I. Ioan. tr. 3. n. 13: Nolite putare, quemquam aliquid discere ab homine. Admonere possumus per strepitum vocis nostrae; si non sit *intus qui doceat*, inanis fit strepitus noster... Quantum ad me pertinet, omnibus locutus sum, sed quibus unctio illa intus non loquitur, quos Spiritus sanctus intus non docet, indocti redeunt. Magisteria forinsecus adiutoria quaedam sunt et admonitiones; cathedram in caelo habet qui corda docet etc. Cfr. Bonav., tom. V. pag. 324, nota 2.

[2] Matth. 22, 37: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et in tota anima tua et in tota mente tua. — De *mundana* sapientia cfr. Iac. 3, 13. seq. et supra pag. 100, nota 3.

[3] Serm. 73. de Diversis (alias 36. ex Parvis): « Discat quantum vult, ego sapientem non dixerim, dum nec timebit nec diliget Deum ». — In seq. propositione respicitur Iac. 1, 22. seqq.: Estote autem factores verbi et non auditores tantum... Qui autem perspexerit in legem perfectam et permanserit in ea, non auditor obliviosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit.

cumque vult, ego non dicam sapientem, dum non timebit neque diliget Deum ». Qui huius doctrinae auditor non obliviosus, sed factor fuerit studiosus, hic vere sapiens erit, hic vere beatus. *Beatus ergo homo est, quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum.*

2. Tu itaque, Deo devota, dilecta mihi, reverenda mater [1], rogasti me, ut de cordis mei penuria aliquid dictando scriberem, in quo tuum animum devotionis gratia valeas pro tempore erudire. Sed certe fateor, pro insufficientia mea huiusmodi eruditione me potius indigere, praesertim cum apud me nec vita foris resplendeat, nec devotio intus ardeat, nec scientia suffragetur; tuae tamen devotionis provocatus desiderio, sic obedivi humiliter, sicut suppliciter postulasti. Rogo autem beatitudinem tuam, mater sanctissima, quatenus magis penses intentionis affectum quam operis effectum, magis dictorum veritatem quam sermonis venustatem; et ubi tuo minus satisfeci desiderio propter brevitatem et occupationem temporis, mihi benigne indulgeas et ignoscas.

[1] Du Cange: *Mater*, abbatissa, monasteriorum sanctimonialium praefecta, apud Hieron. in Epist. ad Sabinianum [ed Maurin. Epist. 147. alias 48. n. 5.], Gregorium Registr. lib. 7. Ind. 2. Epist. 28. [ed. Maurin. Epist. lib. 9. Ind. 2. Epist. 29.] etc. Cfr. Adelger., Admonitio ad Nonsuindam reclusam (Migne, Patrol. Lat. tom. 134. col. 915 seqq.), ubi recurrunt *carissima mater* (in Prologo), *sanctissima mater* (c. 2. et c. 7. c. 11. etc.); Anselm., Epist. lib. III. epist. 125.

Ut autem facilius possis invenire quod quaeris, ideo singulorum capitulorum praemisi titulos.

Cap. I.

De vera sui ipsius cognitione.

1. Ad perfectionis vitae fastigium sponsae Christi cupienti conscendere primum necesse est, ut a se ipsa incipiat, ita ut, omnium exteriorum oblita, ingrediatur in secretum conscientiae suae, ibique omnes defectus suos, omnes consuetudines, omnes affectiones, omnes operationes, omnia peccata tam praeterita quam praesentia diligenti consideratione discutiat, examinet et inspiciat; et si quid minus rectum apud se invenerit, statim defleat in amaritudine cordis sui. Et ut ad hanc cognitionem, dilecta mater, melius possis venire, scire debes, quod omnia peccata nostra et mala aut committimus per *negligentiam*, aut per *concupiscentiam*, aut per

nequitiam [1]. Et circa ista tria debet omnium malorum tuorum versari recordatio; alioquin ad tui ipsius cognitionem perfectam nunquam poteris pervenire.

2. Si igitur te ipsam cupis cognoscere, cognoscendo mala commissa deplangere; primo debes recogitare, si aliqua in te sit vel fuerit *negligentia:* debes, inquam, recogitare, quam negligenter *cor tuum custodis,* quam negligenter *tempus tuum expendis,* quam *malum finem* operi tuo *imponis.* Haec enim tria cum summa diligentia sunt observanda, ut scilicet cor bene custodiatur, tempus utiliter expendatur, et finis bonus et debitus in omni opere praefigatur. — Item debes recogitare, quam negligens fueris in *oratione,* quam negligens in *lectione* et quam negligens in *operis exsecutione.* In his enim tribus debes diligentissime te ipsam exercere et excolere, si vis fructum bonum facere et dare in tempore suo [2], ita quod nequaquam unum sufficit sine alio istorum. — Item debes recogitare, quam negligens sis vel fueris *ad poenitendum,* quam negligens *ad resistendum* et quam negligens *ad proficiendum.* Debes enim cum summa diligentia *deflere* mala commissa, *repellere* diabolica tentamenta et *proficere* de una virtute in aliam [3], ut possis pervenire ad terram promissam. Sic debet circa negligentiam tuam versari cognitio.

[1] Vide supra Opusculum I. de Triplici Via, c. I. n. 4-6, ubi iisdem fere verbis ea occurrunt, quae hic n. 2-4. exhibentur.

[2] Respicitur Ps. 1, 3. supra pag. 4, nota 5. allegatus.

[3] Vide supra pag. 5, nota 1. verba Ps. 83, 8. allata.

3. Si autem melius te ipsam cupis cognoscere, debes secundo recogitare, si in te vigeat vel viguerit *concupiscentia voluptatis, curiositatis* aut *vanitatis.* — Certe tunc viget concupiscentia *voluptatis* in religioso homine, quando appetit *dulcia,* videlicet cibaria saporosa, quando appetit *mollia,* scilicet vestimenta deliciosa, quando appetit *carnalia,* videlicet oblectamenta luxuriosa. — Certe tunc viget concupiscentia *curiositatis* in Dei famula, quando appetit *scire occulta,* quando appetit *videre pulcra,* quando appetit *habere rara.* — Certe tunc viget concupiscentia *vanitatis* in sponsa Christi, quando appetit hominum *favorem,* quando quaerit humanam *laudem,* quando desiderat humanum *honorem.* Ista omnia debet ancilla Christi tanquam venenum fugere, quia istae sunt radices omnis mali.

4. Item, si certam tui ipsius vis habere notitiam, debes tertio recogitare diligenter, si in te vigeat vel viguerit *nequitia iracundiae,* nequitia *invidiae,* nequitia *accidiae.* — Audi quod dico sollicite. Certe tunc in religioso homine viget *iracundia,* quando vel animo, vel corde, vel affectu, vel signo, vel facie, vel verbo, vel clamore quantumcumque modicam indignationem ex corde vel rancorem proximo suo ostendit. — Tunc autem in homine regnat *invidia,* quando gaudet de proximi adversitate et tristatur de proximi prosperitate, quando laetatur de malis proximi et tabescit de bonis ipsius. — Tunc autem *accidia* viget in Religioso, quando fuerit tepidus, somnolentus, otiosus, tardus, negli-

gens, remissus, dissolutus, indevotus, tristis et taediosus. Haec omnia sponsa Christi debet detestari et fugere tanquam venenum mortiferum, quia in his consistit perditio corporis et animae.

5. Si igitur, Deo amabilis famula, ad tui ipsius perfectam vis venire cognitionem, « redeas ad temetipsam, intres in cor tuum, discas aestimare spiritum tuum. Discute, quid *sis*, quid *fueris*, quid *esse debueris*, quid *esse poteris*: quid *fueris* per naturam, quid modo *sis* per culpam, quid *esse debueris* per industriam, quid adhuc *esse poteris* per gratiam [1] ». « Audi adhuc, mater, audi Prophetam David, quomodo se tibi in exemplum proponat [2]: *Meditatus sum,* inquit, *nocte cum corde meo, exercitabar et scopebam spiritum meum. Meditabatur* ille *cum corde suo;* meditare et tu cum corde tuo. *Scopebat* ille *spiritum suum;* scope et tu spiritum tuum; exerce agrum istum, attende ad temetipsam. Absque dubio, insistens huic exercitio, invenies thesaurum pretiosum absconditum [3]. Ex hoc enim exercitio crescit auri copia, multiplicatur scientia, augmentatur sapientia; ex hoc exercitio cordis oculus mundatur, ingenium acuitur, intelligentia dilatatur. Nihil recte aestimat qui se ipsum ignorat, qui conditionem suae dignitatis non pensat. Nescit omnino, nescit, quid de spiritu ange-

[1] Ita in Tract. de interiori domo (inter opera Bernardi), c. 36. n. 76.

[2] Psalm. 76, 7.

[3] Respicitur Matth. 13, 44. de invento thesauro abscondito in agro.

lico, quid de divino sentire debeat qui spiritum suum prius non cogitat. Si nondum idonea es redire ad te ipsam, quomodo ad illa rimanda idonea eris, quae sunt supra temetipsam; si nondum digna es intrare tabernaculum primum, qua fronte praesumes ingredi tabernaculum secundum [1] »?

6. Si cupis elevari ad secundum et tertium caelum [2], sit tibi transitus per primum, id est cor tuum; et qualiter hoc possis vel debeas facere, ecce, iam satis docui te superius; tamen et beatus Bernardus [3] optime te informat dicens: « Integritatis tuae curiosus explorator, vitam tuam assidua discussione examina et cogita diligenter, quantum proficias et quantum deficias, qualis sis in moribus, qualis in affectibus, quam similis Deo, vel quam dissimilis, quam prope, vel quam longe ». — O quam magni pe-

[1] Ita Richard. a S. Vict., III. Beniamin maior c. 5. seq. Cfr. Tract. de interiori domo (cfr. supra pag. 276, nota 1.) c. 36. n. 76. Textus originalis superius post *ignorat* prosequitur *nescit, quam sub pedibus suis omnis mundana gloria iaceat, qui conditionis suae dignitatem non pensat* etc., et hic addit *hoc est in sancta sanctorum.* Cfr. Bonav., tom V. Itinerar. mentis in Deum, c. 5. n. 1, ubi distinguitur triplex modus contemplandi Deum, scilicet *extra nos* per vestigium, *intra nos* per imaginem et *supra nos* per lumen, quod est signatum supra mentem nostram (cfr. Ps. 4, 7.), et subiungitur « qui exercitati sunt in primo modo intraverunt iam in *atrium* ante tabernaculum; qui vero in secundo, intraverunt in *sancta;* qui autem in tertio, intrant cum summo Pontifice in *sancta sanctorum* » (cfr. Exod. c. 25-28, ubi describitur tabernaculum).

[2] Respicitur II. Cor. 12, 2. de raptu Pauli ad *tertium caelum.*

[3] Meditat. etc. c. 5. n. 14; cfr. supra pag. 50, nota 1.

riculi res est in homine religioso multa velle scire, et se ipsum nescire! O quam prope ille Religiosus est perditioni et interitui, qui in cognoscendis rebus est curiosus, in iudicando aliorum conscientias sollicitus, se ipsum autem ignorat et nescit [1]! O Deus meus, unde in Religioso tanta caecitas? Ecce, in promptu ratio est, audi: quia mens hominis *sollicitudinibus* distracta, non intrat ad se per *memoriam;* quia *phantasmatibus* obnubilata, non redit ad se per *intelligentiam;* quia *concupiscentiis illicitis* illecta, ad se nequaquam revertitur per *desiderium* suavitatis internae et laetitiae spiritualis; ideo totaliter in his sensibilibus iacens, non potest ad se tanquam ad Dei imaginem intrare, et sic totus miser se ipsum ignorat et nescit [2]. Omnibus ergo postpositis, tui ipsius habe memoriam et notitiam. Hoc etiam beatus Bernardus [3] orabat, dicens: « Deus det mihi non aliud scire, quam ut me ipsum cognoscam ».

[1] Cfr. supra Opusculum II. Soliloq. c. 1. n. 2. Quae sequuntur habentur etiam Itinerar. mentis in Deum, c. 4. n. 1.

[2] August., I. de Ordine, c. 1. n. 3: Cuius erroris maxima causa est, quod homo sibi ipse est incognitus. Qui tamen, ut se noscat, magna opus habet consuetudine recedendi a sensibus et animum in se ipsum colligendi atque in se ipso retinendi.

[3] Cfr. Serm. 2. de Diversis, n. 1, ubi illa Augustini verba afferuntur: « Deus, noverim me, noverim te ». Ibid. Serm. 40. n. 3. cognitio sui a Bernardo commendatur, de quo vide etiam Serm. 36. in Cant. n. 5. seqq. et 37. n. 1. seqq.

Cap. II.

De vera humilitate.

1. Verum quia defectus proprios cordis oculo contemplanti necesse est vere *humiliari sub potenti manu Dei*[1]; ideo te, famulam Christi, admoneo, ut, tuorum defectuum certa cognitione adepta, *valde humilies spiritum tuum* et tibi ipsi vilescas. « Humilitas enim est virtus, ut dicit beatus Bernardus[2], qua homo verissima sui cognitione sibi ipsi vilescit ». Hac humilitate apud se ipsum viluit pater noster beatus Franciscus; *hanc amavit et exquisivit* ab initio Religionis suae usque in finem; pro hac mundum reliquit, nudum se trahi per civitatem praecepit, leprosis servivit, peccata sua in praedicatione manifestavit, exprobrari sibi mandavit[3]. Hanc virtutem maxime a Filio Dei, mater Deo devota, discere debes, quia ipse dicit[4]: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* « Qui enim virtutes sine hu-

[1] Epist. I. Petr. 5, 6; subinde respicitur Eccli. 7, 19.

[2] De Gradibus humilitatis, c. 1. n. 2. Pro *cognitione* textus originalis *agnitione.*

[3] Cfr. S. Bonav. Legenda S. Francisci, c. 2. (ubi de servitio leprosorum) et c. 6, ubi alia facta humilitatis narrantur. Vide etiam Thom. a Celano, Vita II. p. III. c. 79. [Respicitur Sap. 8, 2.].

[4] Matth. 11, 29. — Sententia Gregorii habetur I. Homil. in Evang. homil. 7. n. 4. — Eccli. 10, 15: Initium omnis peccati est superbia.

militate congregat in ventum pulverem portat », ut dicit beatus Gregorius. Sicut enim *principium omnis peccati est superbia*, sic fundamentum omnium virtutum est humilitas. Disce autem *veraciter* esse humilis, non fallaciter, sicut illi qui nequiter se humiliant, ut hypocritae, de quibus dicit Ecclesiasticus [1]: *Est qui nequiter se humiliat, et interiora eius plena sunt dolo.* « Verus enim humilis, ut dicit beatus Bernardus, semper vult vilis reputari, non humilis praedicari ».

2. Si igitur, mater dilectissima, ad perfectam humilitatem vis pervenire, oportet te per triplicem semitam incedere. — Prima semita est *consideratio Dei.* Debes enim considerare Deum ut auctorem omnium bonorum; quia omnium bonorum est auctor, ideo sibi debemus dicere [2]: *Omnia opera nostra operatus es in nobis, Domine.* Et quia talis est, ideo sibi omne bonum debes tribuere et nihil tibi, considerans, quod non *fortitudo tua aut robur manuum tuarum* [3] fecit bona, quae habes, quia *Dominus fecit nos, et non ipsi nos.* Et talis consideratio destruit totam superbiam eorum qui dicunt: *Manus nostra excelsa et non Dominus fecit haec*

[1] Cap. 19, 23, post quem Bernard., Serm. 16. in Cant. n. 10.

[2] Isai. 26, 12, ubi pro *in nobis* Vulgata *nobis.*

[3] Deut. 8, 17. seq.: Ne diceres in corde tuo: Fortitudo mea et robur manus meae haec mihi omnia praestiterunt, sed recorderis Domini Dei tui, quod ipse vires tibi praebuerit etc. — Sequuntur Ps. 99, 3. et Deut. 32, 27. Cfr. August., Enarrat. in Ps. 106. n. 15.

omnia. Haec superbia exclusit luciferum a caeli gloria. Non considerabat lucifer se de nihilo factum, sed potius aspiciebat suum decorem, suam pulcritudinem, qualiter *omnis lapis pretiosus operimentum eius*[1], et extulit eum superbia cordis sui; et quia *superbum sequitur humilitas*, ideo statim deiectus est de sede nobilitatis suae in locum extremae vilitatis, et qui prius fuerat inter Angelos excellentissimus factus est inter daemones miserrimus.

3. O quot sunt hodie luciferiani, imitatores et imitatrices luciferi, filii et filiae superbiae, quos patienter tolerat Dominus, cum tamen « tolerabilior sit superbia in divite quam in paupere », ut dicit Bernardus super Cantica[2]! Oportet ergo, ancillam Christi semper valde inveniri humilem, quae debet intrare in locum angeli repudiati. Humilitas enim sola placet Deo sive in Angelo sive in homine. Non credas, quod virginitas Deo placeat sine humilitate; certe nec Maria Dei mater fuisset effecta, si superbiam habuisset in se. Propterea dicit beatus Bernardus[3]: « Sine humilitate, audeo dicere, nec virginitas Mariae

[1] Ezech. 28., 13. Cfr. Bernard., de Gradibus superbiae, c. 10. n. 31. seqq. — Subinde allegatur Prov. 29, 23.

[2] Serm. 54. n. 8; cfr. supra pag. 128, nota 1.

[3] Homil. 1. super *Missus est*, n. 5. Cfr. Tract. de Moribus et officio episc. (alias Epist. 42.) c. 5. n. 17: Humilitas ergo virtutes alias accipit (cfr. Iac. 4, 6.). Servat acceptas... Servatas consummat... Inimicam omnis gratiae omnisque initium peccati debellat superbiam et tam a se quam a ceteris virtutibus superbam illius propulsat tyrannidem... Sola denique est, de qua omnium plena virtutum Maria gloriandum esse putavit...

Deo placuisset »; et ideo magna virtus est, sine cuius obtentu non solum virtus non est, sed etiam in superbiam erumpit.

4. Secunda semita est *rememoratio Christi.* Rememorari debes, quod Christus humiliatus fuit usque ad vituperabilissimum genus mortis [1] et in tantum factus est humilis, ut quasi leprosus reputaretur — unde dixit Isaias propheta: *Reputavimus eum quasi leprosum et a Deo humiliatum* — immo in tantum fuit humiliatus, ut tempore ipsius nihil eo vilius reputaretur. Unde idem Isaias dicit: *In humilitate iudicium eius sublatum est;* ac si diceret: tanta fuit eius humilitas, tantum se deiecerat, ut nullus de eo daret rectum iudicium, ut a nullo crederetur esse Deus. *Si ergo* ipse *Dominus noster et magister* [2] inquit: *Non est servus maior domino suo, et discipulus non est super magistrum;* si ancilla Christi es, si discipula Christi es, vilis et contemptibilis esse debes et humilis. — O quam abominabilis est ille Religiosus Deo, qui vestem fert humilem et cor superbum! O quam inutilis est ille Christianus, qui Dominum suum videt humilem et despectum, et ipse

Respexit, inquiens, *Deus humilitatem ancillae suae* [Luc. 1, 48.]. Cfr. Bonav., tom. VII. pag. 432, nota 4.

[1] Phil. 2, 8: Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. — Duo seqq. loci sunt Isai. 53, 4. et 8, qui exhibetur secundum Septuaginta (cfr. Act. 8, 33.), dum Vulgata legit: De angustia et de iudicio sublatus est. Cfr. Bernard., Serm. in feria 4. hebdomad. sanctae, n. 3.

[2] Ioan. 13, 14; ibid. v. 16: Non est servus maior domino suo; Matth. 10, 24: Non est discipulus super magistrum.

exaltat cor suum et ambulat in magnis et in mirabilibus super se[1]*!* Quid amplius detestandum in sponsa Christi, quid gravius puniendum in ancilla Christi, quam quod, postquam summus factus est imus, immensus parvus et homo, putredo et vermis *apponat se magnificare?* De talibus dicit beatus Augustinus[2]: « O pellis morticina, quid extenderis? o sanies foetida, quid inflaris? Caput humile, et membrum superbum »? quasi dicat: non decet.

5. Tertia semita, per quam debes incedere, si vis ad perfectam humilitatem pervenire, est *circumspectio tui.* Tunc te ipsam, carissima mater, circumspicis, quando recogitas, *unde veneris,* aut *quo vadis*[3]. — Considera ergo, *unde veneris*, et scias, quia de *massa perditionis* et de *pulvere et limo terrae* facta es et *in peccatis conversata* et *exsul* es

[1] Psalm. 130, 1: Domine, non est exaltatum cor meum... neque ambulavi in magnis neque in mirabilibus super me. — Inferius respicitur Ps. 10, (secundum Hebraeos, in Vulgata Ps. 9.) 18: Iudicare pupillo et humili, ut non apponat ultra magnificare se homo super terram. Bernard., Serm. 1. in Nativ. Domini, n. 1: Quid enim magis indignum, quid detestandum amplius, quid gravius puniendum, quam *ut* videns Deum caeli parvulum factum *ultra apponat homo magnificare se super terram?* Intolerabilis impudentiae est, ut, ubi sese exinanivit Maiestas, vermiculus infletur et intumescat.

[2] Serm. 304. (alias 37. de Diversis vel Serm. 3. in solemnitate Laurentii martyris) c. 4. n. 3. Textus originalis substituit *tenderis* pro *extenderis* et omittit *caput humile, et membrum superbum,* quod tamen exhibetur a Petro Lombardo et a Glossa *ordinaria* apud Lyranum in Phil. 2, 8.

[3] Cfr. supra pag. 109, nota 1.

de beatitudine paradisi. Et haec consideratio spiritum tumoris abiicit et excludit in tantum, ut clamare incipias cum tribus pueris in Daniele [1]: *Sumus hodie humiles in universa terra propter peccata nostra.* — Considera etiam illud, *quo tendis;* tendis enim ad corruptionem et incinerationem, quia *pulvis es et in pulverem reverteris* [2]. *Quid* igitur *superbis, terra et cinis?* Si hodie es, cras non eris; si hodie sana, cras infirmaberis forte; si hodie sapiens, cras forte stulta eris; si hodie dives in virtutibus, cras forte mendica eris et misera. Quis ergo miser ille Christianus, qui audeat superbire, cum tantis miseriis et calamitatibus undique se videat circumdatum?

6. Discite igitur, o virgines sacratae, humilem habere spiritum, humilem incessum, humiles sensus, humilem habitum; sola enim humilitas est, quae divinam mitigat iram, quae divinam invenit gratiam. *Quanto enim magnus es, humilia te in omnibus,* dicitur in Ecclesiastico [3], *et coram Deo invenies gratiam.* Hoc modo Maria invenit gratiam apud Dominum, sicut ipsa testatur dicens: *Respexit humilitatem ancillae suae.* Nec mirum, quia humilitas caritati locum praeparat, mentem a vanitate evacuat. Propter quod dicit Augustinus [4]: « Quanto sumus a

[1] Cap. 3, 37.

[2] Gen. 3, 19. — Sequitur Eccli. 10, 9, ubi pro *superbis* Vulgata *superbit.* Ibid. v. 12: Rex hodie est et cras morietur.

[3] Cap. 3, 20. — Subinde allegatur Luc. 1, 48.

[4] Libr. VIII. de Trin. c. 8. n. 12, ubi pro *inaniores* textus originalis *saniores.* Cfr. Bonav., tom. VII. pag. 244, nota 7.

tumore superbiae inaniores, tanto sumus dilectione pleniores ». Et sicut aqua confluit ad valles, sic gratia Spiritus sancti confluit ad humiles, et sicut aqua tanto fortius fluit, quanto magis descendit, sic qui toto corde humiliatus procedit magis propinquat ad Dominum, ut impetret gratiam. Propterea dicit Ecclesiasticus[1]: *Oratio humiliantis se nubes penetrat, et donec appropinquet ad Altissimum, non consolabitur, quia Dominus timentium se faciet voluntatem et deprecationem eorum exaudiet.*

7. Sitis ergo, o famulae Dei, o ancillae Christi, humiles, ita ut *nunquam superbiam in cordibus vestris dominari permittatis*[2], quia magistrum habuistis humilem, scilicet Dominum nostrum Iesum Christum, et quia magistram habuistis humilem, scilicet Virginem Mariam, reginam omnium. Sitis humiles, quia patrem habuistis humilem, scilicet beatum Franciscum; sitis humiles, quia matrem habuistis humilem, scilicet beatam Claram, humilitatis exemplar. — Sic tamen sitis humiles, ut testis humilitatis vestrae sit *patientia.* Virtus enim humilitatis per patientiam perficitur, neque est vera humilitas, cui non est adiuncta patientia. Et hoc bene testatur beatus Augustinus[3] dicens: « Facile est ve-

[1] Cap. 35, 21, post quem Ps. 144, 19. — De *vallibus* humiles significantibus cfr. Bonav., tom. VI. pag. 290, nota 13.

[2] Tob. 4, 14: Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas.

[3] Epist. 17. in Appendice (alias 142; est Pelagii ad Demetriadem et invenitur etiam in Append. operum Hieron. Epist. 1.),

lum ante oculos ponere, vestes viles et despectas habere, demisso capite incedere; sed verum humilem probat patientia », iuxta illud Ecclesiastici: *In humilitate tua patientiam habe.* — Sed heu, cum dolore loquor, multi sumus, qui volumus superbire in claustro, qui certe non nisi humiles fuimus in mundo. Unde beatus Bernardus[1] dicit: « Video, quod multum doleo, post spretam saeculi pompam nonnullos in schola humilitatis superbiam magis addiscere ac sub alis mitis humilisque magistri gravius insolescere et impatientes amplius fieri in claustro, quam fuissent in saeculo; quodque magis perversum est, plerique in domo Dei non patiuntur haberi contemptui, qui in sua non nisi contemptibiles esse potuerunt ».

8. Consulo ergo tibi, dilecta mater, consule filiabus tuis, consule virginibus Deo sacratis, ut virginitatem in humilitate et humilitatem in virginitate conservent. Est enim virginitas mixta humilitati sicut gemma auro superaddita. Propterea beatus Bernardus dicit[2]: « Pulcra permixtio virginitatis cum humilitate. Non mediocriter placet Deo ista anima, in qua humilitas commendat virginitatem, et virginitas humilitatem exornat ». — Audi denique consi-

c. 20: Perfacile est enim, aliquem vestem habere contemptam, salutare submissius, manus et genua deosculari, inclinato in terram capite oculisque deiectis humilitatem ac mansuetudinem polliceri... Verum humilem patientia ostendit iniuriae. — Sequitur Eccli. 2, 4.

[1] Homil. 4. super *Missus est*, n. 10.

[2] Homil. 1. super *Missus est*, n. 5.

lium fratris tui, audi mater, et placebit tibi. Fuge superbas famulas velut viperas, sperne superbas virgines tanquam daemones, contemne societatem superborum velut virus mortiferum. Et quare hoc? Audi quare. Quidam sapiens[1] ita describit superbum dicens: « Omnis superbus intolerabilis, habitu superfluus, in incessu pomposus, cervix erecta, facies torva, truces oculi, de loco superiori decertat, praeferri se melioribus affectat, sententias et verba et facta iactat, reverentiam in obsequio non servat ». Propterea debes, famula Dei, sponsa Christi, virgo Domini, fugere superborum consortia, ne et tu eis similis efficiaris. Dicit enim Ecclesiasticus[2]: *Qui communicat superbo induet superbiam.*

[1] Libr. III. de Vita contemplativa (inter opera Prosperi, est tamen Iuliani Pomerii, qui claruit circa an. 498), c. 8. n. 1. seq., ubi indicia superbiae describuntur: Omitto illos quos etiam ipse habitus et incessus superbos ostendunt, quorum erecta cervix, facies torva, truces oculi et sermo terribilis nudam superbiam clamant... Illos tantum dolendos ostendo... quos iam conversos et aliquantulum proficientes superbia occulte captivat... Ipsa in cordibus talium locum diabolo facit... Inde est, quod hi... de loco superiori disceptant, praeferri se etiam melioribus impudenter affectant... suas sententias procaciter iactant... non servant in obsequio reverentiam, in sermone modestiam. in moribus disciplinam etc.

[2] Cap. 13 1.

Capitulum III.

De perfecta paupertate.

1. Est etiam paupertas virtus ad perfectionis integritatem necessaria in tantum, ut nullus omnino sine ea possit esse perfectus, teste Domino, qui dicit in Evangelio[1]: *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia, quae habes, et da pauperibus.* Cum enim summa evangelicae perfectionis consistat in excellentia paupertatis, non credat, se apprehendisse perfectionis apicem, qui nondum imitator perfectus factus est evangelicae paupertatis. Ait namque Hugo de sancto Victore[2]: « Quidquid perfectionis in Religiosis

[1] Matth. 19, 21.

[2] Sententiam ipsam non invenimus; cfr. tamen Exposit. in Regul. S. August. c. 1. et 2, ubi paupertas Religiosis proponitur tenenda in ipsaque eis gloriandum. Eucherius Lugdun. episc. (†450), Homil. 4. ad Monachos ait: « *Peculiarius* autem istud ad professionem nostram pertinet, nihil in hac vita consolationis requirere... paupertatem studio quaerere et non solum facultates, sed etiam ipsas cupiditates e cordibus eradicare; nihil enim habere interdum res necessitatis est, nihil vero cupere, res virtutis; et ideo hunc sibi specialiter modum Religiosus debet imponere, ut tantum habeat, quantum necessitas poscit, non quantum cupiditas concupiscit... et nisi ex corde atque affectu pauper sis, paupertas ipsa non virtus, sed miseria iudicanda est ». Hieron., Epist. 14. (alias 1.) n. 6. Heliodoro monacho scribit: « Perfectus autem servus Christi nihil praeter Christum habet; aut si quid praeter Christum habet, perfectus non est ». Cfr. Bernard., Serm. 27. de Diversis n. 3.

reperiri poterit, nec tamen aestimetur perfectionis integritas, nisi diligatur paupertas ».

2. Sunt autem duo, quae quemlibet Religiosum, immo quemlibet hominem movere debent ad amorem paupertatis. Primum est *divinum exemplum*, quod est irreprehensibile; secundum est *divinum promissum*, quod est inaestimabile.

Primum, dico, quod te, famulam Christi, movere debet ad amorem paupertatis, amor est et exemplum Domini nostri Iesu Christi. Ipse enim fuit pauper *nascendo*, pauper *conversando*, pauper *moriendo*.

3. Vide, quale *exemplum paupertatis* tibi reliquit, ut suo exemplo paupertatis amica efficiaris. Pauper fuit Dominus noster Iesus Christus *nascendo* in tantum, ut nec haberet hospitium nec vestimentum nec alimentum, sed pro hospitio habuit stabulum, pro vestimento vilem panniculum, pro alimento lac virgineum. Unde Apostolus Paulus, hanc considerans paupertatem, suspirans exclamavit, dicens ad Corinthios[1]: *Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, qui, cum esset dives, pro nobis egenus factus est, ut eius inopia divites essemus.* Et beatus Bernardus[2] dicit: « Bonorum omnium aeterna affluentia in caelis suppetebat, sed paupertas non inveniebatur in eis. Porro in terris abundabat et superabundabat haec species, et nesciebat homo pretium eius.

[1] Epist. II. c. 8, 9, ubi Vulgata *propter vos* et *essetis* loco *pro nobis* et *essemus.*

[2] Serm. 1. in Vigilia Nativit. Domini, n. 5.

Hanc itaque Filius Dei concupiscens, descendit, ut eam sibi eligat nobisque sua aestimatione faciat pretiosam ».

4. Praebuit etiam se nobis in exemplum paupertatis Dominus noster Iesus Christus *conversando in mundo.* Audi, virgo beata, audite omnes, qui professi estis paupertatem, quam pauper Filius Dei, Rex Angelorum, fuerit, dum vixit in mundo. In tantum fuit pauper, quod aliquoties hospitium habere non potuit, sed cum suis Apostolis multoties extra civitatem et villas dormire oportuit. Propterea dicit Marcus evangelista [1]: *Circumspectis omnibus, cum iam vespera esset hora, exiit in Bethaniam cum duodecim.* Super hoc verbo dicit Glossa: « *Circumspectis,* si quis eum hospitio susciperet, quia tantae erat paupertatis et ita nulli adulatus, ut in tanta urbe nullum hospitium inveniret ». Et Matthaeus [2] dicit: *Vulpes foveas habent et volucres caeli nidos, Filius autem hominis non habet, ubi caput suum reclinet.*

5. Non solum Dominus Angelorum fuit pauper nascendo, non solum fuit pauper conversando, verum etiam, ut ad amorem paupertatis nos accenderet, fuit pauperrimus *moriendo. O vos omnes,* qui vovistis paupertatem, *attendite et videte* [3], quam pauper ille dives Rex caelorum propter nos factus fuerit tem-

[1] Cap. 11, 11. — Glossa est *interlinearis* apud Lyranum ex Beda in hunc loc. Cfr. Bonav., tom. V. pag. 137, nota 5.

[2] Cap. 8, 20. Expositionem vide in Bonav., tom. V. pag. 125, nota 7. et 9.

[3] Thren. 1, 12.

pore mortis suae! Fuit enim spoliatus et privatus omnibus, quae habuit; fuit, inquam, spoliatus *vestibus*, quando *diviserunt vestimenta sua et super vestem suam miserunt sortem* [1]. Fuit etiam spoliatus *corpore et anima*, quando per acerbissimae mortis passionem anima ipsius de corpore eiecta fuit. Fuit etiam spoliatus *divina gloria*, quando ipsum *non sicut Deum glorificaverunt* [2], sed tanquam maleficum tractaverunt, sicut ipse Iob undevigesimo conqueritur: *Spoliaverunt me gloria mea*. De tantae paupertatis exemplis loquitur beatus Bernardus [3], dicens: « Videte pauperem Christum natum sine hospitio, iacentem inter bovem et asinum in praesepio, involutum vili panniculo, fugientem in Aegyptum, sedentem in asino, pendentem nudum in patibulo ».

[1] Matth. 27, 35; cfr. Ps. 21, 19.

[2] Rom. 1, 21. — Sequitur Iob 19, 9: *Spoliavit* me gloria mea.

[3] Serm. 3. in Tempore Resurrectionis, n. 1: Descendit ab inenarrabilibus caeli divitiis, et veniens in mundum, nec istas qualescumque divitias habere voluit, sed in tanta paupertate venit, ut natus continuo poneretur *in praesepio, quia ei non erat locus in diversorio* [Luc. 2, 7.]. Denique quis nesciat, quoniam *Filius hominis non habebat, ubi caput suum reclinaret* [Luc. 9, 58.]? Ibid. n. 2: Invenies Christum Dominum vilibus pannis involutum, factum opprobrium hominum et abiectionem plebis [cfr. Ps. 21, 7.]. Cfr. August., Serm. 14. (alias 110. de Tempore) c. 7. n. 9: In angusto diversorio nascitur, involutus infantilibus tegumentis, in praesepio ponitur, fit cibaria iumentis pauperibus; deinde caeli et terrae Dominus... vagit, nutritur, crescit... postea tenetur, contemnitur... ligno suspenditur, lancea perforatur. O paupertas! Ecce, caput pauperum etc.

6. Quis igitur ille miser Christianus, quis ille desperatus et obturatus Religiosus, qui adhuc divitias amet, qui paupertatem abhorreat, cum videat et audiat Deum deorum, Dominum mundi, Regem caeli, Unigenitum Dei tantae paupertatis sustinuisse defectum? « Magna utique, ut dicit beatus Bernardus [1], abusio est et nimis magna, ut dives esse velit vermiculus vilis, propter quem Deus maiestatis et Dominus Sabaoth voluit pauper fieri ». « Quaerat divitias paganus, qui sine Deo vivit; quaerat divitias Iudaeus, qui terrenas promissiones accepit [2] »; sed tu virgo Christi, tu ancilla Domini, qua mente quaeris divitias, cum paupertatem voveris, cum inter pauperes Iesu Christi vivas, cum pauperis patris Francisci velis esse filia, cum pauperis matris Clarae promiseris esse imitatrix? Supra modum, mater carissima, tua ac mea confunditur avaritia, quia, cum simus professores paupertatis, paupertatem avaritia commutamus, appetentes quae non licent, appetentes quae Regula prohibet, cum tamen Filius Dei *pro nobis egenus factus sit* [3].

7. Scio, quod ita sit, quod quanto ferventiores professae paupertatis fueritis amatrices, quanto perfectiores evangelicae paupertatis fueritis imitatrices,

[1] Loc. cit. n. 1.

[2] Bernard., Serm. 1. in festo Omnium Sanctorum, n. 7, et additur: sed qua fronte, magis autem qua mente Christianus divitias quaerit, postquam Christus beatos esse pauperes praedicavit?

[3] Epist. II. Cor. 8, 9.

tanto magis bonis omnibus tam temporalibus quam spiritualibus abundabitis. Si autem ad contrarium vos converteritis, si paupertatem, quam professae estis, contempseritis; omnium bonorum tam temporalium quam spiritualium egentes eritis. Illa quondam pauper genitrix pauperis Iesu Maria dicit [1]: *Esurientes implevit bonis et divites dimisit inanes.* Hoc etiam testatur Propheta ille sanctissimus, dicens: *Divites eguerunt et esurierunt, inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.* Nunquid non legistis, nunquid non audistis Dominum Iesum loquentem Apostolis suis in Evangelio Matthaei [2] et dicentem: *Nolite solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus? Scit enim Pater vester, quid vobis necesse sit.* Audi iterum, quid dicit eis in Evangelio Lucae: *Quando misi vos sine sacculo et pera et calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt: Nihil.* Si igitur inter Iudaeos duros et incredulos pascebat Dominus discipulos suos sine omni sollicitudine; quid mirum, si pascat Fratres Minores eiusdem perfectionis professores, quid mirum, si pascat pauperes Sorores, paupertatis evangelicae imitatrices inter populos christianos et fideles? *Omnem itaque sollicitudinem vestram proiicite in eum, quoniam ipsi cura est de vobis* [3].

[1] Luc. 1, 53. — Sequitur Ps. 33, 11.

[2] Cap. 6, 31. seq. — Subinde allegatur Luc. 22, 35. seq.

[3] Epist. I. Petr. 5, 7.

8. Cum igitur tanta sit Dei Patris circa nos sollicitudo, tanta sit sibi cura de nobis; mirum videtur, cur istis temporalibus, cur istis rebus curiosis et defectibilibus tanta occupatione sollicitamur. Certe aliam causam non invenio nisi matrem confusionis et damnationis, avaritiam; aliam causam non reperio, nisi quia affectiones nostrae longe recesserunt a Deo salutari nostro [1]; alia causa non est, nisi quia fervor divinae caritatis refriguit et congelatus est in nobis. Certe, si essemus bene ferventes, nudi nudum Christum sequeremur [2]. Nam homines, cum magnum aestum habent, consueverunt se denudare et spoliare. Signum magnae frigiditatis est in nobis, quia ita attrahimus nobis ista temporalia. O Deus meus! quomodo possumus esse ita duri contra Christum, qui *exivit de terra sua,* id est de caelis, *et de cognatione sua,* id est de Angelis, *et de domo Patris sui* [3], id est de sinu Patris, et factus est pro nobis pauper, abiectus et despectus? Et nos nolumus pro eo relinquere unum miserum et foetidum mundum? Corpore quidem relinquimus mun-

[1] Respicitur Deut. 32, 15, ubi de populo Iudaico dicitur: Incrassatus est dilectus et recalcitravit, incrassatus, impinguatus, dilatatus dereliquit Deum factorem suum et recessit a Deo salutari suo. — In seq. propositione respicitur Matth. 24, 12: Refrigescet caritas multorum.

[2] Hieron., Epist. 125. (alias 4.) n. 20: Nudum Christum nudus sequere. Cfr. Bonav., tom. V. pag. 126, nota 4, ubi similis sententia Hieronymi allata est.

[3] Gen. 12, 1. Abram dicitur: Egredere de terra tua et de cognatione tua et de domo patris tui.

dum, sed heu, totum cor, tota mens, totum desiderium nostrum occupatur et absorbetur a mundo.

9. O beata Dei famula, recordare paupertatis pauperis Domini nostri Iesu Christi, imprime cordi tuo paupertatem pauperis patris tui Francisci, memorare paupertatis matris tuae Clarae et toto studio, toto conamine inhaere paupertati, amplectere dominam paupertatem nec aliud sub caelo pro nomine Domini diligere velis quam paupertatem, non honorem, non aliquas res temporales, non divitias; sed paupertatem sanctam, quam vovisti, cura firmiter observare. Divitias enim habere et amare infructuosum est, amare et non habere periculosum est, habere autem et non amare laboriosum est. Igitur nec habere divitias nec amare utile est, securum est, delectabile est et actus virtutis perfectae; et ideo tam consilium Domini de paupertate [1] quam exemplum omnem Christianum movere debet et accendere ad amorem paupertatis. O beata paupertas, quam amabilem Deo, quam securum in mundo reddis amatorem tuum! « Qui enim, ut dicit Gregorius [2], nihil habet in mundo, quod diligat, nihil est in mundo, quod pertimescat ». Unde legitur in Vitis Patrum [3], quod quidam pauper frater habebat unam

[1] Cfr. supra n. 1.

[2] Libr. X. Moral. c. 21. n. 39; cfr. supra pag. 93, nota 1.

[3] Cfr. Vita Ioan. Eleemosynarii, c. 20, ubi coopertorium ei donatum recusat, dicens: « Quanti sunt modo, qui, psiathum [mattam] habentes subtus dimidium et supra dimidium, et non possunt extendere pedes suos » etc. Idem exemplum affertur a

mattam, de medietate se cooperiebat in nocte et alteram medietatem sibi submittebat. Quodam autem tempore, cum esset validum frigus, Pater monasterii de nocte exiens audivit eum dicentem: Gratias ago tibi, Domine, quia quotquot sunt divites in custodia, et qui in ferro sedent, aut ferro vinculati sunt, aut pedes habent in ligno constrictos! Ego autem velut imperator sum, extendens pedes meos, et quo volo, ambulo. — Sic ergo habes primum, scilicet *exemplum* paupertatis.

10. Secundum, quod te ad amorem paupertatis accendere debet, est *divinum promissum*, quod est inaestimabile. O *dives in omnes* [1], o bone Domine Iesu, quis potest digne verbo exprimere, corde percipere, manu scribere illam caelestem gloriam, quam tuis pauperibus te daturum promisisti? Ipsi enim paupertate voluntaria merentur « gloriae Conditoris assistere [2] », ipsi merentur *intrare in potentias Domini*, in illa aeterna tabernacula, in illas lucidissimas mansiones; ipsi merentur fieri cives illius civitatis, cuius artifex et conditor est Deus. Tu enim ore tuo benedicto promisisti eis, dicens [3]: *Beati*

Guil. Peraldo, Sum. virtutum ac vitiorum, tom. I. p. V. de Beatitudinibus, p. V. de Paupertate, qui tamen pro *quia quotquot sunt divites in custodia, et qui in ferro sedent, aut ferro vinculati sunt* substituit *quot sunt modo divites in custodia et qui in inferno sedent.*

[1] Rom. 10, 12.

[2] Secundum Gregor. supra pag. 152, nota 1. allatum. — Sequitur Ps. 70, 16: Introibo in potentias Domini.

[3] Matth. 5, 3. — Duo seqq. loci sunt I. Tim. 6, 15. et Ps. 21, 27.

pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum. Non aliud est, Domine Iesu Christe, *regnum caelorum* quam tu ipse, qui es *Rex regum et Dominus dominantium.* Te ipsum dabis ei in praemium, in mercedem et in gaudium. Ipsi te fruentur, de te gaudebunt, de te satiabuntur. *Edent* enim *pauperes et saturabuntur et laudabunt Dominum qui requirunt eum, vivent corda eorum in saeculum saeculi.* Amen.

Cap. IV.

De silentio et taciturnitate.

1. Non mediocriter cooperatur ad perfectionem religioso homini virtus silentii, quia, sicut *in multiloquio non deerit peccatum* [1], sic breviter et raro loqui ad hoc valet, ut homo caveat sibi a peccato. Et sicut ex nimia loquela frequenter sequitur iniuria tam Dei quam proximi, sic ex silentio nutritur iustitia, ex qua velut ex quadam arbore colligitur fructus pacis. Unde cum claustralibus pax sit summe necessaria, valde necessarium est eis silentium, per quod pax eis tam cordis quam corporis conservatur. Propterea Isaias propheta, virtutem silentii conside-

[1] Prov. 10, 19.

rans, ait [1]: *Erit opus iustitiae pax, et cultus iustitiae silentium;* quasi dicat: tantae virtutis est silentium, quod in homine conservat Dei iustitiam et inter proximos pacem nutrit et custodit. Nisi enim homo valde diligenter *ori suo adhibeat custodiam* [2], et bona gratuita, quae habet, cito dissipat et etiam in multa mala corruit. *Lingua quidem*, ut dicit beatus Iacobus in Canonica sua [3], *modicum membrum est et magna exaltat;* et sequitur: *Lingua nostra ignis est, universitas iniquitatis*, ubi dicit Glossa, quod « per eam pene cuncta facinora concinnantur, aut patrantur ». Vis audire, o famula Dei, vis scire, quanta mala ex lingua prodeunt, si diligenter non custodiatur? Audi, et dicam. Ex lingua prodeunt blasphemia, murmuratio, peccati defensio, periurium, mendacium, detractio, adulatio, maledictio, convitium, contentio, bonorum derisio, pravum consilium, rumor, iactantia, secreti revelatio, indiscreta comminatio, indiscreta promissio, multiloquium, scurrilitas. In veritate magna confusio est sexui femi-

[1] Cap. 32, 17. Cfr. Gregor., VII. Moral. c. 17. n. 58; Bernard., Epist. 89. n. 2. et Epist. 385. (alias 341.) n. 3. seq.

[2] Respicitur Ps. 38, 2: Posui ori meo custodiam. Cfr. Ps. 140, 3: Pone, Domine, custodiam ori meo. Eccli. 22, 33: Quis dabit ori meo custodiam et super labia mea signaculum certum, ut non cadam ab ipsis, et lingua mea perdat me?

[3] Cap. 3, 5. et 6. — Glossa *ordinaria* (ex Beda) in hunc locum: *Universitatem* dicit, quia per eam cuncta fere facinora aut concinnantur, ut latrocinia, stupra, aut patrantur, ut periuria, falsa testimonia, aut defenduntur, ut cum quilibet impurus excusando scelus, quod admisit, simulat bonum, quod non fecit.

neo et magnum dedecus est sacris virginibus non habere *oris custodiam,* non servare linguae disciplinam, cum tanta mala per linguae inquietudinem committantur. Certe audeo dicere: frustra ille Religiosus gloriatur de possessione virtutis in corde, qui dissipat disciplinam silentii per inquietudinem multiloquii. *Si quis enim,* teste Scriptura [1], *putat, se religiosum esse, non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum; huius vana est religio.*

2. O Iesu Christi sponsae amabiles, intuemini dominam vestram atque meam, intuemini virtutum speculum Mariam et discite ab ea silentii disciplinam! Quantae taciturnitatis fuerit beata Virgo, satis patet. Si enim percurramus Evangelium [2], perpauca et cum paucis eam locutam invenimus. Cum quatuor tantum personis legimus eam habuisse sermonem et non nisi septem verba eam locutam fuisse: cum Angelo duo, cum Filio suo duo, cum Elisabeth duo, cum ministris in nuptiis unum tantum verbum. In hoc confunditur nostra loquacitas, qua proni sumus ad multiplicationem verborum, cum tamen magna sit utilitas silentii.

[1] Iac. 1, 26.

[2] Luc. 1, 34: Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo fiet istud etc.; ibid. v. 38: Dixit autem Maria: Ecce, ancilla Domini etc.; ibid. v. 40: Et salutavit Elisabeth etc.; ibid. v. 46: Et ait Maria: Magnificat etc. Ibid. c. 2, 48: Et dixit Mater eius ad illum: Fili, quid fecisti nobis sic? Ioan. 2, 3: Dicit Mater Iesu ad eum: Vinum non habent; ibid. v. 5: Dicit Mater eius ministris: Quodcumque dixerit vobis, facite. Cfr. Bernard., Serm. in Dominica infra octavam Assumtionis B. M. Virg. n. 10.

3. Una utilitas est, quia *inducit compunctionem*. Homo, cum tacet, cogitat vias suas [1] et locum habet cogitandi, quam multiplex sit suus defectus, quam modicus profectus, et ex hoc surgit compunctio. Unde dicit propheta David [2]: *Obmutui et humiliatus sum et silui a bonis, et dolor meus renovatus est.* — Alia utilitas silentii est, quod *hominem demonstrat caelestem esse.* Argumentum quasi infallibile est: si sit homo in Theutonia et non loquatur Theutonice; videtur, quod non sit Theutonicus; sic qui est in mundo et mundana non loquitur evidenter demonstrat, se non esse de mundo. *Qui enim de terra est de terra loquitur,* dicitur in Evangelio Ioannis [3]. — Nihil autem tantum religioso homini valet ad conservandum silentium, nisi ut fugiat consortia hominum et ducat vitam solitariam. Ille enim homo, qui iam *levavit se supra* statum hominum, non debet habere consolatorem et collocutorem nisi solum Deum; et ideo debet esse *solitarius et tacere;* ex quo enim Deum habet pro socio, non debet curare de humano consortio. Propterea dicitur Threnorum tertio [4]: *Sedebit solitarius et tacebit, quia levavit se supra se. Sedebit,* inquam, *solitarius,*

[1] Psalm. 118, 59: Cogitavi vias meas. — Inferius ex B C D F supplevimus *quam modicus profectus.*

[2] Psalm. 28, 3.

[3] Cap. 3, 31. Bernard., Epist. 78. n. 4: Iuge quippe silentium et ab omni strepitu saecularium perpetua quies cogit caelestia meditari.

[4] Vers. 28. Cfr. infra pag. 309, nota 1.

consortia hominum fugiendo, *et tacebit,* de caelestibus meditando, et *levavit se supra se,* caelestem dulcedinem degustando.

4. Etsi omnibus Religiosis necessarium sit silentium ad perfectionem virtutum, maxime tamen virginibus Deo dicatis et famulabus Iesu Christi est necessarium, ut disciplinam servent silentii. Ita enim *sermo* earum deberet *esse pretiosus* [1], ita deberent esse verecundae in labiis, ut nunquam nisi in magna necessitate loquerentur. Ideo beatus Hieronymus [2] dicit: « Sit sermo virginis modestus et rarus nec tam eloquentia pretiosus quam pudore ». Hoc etiam consulit philosophus [3] dicens: « Ad summam perfectionem volo te esse breviloquum, rariloquum et submissa voce loquentem ». — Audi, verbosa famula, audi, virgo clamorosa et garrula: certe, ut possis consuescere tenere silentium, deberes facere, sicut fecit Agathon abbas, de quo legitur in Vitis Patrum [4], « quod lapidem in ore suo per triennium mittebat,

[1] Respicitur I. Reg. 3, 1: Sermo Domini erat pretiosus.

[2] Epist. 1. in Appendice (cfr. supra pag. 285, nota 3.), c. 19: Sit autem sermo virginis prudens, modestus etc. Pro *modestus* (ita B C) Vat. *modicus*.

[3] Senec., Epist. 40. in fine: Haec [verba] autem, etiam si aderunt et poterunt sine ullo tuo labore decurrere, tamen temperanda sunt; nam quemadmodum sapienti viro incessus modestior convenit, ita oratio pressa, non audax. Summa ergo summarum haec erit, tardiloquum te esse iubeo. Cfr. Bonav., tom. VI. pag. 43, nota 2.

[4] Libr. V. libello 4. n. 7. (ed. Migne, Patrol. Lat. tom. 73, col. 865).

donec taciturnitatem disceret ». Alliga et tu lapidem ad linguam, affige linguam tuam ad palatum, *pone digitum super os tuum* [1], ut possis taciturnitatem addiscere; quia magnum dedecus sponsae Christi est, ut cum alio quam cum sponso suo Iesu Christo velit sermonem habere.

5. Loquere ergo raro et pauca et breviter, loquere cum timore et pudore, immo *in tua causa vix loquere* [2]. Tege faciem tuam velo verecundiae, consue labia filo disciplinae, et sermo tuus sit brevis, pretiosus et utilis, sit modestus et humilis. Loquere, famula Dei, raro et parum, quia *in multiloquio non deerit peccatum* [3]. Non loquaris verbum otiosum, quia *de omni verbo otioso, quod locuti fuerint homines, reddent rationem in die iudicii.* « *Verbum otiosum* est, ut dicit Glossa, quod sine necessitate dicitur proferentis, aut utilitate audientis ». Semper igitur melius est et utilius tacere quam loqui, « quia, dicit sapiens [4], locutum me esse, aliquando poenituit, tacuisse vero, nunquam ».

[1] Iudic. 18, 19.

[2] Eccli. 32, 10.

[3] Prov. 10, 19. — Sequitur Matth. 12, 36, ubi Glossa *interlinearis* (ex Hieron.) apud Lyranum: *Verbum otiosum,* quod sine utilitate loquentis dicitur et audientis. Cfr. etiam Glossa *ordinaria* (ex Gregor., VII. Moral. c. 17. n. 58. et I. Homil. in Evang. homil. 6. n. 6.) apud Strabum: Otiosum verbum est, quod aut utilitate rectitudinis aut ratione iustae necessitatis caret.

[4] Xenocrates, ut refert Valerius Maximus, VII. Dictorum factorumque memorabilium, c. 2. ab externis n. 6. S. Arsenius, ut ex Simeone Metaphraste Surius in ipsius vita (29 Iulii) § 34.

Cap. V.

De studio orationis.

1. Supra modum sponsae Christi cupienti proficere necesse est, ut assiduis orationum studiis et devotionibus animum suum exerceat, quia re vera Religiosus indevotus et tepidus, orationem non frequentans assidue, non solum est miser et inutilis, quinimmo coram Deo mortuam fert animam in vivo corpore. Cum enim tantae efficaciae sit devotionis virtus, ut ipsa sola maligni hostis devincat tentamenta et versutias, qui solus famulam Dei impedit, ne sursum ad caelum ascendat; non est mirum, quod tentationibus frequenter miserabiliter succumbat qui studium orationis assidue non frequentat. Unde beatus Isidorus[1] dicit: « Hoc est remedium eius qui vitiorum tentamentis aestuat: quoties quolibet vitio tangitur, toties se ad orationem subdat, quia frequens oratio vitiorum impugnationem exstinguit ». Et hoc est quod Dominus in Evangelio[2] dicit: *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem.* — Est autem tantae virtutis devota oratio, ut ad omnia valeat et in

refert, canere solebat: Me saepe poenituit dixisse, nunquam autem tacuisse. Cfr. Ambros., I. de Officiis, c. 2. n. 5: Quamplures vidi loquendo peccatum incidisse, vix quemquam tacendo.

[1] Libr. III. Sentent. c. 7. n. 1. Textus originalis voci *quoties* praefigit *ut.*

[2] Matth. 26, 41; Marc. 14, 38; Luc. 22, 40. et 46.

omni tempore homo possit per eam lucrari: in hieme et aestate, in sereno et pluviali tempore, de nocte et de die, festivis diebus et ferialibus, in infirmitate et sanitate, in iuventute et senectute, stando, sedendo et eundo, in choro et extra chorum; immo quandoque una hora lucratur plus orando, quam valeat totus mundus, quia modica oratione devota acquirit homo regnum caelorum. Ut autem cognoscas, quomodo et qualiter orare debeas, quantum mihi Dominus donaverit, te informabo, licet ego in hoc negotio magis indigeam informari quam tu.

2. Scias itaque, Deo digna famula, quod ad perfectam orationem tria tibi sunt necessaria. Primum est, quando in oratione constituta fueris, tunc, erecto corpore et erecto corde, omnibus clausis sensibus, debes sine strepitu ex *amaro et contrito corde de omnibus miseriis tuis cogitare,* scilicet *praesentibus, praeteritis* et *futuris.* — Primo siquidem debes sollicite cogitare, quam magna et quam multa peccata omnibus diebus vitae tuae *commisisti,* quam multa et quam magna bona in saeculo et in Ordine *omisisti,* quam multam et quam magnam Creatoris tui gratiam frequenter *amisisti*[1]. — Debes etiam cogitare, quam *longe* facta es a Deo per peccatum, quae aliquando fueras *prope;* quam *dissimilis* facta es Deo, quae aliquando fueras valde *similis*[2]*;* quam

[1] Cfr. supra Opusculum I. de Triplici Via, c. 2. n. 2, ubi etiam seqq. tanguntur.

[2] Respiciuntur verba ex Bernardi operibus supra pag. 50, nota 1. allegata.

pulcra aliquando eras in anima, quae modo valde *turpis* es et foeda. — Debes cogitare, quo *tendas* per peccatum, quia *ad portas inferni;* quid tibi *occurret,* quia tremendus *dies iudicii;* quid pro his omnibus tibi *dabitur,* quia *aeternae mortis incendium.* — Et statim pro his omnibus debes cum publicano pectus tuum percutere [1], cum propheta David debes *rugire a gemitu cordis tui,* et cum Maria Magdalena debes *lacrymis rigare pedes* Domini Iesu; nec debes aliquem modum habere in lacrymis, quia sine modo tuum dilectum Iesum offendisti. Et hoc est quod ait beatus Isidorus [2]: « Cum Deo in oratione assistimus, gemere et flere debemus, reminiscentes, quam gravia sunt quae commisimus, quam dura inferni supplicia, quae timemus ». Et huiusmodi lacrymosae meditationes debent tuae orationis esse principium.

3. Secundum, quod sponsae Dei in oratione est necessarium, est *gratiarum actio,* ut videlicet suo Creatori cum omni humilitate grates referat pro beneficiis ab eo iam receptis et adhuc recipiendis. Et hoc consuluit Paulus Apostolus ad Colossenses quarto[3], dicens: *Orationi instantes, vigilantes in ea in gra-*

[1] Luc. 18, 13: Percutiebat pectus suum, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. — Duo seqq. loci sunt Ps. 37, 9: Rugiebam a gemitu cordis mei, et Luc. 7, 38: Lacrymis coepit rigare pedes eius.

[2] Libr. III. Sentent. c. 7. n. 5, ubi textus originalis *sint* pro *sunt* et *dira* pro *dura.*

[3] Vers. 2: Orationi *instate* etc.

tiarum actione. Nihil enim est, quod hominem ita dignum reddit divinis muneribus, sicut semper Deo gratias reddere et agere pro receptis donis. Unde beatus Augustinus scribens ad Aurelium[1] dicit: « Quid melius animo geramus et ore promamus et calamo exprimamus quam *Deo gratias?* Hoc nec dici brevius nec audiri laetius nec intelligi grandius nec agi fructuosius potest ». — Debes ergo in oratione posita cum gratiarum actione meditari, quia Deus hominem te fecit, quia Christianam te fecit, quia innumerabilia peccata tibi indulsit, quia in multa peccata incidisses, si Dominus te non custodivisset[2]; quia in saeculo te mori non permisit, quia ad altissimam et perfectissimam Religionem te elegit et quia sine labore tuo te pavit et pascit, quia pro te homo factus est, circumcisus et baptizatus est; quia pro te pauper et nudus, humilis et despectus factus est, quia propter te ieiunavit, esurivit, sitivit, laboravit et fatigatus est; quia propter te ploravit, sudorem sanguineum sudavit, te sanctissimo corpore suo cibavit, pretiosissimo sanguine suo potavit; quia propter te colaphizatus est, consputus et derisus est, flagellatus est; quia propter te crucifixus est, vulneratus est, morte turpissima et amarissima occisus est et sic te redemit; quia sepultus, resurrexit, ad caelos ascendit, Spiritum sanctum dedit et quia tibi et omnibus suis electis regnum caelorum dare promisit. — Talis gratiarum actio supra modum uti-

[1] Epist. 41. (alias 77.) n. 1.

[2] Cfr. supra pag. 9, nota 1.

lis est in oratione, nec sine ea aliqua potest valere oratio. Nam « ingratitudo, ut dicit beatus Bernardus [1], est ventus urens, exsiccans fontem pietatis, rorem misericordiae et fluenta gratiae ».

4. Tertium, quod ad perfectionem orationis necessario requiritur, est, ut animus tuus *nihil aliud in oratione cogitet* praeter id solum, quod precaris. Valde enim indecens est, ut quis cum Deo loquatur ore et aliud meditetur corde, ut dimidium cor dirigatur in caelum et dimidium retineatur in terra; et talis oratio nunquam exauditur a Domino. Unde super illo verbo Psalmi [2]: *Clamavi in toto corde meo; exaudi me, Domine;* dicit Glossa: « Divisum cor non impetrat ». Debet enim famula Dei tempore orationis cor suum ab omnibus exterioribus curis, ab omnibus mundanis desideriis, ab omnibus carnalibus amoribus revocare ad interiora et illi soli in toto corde et tota mente intendere, ad quem suam orationem dirigit. Et hoc consuluit tibi Sponsus tuus Iesus in Evangelio [3], dicens: *Tu autem,*

[1] Serm. 51. in Cant. n. 6; cfr. supra pag. 84, nota 1.

[2] Psalm. 118, 145. — Glossa in hunc locum est *interlinearis* apud Lyranum: Mens divisa non impetrat. Cfr. August., Enarrat. in Ps. 118. Serm. 29. n. 1: Est autem *clamor cordis* magna cogitationis intentio, quae, cum est in oratione, magnum exprimit desiderantis et petentis affectum, ut non desperet effectum. Tunc porro *in toto corde clamatur*, quando aliunde non cogitatur. Tales orationes rarae sunt multis, crebrae autem paucis, omnes vero utrum cuiquam nescio etc.

[3] Matth. 6, 6, quem locum August., II. de Serm. Domini in monte, c. 3. n. 11, ita exponit: Quae sunt ista *cubicula*

cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum. Tunc *cubiculum es ingressa,* quando omnes cogitationes, omnia desideria, omnes affectiones tuas in secretum cordis tui revocasti; tunc *clausisti ostium tuum,* quando sic diligenter cor tuum custodis, ut per nullas cogitationes tuas phantasticas possis in devotione impediri. « Oratio enim, ut dicit Augustinus [1], est conversio mentis in Deum per pium et humilem affectum ».

5. *Audi,* o beatissima mater, audi, o famula Iesu Christi, *et inclina aurem tuam ad verba oris mei* [2]. Noli falli, noli decipi, non amittas magnum tuae orationis fructum, non perdas suavitatem, non frustreris dulcedine, quam in oratione haurire debes. Oratio enim hausorium est, quo Spiritus sancti gratia hauritur de fonte supereffluentis dulcedinis illius beatissimae Trinitatis. Et hoc expertus erat ille devotissimus propheta David, qui dicebat [3]: *Os meum*

nisi ipsa corda, quae in Psalmo [4, 5.] etiam significantur, cum dicitur: *Quae dicitis in cordibus vestris et in cubilibus vestris compungimini?...* Parum est intrare in cubicula, si *ostium* pateat importunis, per quod ostium ea quae foris sunt, improbe se immergunt et interiora nostra appetunt... *Claudendum est* ergo *ostium,* id est, carnali sensui resistendum est, ut oratio spiritualis dirigatur ad Patrem, quae fit in intimis cordis, ubi oratur Pater *in abscondito.*

[1] Libr. de Spiritu et anima (inter opera August.), c. 50.

[2] Psalm. 44, 11, ubi tamen omittitur *ad verba oris mei,* de quo cfr. Ps. 77, 1: Inclinate aurem vestram in verba oris mei.

[3] Psalm. 118, 131. — Glossa in hunc locum est *ordinaria* ex August., Enarrat. in Ps. 118. Serm. 27. n. 4: *Aperuit os* petendo, quaerendo, pulsando, et sitiens hausit spiritum bo-

aperui et attraxi spiritum. Os meum aperui, dicit Glossa: « Orando, quaerendo, pulsando », *et attraxi spiritum,* dicit Glossa: « Id est hausi ». — Nunquid iam non dixi tibi, quid sit oratio? Audi iterum: « Oratio est conversio mentis in Deum ». Vis scire, quomodo mentem tuam in Deum debeas convertere? Intende. Cum stas in oratione, totam debes temetipsam colligere et cum dilecto tuo in cubiculum cordis tui ingredi et sola cum solo morari, omnium exteriorum oblivisci et toto corde, tota mente, toto affectu, toto desiderio, tota devotione debes te levare supra te [1]. Nec debes ab oratione spiritum relaxare, sed tamdiu per devotionis ardorem sursum ascendere, donec ingrediaris *in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei* [2], et ibi utcumque cordis oculo dilecto tuo viso et utcumque *degustato, quam suavis est Dominus,* et *quam magna multitudo dulcedinis eius,* in amplexus eius ruas, impressis labiis intimae devotionis oscula figas, ut sic tota a te alienata, tota in caelum rapta, tota in Christum transformata, non valeas cohibere spiritum tuum, sed exclames cum propheta David [3] et dicas: *Renuit consolari anima mea; memor fui Dei et delectatus sum.*

num, unde faceret quod per se ipsum non poterat etc. Cfr. Petr. Lombard. in hunc locum.

[1] Respicitur Thren. 3, 28: Sedebit solitarius et tacebit, quia levavit super se; cfr. supra c. 4. n. 3. in fine.

[2] Psalm. 41, 5. — Duo seqq. loci sunt Ps. 33, 9. et 30, 20.

[3] Psalm. 76, 3. et 4.

6. Ut autem cor tuum, mater carissima, per devotionem orationis sublimius elevetur et ferventius ad Deum inflammetur, nota diligenter, quod tribus de causis in mentis alienationem deducimur[1]: aliquando prae magnitudine *devotionis*, aliquando prae magnitudine *admirationis*, aliquando prae magnitudine *exsultationis*.

7. Dico, quod aliquando fit prae magnitudine *devotionis*, « ut mens semetipsam non capiat et supra semetipsam elevata in alienationem transeat[2] », « quando tanto caelestis desiderii igne succendimur, ut omne, quod foris est, vertatur in amaritudinem et fastidium, et amoris intimi flamma ultra humanum modum excrescat, quae animam ad cerae similitudinem liquefactam in se ipsa deficere faciat, ad instar fumi aromatum in superna elevet et ad summa emittat ». Et tunc cogimur exclamare cum Propheta[3] et dicere: *Defecit caro mea et cor meum, Deus cordis mei et pars mea Deus in aeternum.*

8. Item, aliquando fit prae magnitudine *admirationis*, « quando divino lumine mens irradiata et

[1] Cfr. Richard. a S. Vict., V. Beniamin maior, c. 5, cuius doctrina in seqq. proponitur: Tribus autem de causis, ut mihi videtur, in mentis alienationem abducimur. Nam modo prae magnitudine devotionis, modo prae magnitudine admirationis, modo vero prae magnitudine exsultationis fit, ut semetipsam mens omnino non capiat et supra semetipsam elevata in abalienationem transeat.

[2] Richard. a S. Vict. in nota praecedenti allegatus. Loc. cit. affert Richard. etiam ea quae sequuntur.

[3] Psalm. 72, 26.

summae pulcritudinis admiratione suspensa, tam vehementi stupore concutitur, ut a suo statu funditus excutiatur et in modum *fulguris coruscantis*, quanto profundius per despectum sui invisae pulcritudinis respectu in ima deiicitur, tanto sublimius tantoque celerius per summorum desideriorum ardorem relevata et super semetipsam rapta, in sublimia elevatur [1] ». Et tunc cogitur exclamare cum illa sanctissima Esther: *Vidi te, domine, quasi Angelum Dei, et conturbatum est cor meum prae timore gloriae tuae. Valde enim mirabilis es, domine, et facies tua plena est gratiarum.*

9. Item, aliquando fit prae multitudine *exsultationis*, « quando intima illa internae suavitatis abundantia potata, immo plene inebriata, quid sit, quid fuerit, penitus obliviscitur et in supermundanum quendam affectum sub quodam mirae felicitatis statu rapta transformatur [2] ». Et tunc cogitur exclamare et dicere illud Prophetae: *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! concupiscit et deficit anima mea in atria Domini. Cor meum et caro mea exsultaverunt in Deum vivum.*

10. Sic ergo debet famula Dei exercere animum suum in studium orationis devotae et discere per

[1] Richard. a S. Vict., loc. cit. Respicitur Ezech. 1, 14: In similitudinem *fulguris coruscantis*.

[2] Richard. a S. Vict., loc. cit. Textus originalis post *obliviscitur* addit *et in abalienationis excessum tripudii sui nimietate traducitur* et pro *rapta transformatur* substituit *raptim transformatur*. — Subinde allegatur Ps. 83, 2. seq.

frequentem orationis usum, per mundati et purificati cordis oculum, per infatigabilem devotionis spiritum, qualiter efficiatur idonea ad contemplanda divina et degustandam divinae dulcedinis suavitatem. Non enim decet animam insignitam Dei imagine, decoratam Dei similitudine, redemptam Dei sanguine, capacem beatitudinis [1] volitare circa ista temporalia, sed *ascendere* debet *super Cherubim et volare super pennas ventorum,* id est ordines Angelorum, ad contemplandam ipsam Trinitatem et Christi humanitatem, et meditari gloriam et laetitiam supernorum civium, scilicet Angelorum et Sanctorum omnium. — Sed qui sunt hodie, qui huiusmodi meditationibus vacent, qui sint exploratores gaudii caelestis, qui corde et animo conversentur in caelis [2]? Rari sunt. Unde bene potest dici de quibusdam Religiosis illud verbum, quod beatus Bernardus [3] dicit: « Quorum studium deberet esse devotione caelos penetrare, mente circuire supernas mansiones, salutare Apostolos et choros Prophetarum Martyrumque admirari triumphos, omnibus his postpositis, turpi se mancipant corporis servituti ad obediendum carni, ad satisfaciendum gulae et ventri ».

[1] Respiciuntur verba Bernardi supra pag. 52, nota 1. et pag. 70, nota 1. allata. — Sequitur Ps. 17, 11.

[2] Phil. 3, 20: Nostra autem conversatio in caelis est.

[3] Serm. 35. in Cant. n. 3. Textus originalis hinc inde plura interserit.

Capitulum VI.

De passionis Christi memoria.

1. Quoniam devotionis fervor per frequentem Christi passionis memoriam nutritur et conservatur in homine, ideo necesse est, ut frequenter, ut semper oculis cordis sui Christum in cruce tanquam morientem videat qui devotionem in se vult inexstinguibilem conservare. Propter hoc Dominus dicit in Levitico[1]: *Ignis in altari meo semper ardebit, quem nutriet sacerdos, subiiciens ligna per singulos dies.* Audi, mater devotissima: *Altare Dei* est cor tuum; in hoc altari debet semper ardere *ignis* fervidae devotionis, quem singulis diebus debes *nutrire* per *ligna* crucis Christi et memoriam passionis ipsius. Et hoc est quod dicit Isaias propheta[2]: *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris;* ac si diceret: quicumque desiderat a Deo aquas gratiarum, aquas devotionis, aquas lacrymarum, ille hauriat de fontibus Salvatoris, id est de quinque vulneribus Iesu Christi.

[1] Cap. 6, 12. Vulgata omittit *meo*. Gregor., XXV. Moral. c. 7. n. 15, hunc locum explicans dicit: *Altare* quippe Dei est cor nostrum, in quo iubetur *ignis semper ardere,* quia necesse est, ex illo ad Dominum caritatis flammam indesinenter ascendere. Cui *per singulos dies sacerdos ligna subiiciat,* ne exstinguatur etc.

[2] Cap. 12, 3.

2. Accede ergo tu, o famula, pedibus affectionum tuarum ad Iesum vulneratum, ad Iesum spinis coronatum, ad Iesum patibulo crucis affixum, et cum beato Thoma Apostolo non solum intuere in *manibus eius fixuram clavorum,* non solum mitte *digitum tuum in locum clavorum,* non solum mitte *manum tuam in latus eius*[1], sed totaliter per ostium lateris ingredere usque ad cor ipsius Iesu, ibique ardentissimo Crucifixi amore in Christum transformata, clavis divini timoris confixa, lancea praecordialis dilectionis transfixa, gladio intimae compassionis transverberata, nihil aliud quaeras, nihil aliud desideres, in nullo alio velis consolari, quam ut cum Christo tu possis in cruce mori. Et tunc cum Paulo Apostolo[2] exclames et dicas: *Christo confixus sum cruci. Vivo iam non ego, vivit vero in me Christus.*

3. Debes autem per hunc modum passionem Christi in memoria habere, ut cogites, quoniam passio eius fuit *ignominiosissima, acerbissima, generalissima* et *diuturnissima.* — Primo considera, Deo digna famula, quam mors Iesu Christi sponsi tui fuit *ignominiosissima.* Fuit enim *crucifixus* tanquam fur et latro. Nulli enim in lege veteri[3] tali morte puniebantur nisi pessimi et sceleratissimi et fures et latrones. — Adhuc attende Christi maiorem

[1] Ioan. 20, 25. et 27.

[2] Gal. 2, 19. et 20.

[3] Cfr. Num. 25, 4; Deut. 21, 22. seq. (Gal. 3, 13.); II. Reg. 21, 1-9; Esther 7, 10. et 13. seq.

ignominiam. Fuit enim in *loco turpissimo et vilissimo* crucifixus, scilicet in monte Calvariae [1], ubi multa ossa et cadavera mortuorum iacebant. Ille siquidem locus erat morti damnatorum deputatus, et ibi decollabantur et suspendebantur non alii nisi pessimi homines. — Adhuc vide Christi maiorem ignominiam, quia inter latrones *tanquam latro* suspenditur et in medio tanquam *princeps latronum*. Unde Isaias [2] dicit: *Cum sceleratis reputatus est*. — Adhuc intuere Sponsi tui maiorem ignominiam, quia *aëri deputatus est* et inter caelum et terram suspensus, ac si non esset dignus vivere aut mori in terra. O digna indignatio et iniuria! Domino orbis terrarum totus negatus est orbis, vilius in mundo nihil aestimatus est Domino mundi. Sic ergo fuit mors Filii Dei ignominiosissima propter *genus* mortis, quia in patibulo suspensus; propter *socios* mortis, quia *cum iniquis deputatus* [3] et condemnatus; propter *locum* mortis, quia in monte Calvariae foetidissimo crucifixus.

4. O bone Iesu, o benigne Salvator, quia non semel, sed multoties confunderis! Quanto quis pluribus locis confunditur, tanto ignominiosior efficitur mundo; et ecce, tu, Domine Iesu, in horto ligaris, in

[1] Matth. 27, 33; Marc. 15, 22; Luc. 23, 33; Ioan. 19, 17. Cfr. Bonav., Comment. in Sap. 2, 19. seq.; Comment. in Ioan. 19, 17. n. 29; Comment. in Luc. 23, 33. n. 39.

[2] Cap. 53, 12. Cfr. Matth. 27, 38; Marc. 15, 27. seq.; Luc. 22, 37. et 23, 33; Ioan. 19, 18.

[3] Luc. 22, 37.

domo Annae alapa caederis, in atrio Caiphae conspueris, in hospitio Herodis illuderis, in via crucem baiulas, in Golgotha crucifigeris. Heu me, heu me, ecce, libertas captivorum capitur, gloria Angelorum illuditur, vita hominum occiditur! O Iudaei miseri, bene implevistis quod promisistis! Dixistis enim [1]: *Morte turpissima condemnemus eum*. Propterea beatus Bernardus [2] dicit: « *Exinanivit semetipsum, formam servi accipiens;* Filius erat et factus est servus, nec formam servi solum accepit, ut subesset, sed etiam mali servi, ut vapularet, ut poenam solveret, cum culpam non haberet »; et erat non solum *servus servorum Dei,* ut Papa [3], sed etiam *servus servorum diaboli* factus, serviens infima peccata peccatorum expurgando. Nec hoc sibi suffecit, sed mortem omni morte confusibiliorem elegit, ne et tu pati similia formidares. *Humiliavit enim semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* [4], « quae est ignominiosior », ut dicit Glossa.

[1] Sap. 2, 20.

[2] Serm. in Feria 4. Hebdomadae sanctae, n. 10. In principio allegatur Phil. 2, 7. Textus originalis voci *servus* praefigit *tanquam,* et post *ut vapularet* addit *et servi peccati.*

[3] Gregor. Magnus, ut notat Ioan. Diaconus, II. S. Gregorii Magni vita, n. 1, « primus omnium se in principio epistolarum suarum *servum servorum Dei* scribi satis humiliter definivit cunctisque suis successoribus documentum suae humilitatis... quod videlicet hactenus in sancta Romana Ecclesia conservatur, hereditarium reliquit ».

[4] Phil. 2, 8. Glossa allegata est apud Lyranum *interlinearis:* Quia ignominiosior. Cfr. Petr. Lombard., in hunc loc.: «Hu

5. Secundo considera et attende, virgo Deo devota, quoniam passio Christi fuit *acerbissima*. Crux enim illa beata membra in se extensa contrahi in dolore mortis non permisit, quod tamen solet esse quoddam levamen et solatium cordibus anxiatis, nec habuit illud reverendum divinum caput, ubi ad dimissionem animae se inclinaret. — Attende adhuc melius, quam acerba mors Christi fuerit. Quanto quid tenerius, tanto patitur gravius; nunquam autem fuit corpus ita tenerum ad sustinendum passiones, sicut corpus Salvatoris. Corpus enim mulieris tenerius est quam corpus viri; caro autem Christi tota virginea fuit, quia de Spiritu sancto concepta et de Virgine nata: igitur passio Christi fuit omnium passionum acerbior, quia omnium virginum tenerior [1]. Si enim ad solam mortis recordationem sic

miliavit se Christus usque ad incarnationem... usque ad mortem. Et si parum est hoc, aliquid de genere mortis addendum est; mortem autem non quamlibet, sed crucis, quae ignominiosior est ». Ita August., Serm. 304. (serm. 3. in solemnitate Laurentii mart., alias 37. de Diversis) c. 3. n. 3, excepta propositione *quae ignominiosior est*, quam textus originalis omittit, de qua vide ipsius Libr. contra Adimantum Manichaei discipulum, c. 21: Suscipiendo autem *ignominiosissimum* apud homines mortis genus Dominus noster Iesus Christus, hoc est mortem crucis, commendavit nobis... Ut non solum nullam mortem, sed etiam nullum mortis genus christiana libertas, sicut Iudaica servitus, formidaret.

[1] Cfr. III. Sent. d. 16. a. 1. q. 2. in corp., ubi S. Doctor ait: Si autem consideretur qualitas sive *conditio patientis*, maxima erat afflictio propter maximam complexionis aequalitatem et propter sensus vivacitatem. Unde quia nullus potuit ei ae-

tristis facta est anima sua prae teneritudine carnis, ut *sudor* corporis sui fieret *sicut sudor sanguinis decurrentis in terram*[1]; quantus superadditus est ei dolor, quanta inflicta poena in degustatione acerbissimae passionis. Ideo beatus Bernardus[2] dicit: « Angustias cordis tui, Domine Iesu Christe, certissime indicabat sudor ille sanguineus, qui orationis tempore de tua sanctissima carne decurrebat in terram ». « Quid fecisti, dulcissime puer, ut ita tractareris? Quid commisisti, o amantissime iuvenis, ut ita iudicareris? Ecce, ego sum causa tui doloris, ego plaga tuae occisionis[3] ». — Adhuc vide diligentius, quam amara mors Christi fuerit. Quanto quis innocentior, tanto poena ad tolerandum gravior. Si enim Christus propter sua peccata illum dolorem sustinuisset, aliquantulum esset tolerabilior; sed ipse *peccatum non fecit*, sed *nec inventus est*

quari nec in aequalitate complexionis nec in vivacitate sensus, dolor illius omnium dolorum fuit acutissimus.

[1] Matth. 26, 38: Tristis est anima mea usque ad mortem. Luc. 22, 44: Et factus est sudor eius sicut guttae etc.

[2] Serm. de vita et passione Domini (inter opera Bernardi), n. 6. Sermo ille incipit: *Iesum Nazarenum a Iudaeis innocenter condemnatum,* et habetur etiam in operibus Anselmi, nempe Meditat. 9, ex qua supra in Opusculo III. Lignum vitae plura allata sunt, v. g. n. 18. 27. 29. 31. 36. 38. 47. et 48. Textus originalis verbo *decurrebat* praefigit *guttatim*.

[3] Anselm., Orat. 2. Post *tractareris* textus originalis prosequitur: Quod scelus tuum, quae noxa tua, quae causa mortis, quae occasio tuae damnationis? Ego enim sum tui plaga doloris, tuae culpa occisionis.

dolus in ore eius[1]. Et hoc ipsum testatur Pilatus, dicens: *Nullam causam mortis invenio in eo.* Ipse enim est *candor lucis aeternae et speculum sine macula Dei maiestatis et imago bonitatis illius*, sicut dicitur Sapientiae septimo.

6. Considera adhuc plenius, quam poenalis fuerit mors dilecti Sponsi tui, Iesu Christi. Quanto *generalior*, tanto poena acerbior; Christus autem, Sponsus tuus, passus est in omni parte corporis sui, sic quod nullum ita parvum membrum fuerit in eo, quin specialem poenam haberet; nullus ita modicus locus, quin repletus esset amaritudine. *A planta* enim *pedis usque ad verticem* capitis *non fuit in eo sanitas*[2]. Unde prae nimia doloris vehementia clamavit, dicens: *O vos omnes, qui transitis per viam, attendite et videte, si est dolor sicut dolor meus.* Re vera, Domine Iesu Christe, nunquam fuit dolor similis dolori tuo. Tanta enim fuit sanguinis tui effusio, ut totum corpus tuum aspergeretur. — O bone Iesu, o dulcissime Domine! cum non *gutta*, sed sanguinis *unda* ita largiter per quinque partes corporis tui emanaverit de manibus et pedibus in crucifixione, de capite in coronatione, de toto corpore in flagellatione, de ipso corde in lateris apertione; mirum videtur, si quid sanguinis remansit in te. Dic, quaeso, dilecte mi Domine, dic, cum unica tui sacratissimi sanguinis gutta potuisset sufficere ad

[1] Epist. I. Petr. 2, 22. — Duo seqq. loci sunt Ioan. 18, 38. et Sap. 7, 26.

[2] Isai. 1, 6. — Sequitur Thren. 1, 12.

totius mundi redemptionem, cur tantum sanguinem de corpore tuo effundi permisisti? Scio, Domine, et vere scio, quia propter aliud hoc non fecisti, nisi ut ostenderes, quanto affectu me diligeres.

7. Quid igitur *retribuam Domino pro omnibus, quae retribuit mihi*[1]? « Certe, Domine, quamdiu vixero, memor ero laborum tuorum, quos sustinuisti in praedicando, fatigationum in discurrendo, vigiliarum in orando, lacrymarum in compatiendo, dolorum, convitiorum, sputorum, colaphorum, subsannationum, clavorum et vulnerum; alioquin *requiretur a me sanguis iusti, qui effusus est super terram* ». *Quis igitur dabit capiti meo aquam et oculis meis fontem lacrymarum*[2], ut possim flere die ac nocte mortem Domini mei Iesu, quam non pro suis, sed pro meis peccatis sustinuit? *Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra*, sicut dicit Isaias propheta.

8. Ultimo considera et attende diligenter, quia mors et passio Christi fuit *diuturnissima*. A prima enim die nativitatis suae usque ad ultimum diem mortis semper fuit in passionibus et doloribus, sicut ipse testatur per Prophetam dicens[3]: *Pauper sum*

[1] Psalm. 115, 12. (3.). — Sequitur sententia Bernardi, Serm. in Feria 4. Hebdomadae sanctae, n. 11; cfr. Serm. 22. de Diversis, n. 5. et Serm. 43. in Cant. n. 3. In fine respicitur Ezech. 3, 18. 20. et 33, 8; Matth. 23, 35: « Ut veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram ».

[2] Ier. 9, 1. — Sequitur Isai. 53, 5.

[3] Psalm. 87, 16. et deinde Ps. 72, 14.

ego et in laboribus a iuventute mea; et alibi dicit: *Fui flagellatus tota die,* id est toto tempore vitae meae. — Adhuc aliter considera, quam morosa passio Christi fuerit. Ad hoc enim suspensus fuit, ut poena magis duraret, ut dolor non cito finiretur, ut mors protraheretur, et sic diutius cruciaretur et fortius vexaretur.

9. Ex his omnibus, quae iam dixi, colligere potes, o virgo Christi, o famula Dei, quam *probrosa,* quam *dolorosa,* quam *universalis,* quam *morosa* fuerit mors et passio dilectissimi Sponsi tui, Iesu Christi. Et haec omnia sustinuit, ut ad suum amorem te accenderet, ut pro omnibus his toto corde, tota anima, tota mente ipsum diligeres[1]. Quid enim benevolentius, quam quod Dominus propter servi salutem accipiat servi formam? Quid magis informat hominem ad salutem, quam exemplum tolerandi mortem propter iustitiam et obedientiam divinam? Quid vero magis incitat hominem ad diligendum Deum, quam tanta benignitas, qua pro nobis Filius Dei altissimi absque meritis, immo cum multis nostris demeritis, *posuit animam suam*[2]*?* Hoc tantae benignitatis est, ut nihil clementius, nihil benignius, nihil amicabilius cogitari possit. Haec benignitas tanto ostenditur maior, quanto pro nobis gra-

[1] Respicitur Matth. 22, 37: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et in tota anima tua et in tota mente tua ». Et inferius Phil. 2, 7: Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens.

[2] Ioan. 10, 15.

viora et abiectiora sustinuit vel pati voluit. *Deus enim, qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non cum illo omnia nobis donavit*[1]*?* Ex quo invitamur ad ipsum amandum et amatum imitandum.

10. Vae ergo illis qui tantae benignitatis beneficiis sunt ingrati, in quorum animabus nullum mors Christi habet effectum! « Vide, inquit Bernardus[2], caput Christi inclinatum ad osculandum, brachia extensa ad amplexandum, manus perfossas ad largiendum, latus apertum ad diligendum, totius corporis extensionem ad se totum impendendum ». Vae iterum illis qui suis peccatis *rursum Christum in semetipsis crucifigentes, super dolorem vulnerum ipsius dolorem adiiciunt*[3]*!* Sed vae tertio illis quorum corda ad planctum emolliri non possunt, ad benevolentiam provocari nequeunt, ad boni operis virtutem inflammare non valet tanti sanguinis tanta effusio, tanti pretii tam ingens magnitudo! Certe isti tales *inimici crucis Christi*[4] plus Christum, Dei Filium hodie ad dexteram Dei Patris sedentem in caelis blasphemant, quam olim Iudaei fecerunt in crucis patibulo pendentem. Ad tales, et de talibus Dominus conquerendo,

[1] Rom. 8, 32.

[2] Hanc sententiam in operibus Bernardi non invenimus. Inveniuntur autem Serm. 32. ad Fratres in eremo (inter opera August.). Cfr. etiam supra pag. 86, nota 1.

[3] Hebr. 6, 6: Rursum crucifigentes sibimetipsis Filium Dei. Ps. 68, 27: Super dolorem vulnerum meorum addiderunt.

[4] Respicitur Phil. 3, 18.

per beatum Bernardum [1] loquitur, dicens: « Homo, vide, quid pro te patior; si est dolor, sicut quo crucior; ad te clamo qui pro te morior; vide poenas, quibus afficior; vide clavos, quibus confodior. Cum sit tantus dolor exterior, sed interior planctus est gravior, dum te sic ingratum experior ».

11. Cave igitur, mater, cave, ne tanto ingrata sis beneficio, ne tanto pro te dato indevota sis pretio; sed pone Iesum Christum crucifixum *sicut signaculum super cor tuum* [2], ut, sicut sigillum in cera molli, sic Iesum Sponsum tuum imprimas cordi tuo et dicas cum Propheta: *Factum est cor meum tanquam cera liquescens.* Pone eum etiam *ut signaculum super brachium tuum* [3], ut videlicet nunquam desinas bonum operari, nunquam fatigeris laborare pro nomine Domini Iesu; sed cum omnia operata fueris, tunc primum incipe, quasi nihil feceris. Si autem aliquando aliquid triste, aliquid grave, aliquid taedii, aliquid amaritudinis acciderit, vel certe si aliquando aliquod bonum desipuerit,

[1] Cfr. supra pag. 84, nota 2. Fr. Mone, Hymni latini medii aevi, p. I. pag. 172, inter hymnos *Bernardo* tributos affert etiam fragmentum cuiusdam carminis *(Bernardus, in persona Christi, prologus primus)*, cuius quatuor versiculi (ceteri desunt), uno excepto, conveniunt cum istis qui hic exhibentur; secundus (qui etiam omittitur a S. Bonav., III. Sent. d. 16. a. 2. q. 3. in fine) et quartus tamen omittuntur.

[2] Cant. 8, 6. — Sequitur Ps. 21, 15.

[3] Cant. 8, 6. — Subinde respicitur Gal. 6, 9. seq.: Bonum autem facientes, non deficiamus... ergo, dum tempus habemus, operemur bonum etc.

statim recurras ad crucifixum Iesum pendentem in cruce; ibique intuere coronam spineam, clavos ferreos, lanceam lateris; ibique contemplare vulnera pedum et vulnera manuum, vulnera capitis, vulnus lateris, vulnera totius corporis, recolens, quia qui sic pro te passus fuit, qui pro te tanta sustinuit, quantum te amaverit. Crede mihi, quia statim tali intuitu omne triste laetum, omne grave leve, omne taediosum amabile, asperum dulce et suave reperies, sic ut et tu exclamare cum beato Iob [1] incipias et dicas: *Quae prius noluit tangere anima mea, nunc prae angustia,* passionis Christi, *cibi mei sunt,* ac si diceres: bona, quae prius animae meae desipiebant, nunc propter angustiam passionis Christi, quam video, dulcia et delectabilia facta sunt mihi. — Unde legitur [2], quod quidam, cum conversus fuisset ad Religionem, multum factus est impatiens propter asperitatem ciborum et ceterarum disciplinarum Religionis; et cum sic ex nimia impatientia angustiatus fuisset, procidit ante imaginem Crucifixi et ibi replicare coepit cum multis lacrymis intolerabiles angustias et labores Ordinis, insipiditatem ciborum panis et potus; et statim ex latere imaginis

[1] Cap. 6, 7, ubi pro *noluit* Vulgata *nolebat.* Cfr. Gregor., VII. Moral. c. 15. n. 18.

[2] Idem legitur in Chronica XXIV Generalium (Analecta Franciscana, tom. III. Quaracchi), sub generali ministro Ioanne de Parma (praedecessore S. Bonaventurae), tit. *Qualiter pavit fratres cibo gloriae.* Cfr. Marc. de Ulyssipone, Chronic. p. II. libr. IV. c. 10.

coepit sanguis emanare, et cum ille, fortiter flens, suas angustias replicaret, respondens imago Christi dixit, quandocumque sentiret aliquam asperitatem in cibo vel potu, quod intingeret in salsamento sanguinis Christi.

Cap VII.

De perfecta Dei caritate.

1. Superius te, famulam Dei, prout inspiravit Dominus, docui, qualiter animum tuum exercere debeas, ut quasi gradatim ascendere possis et *de virtute in virtutem* proficere [1]. Nunc septimo loco restat dicendum de forma virtutum, scilicet caritate, quae sola ducit hominem ad perfectionem. Ad mortificandum enim vitia, ad proficiendum in gratia, ad consequendum omnium virtutum perfectionem summam nihil dici melius, nihil excogitari potest utilius caritate. Propterea dicit Prosper in libro de Vita contemplativa [2]: « Caritas est vita virtutum, mors vitiorum », et *sicut fluit cera a facie ignis, sic pereunt* vitia *a facie* caritatis. Tantae siquidem vir-

[1] Psalm. 83, 8: Ibunt de virtute in virtutem.

[2] Libr. III. c. 13: Caritas est... mors criminum, vita virtutum. — Subinde respicitur Ps. 67, 3: Sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei. — Quod caritas sit forma virtutum, ostendit S. Bonav., III. Sent. d. 36. q. 6.

tutis est caritas, quod ipsa sola claudit infernum, sola aperit caelum, sola spem salutis tribuit, sola Deo amabilem reddit. Tantae virtutis caritas est, quod ipsa sola inter virtutes *virtus* nominata est, quam qui habet dives et locuples et beatus est, quam qui non habet pauper et mendicus et miser est [1]. Unde super illo verbo ad Corinthios [2]: *Si caritatem non habuero*, dicit Glossa: « Attende, quanta sit caritas, quae si desit, frustra habentur cetera; si autem adsit, habentur omnia; quam qui habere coeperit Spiritum sanctum habebit ». Et beatus Augustinus [3] dicit: « Si virtus ad beatam vitam nos ducit, nihil esse virtutem omnino affirmaverim nisi summum amorem Dei ». Cum igitur caritas virtus tanta sit, prae cunctis virtutibus caritati est insistendum, et

[1] Respicitur Apoc. 3, 17. seq.: Quia dicis: Quod dives sum et locupletatus et nullius egeo, et nescis, quia tu es miser et miserabilis et pauper etc. August., Serm. 350. (alias 39. de Tempore, vel de Laude caritatis) n. 3: Sine qua [caritate] dives pauper est, et cum qua pauper dives est. Idem Serm. 304. (alias 37. de Diversis, vel Serm. 3. in solemnitate Laurentii martyris) c. 5. n. 4: Sed tunc potest in istis esse virtus invicta, si non sit caritas ficta. Ille ergo dat nobis *veram virtutem*, qui diffundit in nostris cordibus *caritatem* [cfr. Rom. 5, 5.]. Richard. a S. Vict., Adnotatio in Ps. 44: Merito regina virtutum caritas esse dicitur, quia virtutis nomen amittit quae caritati non famulatur.

[2] Epist. I. 13, 2. — Glossa integra habetur apud Petr. Lombard. in I. Cor. 13, 1; in Glossa *ordinaria* apud Strabum et Lyranum exhibetur tantum prima pars; ipsa sumta est ex August., in Ioan. Evang. tr. 9. n. 8.

[3] Libr. I. de Moribus Ecclesiae cathol. c. 15. n. 25.

non cuilibet caritati, sed ei solum, qua Deus diligitur super omnia et proximus propter Deum.

2. Qualiter autem Creatorem tuum debeas diligere, ipse Sponsus tuus docet te in Evangelio[1], dicens: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex tota mente tua.* Intende diligenter, famula Iesu Christi dilectissima, quam dilectionem dilectus tuus Iesus requirat a te. Vult certe amantissimus tuus, ut amori suo des totum cor, totam animam tuam, totam mentem tuam, sic ut in toto corde tuo, in tota anima tua, in tota mente tua nullus omnino cum eo partem aliquam possideat. Quid ergo facias, ut certe Dominum Deum tuum *ex toto corde diligas?* Quomodo *ex toto corde?* Audi beatum Ioannem Chrysostomum[2] docentem te: « *Ex toto corde Deum diligere* est, ut ad nullius rei dilectionem magis sit inclinatum cor tuum quam Dei, ut non delecteris in specie mundi amplius quam in Deo, non in honoribus, non in parentibus. Si autem aliquo istorum sit occupatus amor cordis tui, iam non ex toto corde diligis ». Rogo te, ancilla Christi, noli in amore decipi. Certe, si quid amas, quod non in Deo, aut propter Deum amas, iam non ex toto corde diligis. Unde Augustinus[3] dicit: « Domine, minus te amat qui tecum aliquid amat ». Si autem aliquid amas, ex cuius dilectione in amore

[1] Matth. 22, 37; Marc. 12, 30. et Luc, 10, 27.

[2] Homil. 42. in Matth. 22, 37. (Op. imperfect.). Textus originalis hinc inde plura interserit.

[3] Libr. X. Confess. c. 29. n. 40. Cfr. supra pag. 92, nota 3.

Dei non proficis, iam non ex toto corde diligis; et si quid diligis, pro cuius amore ea quae Christo teneris, negligis, iam non ex toto corde diligis. Dilige itaque Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.

3. Non solum ex toto corde, verum etiam *ex tota anima* diligendus est Dominus Deus Iesus Christus. Quomodo *ex tota anima?* Audi beatum Augustinum[1] docentem te: « *Ex tota*, inquit, *anima Deum diligere* est ipsum diligere ex tota voluntate sine contrarietate ». Certe tunc ex tota anima diligis, quando non quod tu vis, non quod mundus consulit, non quod caro suggerit, sed quod Dominum Deum tuum scis velle sine contradictione libenter facis. Certe tunc Deum ex tota anima diligis, quando pro amore Iesu Christi animam tuam, si necesse fuerit, morti libenter exponis. Si autem in aliquo istorum negligens fueris, iam non ex tota anima diligis. Dilige ergo Dominum Deum tuum ex tota anima tua, id est, conforma voluntatem tuam voluntati divinae in omnibus.

[1] Serm. 108. in Appendice (alias 53. de Tempore); lib. de Spiritu et anima (inter opera August.), c. 35; lib. de Diligendo Deo (inter opera August.), c. 2, verba Domini *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente* simpliciter ita exponuntur: id est ex toto intellectu tuo, ex tota voluntate tua, ex tota memoria tua; ea vero, quae huic expositioni adiunguntur, scil. *sine errore, sine contrarietate, sine oblivione,* exhibet Innocent. III., Serm. 5. in Communi de uno martyre. Vide quae diximus Bonav., tom. I. pag. 81, nota 8. et tom. III. pag. 613, nota 7.

4. Non autem solum ex toto corde, non solum ex tota anima, sed etiam *ex tota mente* dilige Sponsum tuum Dominum Iesum. Quomodo *ex tota mente?* Audi iterum beatum Augustinum[1] te docentem: « Ex *tota,* inquit, *mente Deum diligere* est diligere eum ex omni memoria sine oblivione ».

Cap. VIII.

De finali perseverantia.

1. Postquam omnium virtutum quis adeptus est principium, nondum tamen in conspectu Dei apparet gloriosus, nisi virtutum consummatrix adsit perseverantia, quia nullus omnino mortalis, quantumcumque perfectus, laudandus est in vita sua, nisi prius hoc bonum, quod inchoavit, bono et felice fine concludat. Est enim perseverantia finis et « consummatrix virtutum, nutrix ad meritum, mediatrix ad praemium[2] ». Unde beatus Bernardus dicit: « Tolle perseverantiam, nec obsequium nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo praestabit ». Parum enim valeret, hominem fuisse religiosum, fuisse patientem

[1] Cfr. supra pag. 328, nota 1.

[2] Bernard., Epist. 129. n. 2. Loc. cit. habetur etiam seq. sententia Bernardi, in qua textus originalis post *obsequium* addit *mercedem habet,* omisso subinde *praestabit.*

et humilem, fuisse devotum et continentem, Deum dilexisse et ceteras virtutes habuisse, nisi adesset perseverantia. Cum enim omnes virtutes currant, sola perseverantia *accipit bravium*[1]; quia non ille qui incipit, sed *qui perseveraverit salvus erit.* Unde Ioannes Chrysostomus dicit: « Quae utilitas seminum florentium et postea tabescentium » ? quasi dicat: penitus nulla.

2. Si igitur, Christi virgo dilectissima, aliquas bonorum operum habes virtutes, immo quia multas habes virtutes; in his persevera, in his profice, in his usque ad mortem viriliter age Christi militiam, ut cum extrema dies finisque vitae tuae advenerit, pro stipendio et mercede laboris detur tibi corona gloriae et honoris. Unde Iesus Christus, unice tibi dilectus, alloquitur te in Apocalypsi[2], dicens: *Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitae.* Haec corona nihil aliud est quam merces vitae aeternae, ad quam adipiscendam inflammari debet desiderium omnium Christianorum. Est enim tam *magna,* ut nullus omnino eam aestimare possit, sicut dicit beatus Gregorius[3], tam *multa,* ut nullus eam

[1] Respicitur I. Cor. 9, 24. — Sequitur Matth. 10, 22, quem locum exponens Chrysost., Homil. 33. (alias 34.) n. 5, profert sententiam mox allatam.

[2] Cap. 2, 10.

[3] Libr. II. Homil. in Evang. homil. 37. n. 1: Si consideremus, fratres carissimi, quae et quanta sunt quae nobis promittuntur in caelis, vilescunt animo omnia, quae habentur in terris... Quae autem lingua dicere vel quis intellectus capere sufficit, illae supernae civitatis quanta sint gaudia etc. Cfr. supra

dinumerare queat, est denique tam *longa* et durabilis, ut nunquam terminari valeat et finiri. — Ad hanc mercedem, ad hanc coronam invitat te dilectus Sponsus tuus, Iesus Christus in Canticis[1] dicens: *Veni de Libano, sponsa mea, amica mea, veni de Libano, veni coronaberis. Surge* ergo, *amica* Dei, sponsa Iesu Christi, *columba* Regis aeterni, *veni, propera* ad nuptias Filii Dei, quia tota caelestis curia te exspectat, quia *omnia sunt parata.*

3. Est enim paratus *speciosus servus* et nobilis, ut tibi serviat; *cibus pretiosus* et delectabilis, ut te reficiat; *societas dulcis* et praeamicabilis, ut tibi congaudeat. — *Surge* ergo *et propera* festinanter ad nuptias, quia ibi est paratus *servus speciosus,* qui tibi serviat. Iste servus non est alter nisi coetus angelicus, immo ipse aeterni Dei Filius,

pag. 141, nota 1; pag. 145, nota 1. et pag. 152, nota 1. Libr. I. Homil. in Evang. homil. 9. n. 2: Pauca quippe bona sunt omnia praesentis vitae, quamlibet multa esse videantur, comparatione retributionis aeternae. Sed tunc fidelis servus super multa constituitur, quando, devicta omnis corruptionis molestia, de aeternis gaudiis in illa caelesti sede gloriatur etc. Vide supra Opusculum II. Soliloq. c. 4. n. 1. in fine.

[1] Cap. 4, 8, ubi Vulgata omittit *amica mea.* Ibid. 2, 10: Surge, propera, amica mea, columba mea, formosa mea, et veni. — Inferius respicitur Apoc. 19, 9: Beati, qui ad coenam nuptiarum Agni vocati sunt. Matth. 22, 4: Dicite invitatis: Ecce, prandium meum paravi... et omnia parata. Cfr. Luc. 14, 17. — De propositione *tota caelestis curia te exspectat,* vide supra Opusculum II. Soliloq. c. 4. n. 3. in fine.

sicut ipse de se ipso testatur in Evangelio[1] dicens: *Amen dico vobis, quia praecinget se et faciet illos discumbere et transiens ministrabit eis.* O quam magna gloria tunc erit pauperibus et abiectis, quando ministrum habebunt Filium Dei, summi Regis, et totum conventum exercitus regni caelestis!

4. Est etiam ibi paratus *cibus pretiosus* et delectabilis, ut te reficiat. Ipse enim Dei Filius mensam propriis manibus ponet, sicut ipse de se in Evangelio[2] testatur dicens: *Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo.* O quam suavis et deliciosus est ille cibus, quem *paravit in dulcedine sua pauperi Deus*[3]*!* O quam beatus est ille qui in regno caelorum manducabit panem illum, qui in clibano virginalis uteri coctus est igne sancti Spiritus! *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum.* Tali cibo, tali pane cibat et reficit suos electos ille Rex caelestis in mensa sua, sicut in libro Sapientiae[4] dicitur: *Angelorum esca nutrivisti populum tuum et paratum panem de caelo praestitisti ei sine labore, omne delectamentum in se habentem et omnis saporis*

[1] Luc. 12, 37. Cfr. supra Opusculum II. Soliloq. c. 4. n. 12.

[2] Luc. 22, 29. et 30.

[3] Psalm. 67, 11. — Subinde allegatur Ioan. 6, 52.

[4] Cap. 16, 20. seq. Post *suavitatem* Vulgata prosequitur: Substantia enim tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat, et deserviens etc. — Cfr. supra Opusculum II. Soliloq. c. 4. n. 11; ibid. n. 12. seqq. fusius exponitur quod infra n. 5. tangitur.

suavitatem — et deserviens uniuscuiusque voluntati. Ecce, talis est refectio divinae mensae.

5. Est nihilominus parata ibi *societas dulcis* et praeamicabilis, ut tibi congaudeat. Illic enim erit Iesus cum Patre et Spiritu sancto; illic Maria cum florigero exercitu Virginum; illic Apostoli, Martyres, Confessores et omnium electorum caelestis exercitus. Miserabilis prorsus, qui tam nobilissimae societati non fuerit sociatus; valde mortuum habet desiderium qui huic societati iungi non desiderat.

6. Sed tu, o praeclarissima Christi famula, scio quidem, te desiderare Christum, scio, totis te ad hoc niti viribus, quomodo Regis aeterni possis iungi consortio et amplexibus. Et « nunc excita cor tuum et animam tuam et erige totum intellectum tuum et cogita, quantum potes. Si enim singula bona delectabilia sunt, cogita intente, quam delectabile sit illud bonum, quod continet iucunditatem omnium bonorum; si bona est vita creata, quam bona est vita creatrix; si iucunda est salus facta, quam iucunda est salus, quae fecit omnem salutem [1] »? « Qui hoc bono fruetur, quid illi erit, et quid illi non erit? Certe quidquid volet erit, quidquid nolet non erit. Ibi quippe erunt bona corporis et animae, qualia *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec cor hominis intellexit* [2]. Cur ergo, famula Dei, per multa vagaris, quaerendo bona animae tuae et corporis

[1] Anselm., Proslog. c. 24. Textus originalis hinc inde plura interserit. Ibid. c. 25. habentur quae sequuntur.

[2] Epist. I. Cor. 2, 9.

tui? Ama unum bonum, in quo sunt omnia bona, et sufficit; desidera simplex bonum, quod est omne bonum, et est satis ».

7. « Ibi est quod amas, mater mea, quod desideras, virgo beata. Quid amas, mater mea, quid desideras, virgo beata? Ibi est quidquid amas, quidquid desideras. Si te delectat *pulcritudo, fulgebunt iusti sicut sol*[1]. Si delectat *longa et salubris vita,* ibi est sana aeternitas, quia *iusti in perpetuum vivent,* et *salus iustorum* aeterna. Si te delectat *satietas, satiabuntur, cum apparuerit gloria Dei*[2]; si *ebrietas, inebriabuntur ab ubertate domus Dei.* Si te delectat *dulcis melodia,* ibi Angelorum chori concinunt, sine fine laudantes Deum. Si te delectat *amicitia,* ibi Sancti diligent Deum plus quam se ipsos et invicem tanquam se ipsos, et Deus diliget illos plus quam illi se ipsos. Si *concordia* delectat, omnibus illis erit una voluntas, quia nulla illis erit nisi Dei voluntas. Si te delectat *honor et divitiae,* Deus servos suos et ancillas suas bonos et fideles *supra multa constituet*[3], immo *filii* et filiae *Dei vocabuntur* et erunt; ubi Deus erit, ibi erunt et illi, *heredes quidem Dei, coheredes autem Christi* ».

[1] Matth. 13, 43. — Duo seqq. loci sunt Sap. 5, 16. et Ps. 36, 39: Salus autem iustorum *a Domino* (ita etiam textus originalis).

[2] Psalm. 16, 15. — Sequitur Ps. 35, 9.

[3] Matth. 25, 21. et 23. — Seq. locus est ibid. 5, 9; deinde respicitur Ioan. 12, 26: Ubi sum ego, illic et minister meus erit, et allegatur Rom. 8, 17.

8. « Quale autem, vel quantum gaudium est, ubi tale ac tantum est bonum? Certe, Domine Iesu, *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit* in hac vita, quantum tui Beati te amabunt et de te gaudebunt in illa beata vita[1] ». Quantum quisque hic Deum amat, tantum ibi de Deo gaudebit. Ergo hic Deum multum ama, ut ibi multum gaudeas; crescat hic in te amor Dei, ut ibi plene possideas gaudium Dei. « Meditetur inde mens tua, loquatur inde lingua tua, amet illud cor tuum, sermocinetur os tuum, esuriat illud anima tua, sitiat illud caro tua, desideret tota substantia tua, donec intres *in gaudium Dei tui*[2] », donec venias ad amplexus Dilecti tui, donec introducat te in thalamum dilecti Sponsi tui, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat unus Deus per omnia saecula saeculorum. Amen.

[1] Ultimam propositionem, in qua allegatur I. Cor. 2, 9, exhibet Anselm., loc. cit. c. 26.

[2] Anselm., loc. cit. Allegatur Matth. 25, 21. Sicut Breviloquium et Soliloquium, ita et hoc Opusculum S. Doctor iisdem concludit verbis Anselmi. Cfr. supra pag. 165, nota 2.

OPUSCULUM VII.

DE REGIMINE ANIMAE

1. Primum omnium necesse habes, anima mea, *altissime, piissime* et *sanctissime* de optimo *Deo* sentire[1], certa videlicet fide credendo, attenta mente considerando et perspicaci rationis intuitu cum admiratione perspiciendo.

2. *Altissime* quidem de optimo Deo sentis, si cuncta de nihilo creantis et supportantis immensam *potentiam*, cuncta gubernantis et ordinantis infinitam *sapientiam*, cuncta iudicantis et retribuentis interminatam *iustitiam* fideli, pio et perspicaci contuitu credis, miraris et laudas, et extra te exiens et intra te

[1] Eadem sententia habetur in Breviloq. p. I. c. 2; in Quaestion. Disput. de Mysterio Trinit. q. 1. a. 2. in corp.; in Collation. de septem Donis Spir. S. collat. 3. n. 5.

regrediens et supra te transcendens, ut illud propheticum[1] veraciter decantes: *Exsultaverunt filiae Iudae propter iudicia tua, Domine, quoniam tu Dominus altissimus super omnem terram, nimis exaltatus es super omnes deos.* — *Piissime* de optimo Deo sentis, si eiusdem immensam *misericordiam* admiraris, amplexaris et benedicis ut summe *benignam* in humanitatis et mortalitatis nostrae assumtione, ut summe *viscerosam* in crucis et mortis perpessione, et ut summe *liberalem* in Spiritus sancti datione[2] et Sacramentorum institutione, cum se ipsum liberalissime communicet in Sacramento altaris, quatenus illud Psalmi[3] ex animo cantes: *Suavis Dominus universis, et miserationes eius super omnia opera eius.* — *Sanctissime* de optimo Deo sentis, si eiusdem inexplicabilem *sanctitatem* advertis, miraris et laudas atque illi cum beatis Seraphim[4] *Sanctus, Sanctus, Sanctus* proclamas. *Sanctus* primo, hoc est *in se ipso* sanctitatem ita summe ac purissime habens, ut impossibile sit, ipsum aliquid nisi sanctum velle vel approbare; *Sanctus* secundo, hoc est sanctitatem ita perfecte *in aliis* diligens, ut impossibile sit, ipsum vere sanctitatem servantibus aut gratiae dona subtrahere aut gloriae praemia denegare; *Sanctus* tertio, hoc est ita severe oppositum sanctitatis abhorrens, ut impossibile sit, ipsum peccata non repro-

[1] Psalm. 96, 8. seq.
[2] Cfr. Eccli. 11, 17: Datio Dei permanet iustis etc.
[3] Psalm. 144, 9.
[4] Isai. 6, 4.

bare aut impunita relinquere. Quodsi sic senseris, cum legislatore cantabis [1]: *Deus fidelis et absque ulla iniquitate, iustus et rectus.*

3. Post hoc oculos mentis tuae ad *legem Dei* converte, quae iubet, te exhibere Altissimo cor *humile,* Piissimo cor *devotum,* Sanctissimo cor *illibatum.* — Cor, inquam, *humile* debes exhibere *Altissimo* per *reverentiam* in animo, per *obedientiam* in facto, per *honorificentiam* in verbo et signo, quatenus secundum apostolicam regulam et doctrinam *omnia in gloriam Dei facias* [2]. — Cor autem *devotum* debes exhibere *Piissimo* per *interpellationem* precum ferventium, per *degustationem* spiritualium suavitatum, per *actionem* multiplicium gratiarum, ut anima tua iugiter *per desertum ascendat* in Deum *sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhae et thuris* [3]. — Cor vero *illibatum* exhibere debes *sanctissimo* Sponso, ut nullus in te regnet nec sensu nec consensu nec affectu corporeae voluptatis applausus, nullus terrenae cupiditatis appetitus, nullus internae malignitatis affectus, quatenus, omni exclusa macula peccati, possis cum Psalmista [4] cantare: *Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, ut non confundar.*

[1] Deut. 32, 4.

[2] Epist. I. Cor. 10, 31.

[3] Cant. 3, 6: Quae est ista quae ascendit per desertum etc. Cfr. Itinerar. mentis in Deum, c. 4. n. 3.

[4] Psalm. 118, 80.

4. Attende[1] igitur diligenter et vide, si haec omnia a iuventute servasti. Quodsi hoc in conscientia tua repereris, non tibi hoc tribuas, sed dono Dei illique gratias agas. Quodsi te inveneris semel vel pluries in uno horum, vel pluribus, vel forte in omnibus aut graviter aut leviter deliquisse sive per infirmitatem, sive per ignorantiam, sive ex certa scientia; *inenarrabilibus gemitibus*[2] studeas reconciliari Deo et ad exhibendam ei emendam spiritum virtutis assume, ut possis cum poenitente veraciter cantare ac psallere[3]: *Quoniam ego in flagella paratus sum, et dolor meus in conspectu meo semper.*

5. Debet autem *dolor animi* duos habere comites, ut sit purgativus animae et placativus Dei, scilicet *timorem divini iudicii* et *ardorem interni desiderii*, ut recuperes timendo *cor humile*, desiderando *cor devotum*, dolendo *cor illibatum*. — *Time* igitur *divina iudicia*, quae sunt *abyssus multa*[4]. Time, inquam, *vehementer*, ne forte, quamquam sis aliqualiter poenitens, adhuc tamen Deo displiceas; time *vehementius*, ne post hoc Deum iterum offendas; time etiam *vehementissime*, ne finaliter a Deo discedas, semper carens *lumine*, semper ardens *igne*, nunquam carens *verme*, nisi per veram poeniten-

[1] Quod sequitur in n. 4. usque ad n. 5. totum excidit apud Bonellum.

[2] Epist. ad Rom. 8, 26.

[3] Psalm. 37, 18.

[4] Psalm. 35, 7.

tiam in gratia finali decedas, ut sic cum Propheta [1] decantes: *Confige timore tuo carnes meas; a iudiciis enim tuis timui.*

6. *Dole* quoque et satage propter *commissa peccata.* Dole, inquam, *vehementer* propter annihilationem omnis boni divinitus tibi dati; dole *vehementius* propter impugnationem Christi pro te nati et crucifixi; dole *vehementissime* propter vilipensionem Dei, cuius transgrediendo leges inhonorasti *maiestatem*, denegasti *veritatem*, offendisti *bonitatem* totumque universum dehonestasti, deformasti, deordinasti, dum, divinis adversando statutis, imperiis et iudiciis, omnibus tibi servientibus propter Deum abusa es naturis, Scripturis, iustitiis, misericordiis, donis gratuitis et praemiis repromissis. Quibus diligenter consideratis, *luctum unigeniti fac tibi planctum amarum* [2]; *deduc quasi torrentem lacrymas per diem et noctem, non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui.*

7. *Desidera* nihilominus *divina charismata*, divini amoris flamma in Deum conscendens, qui te peccantem tam patienter sustinuit, tam longanimiter exspectavit, tam misericorditer ad poenitentiam reduxit, tibi concedendo veniam, infundendo gratiam, promittendo coronam, dum tamen eidem impendas — vel potius ab ipso suscipias quod ei rependas —

[1] Psalm. 118, 120. Cfr. Bonav., tom. V. Collat. de septem Donis Spiritus S. collat. 2. n. 10-13. De triplici poena inferni cfr. IV. Sent. d. 50. p. I. a. 2. q. 2; p. II. a. 2. q. 1.

[2] Ier. 6, 26; deinde Thren. 2, 18.

sacrificium contribulati spiritus, cordis contriti et humiliati[1] per *compunctionem* amaram, per *confessionem* veridicam, per *satisfactionem* condignam. Desidera, inquam, *vehementer* divinam *complacentiam* per largam immissionem Spiritus sancti, desidera *vehementius* divinam *conformitatem* per expressam imitationem Christi crucifixi, desidera *vehementissime* divinam *comprehensionem* per apertam visionem Patris aeterni, ut veraciter cum Propheta[2] decantes: *Sitivit anima mea ad Deum fortem, vivum; quando veniam et apparebo ante faciem Dei?*

8. Porro, ut hunc in te spiritum timoris, doloris et ardoris intrinsecus serves, *exerce te foris* ad omnimodam *modestiam, iustitiam, pietatem,* quatenus iuxta documentum Apostoli[3] *abnegans impietatem et saecularia desideria, sobrie et iuste et pie vivas in hoc saeculo.* — Exerce itaque te ad omnimodam *modestiam,* ut iuxta Apostoli doctrinam *modestia tua nota sit omnibus hominibus.* Ad *modestiam,* inquam, *parsimoniae* in victu et vestitu, in somno et vigilia, in otio et labore, ut in nullo excedas. — Ad *modestiam disciplinae* per moderamen silentii et loquelae, moeroris et gaudii, mansuetudinis et rigoris, iuxta quod opportunitas exigit et recta ratio dictat. — Ad *modestiam honestatis* per regulationem, ordinationem et compositionem actuum, motuum, gestuum, vestimentorum seu habituum,

[1] Psalm. 50, 19.
[2] Psalm. 41, 3.
[3] Tit. 2, 12. — Seq. locus est Phil. 4, 5.

membrorum et sensuum, iuxta quod moralis honestas et regularis observantia id exposcit, ut merito sis de illorum numero, quibus Apostolus dicit [1]: *Omnia honeste et secundum ordinem fiant in vobis.*

9. Exerce te quoque ad *iustitiam*, ut tibi illud propheticum [2] veraciter possit aptari: *Propter veritatem et mansuetudinem et iustitiam* etc. Ad *iustitiam*, inquam, *integram* per *zelum divini honoris*, per *observantiam divinae legis*, per *desiderium fraternae salutis.* — Ad *iustitiam ordinatam* per *obedientiam* ad superiores, per *sociabilitatem* ad pares, per *castigationem* ad inferiores. — Ad *iustitiam perfectam*, ut omni *veritati* assentias, *bonitati* faveas, *malitiae* adverseris tam mente quam verbo quam opere, nihil agens alii, quod tibi nolis fieri, nihil negans alii, quod tibi velis impendi, quatenus illorum sis imitatrix perfecta, quibus dicitur [3]: *Nisi abundaverit iustitia vestra plus quam Scribarum et Pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum.*

10. *Exerce te* tandem *ad pietatem*, quia, ut dicit Apostolus [4], *pietas ad omnia valet, promissionem habens vitae, quae nunc est, et futurae.* Ad *pietatem*, inquam, *divini cultus*, attente, devote et reverenter horas canonicas persolvendo, quotidiana

[1] Epist. I. Cor. 14, 40.

[2] Psalm. 44, 5.

[3] Matth. 5, 20.

[4] Epist. I. Tim. 4, 7. seq. Vulgata *utilis est.*

confitendo peccata et deplorando, sacratissimam pro tempore eucharistiam sumendo et quotidie Missam audiendo. — Ad *pietatem salvationis animarum*, nunc adiuvando per orationum frequentiam, nunc per sermonum informationem, nunc per exemplorum incitamenta, ut *qui audit dicat: Veni*[1]. Hoc tamen sic sapienter oportet fieri, ut salutis propriae dispendium non incurras. — Ad *pietatem relevationis corporalium necessitatum* in supportando patienter, consolando amicabiliter, subministrando humiliter, hilariter et misericorditer, ut sic divinam impleas legem, cum dicat Apostolus[2]: *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi.* Ad quae omnia prosequenda super omnia credo valere memoriam Crucifixi, ut dilectus tuus tanquam *fasciculus myrrhae* inter mentis *tuae ubera* iugiter *commoretur*[3]; quod tibi ipse praestare dignetur qui est benedictus in saecula saeculorum. Amen.

[1] Apoc. 22, 17.
[2] Gal. 6, 2.
[3] Respicitur Cant. 1, 12.

EXPLICIT.

OPUSCULUM VIII.

DE SEX ALIS SERAPHIM

Prologus.

Da occasionem sapienti, et addetur ei sapientia, Proverbiorum nono [1]. Cum igitur ex levi saepe occasione sapiens materiam sumat altioris sapientiae, qui etiam plerumque per alterius stultitiam fit eruditior; praesens scriptum potest novis et nondum in officio regiminis ad plenum exercitatis ad perfectam discretionem boni et mali aliqualem dare occasionem ulterius cogitandi et ex defectibus, quos hic considerat, diligentius requirendi altiora sive utiliora, et etiam plura, quam hic ponantur, necessaria Re-

[1] Vers. 9.

ligioso ad regimen subditorum; quia legimus, aliquando sapientes etiam ex naturali quadam brutorum animalium solertia sumsisse considerationis industriam ad aliquas artificiales peritias excogitandas[1].

Cap. I.

Seligendi apti superiores inter multos; incipientes indigent magistro; magistro non indigentes debent habere quatuor perfectiones.

1. *Haec tibi scribo, ut scias, quomodo oporteat, te in domo Domini conversari, quae est Ecclesia Dei vivi,* primae ad Timotheum tertio[2]. Apostolus Paulus discipulo suo Timotheo, quem praefecerat Ecclesiae Ephesi episcopum, scribit duabus epistolis, docens, quomodo conversari debeat in officio regiminis commissi, ut qui iam ab eo didicerat sancte vivere per se sciret etiam, qualiter deberet et aliis utiliter et meritorie praeesse. Magna enim differentia est inter scire humiliter *subesse* et pacifice *coesse* et utiliter *praeesse.* Bernardus[3]: « Multos cernis sub magisterio quiete vivere, quos, si iugo absolvas, videbis non posse quiescere nec a quali-

[1] Cfr. Isidor., XIX. Etymolog. c. 19. n. 9.

[2] Vers. 13. 14. Vulgata: Haec tibi scribo, sperans, me ad te venire cito. Si autem tardavero, ut scias etc.

[3] Serm. 23. in Cant. n. 8, mutatis nonnullis.

bet re innoxios se servare. Rursum quosdam invenies cum omnibus, quantum in se est, pacifice vivere, minime quidem egentes magistro, nec tamen idonei magisterio. Quadam siquidem bona mediocritate contenti sunt, sicut eis *mensuram gratiae partitus* est Deus [1]. Socialiter enim inter fratres sciunt et pacifice vivere, super fratres vero positi, non solum inutiliter praesunt, sed et insipienter et nequiter. Utrisque ergo prioribus meliores existunt qui superiores esse sciunt ». Unde non passim quemlibet de populo docetur Moyses ceteris praeficere, sed *eligere* ex omni populo viros gnaros et idoneos, *qui iudicent populum omni tempore,* Exodi decimo octavo [2]. Qui enim suscipit officium, ut alios bonos faciat, oportet, ut hanc bonitatis disciplinam prius in se studiose exercendo didicerit et ex frequenti usu in habitum verterit. Unde Dominus prius legitur fecisse quae post erat verbo docturus; Actuum primo [3]: *Coepit Iesus facere et docere.*

2. Incipientes indigent magistro, ut *doceantur quae ignorant,* scilicet saluti suae et profectui necessaria et utilia: quid vitare debeant, quid sapere, quid facere, quid sperare, quid timere, et inter minus vel magis bona vel mala discernere; ad Hebraeos quinto [4]: *Indigetis, ut vos doceamini, quae sint*

[1] Respicitur vel Rom. 12, 3: Unicuique, sicut Deus divisit mensuram fidei; vel Eph. 4, 7: Secundum mensuram donationis Christi.

[2] Vers. 21. 22.

[3] Vers. 1.

[4] Vers. 12.

elementa exordii sermonum Dei. — Item, ut *exerceantur in operibus virtutum,* quia non sufficit scire bonum, nisi etiam opere exerceatur, sicut qui audit medicinae scientiam et postea practicando exercet eam; quia exercitium operis plenius imprimit menti cuiuslibet disciplinae peritiam quam solus auditus. Et quia imperfecti segniter se in virtutum studiis exercere solent, expedit, ut ab alio ad hoc aliquando compellantur. Ideo magistri solent discipulos suos, quos perfectos cupiunt fieri, in diversis virtutum exercitiis occupare, modo in operibus humilitatis, modo fraternae caritatis, modo sobrietatis, modo devotionis, modo patientiae, castitatis, taciturnitatis, obedientiae et aliarum virtutum, ut et ipsae virtutes sic exerceantur et usitentur, et vitia his contraria expugnentur; quia, quanto magis virtus proficit, tanto plus vitium oppositum debilitatur; ad Ephesios sexto [1]: *Educate illos in disciplina et correptione Domini.* — Item, ut *custodiantur,* ne aut in peccatum labantur, aut minus discrete in virtutum operibus exerceantur. Tenerae enim mentes et a peccati affectu nondum plene detersae saepe magis timore humano quam divino a voragine peccati detinentur. Ideo talibus expedit, superiorum magisterio subiici, per quos a periculis retrahantur, sicut parvuli a matre comminante ab aquae mersione et luporum morsibus defenduntur; Proverbiorum secundo [2]: *Servabit te, ut eruaris de via mala*

[1] Vers. 4.

[2] Vers. 11. 12. Vulgata: ab homine, qui perversa loquitur.

et ab hominibus, qui perversa loquuntur. — Item, ut *corrigantur,* quia peccatum trahit semper ad deterius, sicut una febris praebet saepe incentivum alteri graviori, et vulnus aliquando generat fistulam, nisi medicorum praecaveatur solertia. Ita qui labitur in culpam difficulter per se corrigitur, nisi fortioris auxilio fulciatur. Propter hoc enim vult Deus, minoribus maiores praeesse, ut, si ceciderint in peccatum, vel in aliquo negligentes fuerint et incauti, per eorum admonitiones, correptiones, coertiones et castigationes emendentur; quia, si arbitrio suo relinquerentur, forte nec reatum suum agnoscerent, vel torpentes diutius in coeno volutarentur vel profundius mergerentur; Iudas[1]: *Hos quidem arguite iudicatos.* Necesse ergo est, eos magistro humiliter esse subditos, quia, nisi quis medico obedienter obtemperet, non poterit ab infirmitate sanari. *Infirmitates* in homine sunt passiones vitiorum; Lucae nono: *Dedit illis virtutem et potestatem super omnia daemonia, et ut languores curarent.*

3. Qui autem pro se magistro non indigent debent *ita esse scientia illuminati,* quod nihil errent in his quae scire necessario eos oportet, et quod decipi non possint ab homine vel daemone vel a proprio sensu sub specie boni, donum discretionis spirituum divinitus adepti; ad Philippenses quarto[2]: *Ubique et in omnibus institutus sum.* — Debent etiam *fervore devotionis ita esse repleti,* quod sine

[1] Vers. 22. Sequens locus est Luc. 9, 1.

[2] Vers. 12.

alterius impulsu noverint se ipsos ad omne virtutis exercitium fideliter extendere, prout semper fuerit optimum; ad Philippenses tertio [1]: *Quae retro sunt oblitus, ad ea quae priora sunt, extendens me ipsum* etc. — Debent quoque *amore boni sic esse affecti,* ut quasi naturaliter omne malum horreant et omne scandalum studiose declinent et sine offensa quiete cum omnibus conversentur; *sine offensione estote Iudaeis et gentibus.* — Debent etiam *ita esse humiles in omnibus,* ut nec de bonis habitis extollantur nec malis omnino carere praesumant, ut omnes excessus cogitationis, locutionis et omissionis in se subtiliter diiudicent et districte castigando emendent. — Et in his omnibus sint *ita stabiles,* quod nec levitate nec distractione aliqua nec difficultate vel metu a statu suo valeant immutari; ad Romanos octavo [2]: *Quis nos separabit a caritate Christi* etc. — Quia vero tales difficile est reperiri, ideo paucis convenit vivere absque obedientiae iugo; ideo et qui aliis praesunt, ut melius et cautius agant, necesse habent aliis subesse, a quibus regantur usque ad summum omnium Pontificem, qui vice Christi caput est totius Ecclesiae militantis.

4. Qui ergo aliis praeesse debent utiliter, oportet, eos variis esse praeditos virtutibus: et alias habere *ad se,* quibus irreprehensibiliter vivant, alias *ad suos superiores,* quibus humiliter eis, in quibus debent, obediant, et alias *ad subditos,* quibus

[1] Vers. 13. Sequens locus est I. Cor. 10, 32.

[2] Vers. 35.

eos meritorie regant et ad meliora promoveant. Licet autem omnes virtutes eminenter habere debeat qui ex officio habet omnes virtutes docere; tamen, quia numerus senarii est primus perfectus numerus sui generis perfectione, constans ex suis partibus aliquotis[1]; ideo bonus animarum rector, maxime Religiosus, inter ceteras debet singularibus virtutibus praefulgere, sicut Isaias scribit[2] *Seraphim,* quae sunt praeeminentiora caelestium spirituum agmina, *sex alis ornata.* Et fortasse ideo in tali similitudine sanctissimo Patri nostro Francisco in illa gloriosa visione Dominus apparuit, quando eum passionis suae stigmatibus insignivit, ut ostenderet, sic alatos spiritualiter esse debere qui eius familiae utiliter praeesse deberent. Sic et *quatuor animalia singula habebant alas senas,* Apocalypsis quarto[3].

Cap. II.

De prima ala praelatorum, quae est zelus iustitiae.

1. Prima ala rectoris animarum est *zelus iustitiae,* qua non potest aliquid iniustum sine cor-

[1] Vide I. Sent. d. 2. q. 4. et pro explicatione ibi scholion.

[2] Cap. 6, 2: « Seraphim stabant super illud; sex alae uni et sex alae alteri ». De visione S. Francisci vide Bonav., Legenda S. Francisci c. 13. n. 3; cfr. supra Itinerar. mentis in Deum, prolog. n. 1. 2.

[3] Vers. 8.

dis murmure in se et in aliis sustinere. Tantum enim quisque bonus aestimandus est, quanto plus et purius odit malum; quantum enim res diligitur, tantum de eius destructione doletur. Unde notandum, quod sunt quatuor genera hominum in Religione vel in Ecclesia, quos *bonos* dicere solemus.

2. Primi sunt, qui malum non faciunt nec tamen in bonis operibus se studiose exercent, ut qui quiete et pacifice cum aliis vivunt, nullum offendentes nec pravo opere scandalizantes; primi Regum vigesimo quinto[1]: *Homines isti satis boni fuerunt nobis et non molesti* etc. Nam et in usu habemus, tales dicere *bonos esse,* qui mites sunt moribus et socialiter se cum omnibus habentes, licet alias quoad virtutum exercitia aliquatenus desides videantur. Pueri etiam baptizati eodem modo *boni* iudicantur.

3. Secundi sunt meliores, qui mala nulla faciunt, insuper in bonis operibus se frequenter exercent: in sobrietate, castitate, humilitate, dilectione proximi et orationis instantia et similibus, quae intelligunt esse bona. Sed hoc habent proprium, quod sicut nihil negligunt ex his quae possunt et sciunt, ita etiam videtur eis sufficere bonum, quod faciunt, nec ad ampliora et perfectiora sanctitatis desideria incalescunt. Sufficit eis tantum vigilare, tantum orare, tantum pro Deo dare vel ieiunare vel laborare et huiusmodi; et his contenti quiescunt, altiora aliis relinquentes; Ecclesiastae tertio[2]: *Deprehendi, nihil*

[1] Vers. 15.
[2] Vers. 22.

esse melius, quam laetari hominem in opere suo, et hanc esse partem illius.

4. Tertii sunt adhuc his meliores, qui malum detestantur et fugiunt et bona, quae possunt, studiose exercent; et cum *omnia fecerint,* quae valent, *parum se fecisse reputant*[1] respectu eorum quae desiderant, scientes, quod *corporalis exercitatio ad modicum utilis* ab Apostolo perhibetur, primae ad Timotheum quarto. Et ideo virtutes mentales et internae devotionis saporem et Dei familiarem notitiam et amoris eius experientiam suspirando desiderant, nihil se esse vel habere iudicantes nec aliquam consolationem de temporalibus vel spiritualibus recipientes, quamdiu pro voto praedictis virtutum exercitiis et devotionis dulcedine non fruuntur; nec tamen contra aliorum vitia et peccatorum pericula zelo fervoris inflammantur, cupientes, omnes esse bonos et beatos, sed ubi hoc non inveniunt, nullo doloris vulnere sauciantur, sibimet intenti et Deo. Tales, ad aliorum regimen vocati, minus in hac parte sunt idonei, quia propriae quieti curam illorum postponunt, iuxta illud Iudicum nono[2]: *Nunquid possum deserere dulcedinem meam fructusque suavissimos et ire, ut inter cetera ligna promovear?*

[1] Respicitur Luc. 17, 10: Sic et vos, cum feceritis omnia, quae praecepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus etc. Deinde citatur I. Tim. 4, 8: Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est; pietas autem etc.

[2] Vers. 11.

5. Quarti sunt optimi, qui cum prioribus bonis innocentiae et virtutum zelo iustitiae et animarum calent, qui non recipiunt consolationem de propriae salutis profectibus, nisi alios secum trahant ad Deum, exemplo Domini, qui, cum in se plenum semper habeat gaudium, non contentus gloriam solus habere, exivit, assumta forma servi, multos filios in gloriam secum adducere opere et doctrina. Zelus enim iustitiae quasi *coccus bis tinctus* [1] duplici caritatis colore rutilat, amoris Dei et proximi. Amor *Dei* non solum desiderat eius dulcedine frui et ei adhaerere, sed etiam diligit, eius beneplacitum impleri, eius cultum ampliari et honorem sublimari; vult enim, eum ab omnibus agnosci, ab omnibus amari, ab omnibus ei serviri et super omnia honorari. Amor *proximi* desiderat non tantum eius corporalem sospitatem et temporalem prosperitatem, sed magis eius aeternam salutem. Ubi ergo caritas ista perfectior, ibi ferventius desiderium ista promovendi et instantius studium et purius gaudium, ubi haec invenit. Caritas enim *non quaerit quae sua sunt* [2], sed quae Dei sunt. Quantum vero diligis *Deum* et quae Dei sunt purius desideras, tantum doles de offensa Dei, ubi vides, eum non agnosci et ideo inhonorari, ubi vides, eum non amari et ei non obediri, et eius cultum destrui, et adversarios multiplicari et laetificari. Et

[1] Respicitur Exod. 26, 1. 31. 36. et alibi. Cfr. Gregor., Regula pastoral. p. II. c. 3.
[2] Epist. I. Cor. 13, 5.

quantum diligis *salutem proximi,* tantum affligeris de perditione eius et nocumento profectus eius.

6. Et licet haec caritas requiratur in omnibus amicis Dei, maxime tamen in vicariis Dei, qui secundum cor Dei moveri debent amore iustitiae et odio iniquitatis; Psalmus[1]: *Dilexisti iustitiam* etc. *Iustitia* potest hic dici observantia omnium, quae saluti vel profectui animarum necessaria sunt.

7. Horum quaedam procedunt a *lege aeterna,* ut purae virtutes: humilitas, castitas, caritas, misericordia et similes, sine quibus nullus quocumque tempore poterit salvari; ad quae etiam praecepta Dei in veteri ac nova lege maxime ordinantur, sicut Dominus dicit, ad dilectionem Dei et proximi *totam Legem et Prophetas* spectare; Matthaei vigesimo secundo[2]: *In his duobus mandatis* etc. — Quaedam procedunt ab *humana vice Dei institutione,* ut quae per Ecclesiam pro communi utilitate canonice sunt praecepta, sicut ritus Sacramentorum et aliorum ad iuris positivi praecepta pertinentium; Extra[3]: « Canonum statuta ab omnibus observentur », ita ut quilibet observet illa quae conveniunt suo statui, et communiter omnibus imperata, laicis vel clericis. — Quaedam ex *voto proprio* proveniunt, ut ea, ad quae nemo cogitur, sed qui ea sponte voverit iam velut ex praecepto Dei compellitur obser-

[1] Psalm. 44, 8.

[2] Vers. 40.

[3] Id est, C. *Canonum statuta* (1.), X. De Constitutionibus (lib. I. tit. 2.): « Canonum statuta custodiantur ab omnibus ».

vare, ut continentia Religiosorum et obedientia et abdicatio proprii in monasterio et alia, quae per Regulam vel cuiusque Ordinis definitiones eius professoribus imponuntur; Deuteronomii vigesimo tertio [1]: *Cum votum voveris Domino, non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus Deus tuus; et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris polliceri, absque peccato eris; quod autem semel egressus est de labiis tuis observabis et facies, sicut promisisti Domino Deo tuo et propria voluntate et ore tuo locutus es.* — Quaedam procedunt ex *quadam habilitatione profectus spiritualis,* quamvis alias non forent necessaria saluti, ut omnis disciplina divini officii et singulorum officiorum in Religione, et officiorum et temporum in silentio, victu et habitu, labore, vigiliis et ceteris spiritualibus disciplinis; in quibus singularum Religionum observantiae variantur, sicut cuique visum fuerit expedire. Quamvis autem in his non tanta vis salutis existat, quasi sine eis non sit salus; tamen transgressio eorum deformat Religionis decorem et profectum spiritualem et aliorum aedificationem solet impedire. Sicut enim amor iustitiae studiose ista in se et in aliis promovet et congaudet, ubi videt, ista sollicite observari; ita e contrario dolet et uritur et accenditur pro transgressione illorum; Psalmus [2]: *Nonne qui oderunt te* etc.

[1] Vers. 21-23.

[2] Psalm. 138, 21: Nonne qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam?

8. Quodam vero intimo sapore discernit, ut magis doleat de gravioribus transgressionibus et de levioribus minus. Sapiens enim quasque res ponderat, prout sunt, tam bonas quam malas, insipiens autem quandoque magna pro parvis reputat et levia quasi maxima ponderat, *trabem festucam iudicat, excolando culicem, deglutiendo camelum;* Lucae undecimo[1]: *Decimatis mentham et rutam et relinquitis quae graviora sunt.* Tales zelo proprio feruntur et non spiritu Dei in hac parte aguntur, sicut quidam pro una inclinatione in choro neglecta plus accenduntur puniendo quam pro longa detractione de alio Religioso excitata, gravius indignantur pro versiculo et rubricula neglecta quam pro magna perturbatione cum scandalo procurata.

9. Principaliter igitur cavenda et dolenda est *transgressio praeceptorum Dei;* deinde inviolabilium *praeceptorum sanctae Ecclesiae;* deinde illorum quae *sub voto* voluntario sibimet quisque fecit necessaria, ut regulares observantiae, maxime quae sub praecepto sunt statutae; deinde *omnia scandala* speciem mali quamcumque habentia, nempe avaritiae, superbiae, invidiae, gastrimargiae, iracundiae, suspectae familiaritatis, inobedientiae et similium vitiorum, quae odorem famae Religiosorum, quo alii fide-

[1] Vers. 42; sed cfr. Matth. 23, 23, ubi verbotenus occurrunt *reliquistis quae graviora sunt.* Superius verba *trabem festucam iudicat* respiciunt Matth. 7, 3. seqq. vel Luc. 6, 41. seq.; verba vero *excolando* [edd. et codd. perperam *aliquando*] *culicem* habentur Matth. 23, 24.

les debent ab eis aedificari et ab eis discere, quid cavere debeant et facere, foetere faciunt, ut magis per eos inficiantur scandalo, quam reficiantur virtutis exemplo; ad Romanos[1]: *Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes.* Facilius autem gravius peccatum occultum curatur quam tale scandalum, quia illud per secretam potest sanari poenitentiam, scandalum autem vix avellitur a cordibus omnium, ad quos forte pervenit.

10. Deinde cavenda est *perturbatio studii devotionis*, ex qua fulcitur omnis vera Religio, et omne virtutis exercitium impinguatur. Arida est omnis Religio, quae non oleo isto saginatur; instabilis est bonorum operum structura, quae devotae orationis frequentia non compaginatur, sicut *paries lapidum sine caemento*[2]. In omni Religione, ubi devotionis fervor tepuerit, etiam aliarum virtutum machina incipit deficere et propinquare ruinae. *Lampades fatuarum virginum sine oleo* exstinguuntur, Matthaei vigesimo quinto.

11. Deinde cavenda est *negligentia exterioris disciplinae*, quae pro decore Religionis et habilitatione profectus spiritualis statuta est, cuius desertio signum est neglectae conscientiae et interioris levitatis. Talis autem disciplinae observantia non ita man-

[1] Cap. 2, 24.

[2] Respicitur Ezech. 13, 10-15: Et ipse aedificabat parietem, illi autem liniebant eum luto absque paleis. Dic ad eos qui liniunt absque temperatura, quod casurus sit etc. Sequens locus respicit Matth. 25, 1. seqq.

datur, quasi aliter non liceat vivere, sed quia sic magis convenit propter honestatis conformitatem et uniformem fratrum conversationem, ne pro libitu quisque vivat et faciat, unde forte alii turbentur. In talibus autem observantiis, quae in se indifferentes sunt, sed propter aliud statutae, ut dictum est [1], maior est habenda diligentia, ut bene serventur, quam scrupulose timendum, si ex aliqua surreptione quandoque transgrediantur; nisi forte consuetudo generaret deformitatem, et dissimulatio negligentiam nutriret; tunc propter aliud malum consequens praecavendum zelus disciplinae dormire non debet.

12. Verus igitur iustitiae zelator primo cavet, ne malum aliquo modo *faciat,* vel *doceat;* secundo, ne *licentiet* vel concedat, quacumque importunitate seu circumventione mollitus; tertio, ne *faveat* vel diligat fieri, etiam si eo irrequisito fiat, vel absente; quarto, ne *dissimulet* et taceat quasi nesciens, cum ad eum pertineat arguere et ostendere, quantum malum sit, et deterrere, ne ulterius audeat similia attentare; quinto, ne *inultum esse patiatur,* quia aliquod bonum parit peccati castigatio, scilicet quod ipse qui fecit, *prohibetur ultra peccare;* Ioannis quinto [2]: *Iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.* Item, quia *purgatur a peccato,* ne a Deo postea durius puniatur; Proverbiorum vigesimo tertio: *Tu virga percuties illum et animam illius*

[1] Num. 7.

[2] Vers. 14; sequuntur Prov. 23, 14; et ibid. 19, 25: Pestilente flagellato etc.

de inferno liberabis. Item, quia per hoc *alii erudiuntur,* ut caveant similia perpetrare; Proverbiorum decimo nono: *Pestilente flagellato, sapientior erit parvulus,* id est, tenellus et novus cautior esse discet. Item, *ipse praelatus,* vicarius superni iudicis, *liberat animam suam* a peccato negligentiae, officium suum sic implendo; quod quia Heli sacerdos non fecit, mortis sententiam cum filiis peccantibus excepit, primi Regum quarto [1].

13. In hoc enim differunt laudabiles Religiones et iam dilapsae, non quod nullus peccans in laudabilibus reperiatur, sed quod nullus impune peccare sinatur, et peccandi aditus studiose praecludantur, et incorrigibiles et alios inficientes eliminentur, et boni foveantur et diligantur, ut perseverent et in melius semper proficiant. Nam cum in conventu Angelorum ante confirmationem et in ordine Apostolorum sub magisterio Christi *reperta sit pravitas;* quis ordo bonorum in terra audeat sibi arrogare hanc praerogativam, quod peccatum in eo non sit? quia, etsi plurimi per Dei gratiam immunes ibi fuerint, sed non omnes; Ioannis decimo tertio [2]: *Vos mundi estis, sed non omnes.*

14. Bonis enim, quamdiu sunt hic in statu merendi, expedit aliquos malos secum habere, qui eis sint maioris occasio meriti: quibus compatiantur in malis suis, contra quos zelus eorum inar-

[1] Vers. 11. seqq.

[2] Vers. 10. Supra respicitur Iob 4, 18: In angelis suis reperit pravitatem.

descat, quos corrigere laborent, quibus similes fieri pertimescant, qui eis sint tentationis materia, a quibus etiam persecutiones sustineant et ex quorum consideratione confusi humilientur; quia tales non sunt, admoneantur gratiarum actionis ei qui custodit eos, ne tales efficiantur. Si autem deessent bonis praedictarum virtutum occasiones, merita ipsorum tanto fierent etiam minora; ad Galatas sexto[1]: *Quae enim seminaverit homo, haec et metet.*

15. Nec tamen *diligendi* sunt mali seu fovendi, sed *tolerandi,* maxime quorum occulta sunt mala et alios non inficiunt, et est spes de correctione ipsorum. Ubi vero ista defecerint, ibi sine gravi detrimento sustineri non possunt, et ideo eliminandi sunt, ne putetur eorum pravitas bonis placere. Interim etiam, dum tolerantur, *puniendi* sunt stimulis admonitionum, correptionum, confusionum, castigationum; *ungendi* etiam fomentis exhortationum, consolationum, orationum et promissionum, si forte convalescant de infirmitate et fortes fiant; praecludenda est eis via peccandi et tentationis aditus obstruendi; quod etiam bonis expedit, ne opportunitas mali faciat eos deteriores. — Praelatus enim, vicarius Dei, cui *data est potestas a Domino super familiam suam*[2], et cui debent subditi ea de causa vice Domini obedire, si non corrigit delinquentes, si permittit sub se vitia crescere, et consuetudines malas oriri, et iam exortas roborari et dilatari, si videt, regulares ob-

[1] Vers. 8.

[2] Respicitur Matth. 24, 45, vel Luc. 12, 42.

servantias dilabi, et transgressiones multiplicari, et pro posse non obviat tam praesentibus malis quam imminentibus; triplicem Deo reddet rationem.

16. Primo pro *sua negligentia,* quando non fecit ad quod officio tenebatur; Sapientiae sexto [1]: *Cum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis nec custodistis legem iustitiae neque secundum voluntatem eius ambulastis. Horrende et cito apparebit vobis, quoniam iudicium durissimum his qui praesunt, fiet* etc.

Secundo, quod *omnia peccata subditorum,* quae poterat et debuerat correxisse et praecavisse, *imputantur ei;* Ezechielis trigesimo tertio [2]: *Si non fueris locutus, ut custodiat se impius a sua via, ipse in impietate sua morietur; sanguinem autem eius de manu tua requiram.*

Tertio, pro *abusione honoris et potestatis sibi collatae,* quam ad propriam gloriam et commodum retorsit et non ad quod data est ei; Matthaei vigesimo quinto [3]: *Tollite ab eo talentum et inutilem servum eiicite in tenebras exteriores, ibi erit fletus et stridor dentium.*

17. Ostendat ergo bonus zelator, quantum diligat Deum, in eo quod beneplacitum eius in se et in aliis promoveat nec ab hoc zelo mollescat per desidiam nec labore lassetur nec consiliis flectatur nec astutiis circumveniatur nec amicitia nec blandimen-

[1] Vers. 5. 6.
[2] Vers. 8.
[3] Vers. 28. et 30.

tis deliniatur nec minis terreatur nec per diuturnae pravae consuetudinis praescriptionem desperet, quin suum officium exsequatur.

Cap. III.

De secunda ala praelatorum, quae est pietas.

1. Secunda ala huius ecclesiastici Seraph est *pietas* sive fraterna compassio, ut, sicut eum caritas Dei ad zelum iustitiae inflammat, ita fraterna dilectio ad pietatem informet. Nam etsi *vitiis* debetur virga feriens, sed *infirmitati* necessarius est baculus sustentans; Psalmus[1]: *Virga tua et baculus tuus* etc., et primae ad Corinthios quarto: *In virga veniam ad vos, an in caritate et spiritu mansuetudinis?* Sic et ille *Samaritanus* vulneribus illius semivivi relicti infudit vinum zeli ferventis et oleum pietatis mitigantis.

2. Alia est autem infirmitas *corporis*, alia *mentis*, et utraque indiget compassione. — Infirmitas *corporis* triplex est. Primi sunt infirmi decumbentes in lectulis, vel in acutis vel in aliis infirmitatibus gravibus laborantes. Alii sunt infirmi per domicilium vel etiam per terram quandoque deambulantes, et tamen saepe gravibus doloribus afflicti, ut calculosi, infi-

[1] Psalm. 22, 4; dein I. Cor. 4, 21. De Samaritano cfr. Luc. 10, 33; vide etiam Gregor., Regula pastoral. p. II. c. 6. circa finem.

stulati, ponderosi et similes. Tertii, determinatam infirmitatem non habentes, sed tamen corpore debiles et viribus exhausti, ut senes et laboribus confecti vel naturali infirmitate depressi, sed quandoque accidentali languore ad tempus attriti. — His est triplici pietate subveniendum, scilicet remediis medicinalibus, si congrue potest fieri; item, relaxatione rigoris in victu, vestitu, vigiliis et huiusmodi; item, exemptione laboris in officiis, servitiis, discursibus et huiusmodi, prout cuiusque necessitas exquirat, ita quod primis de primo, secundis de secundo, tertiis de tertio iuxta singulorum indigentiam specialius succurratur.

3. Omnis humanitas est infirmis et debilibus exhibenda, quia flagellati sunt a Domino; si super hoc ab hominibus tribulantur, ipsa eorum miseria clamat ad Patrem misericordiarum contra illos qui eos tribulant, conquerendo; Psalmus [1]: *Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt et super dolorem vulnerum meorum addiderunt* etc. Infirmus enim, qui afflictus sibimet subvenire non valet, eo ipso amplius tribulatur, quia ab his quibus deberet, non consolatur, non a labore relevatur, non subvenitur indigenti, nec habet sibi compatientem; Psalmus: *In conspectu tuo sunt omnes, qui tribulant me; improperium exspectavit cor meum et miseriam, et sustinui qui simul contristaretur, et non fuit, et*

[1] Psalm. 68, 27. Infra sequitur Ps. 68, 21-23, ubi concluditur: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum et in retributiones et in scandalum.

qui consolaretur, et non inveni. Et dederunt in escam meam fel, exprobrationis, *et in siti mea potaverunt me aceto,* obiurgationis. *Fiant ergo eis* quae sequuntur.

4. Bonus autem praelatus agnoscit se fratrum suorum patrem, non dominum, et exhibet se eis medicum, non tyrannum, nec reputat eos ut iumenta sua vel servos emptionis, sed ut filios hereditatis supernae consortes, et facit eis, *sicut vellet sibi fieri*[1], si similiter indigeret. Sed fortes et sani non sentiunt, secundum quod sentit aeger; ideo nesciunt eis compati, scient autem postea, cum dolebunt. — Quodsi *obiiciant,* quia saepe fingunt se quidam debiliores, quam sint; nunquid propter hoc omnes sunt hypocritae iudicandi? cum e contrario pro paucis iustis, multis malis Dominus voluerit pepercisse, Genesis decimo octavo.

5. Triplici autem ratione magis indigent infirmi subsidio pietatis quam sani et robusti: primo propter *sustentationem vitae,* quia a se ipsis non valent procurare, si tunc etiam ab aliis non procurantur, coguntur deficere et non possunt subsistere; secundi Regum decimo quarto[2]: *Ne penitus pereat qui abiectus est.* — Secundo, propter *restaurationem sanitatis et virium,* quas in infirmitate perdiderunt. Cum enim sanus et fortis solum indigeat sustentamento, ut quod habet conservet; aeger et de-

[1] Cfr. Tob. 4, 16; Matth. 7, 12; Luc. 6, 31. — Seq. locus est Gen. 18, 23-33.

[2] Vers. 14.

bilis indiget duplici refectione, ne pereat et perdat quod adhuc habet, et reparet quod amisit; Lucae decimo nono[1]: *Ab eo qui non habet, etiam quod videtur habere auferetur.* — Tertio, propter *consolationis relevamen,* quia, cum sic multipliciter affligantur, solatium est eis, cum vident, alios sibi compati et ad reparationis suae studium fideliter cooperari; primi Regum vigesimo tertio[2]: *Benedicti vos a Domino, quia doluistis vicem meam.*

6. Sed *dicunt aliqui:* illis debilibus digne subvenitur, de quibus est spes convalescentiae; in illis vero, de quibus non praesumitur, quod aliquando convalescant, inutiliter consumuntur expensae. — Hoc recte diceretur, si non propter meritum caritatis, sed propter retributionem humanae utilitatis deberet infirmis misericordia exhiberi. Qui autem propter hoc infirmo subvenit, ut, cum sanatus fuerit, benefactum illud serviendo retribuat, merito caritatis se privat. Ubi enim maior miseria, ibi clarior misericordia apparet et purior caritas. — Expedit ergo, praelatum quandoque experiri infirmitates ceterorum, ut discat compati; ad Hebraeos quarto[3]: *Non habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris* etc.

7. Infirmorum *mente* etiam sunt tria genera: primi, qui ex devotionis defectu vel tentationis im-

[1] Potius Matth. 25, 29, ubi et verba *et quod videtur habere;* sed in Luc. 19, 26. et Matth. 13, 12. legitur *quod habet;* Luc. 8, 18. *quod putat se habere.*

[2] Vers. 21.

[3] Vers. 15.

pulsu proni sunt ad scandala et peccata, ex facili occasione vacillantes et ad lapsum proclives; primae ad Corinthios undecimo[1]: *Inter vos multi infirmi et imbecilles* etc.

Secundi, qui, licet bonae voluntatis sint et devoti, tamen, ex levi correptione vel invectiva obiurgatione effecti pusillanimes, aut coincidunt in quandam desperationis diffidentiam, aut prorumpunt in gravem commotionis impatientiam; unde postmodum dolent, et ceteri quandoque turbantur; ad Romanos decimo quinto[2]: *Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere.*

Tertii sunt omnes generaliter imperfecti, qui in diversis virtutum studiis saepe vacillant et variis passionum febribus sentiunt se interdum, etiam reluctantes, pulsari, modo elationis, modo irae, modo accidiae, invidiae, concupiscentiae, gulae et aliorum vitiorum, tam carnalium quam spiritualium; Psalmus[3]: *Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum* etc.

8. Remedia his infirmitatibus adhibenda sunt: ut *subtrahatur eis occasio scandali*, opportunitas peccandi, ne videant unde infirmentur vel audiant, et ne saepe permittantur extra domum vagari, Genesis trigesimo quarto[4]; Dina enim, egressa domum, corrupta est. — Et per *exhortationes crebras exemplo*

[1] Vers. 30.
[2] Vers. 1.
[3] Psalm. 6, 3.
[4] Vers. 1. 2.

patientiae confortentur, et a duris increpationibus, donec convalescant de infirmitate, *parcatur* eis et aliis offensis, quibus perturbentur; ad Colossenses tertio [1]: *Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant.* Qui enim amplius commovet satis per se commotum quasi provocat contra se canem latrantem, ut mordeat eum. — Item, ut aequanimiter *mores et imperfectiones eorum supportentur;* Ecclesiastici decimo septimo [2]: *Non omnes omnia possunt.*

9. Sicut autem rudibus et minus peritis solent doctores eorum imperitiae ignoscere, cum minus recte sentiant; ita et virtuosi benigne supportant aliorum defectus, scientes, quod non omnes possunt aequaliter esse perfecti, et quasi parvulis et teneris in Christo graviora quam valeant portare onera non imponunt nec ab eis exigunt ea quae vires ipsorum excedunt; Genesis trigesimo tertio [3]: *Nosti, quod parvulos habeam teneros et oves et boves foetas mecum; quas si plus in ambulando fecero laborare, morientur una die cuncti greges;* hoc est, qui parvulos imperfectos et aliquam bonam habentes voluntatem, quasi foetus in utero, plus urget in exercitio virtutis quam secundum gratiam, quam acceperunt, etiam illud quod iam habent, supra vires agitando exstinguit in eis; primae ad Thessalonicenses

[1] Vers. 21.

[2] Vers. 29: Nec enim omnia possunt esse in hominibus, quoniam non est immortalis filius hominis, et in vanitate malitiae placuerunt.

[3] Vers. 13.

secundo [1]: *Facti sumus parvuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foveat filios suos,* quasi dicat: ita humiliter et pie blanditus sum vobis, condescendens vestrae teneritudini et imperfectioni. Quocontra de duris et non compassivis pastoribus conqueritur Dominus Ezechielis trigesimo quarto [2]: *Quod infirmum fuit non consolidastis, et quod aegrotum non sanastis, et quod fractum non alligastis, et quod perierat non quaesistis. Sed cum austeritate imperastis eis et cum potentia.* Bernardus: « Discite, subditorum matres vos esse debere, non dominos; studete magis amari quam metui; et si interdum severitate opus est, paterna sit, non tyrannica. Matres fovendo, patres vos corripiendo exhibeatis. Mansuescite, ponite feritatem; suspendite verbera, producite ubera; pectora lacte pinguescant, non typho turgeant. Quid iugum vestrum super eos aggravatis, quorum potius onera portare debetis » ? Numerorum undecimo: *Porta eos in sinu tuo, sicut portat mulier infantulum suum, et defer in terram, pro qua iurasti patribus eorum.*

[1] Vers. 7.

[2] Vers. 4, ubi pro *quod fractum* Vulgata *quod confractum est.* — Locus Bernardi est Serm. 23. in Cant. n. 2. Ipsa verba editionis Bernardi in textum recepimus, cum locum, ut est in Vat., truncatum et in parte depravatum emendare non potuerimus. Legitur enim ibi: « Ut quid gravatis iugum vestrum, cum cernitis discipulorum, quorum vos potius iugum portare debetis? Ponite onera, producite ubera, pecora lactate, quiescant. Et si interdum severitate opus sit, paterna sit, non tyrannica ». Sequitur Num. 11, 12.

Cap. IV.

De tertia praelatorum ala, quae est patientia.

1. Tertia ala ecclesiastici Seraph est *patientia* et constans longanimitas. Sicut enim tectum tabernaculi, ut interiora munda manerent et nitida, excepit in se pulveres et imbres et ventorum impulsus [1]: ita superiores, qui fideliter subditos suos defendunt a turbine peccati, necesse est, saepe diversarum excipere tempestates adversitatum, sicut gallina pro pullis se obiicit milvo, ut eos defendat.

2. Tria vero sunt inter alia, in quibus patientia ei necessaria maxime videtur: primo propter multiplices *labores* et *curas* et *occupationes* diversimode emergentes. *Cura* enim continua urget eum tam de spiritualis providentia disciplinae quam de corporalis subsidii provisione; unde et Apostoli non solum de spiritualibus, sed et de temporalibus fidelium necessitatibus, maxime pauperum, solliciti erant; ad Galatas secundo [2]: *Iacobus et Cephas et Ioannes dexteras dederunt mihi et Barnabae societatis*, *ut nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem*, scilicet Evangelii praedicationem extenderent; *tantum ut pauperum Christi memores essemus; quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere.* Dominus quoque

[1] Cfr. Exod. 26, 7. seqq. et 35, 11.

[2] Vers. 9. 10. Vulgata post *et Ioannes* interserit *qui videbantur columnae esse.*

turbas, quas verbo salutis pavit, etiam pane corporali in deserto se sustinentes, cum aliunde non haberent, refecit, Marci sexto et octavo[1]. — *Occupationes* quoque variae tam ex domesticis curis, quam extraneis causis frequenter emergunt, quibus cogitur aliquatenus implicari, et quomodo se de illis expediat, anxiari. — Ex his etiam *labores* plurimi crescent discursuum, vigiliarum, tractatuum et aliarum fatigationum, pro quibus omnibus patientia ei necessaria est, ita ut Moyses mitissimus et Deo familiarissimus propter hoc in plures onus gubernationis populi sit partitus, quasi non valens tot negotia sustinere; Deuteronomii primo[2]: *Non valeo solus vestra negotia sustinere et pondus ac iurgia. Date e vobis viros sapientes et gnaros, et quorum conversatio sit probata in tribubus vestris, ut ponam eos vobis principes* etc.

3. Secundo est ei patientia necessaria pro *tardo profectu* illorum, in quibus continue fatigatur. Videt enim, paucos eorum proficere; videt post — quia per multos conatus suos ea quae multo labore in modico iam emendari coeperant, ex facili iterum dilabuntur, et propter plures difficultates et obstacula profectum spiritualem impedientia — quasi in desperationem tendere fructum laboris sui, sicut qui multa seminavit et pauca conspicit oriri[3]; videt etiam quandoque, quae personaliter iubet et ordinat negligenter impleri et servari; et saepe sub specie boni la-

[1] Scilicet Marc. 6, 35-44; 8, 1-10.

[2] Vers. 12. 13.

[3] Cfr. Agg. 1, 6.

tenter malum subintrare, ita quod non audet aperte ut malum redarguere, cum bonum in superficie appareat, et tamen in fine per hoc maius bonum destruitur et apertioribus malis aditus aperitur; verbi gratia, ut multi salventur, plures, quam opportune tenere possumus, recipimus; sed ipsa tandem multiplicatio erit paupertatis nostrae obfuscatio, dum plures velint pluribus gaudere, non carere. Inde sequitur frequentior discursus pro acquirendo necessaria, exquiruntur viae insolitae in petendo, incautius agitur contra Regulam in recipiendo, quies devotionis exstinguitur, mores religiosi in dissuetudinem vertuntur, consuescunt fratres libenter evagari et diversa carnis commoda foris venari, familiaritates in Regula prohibitas contrahere, munera a confitentibus quaerere, aedificationes animarum pro quaestu vendere, divitibus adulari, areas dilatare, sumtuosa palatia exaltare, scandala non curare; et Dei honor, qui ex nostra sancta conversatione et aliorum exinde aedificatione provenire debuerat, agendo his contraria conculcatur. — Idem est de praepropera promotione iuvenum et nondum probatorum ad ordines et officia confessionis, praedicationis et praelationis. — Idem de pluribus, quae coram hominibus sunt alicuius apparentiae, sed Religionis puritatem interius coram Deo obscurant; et rudes in Religione, qui interna non sapiunt, putantes, in his exterioribus honestatibus totam vim spiritualis conversationis constare, magno zelo eas defendunt et de veris virtutibus et spiritualibus non curant. Haec et alia plurima videns

spiritualis praelatus, qui omnia in veritate diiudicat, tabescit et uritur, et non valens corrigere pro desiderio, in virtute patientiae mirabiliter exercetur; Psalmus[1]: *Tabescere me fecit zelus meus. Zelus domus tuae comedit me* etc.

4. Tertio necessaria est ei patientia pro *ingratitudine* illorum, pro quibus tanta sollicitudine laborat, scilicet quod vix unquam eis satisfacit, quin semper *conquerantur,* quod aliter posset eis et melius facere, si vellet; quia saepe perplexus est, an debeat eorum importunitatibus cedere et acquiescere in omnibus, quae cupiunt, vel rigide tenere quod credit esse magis expediens; ad Philippenses primo[2]: *Quid eligam, ignoro; coarctor autem e duobus, desiderium habens dissolvi et esse cum Christo* etc. — Item, quod *invertunt* ei plurima, quae facit, et interpretantur ad deterius, et super his visitant eum et murmurant et accusant et detrahunt ei et sumunt inde materiam scandali, unde putabat se Deo et ipsis obsequium praestitisse, ita quod vix in aliquo potest inveniri remedium, in hoc quod ordinat aut quod facit, quin semper aliquibus displiceat et turbentur. — Item, quod etiam in faciem quidam *resistunt* ei, vel litteris arguunt eum et despiciunt et concitant alios, ut se ei opponant, vel astute impediunt, ne possit perficere quae deberet.

5. His et aliis adversis, quibus diversimode impetitur, triplici patientiae scuto studeat se oppo-

[1] Psalm. 118, 139; deinde Ps. 68, 10: Zelus domus etc.
[2] Vers. 23.

nere: primo, ut *modeste et mature et benigne ad singula respondeat* et impetum fervoris reprimat, ne in voce aut vultu seu moribus impatientiam ostendat. Tunc enim magis proficit per patientiam et tandem devincit quos impetuose agendo amplius provocaret. Sic Gedeon, modeste respondens viris Ephraim contra se iurgantibus, compescuit *spiritum eorum, quo tumebant,* Iudicum octavo [1]; Proverbiorum decimo quinto: *Responsio mollis frangit iram, sermo durus suscitat furorem.* Vix enim commotio commotione sedatur, et vitium vitio non sanatur. — Impatientia enim praelati confundit quae promovere poterat bona, his modis: alios scandalizat; Proverbiorum decimo quarto [2]: *Qui impatiens est exaltat stultitiam suam,* scilicet aliis pandendo. — Reddit eum subditis et aliis contemptibilem; Proverbiorum duodecimo: *Qui vanus et excors est patebit contemptui.* — Facit eum exosum et horrendum; Ecclesiastici nono: *Terribilis est in civitate sua homo linguosus, et temerarius in verbo suo odibilis erit.* — Provocat alios ad impatientiam; Proverbiorum decimo quinto [3]: *Vir iracundus provocat rixas, qui autem patiens est mitigat suscitatas.* — Non audent ei subditi necessitatem suam aperire; Iob quarto: *Si coeperimus loqui tibi, forsitan moleste accipies.* — Replet domum murmure et rancore; Proverbiorum

[1] Vers. 1-3; sequitur Prov. 15, 1.

[2] Vers. 29; sequuntur Prov. 12, 8; Eccli. 9, 25.

[3] Vers. 18; sequuntur Iob 4, 2; Prov. 11, 29; 18, 14; denique I. Reg. 25, 17.

undecimo: *Qui conturbat domum suam possidebit ventos,* scilicet conspirationum. — Teneros mente fugat et pusillanimes facit; Proverbiorum decimo octavo: *Spiritum ad irascendum facilem quis poterit sustinere?* — Nemo audet eum monere de his quae forent emendanda; primi Regum vigesimo quinto: *Ipse est filius Belial, ita ut nemo possit ei loqui.*

6. Secundo, *studeat esse pacificus,* ut nec vindicet se de illatis iniuriis nec in corde oderit illos nec curam eorum segnius agat nec quaerat eos a se removere, immo libentius teneat eos, ut per hoc et illos et alios aedificet, benefaciendo ingratis, et ut per se virtutis exercitium in eis habeat, exemplo summi Pastoris; Lucae sexto [1]: *Eritis filii Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos et malos.* Cum enim sit proprie officium pastoris docere virtutes, si vitiosos removet a se, quos docebit? Si medicus fugit aegrotos, quos curabit? Si fortis tiro declinat impetentes se, quomodo assequetur triumphum gloriae? Si negotiator negligit merces, in quibus magna lucretur, quomodo poterit ditari? Inde est, quod inter alios tot sanctificati sunt episcopi et praelati, quia tam agendo bona quam patiendo adversa et alios aedificando ad alta perfectionis culmina officii sui occasione pervenerunt; primae ad Timotheum tertio [2]: *Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.*

[1] Vers. 35.

[2] Vers. 1.

7. Tertio, sit *patiens*, ut non minus sit voluntarius et studiosus ad exsequenda ea quae officii sui sollicitudo requirit propter taedium laboris vel tarditatem profectus vel importunitates subditorum vel alia gravamina, quia sic ad alta merita pervenitur; secundi Paralipomenon decimo quinto[1]: *Vos ergo confortamini, et non dissolvantur manus vestrae; erit enim merces operi vestro.* Istae *manus* praelati sunt *instantia* in agendo et *patientia* in sufferendo quod gravat; quae si *non dissolvantur* per desidiam seu intolerantiam, *merces* aeterna ei cumulatur.

8. Per has namque adversitates rector *a peccatorum pulvere purgatur*, quem contrahit ex humanae infirmitatis surreptione. *In multis enim offendimus omnes*[2]; etiam in pluribus negotiis plures negligentiae saepe fiunt, a quibus purgari necesse habent hic praelati, ne illic durius puniantur; secundi Regum septimo: *Si inique aliquid gesserit, corripiam eum in virga virorum et in plagis filiorum hominum.*

9. Item per has, dum reprimitur, *a tumore superbiae custoditur*, quae potentibus periculosius insidiatur, dum et sublimitas officii et libertatis licentia et boni operis placentia facile mentem eius extollerent, nisi adversitatis iugum collum praesumtionis eius humiliaret et sic a superbiae voragine defensaret; Iob trigesimo tertio[3]: *Erudiens instruit*

[1] Vers. 7.

[2] Iac. 3, 2; sequitur II. Reg. 7, 14.

[3] Vers. 16-19.

disciplina, ut avertat hominem ab his quae fecit, et liberet eum de superbia, eruens animam eius a corruptione et vitam illius, ut non transeat in gladium. Increpat quoque per dolorem in lectulo etc. Custos enim salutis et profectus boni rectoris est humiliatio adversitatis, sine qua eum successus prosperitatis cito relevasset in ventum praesumtionis. Unde David secundum cor Dei electus, quando premebatur adversis, devotissimus fuit et humilis; quando autem extollebatur prosperis, incidit in culpam offensionis; Psalmus [1]: *Bonum mihi, quia humiliasti me* etc.

10. Item, ut dictum est [2], *meritum eius exinde multiplicatur,* dum non solum pro bonis, quae in se et in aliis promovet, gloriam acquirit, sed et pro adversis, quae patitur, magnifice coronatur, sicut aurum, quod per ignem probatur, fit pulcrius et pretiosius; Sapientiae tertio [3]: *Tanquam aurum in fornace probavit illos* etc. Saepe autem spiritualis profectus crescit, dum non sentitur, et roboratur, cum magis infirmari putatur; Marci quarto [4]: *Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo iaciat sementem in terram et dormiat et exsurgat nocte ac die, et semen germinet et crescat, dum nescit ille* etc. — Non autem mirum, si omnes conatus rectoris non proficiunt in omnibus, cum nec Dei operatio in omni-

[1] Psalm. 118, 71.

[2] Num. 7.

[3] Vers. 6.

[4] Vers. 26. 27; sequitur Matth. 22, 14.

bus proficiat ad salutem ipsorum, et *multi sint vocati, et pauci electi.* Omnia enim, quae seminantur, non convalescunt, et qui thesauros effodiunt libenter multam terram eruderant, ut modicum auri vel argenti reperiant. Tantus autem profectus est boni rectoris, quantum foret detrimentum, si non esset, sicut lux tantum est bonum, quantum eius absentia malum. — Animare etiam debet rectorem ad laboris tolerantiam, quod non minus meretur in illis qui deficiunt vel modicum proficiunt, quam in his qui maxime proficiunt. Non enim dicit Apostolus primae ad Corinthios tertio [1]: *Unusquisque propriam mercedem accipiet* secundum suum profectum, sed *secundum suum laborem;* Dei enim est *incrementum dare.* Plus enim laborat doctor in indocili quam in docili discipulo, et ideo apud iustum aestimatorem laboris plus meretur. In terra sterili et saxosa agricola plus laborat, etsi fructus paucior, sed pretium maius, et quae difficilius elaborantur saepe carius venduntur.

Cap. V.

De quarta praelatorum ala, quae est exemplaritas vitae.

1. Quarta ala est, ut sit *exemplaris in vita.* Ipse namque debet ceteris esse norma vivendi, ut

[1] Vers. 8, et respicitur ibid. v. 7.

quae docet verbis ostendat actionum figuris, sicut qui geometriam docet pingit in sabulo figurarum demonstrationes, ut quod dicit melius capiatur; Actuum primo[1]: *Coepit Iesus facere et docere,* et Ioannis decimo tertio: *Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, et vos ita faciatis;* Iudicum septimo: *Quod me facere videritis, hoc facite.* Quamvis igitur non solum in praefatis, sed in omnibus virtutum exemplis debeat rector praecedere subditos; specialiter tamen in his tribus, scilicet in *communis observantiae conformitate,* in *mansuetudinis humilitate* et in *maturitatis honestate;* ad Titum secundo[2]: *In omnibus te ipsum praebe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate.*

2. *Communem vitam* cum ceteris observet in victu et vestitu et labore, ut non vacet conviviis et potationibus, cum alii sobrio cibo et potu utantur; nec sit eis dissimilis habitu, cum quibus est ei professio communis. Nec a labore ceterorum se subtrahat qui illos iubet in eisdem laboribus exerceri. Pastor, si se a grege segregat, oves insidiis luporum exponit. Sanus sit sanis et infirmus infirmis; primae ad Corinthios nono[3]: *Factus sum infirmis infirmus,* scilicet exemplar, *ut infirmos lucrarer. Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos.* Nam si *sanus* debiliter vivat, facit eos exem-

[1] Vers. 1; sequuntur Ioan. 13, 15; Iudic. 7, 17.

[2] Vers. 7.

[3] Vers. 22. Pro *lucrarer* Vulgata *lucrifacerem.*

plo suo carnales; si vero *infirmus* recuset infirmorum remedia, facit eos pusillanimes, innuens, quod aut velit, eos similiter facere, aut non cupiat eis, ut melius fiat illis. Alacrius certat miles in acie, si ducem suum secum cernit laborem certaminis tolerare; Actuum primo [1]: *In omni tempore, quo intravit et exivit inter nos Dominus Iesus, incipiens a baptismate Ioannis usque ad diem, qua assumtus est a nobis* etc., hoc est a primo tempore, quo coepit habere discipulos post baptismum, usque quo ascendit ad Patrem, semper exemplo suo erudivit nos, *intrans*, familiariter cum discipulis vivendo, et *exiens*, utiliter cum turbis, prout congruebat, conversando.

3. Sit etiam *humilis moribus*, ut mores eius ostendant, eum non alta de se sentire nec affectare praelationem, sed timere et coactum tenere et magis desiderare subesse et eos quibus praeest, meliores se iudicare, et eorum potius se servum quam magistrum vel dominum reputare; Lucae vigesimo secundo [2]: *Qui maior est in vobis fiat sicut minor, et qui praecessor est sicut ministrator. Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat* etc., Ecclesiastici trigesimo secundo: *Rectorem te posuerunt? Noli extolli, esto in illis quasi unus ex ipsis.*

4. Sit etiam *humilis affabilitate*, ut subditi facilem accessum ad eum habeant et fiducialiter ei loqui, de quibus indigent, audeant; et patienter eos audiat et benigne eis satisfaciat et studiose instruat

[1] Vers. 21. 22.

[2] Vers. 26. 27. Sequitur Eccli. 32, 1.

et alacriter exhortetur; studeat magis amari quam timeri, quia libentius obeditur ei qui diligitur, quam qui timetur. Obedientia dilectionis proprie est voluntaria, timoris autem magis est coacta; quanto autem illa habet de voluntario, tanto sublimior est in merito; finis autem officii regiminis est commissos sibi ad vitam aeternam dirigere et ad similia virtutum merita fideliter promovere.

5. Sit etiam *humilis in usu rerum temporalium,* ut nihil habeat pomposum vel diligat, sed omnia, quae habere videtur, paupertatem voluntariam demonstrent et humilitatem ostendant, scilicet vestes, libri, cella, lectulus, utensilia, mensa, pallia et huiusmodi, ut nihil in omnibus appareat, quod notam iactantiae vel curiositatis habeat, nec talia fieri ab aliis patiatur. Similia etenim similibus congaudent, alta sublimibus, humilia humilibus delectando. Non est autem humilis cordis indicium curiosa quaerere, pretiosa affectare et excelsa ambire; Iob quadragesimo primo [1]: *Omne sublime videt, ipse est rex super universos filios superbiae.*

6. *Maturitatis honestas* perpenditur in tribus, scilicet, si non sit *levis in moribus*, videlicet in verbis et iocis scurrilibus et irreligiosis, quae, licet in se quandoque quasi grata putentur, minus tamen reverendum faciunt et verendum; Gregorius [2]: « Non facile eius praedicatio recipitur, si levis in moribus videtur ». Nam etsi praelatus magis diligendus sit,

[1] Vers. 25.

[2] Libr. I. Homil. in Ezech. homil. 3. n. 4.

expedit tamen, ut et ab insolentibus timeatur. Ipse amor aliquo modo suavior sentitur cum reverentia mixtus; quod patet in amore summi Conditoris, cuius, quo maiestas sublimior agnoscitur, dignationis dulcedo sapidius amatur; Psalmus [1]: *Dulcis et rectus Dominus, propter hoc legem dabit delinquentibus in via.*

7. Item, si non sit *levis in affectu* per privatos amores notabiles tam ad feminas quam ad quaslibet leves personas. Licet enim meliores in affectu praeferendi sint minoribus, et omnes propter spem salutis in Christo amplectendi sint; in actu tamen exterioris exhibitionis taliter se gerat ad omnes, ut nullus se ab eo contemni propter alios suspicetur, sed quilibet se ab eo diligi praesumat et fiducialiter ei quasi singulari amico confidat, ne alicui indignatio et invidia in aliis nutriatur, sicut fratres Ioseph, qui oderunt eum, pro eo quod a patre singularius amaretur, Genesis trigesimo septimo [2].

8. Item, si non sit *levis in proposito* et inconstans in consilio, ut quod iam placet mox displiceat, modo velit unum, modo contrarium, ubi rationabilis causa non apparet. Quis enim eius iudicio credat, vel eius voluntati se contemperet, quem in neutro stabilem agnoscit? Ideo eius subiecti non possunt eius revereri prudentiam nec sciunt se parare ad voluntatis eius obedientiam, et in utroque non potest esse modicum nocumentum; primae ad Thes-

[1] Psalm. 24, 8.
[2] Vers. 3. seqq.

salonicenses quinto [1]: *Omnia probate, quod bonum est tenete;* et *facite sine haesitatione et retractationibus,* quaecumque facitis. Ubi tamen causa rationabilis subest iustae necessitatis vel piae utilitatis, ut aliter et aliter aliquid fieri expediat; non est hoc levitatis, sed maturitatis, quia, sicut stultum esset melius mutare in deterius, sic etiam stolida est obstinatio tam pertinaciter inhaerere conceptis, ut pro maiori bono et aperto ab eis flecti non possit; Esther decimo sexto [2]: *Nec putetis, si diversa iubeamus, ex animi nostri venire levitate, sed pro qualitate et necessitate temporum, ut reipublicae poscit utilitas, ferre sententiam.* Unde et Apostolus excusat se, cum promiserit Corinthiis, se venturum, quod non levitate hoc promiserit, sed pro eorum utilitate: *Volui prius venire ad vos* etc.; Ecclesiastici decimo: *Secundum iudicem populi, sic et ministri eius; et qualis rector est civitatis, tales et inhabitantes in ea.*

9. Boni magistri bonos discipulos facere consueverunt ut frequentius; multi fierent meliores in Religionibus et in Ecclesia, si melioris vitae eis exempla a suis doctoribus proponerentur. Negligentia vero huiusmodi ab illis qui culpabiles sunt, districte in iudicio requiretur; Ezechielis trigesimo quarto [3]: *Ecce,*

[1] Vers. 21; et respicitur Phil. 2, 14: Omnia autem facite sine murmurationibus et haesitationibus.

[2] Vers. 9: Nec putare debetis, si etc. Sequuntur II. Cor. 1, 15; Eccli. 10, 2.

[3] Vers. 10; deinde Ezech. 13, 14: Et destruam parietem, quem linistis absque temperamento; et v. 11: Dic ad eos qui liniunt absque temperatura, quod casurus sit.

ego ipse super pastores, requiram gregem meum de manu eorum. Doctrina verborum sine exemplis operum est sicut caementum sine calce, aridum et invalidum; Ezechielis decimo tertio: *Ipsi liniebant parietem absque temperamento; dic eis, quod casurus sit.* De correctis exemplaribus correcta scribuntur volumina, de corruptis corrupta. Tenacius inhaeret doctrina operum quam verborum; « nam cuius vita despicitur, restat, ut eius praedicatio contemnatur [1] ». Rector enim praecipue ad hoc studere debet, ut sibi commissos faciat christiformes, id est, ut formam vitae ac doctrinae Christi eis imprimat, ut non solum mente eum attendant, sed et moribus imitentur; ad Ephesios quinto [2]: *Estote imitatores Dei sicut filii carissimi,* et ad Galatas quarto: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis.* Sed cum ex verborum doctrina minus capiant de doctrina Christi, debent etiam formam eius visibilem in se ipsis ostendere, ut eis profundius imprimatur, dicentes cum Apostolo primae ad Corinthios undecimo [3]: *Imitatores mei estote sicut et ego Christi,* quasi dicat: si formam Christi desideratis ad imitandum agnoscere, in meis hanc moribus considerate; ad Galatas secundo: *Vivo autem, iam non ego; vivit vero in me Christus.* — Vicarius enim Christi vicem Christi debet gerere in *beneplaciti eius promotione*, in *potestatis eius auctoritate* et in *similitudi-*

[1] Gregor., I. Homil. in Evang. homil. 12. n. 1.

[2] Vers. 1; deinde Gal. 4, 19.

[3] Vers. 1; sequitur Gal. 2, 20.

nis eius repraesentatione, scilicet ut ea quae vult, promoveat in subditis, et eius auctoritate illa possit, quae eis expediunt, ut eum in se imitabilem illis moribus et vita demonstret; secundae ad Corinthios quarto [1]: *Non enim nosmetipsos praedicamus, sed Iesum Christum Dominum nostrum, nos autem servos vestros per Iesum.* Ille vero se ipsum et non Christum praedicat, qui gloriam propriam quaerit dicendo, et qui malis exemplis se potius quam Christum ingerit subditis imitandum; ad Galatas quarto: *Aemulantur vos non bene, sed excludere vos volunt, ut illos aemulemini,* hoc est, non bono zelo praesunt vobis qui per sua prava exempla excludunt vos ab imitatione Christi, ut mores eorum discatis et exempla sequamini.

Cap. VI.

De quinta ala praelatorum, quae est circumspecta discretio.

1. Quinta ala ecclesiastici huius Seraph est *circumspecta discretio* et provida faciendorum consideratio; quae quam necessaria sit rectori animarum, Salomon ostendit, qui, habens a Deo postulandi quae vellet optionem, praetermissis omnibus, petivit sapientiam, sine qua asseruit non posse populum be-

[1] Vers. 5; sequitur Gal. 4, 17.

ne regi; tertii Regum tertio [1]: *Dabis ergo, Domine, servo tuo cor docile, ut iudicare possit populum tuum et discernere inter bonum et malum;* et: *Ad vos ergo, reges, sunt hi sermones mei, ut discatis sapientiam et non excidatis. Et nunc, reges, intelligite, erudimini qui iudicatis terram.* Rector enim est dux gregis sibi commissi, et si ipse erraverit, grex in dispersione confusus interibit. Sicut oculus est lux totius corporis, ita pastor gregis commissi; Matthaei quinto [2]: *Vos estis lux mundi* etc. Secundum quod oculus est clarus et obscurus, sic etiam corpus ab eo regitur directe, vel per devia.

2. Duplex ergo circumspectio rectori necessaria est, ut sciat, *quid* agendum sit et *qualiter*. Nam nec bonum simpliciter bonum est, nisi bene fiat, id est, sicut decet. Bernardus [3]: « Tolle discretionem, et virtus vitium erit ». Sine ipsa *zelus praecipitat;* ad Romanos decimo: *Aemulationem Dei habent, sed non secundum scientiam.* Item, *compassio condescendit usquequaque* sub specie pietatis; Proverbiorum decimo tertio [4]: *Qui parcit virgae odit filium,* hoc est, qui sub specie pietatis peccantem non corrigit animam eius ad interitum mittit. Item, *patientia* sine discretione *remissum in regiminis vigore facit,* cum sub specie humilitatis rebelles non reprimit; secundi Paralipomenon decimo tertio: *Roboam*

[1] Vers. 9; sequitur Sap. 6, 10. Tertius locus est Ps. 2, 10.

[2] Vers. 14.

[3] Serm, 49. in Cant. n. 5. — Sequitur Rom. 10, 2.

[4] Vers. 24; sequitur II. Paralip. 13, 7.

erat rudis et corde pavido nec poterat resistere eis, scilicet qui se Domino et sibi opposuerant. Item, sine discretione qualecumque *bonum exemplum inefficax* fit ad aedificandum alios, sicut bonus cibus non est delectabilis sine condimento salis; Levitici secundo[1]: *In omni oblatione tua offeres sal. Rationabile obsequium vestrum. Si recte offeras, recte autem non dividas, peccasti*, hoc est, bona facere non sufficit, nisi discrete, *qualiter, quando, ubi, quare* agendum fuerit, videatur.

3. Quamvis autem plurima sint, circa quae oportet rectorem esse circumspectum, quae non possunt breviter poni, tamen quatuor videntur praecipua, in quibus debet eius providentia vigilare. Exodi vigesimo octavo[2] iubetur pontifex ingrediens sanctuarium, ut ministret Domino, inter alia ornamenta semper in pectore *rationale iudicii* deferre, et in ipso *quatuor ordines gemmarum*, ita quod quilibet ordo *tres lapides* contineat pretiosos, auro inclusos etc. Pontifex Domino ministrans sanctuarium ingreditur, cum praelatus curam animarum suscipit, ut in earum salvatione Deo gratissimum praestet obsequium; nullum enim Deo gratius sacrificium quam zelus animarum. Qui inter alia virtutum insignia semper debet rationis iudicio *quatuor* ad officium suum spectantia in pectore versare. Primum est,

[1] Vers. 13; dein Rom. 12. 1; Gen. 4, 7. (sec. Septuaginta).

[2] Vers. 15. seqq. De horum versuum mystica interpretatione multiplici cfr. Glossa *ordinaria* apud Lyranum, et Collationes in Hexaëm. collat. 14. n. 12.

quomodo in statu debito *commissos sibi gubernet*, ut boni sui proficiant et persistant; secundum, quomodo *lapsos et devios corrigat* et emendet; tertium, quomodo *exteriora negotia*, quae requiruntur ab eo, *congrue disponat;* quartum, quomodo *se in his custodiat* et gerat. — *Tres lapides* in singulis versibus, sunt tria ad singula eorum quatuor pertinentia.

4. Ad *statum debitum tenendum* convenit, ut rector omnium subditorum mores et conscientias et vires *perspicue agnoscat*, ut, secundum quod unicuique expedit, onus observantiae regularis imponat. Non enim omnes omnia possunt aequaliter, et *unusquisque proprium habet donum ex Deo, alius sic, alius vero sic*[1]*;* Numerorum quarto: *Aaron et filii eius intrabunt, ipsi quoque disponent onera singulorum*, et divident, *quid portare quis debeat. Aaron et filii eius* sunt praelati maiores et minores, qui debent *intrare*, id est interiora cuiusque agnoscere, et secundum quod convenit, singulis onus religiosae conversationis imponere et propter triplicem observantiae qualitatem, quae sunt *tres lapides* pretiosi in primo versu quatuor ordinum praedictorum.

5. Prima observantia consistit in illis quae sunt iuxta cuiusque professionis formam de *necessitate salutis*, quae ita annexa sunt Ordini et Regulae, ut eorum transgressio temeraria inducat mortale peccatum, ut est obedientia praecepti, voluntaria pau-

[1] Epist. I. Cor. 7, 7. Sequitur Num. 4, 19.

pertas, castitas et alia praeceptorie imperata, in quibus locum non habet dispensatio magistri, cum et ipse sit ad ea servanda ligatus. Haec necesse est praelatum vigilanter agnoscere, quia tenetur ea facere ab omnibus studiose servari et nolentes cogere ad servandum et pro nulla causa permittere, quantum in se fuerit, aliquem contraire, etiam si magna propter hoc sibi et fratribus tribulatio seu dispendium immineret; ad Romanos octavo[1]: *Quis nos separabit a caritate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius?* quasi dicat: non debet. — Hoc est contra illos qui dicunt: si sic, vel sic, non acquireretur necessitas fratribus, nec possent hic aliquatenus sustentari. Cum talis forma conquirendi est contra Regulam et in scandalum et Religionis deformitatem; melius est, ibi non esse Religiosos, ubi non possunt, vel volunt vivere ut Religiosi, quia tunc nec ipsi pereunt, nec alii de ipsis scandalizantur: *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt; expedit ei, ut*[2] etc. Quid ergo qui multos et magnos scandalizat? — Ista consideratio *prima* debet esse *gemma* lucens in pectore pontificis, id est prae omnibus curanda.

6. Secunda observantia versatur circa illa quae spectant ad *exercitium altioris perfectionis*, scilicet singularis patientiae, admirandae humilitatis, stupendae caritatis, arduae sobrietatis, eximiae pauperta-

[1] Vers. 35. seq.
[2] Matth. 18, 6.

tis et sublimis devotionis et similium virtutum. Ad illas debet rector commissos exhortationibus, monitis et exemplis efficacibus afficere et attrahere magis quam invitos cogere. Consilia enim perfectionis suadentur, non imperantur, praeter ea quae in voti emissione exprimuntur, ut continentia. Praecipua tamen causa monasticae institutionis fuit, ut esset schola palaestralis exercitii perfectionis. *Palaestra*, ut dicitur, fuit ludus nude luctantium, qui se oleo perungebant, ne a colluctantibus teneri possent et ita ad terram deiici; et apte similatur luctamini Religiosorum; primae ad Corinthios nono [1]: *Omnis enim, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet.* — Rector igitur et hanc gemmam ferat in pectore, ut sectatores suos doceat et provocet non solum viam tenere, qua salventur, sed etiam ad perfectionem tendere, per quam sublimem in caelo gloriam assequantur.

7. Tertia observantia consistit in illis quae nec sunt de pura necessitate salutis nec de eminentia perfectionis, sed tamen *ad utriusque acquisitionem et conservationem* a sanctis Patribus apte *statuta sunt* ad exercitium bonorum operum et decorem ipsius Religionis et ad aedificationem intuentium, ut sunt ieiunia, silentium, solemnitas divinorum officiorum et exteriores corporalium exercitationum honestates, quae iuxta Apostolum, primae ad Timotheum quarto [2], tam utiles sunt sicut instrumenta

[1] Vers. 25.

[2] Vers. 8: Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est, pietas autem etc.

pro artificiis, quae possent et aliter peragi a peritis, cum prius fuerint artes quam talia instrumenta. Unde discretus praelatus, cum necessitas exigit, vel maior utilitas requirit, dispensat in causa pro talibus pro loco et tempore, sine difficultate, cum viderit expedire. Ubi autem maior utilitas vel necessitas non exigit, studiose faciat ea servare. — In hoc indiget praelatus non modica discretione, ut sciat inter rigorem et remissionem medium tenere. Si autem nimis fuerit rigidus, et ipse minus erit dilectus fratribus, et illi minus erunt voluntarii ad alia, quae utiliora et necessariora forent. Rursum, si fuerit plus, quam convenit, remissus, in talibus cito maior dissolutio subsequetur. *Qui spernit modica paulatim decidet* [1].

8. Circa *lapsorum correptionem* discretio praelati similiter vigere debet. Hic est ordo secundus, tres gemmas continens, quia triplex continentia [2] ad hoc est necessaria, sicut sunt tria genera delinquentium. — Quidam enim, cum deliquerunt, mox, aut intus moti a spiritu, aut foris correpti ab homine, *ad poenitentiae remedium confugiunt.* His cum clementiae fomentis medicus spiritualis remedia satisfactionis sic temperata debet adhibere, quibus et satisfaciant Deo de offensis et proximo de scandalo, ut ceteri peccare magis timeant; et tamen propter

[1] Eccli. 19, 1.

[2] Si non est error librariorum, accipi debet cum Du Cange, Glossarium etc. in sensu: Habitus moris et gestus conformatio, Gallice *Contenance*.

levitatem remedii ipsos non poeniteat, se poenitentiae submisisse; ad Galatas sexto [1]: *Si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis,* subaudi: medici, *huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans temetipsum* etc., id est, talem ei satisfactionem imponite, per quam cognoscat pondus reatus sui, ita tamen clementer, sicut tibimet velles alium compati, si tali peccato delinqueres. — Et haec est una gemma secundi ordinis discretio talis.

9. Alii, cum delinquunt, *tegunt, palliant, defendunt,* et virus interius latet. Et licet rector ex certis indiciis deprehendat, ibi saniem putridam esse collectam, tamen non ita erumpit exterius, nec per evidens testimonium nec per voluntariam confessionem, quod possit opportune ferro apertae correctionis secare. Si corripit, non proficit et videtur magis vitiorum diffamator quam vitiosorum corrector; si movetur et dissimulat, uritur et anxiatur tam pro anima fratris quam pro se, quia non corrigit delinquentem. Cum ergo aliud congrue facere non possit, oportet, ut dissimulet et patientiam suam exerceat; et quod arguendo non valet orando laboret obtinere, ut aut Deus citius demum corrigat, aut latentem eius malatiam detegat, ut aliquod remedium apponatur; sicut Dominus Iudam proditorem diu tacite toleravit, quia eum aperte non corripuit, donec in tantum eius iniquitas crevit, quod per se paten-

[1] Vers. 1.

ter erupit; quae, quamdiu latuit, licet in se letaliter aegrotaret, tamen aliis non nocuit, et ideo irreprehensibiliter potuit tacite tolerari; Matthaei decimo tertio[1]: *Sinite utraque crescere usque ad messem*, id est zizania cum tritico; Apocalypsis ultimo: *Qui in sordibus est sordescat adhuc.* — Debet tamen talibus, ubi potest, caute caveri ab occasione peccandi et in communi moneri debent, ut resipiscant; Matthaei vigesimo sexto: *Vae homini illi! per quem Filius hominis tradetur.* Sed cum ad tam singulare facinus non potuisset Iudas subito proruisse, nisi diu paulatim in deterius semper prolapsus; apparet, eum a Domino in malo statu diu occulte toleratum: *Ego tacens et quasi non videns*[2]. Talis ergo dissimulatio in corde rectoris multa discretione indiget, ut in neutro deviet a iusto. — Et haec est gemma secundi ordinis secunda in pectore sacerdotis.

10. Tertii *offendunt graviter, aperte et non recipiunt debitam correctionem*, vel ficte recipiunt, quia non emendantur, et alii ex eis fiunt deteriores, vel scandalizantur de ipsis, vel imitari eos incipiunt, si vident, eos impune peccare, volentes sibi parci, sicut illis parcitur. Ubicumque ergo quatuor illa conveniunt, scilicet *graviter, aperte peccare*, et *non esse spem correctionis* propter obstinationem seu inveteratam mali consuetudinem, et *alios infici* per eius exemplum, vel scandalizari, quia talia tolerantur; quid restat, nisi ut ovis morbida abiiciatur, et

[1] Vers. 30; sequuntur Apoc. 22, 11; deinde Matth. 26, 24.
[2] Isai. 57, 11.

membrum putridum praecidatur, ne sana inde inficiantur et corrumpantur? ad Galatas quinto[1]: *Utinam et abscindantur qui vos conturbant;* primae ad Corinthios quinto: *Auferte malum ex vobismetipsis. Quodsi infidelis discedit, discedat;* Lucae decimo tertio: *Succide ergo illam,* scilicet ficum infructuosam, *ut quid etiam terram occupat?* Matthaei tertio[2]: *Omnis arbor, quae non fert fructum bonum, excidetur;* Numerorum quinto: *Praecipe filiis Israel, ut eiiciant de castris omnem leprosum, et qui semine fluit pollutusque est super mortuo, ne contaminent ea, cum habitaverint vobiscum* etc. Ad ista tamen non debent impetu ferri, sed maturo consilio prudentum et spiritum Dei et donum consilii habentium; Ecclesiastici trigesimo secundo: *Omnia cum consilio fac, et post factum non poenitebis;* Matthaei decimo octavo: *Qui scandalizaverit unum ex pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collo eius, et demergatur in profundum maris,* hoc est, cuius vita in habitu Religionis magis scandalizat simplices, quam aedificet; expedit, ut foris missus solus damnetur, quam per eum sacra Religio contaminetur.

11. Tertius ordo versatur circa *negotia,* quae per praelatum sunt disponenda, quorum alia expedit, ut *aliis disponenda committat,* alia *per se*

[1] Vers. 12; sequuntur I. Cor. 5, 13; 7, 15: Quodsi infidelis etc.; Luc. 13, 7.

[2] Vers. 10; sequuntur Num. 5, 2. 3; deinde Eccli. 32, 24. (Vulgata: Fili, sine consilio nihil facias etc.); Matth. 18, 6.

ipsum disponat, alia *praecidat et removeat*, quantum valet. Sic Christus commisit alia discipulis procuranda, ut Iudae loculos, sibimet retinuit praedicationis et curationis officium; Lucae duodecimo[1], requisitus, ut inter fratres quosdam hereditatem divideret, respondit: *Homo, quis me constituit iudicem aut divisorem inter vos?*

12. *Exteriora et temporalia corporalis necessitatis officia*, si per se ipsum voluerit actu disponere, impeditur ab interiorum et meliorum provisione, quia sparsus ex se mentis oculus minus videt interiora et necessariora saluti; Exodi decimo octavo[2]: *Esto tu populo in his quae sunt ad Deum. Et levius feres, partito in alios onere*, scilicet leviorum; Actuum sexto: *Non est aequum, nos relinquere verbum Dei et ministrare mensis* etc. Si alios non haberet, quibus curam exteriorum committeret; potius deberet ab alio fraudem in temporalibus pati, quam ipse praelatus in talibus occuparetur, exemplo Christi, qui sciens, Iudam esse furem, tamen permisit, eum exteriora procurare; Ioannis duodecimo[3]: *Fur erat et loculos habebat et ea quae mittebantur, portabat.* Hoc est contra illos qui facilius inveniunt quibus curam animarum committant, quam rerum suarum temporalium, cum incomparabiliter maius sit dispendium, periclitari animas, quam res perire.

[1] Vers. 13. 14.

[2] Vers. 19. et 22; sequitur Act. 6, 2.

[3] Vers. 6.

13. *Spiritualia* vero et quae ad salutem necessaria sunt et profectum virtutum principaliter debet animarum custos et rector sibimet curanda retinere, cum haec sint de substantia officii pastoralis, et de his maxime sit in iudicio rationem Domino redditurus. Haec sunt, qualiter Regula studiose servetur et alia statuta et Ordinis disciplina; item, quod pax et dilectio sit inter fratres; item, ad ipsum pertinet conscientias singulorum agnoscere et de quibuslibet perplexitatibus expedire, pericula peccatorum providere et praecavere, monere fratres, ut proficiant, corrigere corrigenda, elucidare dubia, informare singulos, qualiter officia sibi commissa congrue administrent, quo et fratribus, prout convenit, sufficiant et conscientiam non offendant. Ubi vero non potest hominibus satisfieri nisi cum offensa Dei, ibi servetur ad Deum obedientia et ad homines patientia; Actuum quinto[1]: *Obedire oportet Deo magis quam hominibus.* — Praelatus vero gerit vicem *capitis* in corpore fraternitatis, ut, cum alia membra dedita sunt actionibus sibi competentibus, caput omnibus praesidendo provideat, quasi omnium sensuum capax et omnia regens et sensum et motum omnibus transmittens per iussiones vel concessiones sanctae obedientiae quasi quorundam compaginatione nervorum. Unde et caput singulari actione non occupatur, ut vacet omnium membrorum provisioni; omnibus enim proficit, pro omnibus audit, odorat, gustat

[1] Vers. 29.

et loquitur: sic et praelatus sibi commissis; ad Hebraeos decimo tertio[1]: *Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri.*

14. *Superflua* vero et *non necessaria* saluti vel profectui animarum *negotia* expedit praecidere et tam a se quam a fratribus, quantum opportune poterit, removere. Cum enim propter temporis brevitatem et *diei malitiam*[2] vix necessariis sufficiamus disponendis; si supervacuis vel alienis volumus occupari negotiis, negligimus utiliora et meliora, cum distractus animus ad plura fit minor ad singula provide peragenda[3]. — Inde fit aliquoties, cum praelati et Religiosi nimis se exterioribus occupationibus implicant aedificiorum, librorum, causarum et aliorum, quibus fructuosius carerent; ut non solum meliora interim negligant, sed etiam conscientiam saepius inquinent, et ex usu exteriorum tenebrescat oculus mentis ad contemplationem spiritualium et internorum et tepescat ad desiderium supernorum. Sicut enim humores noxii affluunt, ubi fuerit in corpore laesio, nisi caute removeantur, ne fiat ibi tumor vel ulcus; ita et negotia crescunt ad exstinctionem spiritus, qui se eis acquieverit occupari. — Ideo discretio praelati debet provide prospicere, quid ex quolibet eventu possit consequi, et quae negotia admittere, vel quantum expediat ei exsequi, circum-

[1] Vers. 17.

[2] Matth. 6, 34: Sufficit diei malitia sua.

[3] Gregor., I. Dialog. c. 4: Cumque animus dividitur ad multa, fit minor ad singula. Cfr. Regul. pastoral. p. I. c. 4.

specte rimari; Ecclesiastici undecimo[1]: *Fili, ne in multis sint actus tui.* Qui sarcinam satis gravem portat imprudens est, si adhuc onera plura sibi portanda imponit, quibus potest opportune carere.

15. Super omnia vero debet *semetipsum rector circumspicere,* ne, aliis providens, se ipsum negligat, ne, alios salvans, se ipsum in periculum demergat; Matthaei decimo sexto[2]: *Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur?* Hic est quartus ordo gemmarum triplici circumspectione quasi pretiosorum trium lapidum ornatu complendus; Ioannes in secunda Canonica: *Videte vosmetipsos, ne perdatis quae operati estis,* supple: in aliis, *sed ut mercedem plenam suscipiatis.*

16. Una circumspectio sui versatur circa *conscientiae serenitatem,* ut illa semper *secura* sit et *munda*: *secura* sit, ut nihil velit, agat, iubeat vel permittat illicitum et indecens professionique suae contrarium, in quo peccatum seu scandalum deprehendatur; *munda,* ut de bonis, quae fecit vel promovet, gloriam ab hominibus non captet nec sibimet exinde immoderate placeat, solius Dei beneplacitum in omnibus quaerens, ut quae *pro eo* facit, id est vice Dei, etiam pure faciat *propter eum* et ipsius amorem; Matthaei sexto[3]: *Si oculus tuus simplex fuerit,*

[1] Vers. 10.

[2] Vers. 26; sequitur II. Ioan. 8.

[3] Vers. 22. 23. Pro expositione huius vide Bonav. Comment. in Lucam, c. 11. n. 72-76.

totum corpus tuum lucidum erit, hoc est, si intuitus intentionis purus fuerit caritate, totum corpus bonae operationis dignum erit praemio lucis aeternae. *Si autem nequam fuerit* etc. Scrutetur ergo conscientiam suam, sollicite diiudicans, quid egerit, quid omiserit de agendis et quo fine bona fecerit; et de malis doleat et confiteatur et corrigat et caveat, de bonis vero non in se, sed *in Domino glorietur*[1]; primae ad Corinthios undecimo: *Si nosmetipsos diiudicaremus, non utique iudicaremur.* Qui pulverem ab aliis detergit vix potest transire, nisi et ipse pulvere respergatur, quem etiam in se detergere necesse habet; Lucae quarto: *Medice, cura te ipsum.* De bonis vero, quae facit, sic laetetur, ut inde non extollatur, aestimans, quod non propter se, sed propter alios, quibus praeest, Deus dederit ei bene facere vel dicere vel sentire.

17. Alia circumspectio sui versatur circa *exteriores mores et verba,* quibus oportet eum aliis magis quam sibimet deservire. Qui enim pluribus cogitur vivere ad exemplum et satisfacere singulis et omnibus placere, multa indiget discretione, ut medium valeat tenere, ne sit nimis tristis, vel hilaris; nimis severus, vel lenis; nimis socialis, vel alienus; nimis tacitus, vel verbosus; nimis dure loquens, vel blande; nimis rigidus, vel remissus; nimis saepe cum hospitibus, vel raro; nimis laute reficiens, vel tenuiter; nimis facta fratrum observans, vel dissi-

[1] Epist. I. Cor. 1, 31; seq. locus est I. Cor. 11, 31; subinde allegatur Luc. 4, 23.

mulans; nimis fovens aliquos, vel alios parvipendens, et similia. — Cum ergo non possit semper teneri quod omnibus placeat; minus tamen deviat, si ad *benignitatis* partem plus declinat, per quam redditur subditis magis amabilis, ob quam ei libentius obtemperant et audacius ad eum recurrunt, in quibus indigent, et alacrius imitantur. Ipsa enim potestatis auctoritas facit eum satis timendum subditis; et si huic iungitur austeritatis severitas, pavidis fit mentibus onerosa; Ezechielis trigesimo quarto [1]: *Vos autem cum austeritate imperabatis eis et cum potentia, et dispersae sunt oves meae;* Ecclesiastici quarto: *Noli esse quasi leo in domo tua, subvertens domesticos tuos.* — Hinc est, quod ipse summus *princeps pastorum* [2], Dominus Iesus, tantam nobis benignitatis caritatem exhibuit, ut se nobis faceret amabilem et ita imitabilem, ut per amorem suae humanitatis traheret ad amorem et cognitionem suae Divinitatis, « ut, dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in invisibilium amorem rapiamur ». Sic et vicarius Christi, praelatus ad hoc maxime studeat a subditis diligi, ut sic facilius trahat eos ad amorem Christi. In omni tamen dubio semper magis inclinet se ad illud quod secundum veritatis iudicium virtuti caritatis et humilitatis et professae puritati magis consonat et evangelicae perfectioni.

[1] Vers. 4. 5; sequitur Eccli. 4, 35.

[2] Respicitur I. Petr. 5, 4: Cum apparuerit princeps pastorum. — Verba *ut, dum visibiliter* etc. sumta sunt ex Missali Romano, Praefatione in Nativitate Domini.

18. Ultimo etiam ipsa discretio, quae cetera omnia diiudicat, *circumspiciat se ipsam*, ne ei contingat ut oculo corporis, qui, cum alia videat, non videt se ipsum, videlicet, *ne plus sapiat, quam oportet sapere*[1], ne sibi plus credat, quam expedit, ne sit sapiens in oculis suis, quia, teste beato Gregorio, « sicut subditorum tentatio est reprehendere in praelatis, quod in multis non recte agant, ita praelatorum tentatio est, quod se ceteris sapientiores aestimant »; Proverbiorum vigesimo sexto: *Vidisti hominem sapientem sibi videri? Magis illo spem habebit stultus.* Stultus enim, sibimet non confidens, quaerit consilium a sapientibus, ne decipiatur; ille autem, dum de se plus, quam debet, praesumit, etiam ubi errat, recte se plerumque sentire deceptus putat. — Inter omnes autem tentationes videtur ista periculosior cuique Christiano, scilicet proprio sensui nimis inniti. Cum enim nemo reperiatur ita perspicacis intelligentiae, quin possit in aliquibus falli; qui hoc totum et solum reputat iustum, quod ipse senserit, astuto adversario ad varias seductiones sub specie boni liberum aditum pandit; Psalmus[2]: *Sedet in insidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem.* Ibi enim libentius insidiatur, ubi maio-

[1] Rom. 12, 3, et alluditur ad Isai. 5, 21: Vae! qui sapientes estis in oculis vestris; vel ad Rom. 11, 25: Ut non sitis vobis ipsis sapientes. — Locus Gregorii est XXXIV. Moral. c. 23. n. 50; sequitur Prov. 26, 12, ubi Vulgata *habebit insipiens* pro *habebit stultus.*

[2] Psalm. 9, 28 (secundum Hebraeos 10, 8.).

res meritorum divitias cernit inquiri, ut ibi *innocentem* inquirat et occidat, ubi se Deo magis obsequium praestare sperabat. Unde cautum est semper rectori consilia libenter audire et humiliter quaerere.

19. Et in hoc triplex utilitas consistit: primo, si alii idem sentiunt quod et ipse, securior est, quod non decipiatur. Secundo quidquid fecerit cum prudentium consilio, si aliquid inde evenerit contrarii, minus ei poterit imputari, quam si de suo tantum sensu id fecisset. Tertio, quod saepe in merito humilitatis talis Deus dat ei agnoscere per se, vel alium, quod ante non intellexit. — Hinc Moyses, cui Deus *facie ad faciem loquebatur*[1], consilium Iethro soceri sui gratum habuit et servavit, Exodi decimo octavo. Hinc Apostolus Paulus, Spiritu sancto repletus, Evangelium, quod per revelationem Iesu Christi didicerat, ipsius instinctu *ascendens Ierusalem, cum Petro et Ioanne et Iacobo,* coapostolis suis, *contulit,* ad Galatas secundo, ut esset securior in praedicando, cum ab eis non discordaret, et exemplum per hoc daret fidelibus praelatis consilium requirendi; Ecclesiastici trigesimo secundo: *Omnia cum consilio fac, et post factum non poenitebis.* — Aliqui vero, cum ad officium regiminis assurgunt, ita se continuo repletos spiritu scientiae reputant, ut omnia antecessorum suorum facta stulta iudicent et perversa; alii vero e converso, cum ab eodem absolvuntur officio, quaecumque successores eorum fa-

[1] Exod. 33, 11; porro citatur Exod. 18, 18. seqq. Sequens locus est Gal. 2, 1. seqq.; deinde Eccli. 32, 24.

ciunt, simili modo condemnant, non attendentes, quod sicut ipsi aliorum facta deprimunt, ita eorum facta alii possunt despicere; Isaiae trigesimo tertio[1]: *Vae! qui spernis, nonne et ipse sperneris?* Nullorum enim facta tam studiose solent ab aliis observando notari, sicut illorum qui aliorum facta severe diiudicant, si forte in quo ipsi alios arguunt reprehensibiles deprehendantur.

20. Sunt enim duo genera hominum, quorum consilia prudens rector non facile debet recipere, scilicet *adulatores* et *detractores*. Primi istorum seducunt eum, ut magis de se, quam expedit, praesumat; Isaiae tertio[2]: *Qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt et viam gressuum tuorum dissipant,* ne de te vera sentias in humilitate propriae cognitionis. Secundi inducunt eum, ut peius, quam habet, de aliis suspicando sentiat et saepe innocentes condemnet, et priusquam veritatem rei plene cognoscat; Esther decimo sexto[3]: *Aures principum simplices, et ex sua natura aliud aestimantes, callida fraude decipiuntur, et malis quorundam suggestionibus regum studia depravantur, ut eos qui credita sibi officia diligenter observant et ita cuncta agunt, ut omni laude sint digni, mendaciorum cuniculis conentur subvertere.* — Cum autem tribus de causis soleat requiri consilium, scilicet

[1] Vers. 1.

[2] Vers. 12.

[3] Vers. 6. 7. 5. — Supra *quam habet* idem est ac *quam se res habet.* Cfr. Forcellini, Lexicon.

propter *emendationem*, ut discatur, de quo dubitatur; propter *auctoritatem*, ut magis habeat vigoris quod per tales consultum fuerit; et propter *pacem*, ne habeant aliqui occasionem murmurandi: propter primam causam consulendi sunt *prudentiores*, propter secundam *nominatiores*, et propter tertiam *omnes, ad quos negotium* pertinere videtur. — Sed quia singularia sine numero sunt, in quibus discretio est necessaria, non potest dari certa et communis regula, quae valeat pro omnibus.

Cap. VII.

De sexta ala praelatorum, quae est devotio ad Deum.

1. Sexta et ultima ala, sine qua reliquae perfici non valent, maxime est necessaria, ut sit *devotus ad Deum*, per quem *zelus iustitiae* accenditur, *pietas compassionis* infunditur, *patientia* roboratur, *exemplum bonum* conditur, *discretio* clarificatur. Haec est *unctio Spiritus*, docens de omnibus, quae expediunt saluti; primae Ioannis secundo [1]: *Vos unctionem habetis a Spiritu sancto et nostis omnia, et non necesse habetis, ut aliquis vos doceat, sed sicut unctio eius docet vos de omnibus.*

2. Devotio mentem illuminat ad cognoscendum,

[1] Vers. 27, sed aliquatenus mutata sunt verba.

quid sit melius; Ioannis decimo quarto[1]: *Docebit vos omnia et suggeret vobis omnia* etc. Inflammat ad appetendum bonum; Ecclesiastici vigesimo quarto: *Qui edunt me adhuc esurient, et qui bibunt me* etc. Roborat ad perficiendum; ad Philippenses secundo: *Deus est enim, qui operatur in nobis et velle et perficere pro bona voluntate.* Facit horrere peccata; Psalmus[2]: *Iniquitatem odio habui* etc.; in Apocalypsi liber comestus dulcis gustu *amaricat ventrem.* Actiones ordinat ad virtutes; Canticorum secundo: *Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinavit in me caritatem.* Mores exterius componit et verba; Tobiae tertio: *Nunquam cum ludentibus miscui me neque cum iis qui in levitate ambulant.* Scientiam fidei dulcem reddit; Ecclesiastici sexto[3]: *Sapientia enim doctrinae secundum nomen suum est*, id est sapida scientia. Spem in fiduciam erigit; ad Romanos octavo: *Ipse enim Spiritus sanctus reddit testimonium nobis, quod sumus filii Dei.* Amorem Dei accendit; ad Romanos quinto: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Deo familiarem efficit; Exodi trigesimo tertio: *Loquebatur Dominus cum Moyse facie ad faciem, sicut homo loqui solet ad amicum suum.* Dat fiduciam impetrandi petita; pri-

[1] Vers. 26; sequuntur Eccli. 24, 29. et Phil. 2, 13.

[2] Psalm. 118, 163; secundus locus Apoc. 10, 10; tertius Cant. 2, 4; quartus Tob. 3, 17.

[3] Vers. 23; secundus locus Rom. 8, 16; tertius ibid. 5, 5; quartus Exod. 33, 11.

mae Ioannis tertio[1]: *Fiduciam habemus ad Deum, et quodcumque petierimus, accipiemus.* Orationem impinguat; Psalmus: *Holocaustum tuum pingue fiat;* Ecclesiastici trigesimo octavo: *Impingua oblationem.* Pium et affectuosum facit; Sapientiae septimo: *Suavis, humanus et benignus est spiritus sapientiae.* Cor humiliat; Isaiae sexagesimo sexto[2]: *Super quem requiescet spiritus meus nisi super humilem* etc. Oleum spiritum premit in olla fervente. Contra adversa constantiam praestat; Psalmus[3]: *Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo?* ad Romanos octavo: *Quis nos separabit a caritate Christi?* Omnia opera bona delectabilia facit; Sapientiae octavo: *Non habet amaritudinem conversatio illius nec taedium, sed laetitiam et gaudium.* Mentem in superna elevat; Iob trigesimo quarto: *Si direxerit ad Deum cor suum, spiritum eius et flatum ad se trahet.* Mundum vilescere facit; Ecclesiastae primo[4]: *Vidi cuncta, quae fiunt sub sole, et ecce, omnia vanitas.* Desiderare caelestia cogit; ad Philippenses primo: *Coar-*

[1] Vers. 21. 22; secundus locus Ps. 49, 4; tertius Eccli. 38, 11; quartus Sap. 7, 22. 23. (multis omissis).

[2] Vers. 2, sed non verbotenus secundum Vulgatam, quae legit: Ad quem autem respiciam nisi ad pauperculum [Septuaginta: super humilem] et contritum spiritu et trementem sermones meos?

[3] Psalm. 26, 1; secundus locus est Rom. 8, 35; tertius Sap. 8, 16; quartus Iob 34, 14.

[4] Vers. 14; secundus locus est Phil. 1, 23; tertius Luc. 7, 47; quartus Sap. 8, 5.

ctor e duobus, desiderium habens dissolvi et esse cum Christo. Peccata delet et poenas peccati; Lucae septimo: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Merita sublimat; Sapientiae octavo: *Si divitiae appetuntur, quid sapientia locupletius, quae omnia operatur?* Proximos maxime aedificat; Ecclesiastici quadragesimo quinto[1]: *Offerre illi incensum dignum in odorem suavitatis;* secundae ad Corinthios secundo: *Christi bonus odor sumus.* Daemones fugat; Tobiae sexto: *Nam fumus eius extricat omne genus daemoniorum.* Angelos invitat et Sanctos; Psalmus[2]: *Praevenerunt principes coniuncti psallentibus;* Tobiae duodecimo: *Quando orabas cum lacrymis* etc.

3. Haec et multa alia devotionis gratia confert. Ideo praecipue rector animarum studiosus esse debet eam habere, per quam semper *informetur,* quid faciat, *adiuvetur,* ut possit, *conservetur,* ne deviet. Non enim solum pro se orare necesse habet, sed etiam pro illis qui sibi commissi sunt, quos non sufficit sine divino auxilio custodire; Psalmus[3]: *Nisi Dominus custodierit civitatem* etc. Est enim praelatus mediator inter Deum et homines subditos, ut, sicut negotium Dei gerit apud illos docendo, corrigendo, sursum agendo; ita etiam negotia eorum stu-

[1] Vers. 20; verbotenus in Breviar. Rom. Commune Pont. capitulum ad Nonam. Vulgata: Offerre sacrificium Deo, incensum et bonum odorem. Deinde II. Cor. 2, 15. et Tob. 6, 8.

[2] Psalm. 67, 26; deinde Tob. 12, 12.

[3] Psalm. 126, 1. Sequitur Deut. 5, 5.

deat apud Deum fideliter promovere placando, gratiam impetrando et conservando a malo; Deuteronomii quinto: *Ego sequester et medius fui inter Deum et vos.*

4. Alia autem devotio est *communis*, alia *specialis*, alia *assidua*: *communis* in divinis officiis, *specialis* in orationibus, *assidua* in omnibus agendis. — Circa officia divina triplicem debet habere diligentiam devotionis, scilicet ut omnia fiant *ordinate* et non confuse et sine erroris haesitatione, ut quisque deputatum ministerium congrue exsequatur; primae ad Corinthios decimo quarto [1]: *Omnia honeste et secundum ordinem fiant in vobis;* primi Paralipomenon vigesimo quinto: *David et omnis exercitus segregaverunt in ministerium Domini qui prophetaverunt in citharis, psalteriis et cymbalis, secundum numerum suum dedicato sibi officio servientes.* — Item, ut *strenue* et non pigre seu desidiose opus Domini, scilicet divini cultus officium, peragatur; Ieremiae quadragesimo octavo [2]: *Maledictus, qui facit opus Dei fraudulenter* etc. — Item, ut *devote* et reverenter, sine aliqua dissolutione et strepitu, distincte et attente divina officia persolvantur, sicut in conspectu Angelorum et in praesentia Dei; Ecclesiastici trigesimo nono: *In omni corde et ore collaudate et benedicite nomen Domini.*

5. Officium enim divinum in Ecclesia Spiritus sanctus ordinavit fieri quinque de causis: primo pro-

[1] Vers. 40; sequitur I. Paralip. 25, 1, nonnullis omissis.
[2] Vers. 10; sequitur Eccli. 39, 41.

pter *imitationem caelestis concentus,* quo Sancti et Angeli in caelo assidue in praesentia Dei eius laudibus sunt intenti; Psalmi [1]: *Beati, qui habitant in domo tua, Domine, in saecula saeculorum laudabunt te.* Cum enim secundum promissionem suam: *Ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi,* hic dignetur Christus nobiscum esse veraciter, tam sacramentaliter quam spiritualiter; dignum est, nos ei pro modulo nostro aliqualem exhibere reverentiam honoris et laudis, iuxta exemplar similitudinis caelestis, ut ei, etsi non continue, sicut illi caeli cantores, saltem interpolate pro nostra fragilitate psallendo alacriter assistamus, imitantes *illam quae sursum est Ierusalem, matrem nostram,* ad Galatas quarto [2].

6. Secundo, ut beneficiorum Dei memores, certis horis *gratias pro his laudando et orando ei iugiter referamus,* qui natus in nocte ex Maria Virgine, mane iudici passurus sistitur, diluculo resurrexit, hora tertia flagellatur et post Spiritum sanctum misit Apostolis, sexta crucifixus, nona in cruce pro nobis mortuus, vespere coenans corporis et sanguinis sui nobis Sacramenta tradidit et Completorio sepultus est. Missarum autem celebratio non tantum eius nobis passionis mysterium memorandum ingerit, sed et praesentiae suae gratiam exhibet et sub forma Sacramenti nos se ipso spiritualiter pascit. Sicut ergo iustum est, nos horum nunquam oblivi-

[1] Psalm. 83, 5; deinde Matth. 28, 20.

[2] Vers. 26.

sci, ita expedit ea semper recolere certis horis; Isaiae sexagesimo tertio [1]: *Miserationum Domini recordabor, laudem eius super omnibus, quae reddidit nobis Dominus.*

7. Tertio, ut nosmetipsos sic assidue *ad devotionem excitemus* et ignem amoris Dei per hoc nobis, ne per desidiam seu alias occupationes tepescat, continue reaccendamus; Levitici sexto [2]: *Ignis est iste perpetuus, qui nunquam deficiet, quem nutriet sacerdos in altari, subiiciens ligna mane per singulos dies. Ignis* est devotionis fervor, qui semper in altari cordis ardere debet, quem sacerdos devotus semper subiiciendo ligna divinae laudis debet nutrire, ne quando exstinguatur; Psalmus: *Benedicam Dominum in omni tempore* etc.

8. Quarto, ut *simplices fideles*, qui per se nesciunt certa orandi tempora eligere, per hoc ad orationis studium assuefaciamus, ut saltem tunc ad ecclesiam oraturi conveniant, quando ibidem divinae laudis officia persolvuntur, et ut minus afficiantur taedio ibi persistendi, quamdiu coram se vident clericos celebrare divina; Lucae primo [3]: *Omnis multitudo populi erat foris hora incensi.* Multi enim rudes vix unquam se orationi offerrent, si foris non certis temporibus in ecclesiam ex consuetudine ad

[1] Cap. 63, 7.

[2] Vers. 13: Ignis est iste perpetuus etc., et v. 12: Ignis autem in altari semper ardebit, quem nutriet etc. Sequitur Ps. 33, 2.

[3] Vers. 10.

divinorum celebrationem et verbi Dei recitationem ordinarie vocarentur.

9. Quinto, propter *decorem religionis christianae,* quia decens est et congruum, ut, si Iudaei et gentiles et quidam haeretici quandoque conventicula sua faciunt et sua profana ibi commercia celebrant et ritus suae perfidiae observant, multo dignius qui vera et sacrosancta habent Sacramentorum mysteria ad ea celebranda et veneranda saepe conveniant et debita Conditori suo laudum solemnia persolvant, quibus et gratiam Dei ampliorem merentur et vitam aeternam, et quibus alliciantur simplices ad religionis sanctae reverentiam et amorem; Ecclesiastici quadragesimo septimo [1]: *Dedit in celebrationibus decus et ornavit tempora* etc.

Inter omnes ergo exteriores observantias maior debet diligentia divino officio adhiberi, ut, sicut dictum est [2], *ordinate* fiat, *strenue* et *devote.* Alio enim tempore *facimus pro Deo,* in hoc autem *assistimus Deo* et *intendimus Deo* et *alloquimur eum,* et *nos ipse,* simul et pro nostris necessitatibus eius auxilium postulamus.

10. *Specialis* devotio consistit in orationibus privatis: in familiaribus *vocalium orationum* recitationibus, veluti psalmorum, litaniarum et aliarum orationum, quas in secreto quisque per se extraordinarie ruminando persolvit; Lucae undecimo [3]: *Cum*

[1] Vers. 12. [2] Supra n. 4.

[3] Vers. 2, ubi illa verba verbotenus; edd. et cod. citant Matth. 6. (v. 9.): Sic ergo vos orabitis: Pater noster etc.

oratis, dicite: Pater noster. — Item, in *sacris meditationibus*, cum quis ante mentis oculos recolligit peccata propria et miserias et futura supplicia vel beneficia Dei generalia seu specialia et passionem Christi et bonitatis eius dulcedinem et praemia repromissa, ut ex his concipiat devotionis affectum, timoris vel amoris Dei, desiderii, moeroris vel gaudii spiritualis; Psalmus[1]: *Meditatus sum nocte cum corde meo* etc. — Item, in *piis erga Deum affectibus* et lacrymis et suspiriis et sanctis desideriis amoris et aliis internis et ineffabilibus motibus cordis, in iubilis, excessibus et raptu et absorptione spiritus in Deum, quo *adhaerens Deo, unus fit spiritus cum eo* per purae intelligentiae lucem et cognitionem Dei et amoris eius ardorem et glutinosam fruendi inhaesionem; ad Romanos octavo: *Ipse enim Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.*

11. Quodsi praelatus praepeditur variis curarum distractionibus speciali devotioni saepius intendere, saltem interdum, cum opportune valet, quasi furtim et raptim ad orationis studium se conferat, ne omnino refrigescat, ne in desuetudinem orandi veniat, ne Deo alienus efficiatur, ne gratia divinae propitiationis ei quasi insensibiliter subtrahatur. — Unde Moyses[2], cum per populi negotia exterius vexaretur,

[1] Psalm. 76, 7; secundus locus est I. Cor. 6, 17; tertius Rom. 8, 26.

[2] De ingressu Moysis in tabernaculum cfr. Exod. 33, 9-11; Lev. 9, 23; Num. 7, 89; 16, 43; 20, 6. De oratione Domini

crebro in tabernaculum foederis ad Dominum recurrit, familiare ipsius colloquium ibi expetens, quo intrinsecus in spiritu reficeretur. Dominus quoque, diebus praedicans turbis, noctibus in orationibus solus pernoctavit. Et licet parva detur mora praelato orandi, tamen, quia pro aliis debet ex officio orare, datur ei quandoque propter alios copiosior orandi gratia, ut quibus prodest agendo possit etiam orando prodesse; tantum non negligat quaerere nec abiiciat, cum offertur, ne ex merito ingratitudinis ab eo gratia elongetur.

12. *Assidua* devotio semper ei debet adesse, sicut et quibuslibet proficere volentibus in religionis virtute; et ipsa triplex est. — Una est *iugis memoria Dei* ante oculos cordis; Psalmus[1]: *Providebam Deum in conspectu meo semper. Oculi mei semper ad Dominum.* In omni loco et tempore semper debet homo studere Deo intendere, quasi sit coram eo, per mentis intuitum. Unde solebant dicere Elias et Eliseus, tertii Regum decimo octavo: *Vivit Dominus, in cuius conspectu sto.* Sicut enim Angeli, quocumque mittantur, tamen a divina contemplatione non recedunt; ita homo virtutis pro suo *posse* semper Dei memoriam a suo corde non removeat. Unde si aliquando contigerit, semetipsum inde redarguat; Bernardus[2]: « Omne tempus, quo de Deo non co-

Luc. 6, 12: Exiit in montem orare et erat pernoctans in oratione Dei.

[1] Psalm. 15, 8; 24, 15. De verbis Eliae et Elisei vide III. Reg. 17, 1; 18, 15; IV. Reg. 3, 14.

[2] Libr. Meditat. etc. (inter opera Bernardi) c. 6. n. 18.

gitas, puta te perdidisse ». Nam etsi profunde non possis cogitationem tuam semper in ipsum defigere meditando, saltem memorando cordis intuitum in eum dirige, et cum datur opportunitas, ipsa memoria in meditationem seu orationem formetur, sicut qui materiam formandae imaginis secum circumfert, ut, cum habuerit opportunitatem, aliquid in ea sculpendo operetur.

13. Alia est *continuum studium Deo placendi* in omni actione vel locutione, ut semper quasi in eius praesentia caveat, unde ei displiceat, et doleat, si forte fecerit, et studeat, in quo et qualiter ei possit magis placere; secundae ad Corinthios quinto[1]: *Contendimus, sive absentes sive praesentes, placere illi. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi.* Semper enim debet Religiosus se gerere, quasi in proximo sit tribunali summi Iudicis praesentandus; Lucae duodecimo: *Estote parati, quia, qua hora non putatis, Filius hominis veniet.* Omnia nostra videt, quae facimus, et sicut non obliviscitur bonorum operum ad praemiandum ex diuturnitate temporis, ita nec malorum ad puniendum, nisi per poenitentiam diluantur; Ecclesiastici vigesimo tertio[2]: *Contemnens in animam suam: Quis me videt? Nemo circumspicit me; quem vereor? delictorum meorum non memorabitur Altissimus. Et non intelligit, quoniam omnia videt oculus eius* etc.

[1] Vers. 9. 10; sequitur Luc. 12, 40.
[2] Vers. 25-27.

14. Tertia est *omnia agenda oratione, saltem mentali, praevenire,* ad omnes eventus oratione *se praemunire,* omnia beneficia *gratiarum actione prosequi* ac laude divina. *Agenda* petat a Domino *sibi salubriter inspirari, eventum dirigi* ad salutis profectum, *beneficia augeri et conservari.* Sicut enim nauta, providens tempestatem, festinat saepius ingredi portum securum; ita Religiosus ad orationis portum continuo confugiat, ubi omnes periculorum collisiones evadat et in omnibus agendis semper plus orationi fidat quam propriae industriae vel labori; secundi Paralipomenon vigesimo [1]: *Cum ignoremus, quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut ad te oculos nostros dirigamus,* videlicet in oratione; Psalmus: *Sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum* etc.

15. His igitur et aliis pennis ecclesiasticus Seraph, id est praelatus spiritualis, *Domino sedenti super solium excelsum et elevatum* [2] ornatus assistat, quarum primas duas super caput elevet, mediis duabus corpus et pedes contegat, ultimis duabus in latum et in altum volet, ut zelum eius non humanae laudis fervor deprimat, nec compassionem eius carnalis inclinet affectus; sed sursum *recta intentio* sustollat, et *fraternae caritatis pietas* in altum erigat, propter retributionem supernam; Psalmus [3]: *Inclinavi cor meum ad faciendas iustifica-*

[1] Vers. 12; deinde Ps. 122, 2. [2] Isai. 6, 1. seqq.

[3] Psalm. 118, 112; secundus locus est Isai. 52, 1; tertius Col. 3, 1.

tiones tuas in aeternum, propter retributionem. Patientia vero et *vita exemplaris* contegant eum a perturbationum iaculis et a nuditate inopiae meritorum, quibus quasi armis defendatur et quasi sacris vestibus adornetur; Isaiae quinquagesimo secundo: *Induere fortitudine tua, Sion, induere vestimentis gloriae tuae. Circumspectione* vero ubique circumvolet videndo, quid et qualiter sit agendum; et *devotionis studio quae sursum sunt quaerat, ubi Christus est in dextera Dei sedens,* sublimi volatu ad ipsum accedens. — Licet autem omnes, qui praesunt animabus, has virtutes non possint omnes aequaliter habere, tamen omnino necessarium est eis aliquatenus non carere, tam pro fructu aedificationis illorum quibus praesunt, quam propriae salutis profectu. — Quilibet etiam Religiosus, qui se ipsum habet regere et de sui ipsius regimine rationem Deo est redditurus in extremo examine, his alis et pennis, quantum sibimet indiget, debet adornari et in superna sublevari, ut sit fervens in iustitia, compatiens proximis propter Deum, patiens in adversis, bono exemplo alios aedificans, circumspectus in omnibus et super omnia Deo per orationis studium familiariter adhaerens, qui eum in omnibus protegat, dirigat et promoveat et tandem ad caelestia evolare faciat; quod nobis praestare dignetur Iesus Christus. Amen.

TABULA[1]

Quod multum differat scire bene subesse et socialiter vivere et utiliter praeesse.

Quatuor causae, pro quibus indigent imperfecti alterius subesse magisterio.

Quales esse debeant qui magisterio subesse per se non indigent.

De variis virtutibus et specialiter de sex alis virtutum praelato necessariis.

De quatuor differentiis bonorum in Religione, et qui inter hos sint meliores.

De zelo iustitiae, quo praelatus debet fervere ex amore Dei et proximi.

Distinctio quadruplex observantiarum iustitiae in Religione servanda.

Circa quae magis vel minus inter haec zelus rectoris fervere debeat.

Quinque cavenda praelato, et ad quae sit utilis castigatio delinquentium.

In quibus agnoscitur laudabilis Religio, et quae utilitas bonorum; de falsis fratribus, et qualiter sint removendi.

Triplex ratio urget praelatum, corrigere subditorum excessus.

De compassione praelati, et quot genera infirmorum corpore, et quibus remediis sint fovendi.

Propter tres causas indigent infirmi recreatione, quibus etiam pro caritate subveniri debet.

[1] Haec tabula, quae refert principales sententias praecedentis opusculi, habetur tum in quodam codice tum in prima editione (Argentina an. 1495 p. II. fol. 341 r.).

Tria genera mente infirmantium, et quibus remediis eis subveniendum sit.

De patientia praelati, quae in multis est ei necessaria, et primo de occupationibus ipsius.

Secundo, de tardo profectu eius in subditis, et causae illius tarditatis.

Tertio, de ingratitudine subditorum erga diligentiam, quam pro ipsis habet.

De patientia in verbis et moribus, et in quibus noxia sit eiusmodi impetuositas.

Secundo sit patiens, quod non oderit laedentes; tertio, quod non officium suum exsequatur.

Multiplex profectus praelati ex adversitatibus, quod debent eas ipsi reddere tolerabiles.

Praelatus sit exemplaris vitae in communitate, in humilitate et maturitate.

In quibus debet esse communis cum fratribus, et in quibus eius humilitas attendatur.

Quod debet esse maturus in moribus exterioribus, in affectu et consiliorum stabilitate.

Quantum prosint subditis exempla bona magistrorum, vel mala noceant, et quomodo Christum debent in se eis ostendere.

De discretione praelati, et quomodo sine ipsa ceterae virtutes imperfectae sint.

Quod circa quatuor praecipue discretio eius attenditur, et quae sint illa.

Statum subditorum debet cognoscere, et quae saluti sint necessaria principaliter promovere.

Quomodo se habere debeat circa perfectionis exercitia et circa illa quae ad exteriorem pertinent disciplinam.

De correctione delinquentium et de tribus generibus illorum, et qualiter cum ipsis est agendum.

EXPLICIT OPUSCULUM CUM TABULA.

OPUSCULUM IX.

OFFICIUM
DE PASSIONE DOMINI [1]

AD MATUTINUM.

Domine, labia mea aperies. ℟. Et os meum annuntiabit laudem tuam.

℣. Deus, in adiutorium meum intende. ℟. Domine, ad adiuvandum me festina.

Gloria Patri etc. Alleluia.

Invitatorium. Christum captum et derisum, flagellatum et crucifixum, * Venite adoremus.

Psalmus 94.

Venite, exsultemus Domino, iubilemus Deo salutari nostro: praeoccupemus faciem eius in confessione, et in psalmis iubilemus ei.

[1] Mira varietas invenitur in diversis codd. quoad *capitula*, *responsoria*, *versus* et etiam quoad *psalmos*, *lectiones*. *Ora-*

Christum captum et derisum, flagellatum et crucifixum, venite adoremus.

Quoniam Deus magnus Dominus, et Rex magnus super omnes deos: quoniam non repellet Dominus plebem suam, quia in manu eius sunt omnes fines terrae, et altitudines montium ipse conspicit.

Venite adoremus.

Quoniam ipsius est mare, et ipse fecit illud, et aridam fundaverunt manus eius: venite, adoremus, et procidamus ante Deum: ploremus coram Domino, qui fecit nos, quia ipse est Dominus Deus noster: nos autem populus eius et oves pascuae eius.

Christum captum et derisum, flagellatum et crucifixum, venite adoremus.

Hodie, si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto: ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt et viderunt opera mea.

Venite adoremus.

Quadraginta annis proximus fui generationi huic, et dixi: Semper hi errant corde: ipsi vero non cognoverunt vias meas, quibus iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam.

Christum captum et derisum, flagellatum et crucifixum, venite adoremus.

Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto. Sicut

tionum forma plerumque aucta vel penitus mutata est. Pro sua particulari devotione multi hunc libellum precum proprio sensui accommodare voluerunt.

erat in principio, et nunc, et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

Venite adoremus.

Christum captum et derisum, flagellatum et crucifixum, venite adoremus.

Hymnus.

In passione Domini,
Qua datur salus homini,
Sit nostrum refrigerium
Et cordis desiderium.

Portemus in memoria
Dolores et opprobria,
Christi coronam spineam,
Crucem, clavos et lanceam,

Et plagas sacratissimas,
Omni laude dignissimas,
Acetum, fel, arundinem
Et mortis amaritudinem.

Haec omnia nos satient
Et dulciter inebrient,
Nos repleant virtutibus
Et gloriosis fructibus.

Te crucifixum colimus
Et toto corde poscimus,
Ut nos Sanctorum coetibus
Coniungas in caelestibus.

Laus, honor Christo vendito
Et sine causa prodito,
Mortem passo pro populo
In aspero patibulo. Amen.

AD NOCTURNUM.

Antiph. Insurrexerunt.

Psalmus 2.

QUARE fremuerunt gentes, * et populi meditati sunt inania?

Astiterunt reges terrae, et principes convenerunt in unum * adversus Dominum, et adversus Christum eius.

Dirumpamus vincula eorum: * et proiiciamus a nobis iugum ipsorum.

Qui habitat in caelis, irridebit eos: * et Dominus subsannabit eos.

Tunc loquetur ad eos in ira sua, * et in furore suo conturbabit eos.

Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius, * praedicans praeceptum eius.

Dominus dixit ad me: * Filius meus es tu, ego hodie genui te.

Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, * et possessionem tuam terminos terrae.

Reges eos in virga ferrea, * et tanquam vas figuli confringes eos.

Et nunc reges intelligite: * erudimini qui iudicatis terram.

Servite Domino in timore: * et exsultate ei cum tremore.

Apprehendite disciplinam, nequando irascatur Dominus, * et pereatis de via iusta.

Cum exarserit in brevi ira eius: * beati omnes, qui confidunt in eo.

Antiph. Insurrexerunt in me viri sine misericordia, et non pepercerunt animae meae.

℣. Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam. ℟. Dedi dilectam animam meam in manus peccatorum.

Pater noster.

Absolutio. Passio Domini nostri Iesu Christi perducat nos ad gaudia paradisi. ℟. Amen.

Iube domne benedicere. *Bened.* Per suam sanctam passionem det nobis Dominus suam benedictionem. ℟. Amen.

Lectio prima.

Apprehendit Pilatus Iesum et flagellavit. Et milites, plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius et veste purpurea circumdederunt eum. Et veniebant ad eum et dicebant: Ave, Rex Iudaeorum. Et dabant ei alapas [1], et exspuentes in eum, acceperunt arundinem et percutiebant caput eius. Tu autem.

℟. Seniores consilium fecerunt in unum, ut Iesum dolo tenerent et occiderent. * Cum gladiis et fustibus exierunt tanquam ad latronem. ℣. Collegerunt Pontifices et Pharisaei consilium, ut Iesum dolo tenerent et occiderent. Cum gladiis [2].

[1] Quae praecedunt habentur Ioan. 19, 1-3; quae sequuntur Matth. 27, 30.

[2] Cfr. Matth. 26, 4. et 47.

Iube domne benedicere. *Bened.* Per virtutem sanctae crucis perducat nos Dominus ad gaudia verae lucis. ℟. Amen.

Lectio secunda.

SUSCEPERUNT autem milites Iesum et eduxerunt, et baiulans sibi crucem, exivit in eum, qui dicitur Calvariae locum, Hebraice autem Golgotha, ubi crucifixerunt eum, et cum eo alios duos hinc et hinc, medium autem Iesum. Iesus autem dicebat: Pater dimitte illis; non enim sciunt, quid faciunt[1]. Tu autem.

℟. Tanquam ad latronem existis cum gladiis et fustibus comprehendere me. * Quotidie apud vos eram in templo docens, et non tenuistis me, et ecce, flagellatum ducitis ad crucifigendum. ℣. Cumque iniecissent manus in Iesum et tenuissent eum, dixit ad eos. Quotidie apud vos[2].

Iube domne benedicere. *Bened.* Sanguinis Christi aspersio sit nobis sempiterna salus et protectio. ℟. Amen.

Lectio tertia.

POSTEA sciens Iesus, quia omnia consummata sunt, ut impleretur Scriptura, dixit: Sitio. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori

[1] Lectio est ex Ioan. 19, 16-18; ultima propositio ex Luc. 23, 34.

[2] Cfr. Matth. 26, 55; Marc. 14, 48; Luc. 22, 52.

eius. Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est, et inclinato capite, tradidit spiritum[1]. Tu autem.

℟. Tenebrae factae sunt, dum crucifixissent Iesum Iudaei. Et circa horam nonam exclamavit Iesus voce magna: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? * Et inclinato capite, emisit spiritum. ℣. Exclamans Iesus voce magna, ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et inclinato. Gloria Patri. Et inclinato[2].

AD LAUDES.

Deus, in adiutorium meum intende etc.

Antiph. Contumelias.

Psalmus 12.

USQUEQUO, Domine, oblivisceris me in finem? * Usquequo avertis faciem tuam a me?

Quamdiu ponam consilia in anima mea, * dolorem in corde meo per diem?

Usquequo exaltabitur inimicus meus super me? * respice et exaudi me, Domine Deus meus.

Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte: * nequando dicat inimicus meus: Praevalui adversus eum.

Qui tribulant me, exsultabunt, si motus fuero: * ego autem in misericordia tua speravi.

[1] Ioan. 19, 28-30.

[2] Hoc responsor. sumtum est ex Breviar. Rom. (fer. VI. in Parasceve, Nocturn. 2. Respons. 2.). Cfr. Luc. 23, 44. et 46.

Exsultabit cor meum in salutari tuo: cantabo Domino, qui bona tribuit mihi: * et psallam nomini Domini altissimi.

Antiph. Contumelias et terrores passus sum ab eis, et Dominus mecum est tanquam bellator fortis.

Capitulum.

Spiritus oris nostri, Christus Dominus, captus est in peccatis nostris, cui diximus: In umbra tua vivemus in gentibus [1]. ℟. Deo gratias.

Hymnus.

Christum ducem, qui per crucem
Redemit nos ab hostibus,
Laudet coetus noster laetus,
Exsultet caelum laudibus [2].
  Poena fortis tuae mortis
Et sanguinis effusio
Corda terant, ut te quaerant,
Iesu, nostra redemptio.
  Per felices cicatrices,
Sputa, flagella, verbera,
Nobis grata sunt collata
Aeterna Christi munera.
  Nostrum tangat cor, ut plangat,
Tuorum sanguis vulnerum,
In quo toti simus loti,
Conditor alme siderum.

[1] Thren. 4, 20.

[2] Ultimus versus omnis strophae sumtus est ex aliis hymnis.

Passionis tuae donis,
Salvator, nos inebria,
Qua fidelis dare velis
Beata nobis gaudia.
Laus, honor Christo vendito
Et sine causa prodito,
Mortem passo pro populo
In aspero patibulo. Amen.

℣. Dedit percutienti se maxillam. ℟. Saturatus est opprobriis [1].

Ad Benedictus. Antiph. Proprio Filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum.

Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison.

Oratio.

DOMINE Iesu Christe, qui hora matutina pro salute humani generis tradi, capi, ligari, flagellari, colaphis caedi et conspui voluisti: fac nos, quaesumus, contumelias et opprobria pro tui nominis gloria laetanter suscipere, et sic huius tuae sacratissimae passionis memoriam continue recordari; ut ad tuae resurrectionis consortium mereamur feliciter pervenire. Qui vivis et regnas etc.

AD PRIMAM.

Deus, in adiutorium meum intende etc.

Hymnus.

TU, qui velatus facie
Fuisti, sol iustitiae,
Flexis illusus genibus,
Crebris caesus verberibus.

[1] Cfr. Thren. 3, 30.

Te petimus attentius,
Ut sis nobis propitius,
Et per tuam clementiam
Perducas nos ad gloriam.
Laus, honor Christo vendito
Et sine causa prodito,
Mortem passo pro populo
In aspero patibulo. Amen.

Antiph. Faciem meam.

Psalmus 42.

Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta, * ab homine iniquo et doloso erue me.

Quia tu es, Deus, fortitudo mea: * quare me repulisti, et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?

Emitte lucem tuam et veritatem tuam: * ipsa me deduxerunt, et adduxerunt in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua.

Et introibo ad altare Dei: * ad Deum, qui laetificat iuventutem meam.

Confitebor tibi in cithara, Deus Deus meus: * quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me?

Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi: * salutare vultus mei, et Deus meus.

Antiph. Faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus in me.

Capitulum.

Recogitate eum qui talem sustinuit adversum semetipsum a peccatoribus contradictionem, ut non

fatigemini animis vestris deficientes [1]. ℟. Deo gratias.

℣. Cum malediceretur, non maledicebat. ℟. Et cum pateretur, non comminabatur [2].

Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison.

Oratio.

Domine Iesu Christe, qui hora diei prima pro nobis peccatoribus, Pilato praesidi praesentatus, Iudex iudicum durissimum iudicium pertulisti: tibi humiliter supplicamus, ut nobis miseris subvenias iudicandis, ne in extremo iudicio aeterno damnemur supplicio, sed tuis in caelestibus mereamur fidelibus sociari. Qui vivis et regnas etc.

AD TERTIAM.

Deus, in adiutorium meum intende etc.

Hymnus.

Hora qui ductus tertia
Fuisti ad supplicia,
Christe, ferendo humeris
Crucem pro nobis miseris.
Fac nos sic te diligere,
Vitamque sanctam ducere,
Ut mereamur requie
Frui caelestis patriae.

[1] Hebr. 12, 3.
[2] Ex I. Petr. 2, 23.

Laus, honor Christo vendito
Et sine causa prodito,
Mortem passo pro populo
In aspero patibulo. Amen.

Antiph. Dominus.

Psalmus 63.

Exaudi, Deus, orationem meam, cum deprecor: * a timore inimici eripe animam meam.

Protexisti me a conventu malignantium: * a multitudine operantium iniquitatem.

Quia exacuerunt ut gladium linguas suas: * intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent in occultis immaculatum.

Subito sagittabunt eum, et non timebunt: * firmaverunt sibi sermonem nequam.

Narraverunt, ut absconderent laqueos: * dixerunt: Quis videbit eos?

Scrutati sunt iniquitates: * defecerunt scrutantes scrutinio.

Accedet homo ad cor altum: * et exaltabitur Deus.

Sagittae parvulorum factae sunt plagae eorum: * et infirmatae sunt contra eos linguae eorum.

Conturbati sunt omnes, qui videbant eos: * et timuit omnis homo.

Et annuntiaverunt opera Dei, * et facta eius intellexerunt.

Laetabitur iustus in Domino, et sperabit in eo, * et laudabuntur omnes recti corde.

Antiph. Dominus tanquam ovis ad occisionem ductus est et non aperuit os suum.

Capitulum.

Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore eius [1]. ℟. Deo gratias.

℣. Oblatus est, quia ipse voluit. ℟. Et peccata nostra ipse portavit.

Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison.

Oratio.

Domine Iesu Christe, Fili Dei vivi, qui hora diei tertia ad crucis tormentum pro mundi salute ductus es: te suppliciter exoramus; ut per virtutem tuae sacratissimae passionis omnia peccata nostra deleas et ad tuae beatitudinis gloriam sempiternam misericorditer nos perducas. Qui vivis et regnas etc.

AD SEXTAM.

Deus, in adiutorium meum intende etc.

Hymnus.

Crucem pro nobis subiit,
Et stans in illa sitiit
Iesus, sacratis manibus
Clavis fossus et pedibus.
Honor et benedictio
Sit crucifixo Filio,

[1] Capitul. sumtum est ex I. Petr. 2, 21. 22.

Qui suo nos supplicio
Redemit ab exsilio.
Laus, honor Christo vendito
Et sine causa prodito,
Mortem passo pro populo
In aspero patibulo. Amen.

Antiph. Posuerunt.

Psalmus 115.

Credidi, propter quod locutus sum: * ego autem humiliatus sum nimis.

Ego dixi in excessu meo: * Omnis homo mendax.

Quid retribuam Domino, * pro omnibus, quae retribuit mihi?

Calicem salutaris accipiam: * et nomen Domini invocabo.

Vota mea Domino reddam coram omni populo eius: * pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius.

O Domine, quia ego servus tuus: * ego servus tuus, et filius ancillae tuae.

Dirupisti vincula mea: * tibi sacrificabo hostiam laudis, et nomen Domini invocabo.

Vota mea Domino reddam in conspectu omnis populi eius: * in atriis domus Domini, in medio tui, Ierusalem.

Antiph. Posuerunt super caput eius causam ipsius scriptam: Iesus Nazarenus, Rex Iudaeorum [1].

[1] Cfr. Ioan. 19, 19. et Breviar. Rom. feria VI. in Parasceve, antiph. ad Benedictus.

Capitulum.

TRADEBAT autem iudicanti se iniuste, qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui iustitiae vivamus, cuius livore sanati sumus. ℟. Deo gratias.

℣. Oblatus est, quia ipse voluit. ℟. Et peccata nostra ipse portavit.

Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison.

Oratio.

DOMINE Iesu Christe, qui hora diei sexta crucis patibulum ascendisti, in qua, salutem nostram sitiens, felle et aceto te potare permisisti: te suppliciter deprecamur; ut accenso et inflammato corde nostro sitire nos facias tuae calicem passionis. Qui vivis et regnas Deus etc.

AD NONAM.

Deus, in adiutorium meum intende etc.

Hymnus.

BEATA Christi passio
Sit nostra liberatio,
Ut per hanc nobis gaudia
Parata sint caelestia.
Gloria Christo Domino,
Qui pendens in patibulo,
Clamans emisit spiritum,
Mundumque salvans perditum.

Laus, honor Christo vendito
Et sine causa prodito,
Mortem passo pro populo
In aspero patibulo. Amen.

Antiph. Et cum accepisset.

Psalmus 141.

Voce mea ad Dominum clamavi: * voce mea ad Dominum deprecatus sum:

Effundo in conspectu eius orationem meam, * et tribulationem meam ante ipsum pronuntio.

In deficiendo ex me spiritum meum, * et tu cognovisti semitas meas.

In via hac, qua ambulabam, * absconderunt laqueum mihi.

Considerabam ad dexteram et videbam: * et non erat qui cognosceret me.

Periit fuga a me, * et non est qui requirat animam meam.

Clamavi ad te, Domine, * dixi: Tu es spes mea, portio mea in terra viventium.

Intende ad deprecationem meam: * quia humiliatus sum nimis.

Libera me a persequentibus me: * quia confortati sunt super me.

Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo: * me exspectant iusti, donec retribuas mihi.

Antiph. Cum accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est. Et inclinato capite, emisit spiritum [1].

[1] Cfr. Ioan. 19, 30.

Capitulum.

Decebat eum, per quem omnia et propter quem omnia facta sunt, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari[1]. ℟. Deo gratias.

℣. Tradidit in mortem animam suam. ℟. Et cum viris sceleratis deputatus est.

Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison.

Oratio.

Domine Iesu Christe, qui hora diei nona, expansis in cruce manibus et inclinato capite, Deo Patri spiritum tradidisti et clave mortis tuae dignantissime paradisum reserasti: concede nobis indignis supplicibus tuis; ut in hora mortis nostrae animas nostras ad te, qui verus paradisus es, facias misericorditer pervenire. Qui vivis et regnas etc.

AD VESPERAS.

Deus, in adiutorium meum intende etc.

Antiph. Dignus es.

Psalmus 29.

Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me: * nec delectasti inimicos meos super me.

Domine Deus meus, clamavi ad te, * et sanasti me.

Domine, eduxisti ab inferno animam meam: * salvasti me a descendentibus in lacum.

[1] Cfr. Hebr. 2, 10.

Psallite Domino, sancti eius: * et confitemini memoriae sanctitatis eius.

Quoniam ira in indignatione eius: * et vita in voluntate eius.

Ad vesperum demorabitur fletus: * et ad matutinum laetitia.

Ego autem dixi in abundantia mea: * Non movebor in aeternum.

Domine, in voluntate tua, * praestitisti decori meo virtutem.

Avertisti faciem tuam a me, * et factus sum conturbatus.

Ad te, Domine, clamabo: * et ad Deum meum deprecabor.

Quae utilitas in sanguine meo, * dum descendo in corruptionem?

Nunquid confitebitur tibi pulvis, * aut annuntiabit veritatem tuam?

Audivit Dominus, et misertus est mei: * Dominus factus est adiutor meus.

Convertisti planctum meum in gaudium mihi: * conscidisti saccum meum, et circumdedisti me laetitia.

Ut cantet tibi gloria mea, et non compungar: * Domine Deus meus, in aeternum confitebor tibi.

Antiph. Dignus es, Domine, accipere librum et aperire septem signacula eius, quoniam occisus es et redemisti nos Deo in sanguine tuo [1].

[1] Apoc. 5, 9. Sequens capitulum est Hebr. 2, 9.

Capitulum.

VIDEMUS Iesum propter passionem mortis gloria et honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. ℟. Deo gratias.

Hymnus.

Qui pressura mortis dura
Solvisti nexus criminum,
Nos ad pacem duc veracem,
Iesu, corona Virginum [1].
In flagellis potum fellis
Bibisti amarissime
Pro peccatis perpetratis,
Aeterne Rex altissime.
Omni genti recolenti
Tuae mortis supplicium
Da virtutem et salutem,
Iesu, redemptor omnium.
In amara crucis ara
Fudisti rivos sanguinis,
Iesu digne, Rex benigne,
Consors paterni luminis.
Sanguis Christi, qui fuisti
Peremptor hostis invidi,

[1] Ultimus versus primae strophae est ex hymno ad Vesper. in officio de Comm. Virgin.; secundae strophae ultimus versus ex hymno ad Matut. in officio de Ascens.; tertiae strophae ultimus versus ex hymno de Comm. Conf. Pont. ad Laudes; quintae strophae ultimus versus desumtus est ex hymno 62. S. Ambros. (in appendice ad opera S. Ambrosii).

Fac secure nos venire
Ad coenam Agni providi.
Laus, honor Christo vendito
Et sine causa prodito,
Mortem passo pro populo
In aspero patibulo. Amen.

℣. Disciplina pacis nostrae super eum. ℟. Quia livore eius sanati sumus [1].

Ad Magnificat. Antiph. Accessit pastor noster bonus, fons aquae vivae, quia animam suam posuit pro ovibus suis et pro suo grege mori dignatus est.

Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison.

Oratio.

Domine Iesu Christe, qui hora vespertina, pro humana salute iam morte peremptus, de cruce deponi et in tuae Matris manibus, ut pie creditur, recipi voluisti: concede propitius; ut depositis peccatorum nostrorum sarcinis, ante conspectum divinae Maiestatis tuae praesentari valeamus. Qui vivis et regnas etc.

AD COMPLETORIUM.

℣. Converte nos, Deus salutaris noster. ℟. Et averte iram tuam a nobis.

Deus, in adiutorium meum intende etc.

[1] Isai. 53, 5. De seq. antiph. cfr. Ioan. 10, 15.

Antiph. Plangent eum.

Psalmus 87.

DOMINE Deus salutis meae: * in die clamavi, et nocte coram te.

Intret in conspectu tuo oratio mea; * inclina aurem tuam ad precem meam:

Quia repleta est malis anima mea: * et vita mea inferno appropinquavit.

Aestimatus sum cum descendentibus in lacum: * factus sum sicut homo sine adiutorio, inter mortuos liber.

Sicut vulnerati dormientes in sepulcris, quorum non es memor amplius: * et ipsi de manu tua repulsi sunt.

Posuerunt me in lacu inferiori: * in tenebrosis, et in umbra mortis.

Super me confirmatus est furor tuus: * et omnes fluctus tuos induxisti super me.

Longe fecisti notos meos a me: * posuerunt me abominationem sibi.

Traditus sum, et non egrediebar: * oculi mei languerunt prae inopia.

Clamavi ad te, Domine, tota die: * expandi ad te manus meas.

Nunquid mortuis facies mirabilia: * aut medici suscitabunt, et confitebuntur tibi?

Nunquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam, * et veritatem tuam in perditione?

Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua: * et iustitia tua in terra oblivionis?

Et ego ad te, Domine, clamavi: * et mane oratio mea praeveniet te.

Ut quid, Domine, repellis orationem meam: * avertis faciem tuam a me?

Pauper sum ego, et in laboribus a iuventute mea: * exaltatus autem, humiliatus sum et conturbatus.

In me transierunt irae tuae: * et terrores tui conturbaverunt me.

Circumdederunt me sicut aqua tota die: * circumdederunt me simul.

Elongasti a me amicum et proximum: * et notos meos a miseria.

Antiph. Plangent eum quasi unigenitum, quia innocens Dominus occisus est [1].

Hymnus.

Qui iacuisti mortuus
In petra rex innocuus,
Fac nos in te quiescere,
Sanctamque vitam ducere.

Succurre nobis, Domine,
Quos redemisti sanguine,
Et duc nos ad caelestia
Aeternae pacis gaudia.

Laus, honor Christo vendito
Et sine causa prodito,
Mortem passo pro populo
In aspero patibulo. Amen.

[1] Cfr. Zach. 12, 10.

Capitulum.

CHRISTO in carne passo, et vos eadem cogitatione armamini. ℟. Deo gratias[1].

℣. Et factus est in pace locus eius. ℟. Et habitatio eius in Sion.

Antiph. Salvator mundi.

Canticum Simeonis. Luc. 2, 29.

NUNC dimittis servum tuum, Domine, * secundum verbum tuum in pace:

Quia viderunt oculi mei * salutare tuum.

Quod parasti * ante faciem omnium populorum:

Lumen ad revelationem Gentium, * et gloriam plebis tuae Israel.

Antiph. Salvator mundi, salva nos, qui per crucem et sanguinem redemisti nos, auxiliare nobis, te deprecamur, Deus noster.

Kyrie eleison, Christe eleison. Kyrie eleison. Pater noster.

Oratio.

DOMINE Iesu Christe, qui hora diei ultima in sepulcro quievisti, et a Matre tua moestissima et ab aliis mulieribus planctus et lamentatus fuisti: fac nos, quaesumus, passionis tuae compunctione lacrymis abundare et tota cordis devotione ipsam passionem tuam semper plangere eamque quasi recentem in ardenti desiderio retinere. Qui vivis et regnas etc.

[1] Epist. I. Petr. 4, 1. — Quoad versum vide Brev. Rom. in Sabbato sancto vers. ad 3. Noct.

OPUSCULUM X.

VITIS MYSTICA

SEU

TRACTATUS DE PASSIONE DOMINI

Prologus [1].

Ego sum vitis vera [2] etc. O Iesu, benigna vitis, veni! *Lignum vitae*, quod est *in medio paradisi*, Domine Iesu Christe, cuius *folia sunt in medici-*

[1] Hoc idem opusculum, sed multis insertis fere triplo auctum, inter opera Bernardi impressum est; fatentibus autem Bellarmino, Mabillonio aliisque, non est Bernardi. Bonelli in III. tomo sui *Supplementi* denuo illud edidit ut opus Bonaventurae, sed in hoc erravit, quod illud cum omnibus partibus supposititiis integrum vindicare voluit S. Bonaventurae, refragantibus melioribus codicibus. Plura de hoc in Prolegomenis nostris c. 1. § 10.

[2] Ioan. 15, 1. Sequuntur Gen. 2, 9. et Ezech. 47, 12: Et erunt fructus eius in cibum et folia eius ad medicinam. Cfr. supra Opusc. III. Ligni Vitae, prolog. n. 2. seqq.

nam, fructus vero in vitam aeternam; benedicte flos simul et fructus benedictae virgae [1], Virginis Matris castissimae, et sine quo nullus sapiens, quia tu es aeterni Patris sapientia, mentem meam debilem et aridam *pane intellectus et aqua sapientiae* dignare reficere, ut, te, *clavis David,* aperiente, mihi reserentur obscura, te, o *lux vera,* radiante, tenebrosa pandantur, ut, per me temetipso manifestante et elucidante, loquens simul et audientes vitam habeamus sempiternam. Amen.

Cap. I.

De proprietatibus vitis.

1. *Ego sum vitis vera* [2]. Ipso Domino nostro Iesu Christo adiuvante, videamus quasdam proprietates vitis terrestris, in quibus etiam illius caelestis vitis proprietates notare possimus; nec tantum eas quae naturaliter insunt viti, sed etiam eas quae exterius ad culturam adhibentur, consideremus.

2. Et primo considerandum occurrit, quod plantari solet vitis et non seminari; translata de sua vite plantatur; quod ad conceptionem Iesu mihi pertinere videtur. Vitis enim primo nata de vite est Deus

[1] Respicitur Num. 17, 8, ubi de virga Aaron florente. Inferius allegatur Eccli. 15, 3. et respiciuntur Isai. 22, 22. (cfr. Apoc. 3, 7.) de clave David, et Ioan. 1, 9: Erat lux vera etc.

[2] Ioan. 15, 1.

genitus de Deo, et Filius de Patre, coaeternus et consubstantialis ei, de quo est. Sed, ut maiorem fructum faceret, plantata est in terra, quod est in Virgine Maria conceptus, factus quod non erat, manens quod erat [1]. Benedicta terra haec, benedictionem omnium gentium proferens! Vere benedicta, quae, Deo dante benignitatem, tam benedictum protulit fructum [2]. Haec est terra, de qua scriptum est: *Terram non operabatur quisquam, sed irrigabatur a fonte ascendente a paradiso.* Terra quippe haec non operationem humanam accepit, ut conciperetur in ea Filius Dei; sed aqua Spiritus sancti irrigata fuit. Ita enim legis [3]: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Rursum de hac scriptum est: *Aperiatur terra et germinet Salvatorem.* Aperta quidem fuit eadem terra, beata scilicet Virgo Maria, per fidem, credens et obediens verbis Angeli; germinavitque vitem salutarem, scilicet Salvatorem nostrum, « aeternae vitae praemia largientem [4] ». — Hac itaque vite nostra in lucem edita,

[1] August., in Ioan. Evang. tr. 80. n. 2, exponens verba *Ego sum vitis vera* etc. ait: Et si *Verbum caro factum est* [Ioan. 1, 14.], quod non erat, manet quod erat.

[2] Psalm. 84, 13: Etenim Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum. Sequitur Gen. 2, 5. seq.: Et homo non erat, qui operaretur terram, sed fons ascendebat e terra, irrigans universam superficiem terrae. Ibid. v. 10: Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum.

[3] Luc. 1, 35. — Subinde allegatur Isai. 45, 8.

[4] Respicitur Resp. lect. 2. pro festo S. Andreae (30 Nov.): « Aeternae vitae secutus est [Andreas] praemia largientem ».

quaedam proprietates culturae vitis attinentes adhibitae sunt.

Cap. II.

De praecisione vitis.

1. Solet enim vitis fructifera *praecidi,* quod et corporaliter et figurative accipi potest. Circumcisus fuit Dominus noster Iesus Christus [1], non quod hac circumcisione indigeret, sed ut consolaretur dolores nostros doloribus illius qui non pro se, sed pro nobis doluit, et vulneratus est non pro se, sed ut nostris doloribus mederetur [2].

2. Possumus etiam alio modo accipere praecisionem vitis nostrae, amantissimi scilicet Iesu, ut omnia ab eo praecisa dicamus, quibus caruit in hac vita, cum ea tamen habere potuisset. Accipiamus igitur hanc praecisionem a verbo Apostoli dicentis de ipso [3]: *Qui cum in forma Dei esset,* inquit, *exinanivit semetipsum, formam servi accipiens.* Ipsa enim exinanitio quaedam praecisio est; sicut enim minuitur vitis, quando conciditur, sic *vitis vera,* Dominus Iesus Christus, in incarnatione *minoratur ab*

[1] Cfr. Luc. 2, 21.

[2] Vide Isai. 53, 4. seq.: Dolores nostros ipse portavit... Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras etc.

[3] Phil. 2, 6. seq.

Angelis[1], immo et infra omnes homines humiliatus fuit.

3. *Quomodo?* Amputata fuit ab illo gloria cultro ignominiae, potentia cultro abiectionis, voluptas cultro doloris, divitiae cultro paupertatis. Vide nunc, *quantum* fuerit praecisa. Ille cui famulatur omnis gloria caelorum, immo qui solus est gloria, quasi abiecit gloriam, servili circumdatur indumento, sustinet ignominias, induitur confusionibus, ut a confusione nos redimeret et gloriam pristinam renovaret. Ille cuius potenti nutui inferna, terrestria et supercaelestia sunt subdita, sic fit abiectus, ut reputetur *omnium virorum novissimus*[2]; subiicitur fami, siti, caloribus, frigoribus, infirmitatibus et postremo ipsius mortis supplicium non evadit. Ille qui *lucem inhabitat inaccessibilem*[3], *in quem Angeli desiderant prospicere*, cuius solus odor sic mentes inebriat Sanctorum, ut, et mundi praesentis et sui ipsorum obliti, totis viribus *currant post ipsum*, tanto dolori subiicitur, ut veraciter sciatur impletum quod ante dixerat per Prophetam: *O vos omnes, qui transitis per viam, attendite et videte, si est dolor sicut dolor meus. In quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi*[4], dives in omnibus,

[1] Respicitur Ps. 8, 6; cfr. Hebr. 2, 7. et 9.

[2] Isai. 53, 3.

[3] Epist. I. Tim. 6, 16, post quem I. Petr. 1, 12. — Subinde respicitur Cant. 1, 3: Post te curremus etc., et allegatur Thren. 1, 12.

[4] Col. 2, 3; sequitur Matth. 8, 20.

solus nullius egens, sic fit pauper, ipso teste, ut vulpibus terrae et volucribus caeli pauperior inveniatur, cum dicit: *Vulpes foveas habent et volucres caeli nidos, Filius autem hominis non habet, ubi caput suum reclinet,* pauper in *nativitate,* pauperior in *vita,* pauperrimus in *cruce. Natus* pastum habuit lac virgineum et tegumen viles pannos. In *vita* vero, etsi tegumen habuit, saepius tamen in victualibus defecit. In *morte* autem et nudum invenies et sitientem, nisi forte siti ipsius velis adhibere *acetum myrrha et felle mixtum* [1].

4. Postremo autem cultro timoris amputati sunt ab eo omnes amici et proximi, ut non *esset qui consolaretur eum ex omnibus caris eius* [2]. *Torcular* enim *calcavit solus, et de gentibus non erat vir cum eo.* Et cum *sustineret cor eius improperium, exspectavit qui simul contristaretur, et non fuit, qui consolaretur, et non invenit.* Vide nunc, *quantum* praecisa fuerit vitis nostra, benignissimus Iesus. Quae vitis unquam tantum praecisa fuit? Sed est consolatio huius praecisionis multus fructus multam et incomparabilem praecisionem subsecutus.

[1] Matth. 27, 34. et 48; Marc. 15, 23; Ioan. 19, 28. seq. — De hac triplici paupertate Christi cfr. supra Opusc. VI. de Perfectione vitae ad sorores, c. 3. n. 2. seqq.

[2] Thren. 1, 2. — Duo seqq. loci sunt Isai. 63, 3. et Ps. 68, 21.

Cap. III.

De circumfossione vitis.

1. *Circumfoditur* etiam vitis. Fossio haec insidiantium fraus intelligitur; quasi enim foveam fodit qui dolo machinatur aliquem decipere; unde conquerens dicit[1]: *Foderunt ante faciem meam foveam.* Non enim poterat illi dolus aliquis abscondi, qui oculatus est ante et retro, qui et praeterita et futura quasi praesentia intuetur. Ostendamus istarum fossionum aliquam per exemplum. *Adducunt,* inquit Evangelium[2], Domino Iesu *mulierem adulteram,* dicentes, quod *Moyses huiusmodi in Lege lapidare praecepit. Tu autem quid dicis?* Vide foveas verae vitis, quibus maligni agricolae beatam vitem nostram, dulcissimum Dominum Iesum, circumfoderunt, non ut eam facerent germinare, sed magis arescere. Verumtamen in contrarium cessit eorum intentio, et circumfossa magna facta est et humorem nobis misericordiae distillavit.

2. Longum vero esset nimis, omnes foveas, quas maligni agricolae foderunt, edicere, qui omnia illius et verba et facta calumniari nitebantur. Sed ubi viderunt, circumfossionem nihil nocere viti, sed

[1] Psalm. 56, 7. — Inferius respicitur Apoc. 4, 6, ubi quatuor animalia dicuntur « plena oculis ante et retro »; cfr. Ezech. 1, 18. et 10, 12.

[2] Ioan. 8, 3. et 5.

ipsos fodientes in ipsas foveas incidisse; ipsam vitem iam non circumfodere, sed perfodere laborabant, ut sic saltem ad modum aliarum arborum aeternam incurreret ariditatem. Foderunt ergo et perfoderunt non solum manus, sed et pedes [1], latus quoque et sanctissimi cordis intima furoris lancea perforarunt, quod iam dudum amoris lancea fuerat perforatum. *Vulnerasti*, inquit [2], *cor meum, soror mea, sponsa, vulnerasti cor meum.* Vulneravit cor tuum, amantissime Iesu, *sponsa tua, soror tua, amica tua;* quid necessarium fuit ab inimicis ultra vulnerari? Quid agitis, o inimici? Si vulneratum est, immo quia vulneratum est cor dulcissimi Iesu, quid secundum vulnus apponitis? An ignoratis, quia uno vulnere tactum cor emoritur et fit quodam modo insensibile? Mortuum est cor dulcissimi Domini mei Iesu, quia vulneratum; possedit vulnus amoris Sponsi Iesu cor, possedit mors amoris. Quomodo mors altera introibit? *Fortis est ut mors,* immo vere etiam fortior quam mors, *dilectio* [3]. Non potest expelli mors prima, id est dilectio multorum mortuorum, a domo cordis, quoniam sibi inviolabili suo vulnere acquisivit. Si duo aeque fortes occurrant, quorum unus sit in domo, alter vero deforis, quis dubitet, eum qui deintus est obtinere victoriam [4]? Et vide, quanta sit

[1] Psalm. 21, 17: Foderunt manus meas et pedes meos. Ioan. 19, 34: Sed unus militum lancea latus eius aperuit.

[2] Cant. 4, 9.

[3] Cant. 8, 6.

[4] Cfr. Luc. 11, 22: Si autem *fortior* eo [custodiente atrium suum] superveniens vicerit etc.

vis amoris domum cordis possidentis et per vulnus dilectionis occidentis; sed non solum in Domino Iesu, verum etiam in servis suis. Sic ergo iam dudum vulneratum et mortuum fuit cor Domini Iesu, *mortificati propter nos tota die, aestimati sicut ovis occisionis* [1]. Accessit autem mors corporalis et vicit ad tempus, ut vinceretur in aeternum.

3. Sed quia iam semel venimus ad cor Domini Iesu dulcissimi, et *bonum est nos hic esse* [2], non facile evellamur ab eo, de quo scriptum est: *Recedentes a te in terra scribentur.* Quid autem erit accedentibus ad te? Accedemus, inquit [3], ad te et *exsultabimus et laetabimur in te, memores* cordis tui. *O quam bonum et iucundum habitare* in corde hoc! Bonus thesaurus, pretiosa margarita cor tuum, optime Iesu, quam, fosso agro corporis tui, invenimus [4]. Quis hanc margaritam abiiciat? Quin potius dabo omnes margaritas, cogitationes et affectiones meas commutabo, et comparabo illam mihi, *iactans omnem cogitatum meum* in cor boni Iesu, *et* sine fallacia illud *me enutriet* [5].

[1] Psalm. 43, 22; cfr. Rom. 8, 36.

[2] Matth. 17, 4. — Sequitur Ier. 17, 13. — Notamus, quod lectiones II. Noctur. pro festo Ss. Cordis Iesu *Quia semel venimus... iaculo vulnerare dignetur* ex ed. 1 sub nomine Bernardi (cfr. supra pag. 442, nota 1.) ex hoc loco sumtae sunt.

[3] Cant. 1, 3: Post te curremus... exsultabimus et laetabimur in te, memores uberum tuorum.

[4] Respicitur Matth. 13, 44-46. parabola de thesauro et margarita in agro inventis.

[5] Psalm. 54, 23: Iacta super Dominum curam tuam, et

4. *Ad hoc templum*, ad haec sancta Sanctorum et ad hanc arcam testamenti *adorabo*[1] *et laudabo nomen Domini,* dicens cum David: *Inveni cor meum, ut orem Deum meum.* Et ego inveni cor regis Domini, fratris et amici mei, benignissimi Iesu; et nunquid non orabo? Orabo utique. Cor enim illius etiam meum est, audacter dicam. *Si*, immo *quia* caput meum Christus est[2]; quomodo quod capitis mei est meum non est? Sicut ergo corporalis capitis mei oculi mei vere sunt, ita et spiritualis capitis mei cor etiam meum est. Bene ergo mihi; ecce, ego cum Iesu cor unum habeo; et quid mirum? cum etiam *multitudinis credentium cor fuerit unum*[3]. Hoc igitur tuo et meo corde, dulcissime Iesu, invento, *orabo te Deum meum.* Admitte in sacrarium exauditionis preces meas, immo me totum trahe in cor tuum. Licet enim tortuositas peccatorum meorum impediat me, tamen, quia illud incomprehensibili caritate dilatatum est et ampliatum, et *tu, qui solus es, potes facere mundum de immundo conceptum semine*[4]; o omnium pulcher-

ipse te enutriet. Hieron., Divinae Bibliothecae Ps. 54, 23: lacta in Deum cogitatum tuum, et ipse etc. Cfr. Bonav., tom. VI. pag. 142, nota 4. et tom. VII. pag. 218, nota 4.

[1] Psalm. 5, 8. (cfr. 137, 2.), post quem Ps. 68, 31. et II. Reg. 7, 27: Invenit servus tuus cor suum, ut oraret te oratione hac.

[2] Cfr. Eph. 4, 15. et 5, 23; Col. 1, 18.

[3] Act. 4, 32.

[4] Iob 14, 4: Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nonne tu, qui solus es? Subinde allegantur Ps. 50, 4; 26, 4. et 142, 10.

rime, *amplius lava me ab iniquitate mea et a peccato meo munda me,* ut, purificatus per te, ad te purissimum possim accedere et in corde tuo *omnibus diebus vitae meae* merear *habitare* et *videre* simul et *facere voluntatem tuam.*

5. Ad hoc etiam perforatum est latus tuum, ut nobis pateat introitus; ad hoc vulneratum cor tuum, ut in illa vite, ab exterioribus turbationibus absoluti, habitare possimus; nihilominus et propterea vulneratum est, ut per vulnus visibile vulnus amoris invisibile videamus. Qui enim ardenter amat amore vulneratus est. Quomodo hic ardor melius posset ostendi, nisi quod non solum corpus, verum etiam ipsum cor lancea vulnerari permisit? Carnale ergo vulnus vulnus spirituale ostendit; et hoc formose innuit auctoritas praelibata [1], in qua bis positum est: *vulnerasti.* Utriusque enim vulneris ipsa soror et sponsa causa est, ac si ipse Sponsus aperte diceret: quia zelo amoris tui vulnerasti, lancea quoque militis vulneratus sum. Quis enim pro amico cor suum vulnerari permitteret, nisi prius amoris illius vulnus accepisset? Dicit ergo [2]: *Vulnerasti cor meum, soror mea, sponsa, vulnerasti cor meum.* Sed quare *soror* et *sponsa?* An non poterat sufficienter Sponsi amantis affectum ostendere *solius sororis* vel *sponsae* positio? — Item, quare *sponsa* et non *uxor,* cum quotidie non cesset vel Ecclesia vel quaelibet fidelis anima Sponso suo Christo bonorum operum sobolem generare? Paucis dico.

[1] Supra n. 2.

[2] Cant. 4, 9.

Solent sponsae ardentius amari, coniugio adhuc recenti, quam postea, cum tempore procedente amor ipse componitur. Sponsus ergo noster, ut amoris sui magnitudinem insinuet, qui tempore non decrescit, amicam suam *sponsam* appellat, eo quod amor illius semper novus sit.

6. Sed quia sponsae etiam carnaliter diliguntur, ut in amore Sponsi nostri nihil carnale sapias, ipsam sponsam *sororem* appellat, quoniam sorores iam nequaquam carnaliter adamantur. Dicit ergo: *Vulnerasti cor meum, soror mea, sponsa,* quasi diceret: quia summe te diligo ut sponsam, caste ut sororem, vulneratum est cor meum propter te. Quis illud cor tam vulneratum non diligat? Quis tam amantem non redamet? Quis tam castum non amplexetur? Diligit profecto vulneratum quae mutuo illius amore vulnerata clamat[1]: *Vulnerata caritate ego sum.* Redamat Sponsum amantem quae dicit: *Nuntiate dilecto, quia amore langueo.* — Nos igitur adhuc in carne manentes, quantum possumus, amantem redamemus; amplectamur vulneratum nostrum, cuius impii agricolae *foderunt manus et pedes*[2], latus et cor; oremusque, ut cor nostrum adhuc

[1] Cant. 2, 5. secundum septuaginta interpretes; ita etiam August., Enarrat. in Ps. 37. n. 5; Gregor., VI. Moral. c. 25. n. 42. et XXXIV. c. 10. n. 21; Vulgata: *Amore langueo.* — Sequitur Cant. 5, 8.

[2] Psalm. 21, 17. Alluditur ad parabolam de vinea locata *agricolis,* qui filium, heredem vineae, occiderunt; Matth. 21, 33. seqq.

durum et impoenitens amoris sui vinculo constringere et iaculo vulnerare dignetur. Amen.

Cap. IV.

De ligatura vitis.

1. *Ligatur* vitis. Quis vincula nostrae vitis non videat? Videamus haec. Primum igitur vinculum, ut puto, *obedientia* fuit. Obedivit enim Patri *usque ad mortem, mortem autem crucis*[1]. Obedivit et Matri et Ioseph, secundum illud: *Venit Nazareth cum illis et erat subditus eis.* Obedivit etiam terrenis iudicibus, solvens didrachma. — Secundum vinculum fuit Virginis *sinus*, « quia quem caeli capere non poterant tuo gremio contulisti[2] ». — Tertium vinculum fuit in *praesepio* secundum illud[3]: « Vagit infans inter arcta positus praesepia ». — Quartum vinculum fuit *funis*, quo ligabatur, cum caperetur. *Iniecerunt iniqui manus suas in Iesum et vinxerunt eum*[4].

[1] Phil. 2, 8. — Sequitur Luc. 2, 51. et dein respicitur Matth. 17, 23. seqq., ubi de didrachma solvendo.

[2] Breviar. Roman., in festo Nativ. Domini, II. Noct. Resp. ad 6. lect.; cfr. Libr. Responsal. (inter opera Gregor.) in Vigilia Natalis Domini (sive in Natale Domini), III. Noct. Vide Bonav., tom. VII. pag. 296, notam 11.

[3] Hymni pro Matutino dominicae Passionis, qui attribuitur Fortunato, episc. Pictav. (Migne, Patrol. Lat. tom. 88, col. 88).

[4] Matth. 26, 50. Pro *et vinxerunt eum* Vulgata *et tenuerunt eum.* Sequitur I. Tim. 6, 15.

O *Rex regum et Domine dominantium*, quid tibi cum vinculis? Ligantur vites, ne, si iaceant in terra, aut minuatur aut corrumpatur fructus earum. Incorruptibilis autem fructus tuus est. Quare ergo ligatur? Bene dixit rex Alexander [1], cum, percussus hamata sagitta, peteretur, ut se ligari permitteret, donec excideretur, quoniam motu levissimo possel mortem incurrere: « Non decet, inquit, regem vinciri; libera sit regis et semper salva potestas ». O *Deus deorum* [2], quantum ergo derogatum fuit libertati et potentiae tuae! Per tot vincula ligaris, qui solus liber es, ligaris qui solus ligandi et solvendi potestatem habes! Sed propter misericordiam tuam ligatus es, ut nos a miseriis nostris faceres absolutos. O quam immitia fuerunt illorum immitissimorum vincula, quibus te Agnum mansuetissimum vinciebant! Video oculis mentis, quibus possum, Domine Iesu, te tam

[1] Curtius Rufus, IX. Histor. de rebus Alexandri Magni, c. 5. narrat, Alexandrum in expugnatione oppidi Oxydracarum sagitta Indi fuisse vulneratum. « Rege in tabernaculum relato, medici lignum hastae corpori infixum, ita ne spiculum moveretur, abscindunt. Corpore deinde nudato, animadvertunt *hamos* inesse telo, nec aliter id sine pernicie corporis extrahi posse, quam ut secando vulnus augerent... Critobolus... manus admovere metuebat... tandem vel finito vel dissimulato metu, hortari eum [Alexandrum] coepit, ut se continendum praeberet, dum spiculum evelleret, etiam levem corporis motum noxium fore. Rex cum affirmasset, nihil opus esse iis qui semet continerent, sicut praeceptum erat, sine motu praebuit corpus » etc. Cfr. Plutarch., IV. Apophtheg. Rom., ubi de C. Mario narratur, ipsum in operatione chirurgica non permisisse se ligari.

[2] Psalm. 49, 1.

duris nexibus affectum tanquam latronem trahi ad iudicium principis sacerdotum [1], deinde ad Pilatum. Video et perhorresco et admirando deficerem, nisi quod liquido cognosco, te prius in corde caritatis nexibus fuisse constrictum, qui ad exteriora vincula sufferenda te leviter attrahere poterant. Gratias vinculis tuis, o bone Iesu, quae nostra tam potenter vincula dirumpunt!

2. Quintum vinculum fuit, quo ligatus erat ad statuam, quando flagellabatur [2], quamquam et ipsa flagella, quae corpus eius circuibant, non incongrue possimus vincula appellare. Sed quamvis immitia, dura, iniusta, diligo flagellorum istorum vincula, quibus sanctissimum corpus tuum datum est contingere, quae tuo purissimo sanguine non mediocriter sunt imbuta. O Iesu bone! si sanguis tuus in flagellatione fuit copiose effusus, ut columna guttis illius aspersa, sicut asseritur, adhuc rubra servet vestigia [3]; quantum sanguinis credam ipsis flagellis corpus tuum scindentibus inhaesisse! Vide autem, quam bene hoc huic ligationi conveniat, quod vitis ad palum ligatur. Quid enim melius per palum, quam ipsa statua, cui Dominus est alligatus, accipitur? Sicut enim vitis palo, ita Christus statuae alligatur.

[1] Cfr. Matth. 26, 55. seqq.: Tanquam ad latronem existis cum gladiis et fustibus comprehendere me etc.

[2] Cfr. Matth. 27, 25; Marc. 15, 15. et Ioan. 19, 1.

[3] Idem dicit Hieron., Epist. 108. (alias 27.) n. 9; Glossa *ordinaria* (ex Beda) in Luc. 23, 22. et Petr. Comestor, Histor. scholast. in Evang. c. 167.

3. Sextum vinculum fuit *corona* illa spinea cum magna amaritudine illud caput amabile premens et multorum aculeorum in illo signa relinquens, sanguineas guttas undique eliciens et, ut puto, in venerabilem faciem transmittens, vix adhuc de sputis Iudaicis desiccatam [1]. Crudele fuit vinculum hoc, et poenas, quas intulit insignium honoris, habuisse plurimum videmus dedecoris. O *Rex gloriae* [2], bone Iesu, corona omnium te confitentium, te sequentium, pugnantium pro te, vincentium per te, manentium in te, quis te tam amaro vinculo confusionis addixit? Ecce, *operit confusio* caput et *faciem tuam* [3] amabilem; ingeritur tibi a *generatione prava et perversa honor derisionis* in corona, sed in spinarum aculeis *dolor verus*. Contendunt in te confusio et dolor, nescio, utro eorum magis puniaris: corona derisionem, spinae ingerunt punctionem. *Egredimini* ergo, *filiae Sion, et videte regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua in die desponsationis illius et in die laetitiae cordis eius* [4]. Quaecumque anima confitetur se filiam Sion, id est

[1] Matth. 26, 67: Tunc exspuerunt in faciem eius. Ibid. 27, 29: Et plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput eius etc. — *Insignium* idem est ac signum, vel insigne; cfr. Du Cange, Glossarium etc.

[2] Psalm. 23, 8. et 10.

[3] Psalm. 68, 8: Operuit confusio faciem meam. — Subinde respicitur Matth. 17, 16: O generatio incredula et perversa! Cfr. Luc. 9, 41.

[4] Cant. 3, 11. — Inferius respicitur Eph. 2, 14. seqq.: Ipse enim est pax nostra etc.

Ecclesiae, egrediatur a curis saecularibus, a cogitationibus vanis et videat per contemplationem regem Salomonem, id est Iesum Christum, qui *est pax nostra*, destruens inimicitias amicitiasque reformans inter Deum et hominem. — Vide hunc, o fidelis anima, *in diademate, quo coronavit eum mater sua*, id est synagoga, videlicet plebs Iudaica [1]. O mater amara, quid peccavit hic filius tuus bonus, ut vinculis etiam spineis vinciatur? Hic est *qui solvit compeditos* tuos, qui *erexit elisos, pupillos viduasque* consolans [2]; et talis meruit vinculari? Nunquid hanc dotem, haec munuscula nuptiis illius impendis? *Dies* enim *desponsationis* est prima dies, dies, inquam, indignationis et blasphemiae, dies tribulationis et miseriae, dies percussionis et doloris, dies vinculorum et mortis. Haec dies desponsationis est huiusmodi, et hac arrha, o fidelis anima, Sponsus tuus *speciosus forma prae filiis hominum* [3] subarrhavit te; et ipse *tanquam sponsus* hodie *processit* coronatus non auro, non gemmis, sed spinis. Nec defuit purpura vestis irrisoriae; *chlamydem* enim *coccineam circumdederunt ei*, quamvis ipse vestes corporis sui sanguinis sui sanctissimi effusione multo nobilius

[1] Cfr. Bernard., Serm. 6. in Vigilia Nativ. Domini, n. 11; Serm. 2. in Epiph. n. 3. seq.; Serm. 5. in festo Omnium Sanct. n. 9. et Serm. 50. de Diversis, n. 1. seq.

[2] Psalm. 145, 7-9: Dominus solvit compeditos... Dominus erigit elisos... Dominus custodit advenas, pupillum et viduam suscipiet.

[3] Psalm. 18, 6. Sequuntur Ps. 18, 6. et Matth. 27, 28.

purpuraverit. Purpura enim non plus quam bis tingitur[1]; ipse vero purpuram corporis sui non bis, sed etiam tertio sanguinis torrente pertinxit. Ecce, Sponsus tuus, o sponsa, rubricatus in sudore, flagellatione, crucifixione! Eleva mentis oculos et *vide, si tunica* Sponsi tui *haec est, an non*[2]. Ecce, *fera pessima,* rabies canina, plebs Iudaica *devorat illum,* pessima fera condemnat filium tuum, fratrem tuum, sponsum tuum. Quis hic non doleat? Quis lacrymas gemitusque contineat? Sicut enim pium est gaudere pro Iesu, ita pium est flere pium Iesum[3].

4. Septimum vinculum, quo ligatus est in cruce, *ferreum* fuit. Hoc autem vinculum multo fortius et ferocius ceteris, quia non solum manuum pedumque sanctissimorum divisit compagem, verum etiam piissimam animam illam a mundissimi corporis hospitio separavit. — Nunc *egredimini, o filiae Sion, et videte*[4] pacificum nostrum pugnantem pro libertate nostra in bello occumbere. Videte vitae nostrae auctorem pro nobis mortis ianuas introire, ut nos ad vitae viam revocaret. Videte vincula durissima, clavos ferreos, manus et pedes, qui ad salutem semper directi fuerunt et *salutem* nostram *operabantur in medio ter-*

[1] De purpura coccoque bis tincto cfr. Exod. 25, 4; 26, 1. etc.

[2] Gen. 37, 32; ibid. v. 33: Fera pessima comedit eum, bestia devoravit Ioseph. Cfr. supra Opusc. III. Lignum vitae, n. 31. Quoad verba *filium tuum* cfr. Luc. 8, 21: Mater mea et fratres mei hi sunt, qui verbum Dei audiunt et faciunt.

[3] Cfr. supra Opusc. II. Soliloq. c. 4. n. 27. verba Anselmi in fine et Opusc. IV. de V Festivitatibus, festivitas IV. n. 2.

[4] Cant. 3, 11.

rae[1], crudeliter penetrare. Videte lignum crucis missum in panem nostrum, panem candidissimum, panem delicatum, *panem Angelorum*, *qui de caelo descendit*, ut se nobis daret in cibum, ut animas nostras continuo subiectas labori semetipso, non alio reficeret cibo; sed se nobis incarnando, non ut in nostram carnem se, sed ut nos in suum spiritum transformaret. Videte ergo, carissimi, quomodo ligatur, quomodo *cum iniquis* deputatur[2] liberrimus et optimus Sponsus noster. Moritur vita nostra non quidem pro necessitatibus suis, sed nostris. Date lacrymarum flumina in tantis vinculis morienti, quia et ipse prior pro nobis lacrymatus est. Astate pendenti, *vacate et videte*[3], quam amara, quam turpissima morte condemnatur. Sustinet enim adhuc et diligenter considerat, si quis sit, *qui simul contristaretur;* si quem inveniat, qui consolationem impendat[4], qui sanguinis rivos abstergat, qui ocu-

[1] Psalm. 73, 12: Operatus est salutem in medio terrae. — Subinde respiciuntur Ier. 11, 19: Mittamus lignum in panem eius; Ps. 77, 25: Panem Angelorum manducavit homo; Ioan. 6, 59: Hic est panis, qui de caelo descendit. August., VII. Confess. c. 10. n. 16: Cibus sum grandium, cresce et manducabis me. Nec tu me in te mutabis sicut cibum carnis tuae, sed tu mutaberis in me. Cfr. supra pag. 260, nota 2.

[2] Luc. 22, 37; cfr. Isai. 53, 12.

[3] Psalm. 45, 11.

[4] Psalm. 68, 21: Et sustinui, qui simul contristaretur, et non fuit, et qui consolaretur, et non inveni. — Subinde respicitur Matth. 27, 59: Et accepto corpore, Ioseph involvit illud in sindone munda. Cfr. Marc. 15, 46; Luc. 23, 53.

los componat, qui clavos, cum quibus ligatus est, extrahat et de cruce depositum *sindone munda,* non panni, sed cordis inclinet et flens cum beatis mulieribus flentibus ad tumulum prosequatur.

5. *Exeamus* igitur et nos secundum monita beati Pauli [1] cum Sponso nostro, bono et optimo Iesu, *extra castra,* id est extra concupiscentias huius saeculi, *improperium* crucis et vinculorum asperitatem cum illo *portantes,* quia « non decet esse membrum delicatum sub capite crucifixo », nec ad capitis corpus se indicat pertinere membrum, quod capiti non fuerit compassum. — Vinciamur ergo vinculis passionis boni et amantissimi Iesu, ut etiam vinculis caritatis cum illo vinciri possimus. Vinculis enim caritatis ipse devinctus, ad suscipienda vincula passionis de caelo tractus fuit in terram, et e contrario, qui de terris trahi desideramus ad caelum prius passionis vinculis nostro capiti colligemur, ut per hoc ad caritatis vincula pervenientes, unum cum ipso efficiamur.

[1] Hebr. 13, 13. — Subinde respicitur sententia Bernard., Serm. 5. in festo Omnium Sanctor. n. 9: Pudeat sub spinato capite membrum fieri delicatum. Cfr. supra pag. 283, nota 2.

Cap. V.

De similitudine ipsius vitis et primo quoad eius corpus [1].

1. Visis ex parte his quae viti ad culturam exterius adhibentur, nunc ad ipsam vitem animum divertamus, ut per quasdam similitudines illius nostram veram vitem, Dominum nostrum Iesum, magis proprie et propius contemplemur. — Totum igitur corpus ipsius vitis aliis arboribus et arbustis deformius invenitur et quasi penitus inutile et abiectum videtur nec usui cuiquam accommodatum. Quid autem hic dicitur? Corpus vitis terrenae corpus nostrae vitis, Domini Iesu, significare deberet, nisi quod plurimum discordare videntur huius deformitas et forma illius, de quo scriptum est [2]: *Speciosus forma prae filiis hominum.* Tamen audiamus Isaiam dicentem [3]: *Ecce, vidimus eum, et non erat ei species neque decor, aspectus eius in eo non erat, et desideravimus eum despectum et novissimum virorum, virum dolorum et scientem infirmitatem; quasi absconditus vultus eius et despectus. Unde nec re-*

[1] Consideratur hic *primum* genus proprietatum vitis in specie, de quo superius c. 1. n. 2. generatim.

[2] Psalm. 44, 3.

[3] Cap. 53, 2. seqq.; Vulgata: Non est ei species neque decor, et vidimus eum, et non erat aspectus, et desideravimus eum etc.

putavimus eum et nos putavimus eum quasi leprosum et percussum a Deo et humiliatum. Ecce, qualis describitur a Propheta.

2. Sed iam ad passionis effectum veniamus. Passionem vero non illum unum diem appellamus, quo mortuus fuit, sed totam vitam illius; tota enim vita Christi exemplum fuit et martyrium [1]. Breviter dicamus, sed meditando longius immoremur, quantae fuerit paupertatis in abstinentia, quam prolixus in vigiliis, quam frequens in orationibus, in labore et sudore vultus sui, quam assiduus, cum *circuiret* vicos et *castella evangelizando et curando ubique* [2]; quam crebro famem sitimque pertulit ille *panis vivus,* ille *fons aquae salientis in vitam aeternam.* Videamus illud ieiunium quadraginta dierum, post quod *esuriit,* et iam a deserto ad homines redeunti occurramus, ut vultum illius amabilem consideremus [3].

3. Tandem ad ultimae diei agonem veniamus, et causas deformati corporis non poterimus ignorare. Incipiat igitur consideratio nostra in eo loco, ubi, ipso teste, dum inciperet *pavere et taedere, tristis* fuit *anima eius usque ad mortem* [4]*;* sudor sangui-

[1] Cfr. supra Opusc. VI. de Perfectione vitae etc. c. 6. n. 8.

[2] Marc. 6, 6; Luc. 9, 6. — Sequitur Ioan. 6, 51, post quem 4, 14.

[3] De Christi ieiunio quadraginta dierum cfr. Matth. 4, 2. et Luc. 4, 2. Cfr. Petr. Chrysolog., Serm. 11.

[4] Marc. 14, 33. seqq., post quem respicitur Luc. 22, 44. (de sudore sanguineo).

neus exanimis et agonizantis membra copiose perfudit, ita ut iam non distillaret, sed guttatim decurreret in terram. Procedamus et illius noctis incommoda percurramus [1]: quomodo tentus, vinctus, tractus, trusus, caesus et sputus, colaphis et alapis percussus, spinis coronatus et chlamyde coccinea indutus, falsa adoratione et genuflexione irrisus, arundine percussus, alba veste illusus, flagellis acerrimis laceratus, propria cruce oneratus, primo portans eam, quae ipsum postea statim fuit portatura. Talem inspice Iesum! Quis hic locus deliciis, qualis hic decor speciei; quis in corpore sic mactato formae pulcritudinem quaerat?

4. Sed veniamus ad finem. Nudatus est amantissimus Dominus Iesus. Quare? Ut tu corporis purissimi deformitatem valeas intueri. Nudatur ergo sic bonus ille et optimus Iesus. Heu mihi! nudatur Dominus, qui, ante saecula regnans, *decorem induit et fortitudinem* [2]*;* cui canimus: *Confessionem et decorem induisti, amictus lumine sicut vestimento. Spectaculum* fit et opprobrium *mundo et hominibus* [3], quasi *prodigium multis* et *commotio capitis in populis* caput nostrum, gaudium nostrum, honor noster, bonus Iesus! Sed quid moror? Exaltatur in cruce, perforantur manus et pedes, elicitur sanguis, si quis

[1] Cfr. Matth. 26, 47. seqq. et 27, 1. seqq.

[2] Psalm. 92. 1. et deinde Ps. 103, 1. seq.

[3] Epist. I. Cor. 4, 9, post quem Ps. 70, 7: Tanquam prodigium factus sum multis; Ps. 43, 15: Posuisti nos in similitudinem gentibus, commotionem capitis in populis.

fuit. *Stat* mediator noster *in conspectu* Patris *in confractione, ut avertat iram eius, ne disperdat nos* [1]. Et quamvis toto corpore confractus, non cadit mente et stat constanter in perseverantia bonae voluntatis. — O qualem te intueor, dulcis Iesu! O dulcissime atque amantissime bone Iesu! quis te tam amarae morti addixit, vulnerum nostrorum antiquorum unice salvator? Quis te usque ad haec non solum durissima, sed et turpissima vulnera patienda detraxit? O vitis dulcissima, bone Iesu! hunc fructum reddit tibi vinea tua, quam *de Aegypto transtulisti* [2]. *Exspectaveras* patienter usque in hunc diem nuptiarum tuarum, *ut faceret uvas, fecit autem spinas*. Spinis enim coronavit te et spinis circumdedit te. Ecce, in quantam amaritudinem conversa est vitis iam non tua, sed aliena [3]! Negavit enim te, dicens et clamans: *Non habemus regem nisi caesarem.*

5. Eiectum ergo te extra vineam, vel civitatis vel consortii scilicet, sacrilegi agricolae occiderunt [4] non subito, sed longo crucis tormento confectum et multis

[1] Secundum Ps. 105, 23. De duplici sententia, utrum scilicet Christus, cruce iam exaltata, an cruce adhuc in terra posita, clavis affixus sit, cfr. Cornel. a Lapide in Cant. 7, 8. sensus primus et in Matth. 27, 35.

[2] Psalm. 79, 9, post quem Isai. 5, 2. (cfr. v. 4.), ubi pro *spinas* (ita etiam Septuaginta, Ambros., IX. in Luc. 20, 10. n. 25, et August., Enarrat. in Ps. 35. n. 8.) Vulgata *labruscas*.

[3] Ier. 2, 21, ubi Septuaginta: Ego autem plantavi te vitem fructiferam omnem veram; quomodo conversa es in amaritudinem vitis aliena? — Subinde allegatur Ioan. 19, 15.

[4] Respicitur Matth. 21, 33. seqq.

vulneribus flagellorum et clavorum pariter cruciatum. O quantos habes percussores, bone Iesu! Percutit te Pater tuus, quia *proprio Filio,* id est tibi, *non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit* te [1]; percutis etiam tu temetipsum, *tradens in mortem animam tuam,* quam nemo *potest tollere a te* sine te; percutit iterum discipulus tuus traditione et osculo falso; percutit Iudaeus colaphis et alapis; percutiunt te gentiles flagellis et clavis; et ecce, quantum percussus et humiliatus es! O quanti percussores! — O quanti traditores tui! Tradidit te Pater caelestis, qui *pro nobis omnibus tradidit* te [2]. Tradidisti et tu temetipsum, sicut quidam servorum tuorum gratulando dicit: *Qui dilexit me,* inquit, *et tradidit semetipsum pro me.* « O vere admirabile commercium [3] »! Tradidit se Dominus pro servo, Deus pro homine, Creator pro creatura, innocens pro nocente. Tradidisti ergo te in manus illius traditoris, scilicet falsi discipuli. Tradidit te traditor ille Iudaeis. Tradiderunt illi pessimi traditores, Iudaei, *gentibus ad illudendum, conspuendum, flagellandum, crucifigendum* [4]. Di-

[1] Rom. 8, 32. — Subinde allegantur Phil. 2, 30: Tradens animam suam; Ioan. 10, 18: Nemo tollit eam a me.

[2] Rom. 8, 32. — Sequitur Eph. 5, 2.

[3] Breviar. Roman. pro festo Circumcisionis Domini, antiph. 1. pro I. Vesp. et Laud. Cfr. Liber responsal. (inter opera Gregorii) pro eodem festo.

[4] Matth. 20, 19; Marc. 10, 33. seq.; Luc. 18, 32. — Subinde respiciuntur Ps. 32, 9: Quoniam ipse dixit, et facta sunt; Luc. 22, 37: Et cum iniquis deputatus est; cfr. Isai. 53, 12, qui locus omittitur ab ed. 1.

xisti et praedixisti haec, et ecce, facta sunt. Omnibus consummatis, ecce, crucifixus es *et cum iniquis deputatus* es. Nec sufficit, te vulneratum esse, immo et *super dolorem vulnerum tuorum addiderunt* [1], dantes tibi sitienti *vinum myrrhatum bibere cum felle mixtum.*

6. *Doleo super te*, mi rex, Domine et magister, pater et *frater mi*, amantissime Iesu, *amabilis valde super amorem mulierum* [2], cuius *sagitta non abiit retrorsum. Sagittae* enim *tuae acutae*, id est doctrinae validae, quia *vivus est sermo* tuus *et efficax et penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens usque ad divisionem animae et spiritus;* nec declinavit clypeus tuus de bello. *Scuto* enim *bonae voluntatis* et gratiae *coronasti nos* [3]. *Hasta* orationum tuarum non est aversa, quoniam pro transgressoribus orasti, ut non perirent, quanto magis pro amicis! Tu leone fortior, quia tu *leo de tribu Iuda* [4] superasti leonem, qui *circuit, quaerens quem devoret.* Tu aquila velocior; *exsultasti* enim *ut gigas ad*

[1] Psalm. 68, 27, post quem Marc. 15, 23; Matth. 27, 34; cfr. infra pag. 479, nota 2.

[2] Libr. II. Reg. 1, 26; ibid. v. 22: Sagitta Ionathae nunquam rediit retrorsum. — Sequuntur Ps. 44, 6. et Hebr. 4, 12.

[3] Psalm. 5, 13. — Subinde respiciuntur II. Reg. 2, 23: Percussit ergo eum [Asael] Abner *aversa hasta*... et mortuus est; Isai. 53, 12: Pro transgressoribus rogavit.

[4] Apoc. 5, 5, post quem I. Petr. 5, 8. In hac et in seq. propositione alluditur ad II. Reg. 1, 23: Aquilis velociores, leonibus fortiores.

currendam viam[1], ad implendum mysterium incarnationis tuae, donec, *sicut aquila provocans ad volandum pullos suos, expandisti alas* brachiorum tuorum in cruce et *super nos volitans, assumsisti nos et portasti nos in humeris tuis* et *in fortitudine tua ad habitaculum sanctum tuum*, in domum familiaritatis et claritatis tuae, ubi de *ove* et de *drachma perdita et inventa* fecisti *convivium vicinis et amicis tuis*, beatissimis spiritibus faciens *gaudium de peccatore poenitentiam agente.* Et cum talis sis ac tantus, *morte turpissima* condemnaris[2], spirituque in manus Patris commendato capiteque inclinato, exspiras.

7. Venite, quaeso, et condolete mihi, omnes, qui gaudere desideratis in Domino. Attendite vestrum manu fortem, quomodo contritus est; desiderabilem vestrum, quam miserabiliter deformatus est; pacificum vestrum, quomodo in bello peremptus est. Ubi est rubor roseus, ubi candor niveus, ubi in corpore tam contrito decorem invenies? Ecce, *defecerunt dies*[3] nostrae diei, benignissimi Iesu, qui est solus dies sine tenebris; et *ossa* eius *sicut cremium aruerunt, percussus* est *ut foenum, et aruit cor* eius, elevatus

[1] Psalm. 18, 6. — Sequuntur Deut. 32, 11. (de aquila); Exod. 15, 13: Portasti eum in fortitudine tua etc.; Luc. 15, 4. (de ove perdita) et v. 8-10. (de drachma perdita et gaudio de peccatore poenitente).

[2] Sap. 2, 20. — De seqq. cfr. Luc. 23, 46. et Ioan. 19, 30.

[3] Psalm. 89, 9. — Subinde allegatur Ps. 101, 4. seq. et respicitur v. 11: Elevans allisisti me.

est, allisus est valde; sed in dedecore extrinseco decorem simul et decus retinebat intrinsecus. — Noli ergo deficere pro ipso in tribulationibus suis; quia hunc *speciosum forma prae filiis hominum*[1] viderunt homines in cruce, qui tantum exteriora intuentur, et viderunt eum *non habentem speciem neque decorem*, sed facies eius quasi despecta et quasi deformis positio eius; de hac tamen deformitate Redemptoris nostri manavit pretium decoris nostri. Sed dedecoris extrinseci nigredinem corporis amantissimi Iesu pro parte exsecuti sumus; formositatem vero intrinsecam, *quia in ipso habitat omnis plenitudo Divinitatis*[2], quis enarrabit? Deformemur igitur et nos in corpore exterius cum deformato Iesu, ut reformemur interius cum formoso Iesu. Conformemur corpori vitis nostrae in corpore nostro, ut reformetur *corpus humilitatis nostrae, configuratum corpori claritatis suae*[3].

Cap. VI.

De secunda similitudine sive de foliis vitis, et primo in generali.

1. *Folia* vitis pene omnium arborum foliis praestantiora sunt. Quid autem in foliis nisi verae vitis no-

[1] Psalm. 44, 3. — Subinde respicitur I. Reg. 16, 7: Homo enim videt quae parent (Septuaginta: Quoniam homo aspiciet in faciem), et allegatur Isai. 53, 2.

[2] Col. 2, 9.

[3] Phil. 3, 21.

strae, benignissimi Iesu, verba commendantur? Praeeminet in foliis vitis, praeeminet in verbis Iesus. Sed quia gratior solet esse umbra foliorum vitis, cum ipsa, elevata super quandam struem lignorum, huc illucque distenditur; videamus, si vera vitis nostra aliquando levata fuerit et distenta, et quae tunc ad nostram protectionem dulcium verborum folia emiserit, contemplemur.

2. Quod elevata fuerit vitis nostra, Dominus Iesus, ipse testatur de se dicens [1]: *Et ego, si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum.* Manifestum vero est, quod haec exaltatio de cruce dicta sit. Et vide, quam aperte lignorum strues, super quam solent vites elevari, crucem signat. Cancellantur, id est, ex transverso ponuntur, et sic super haec vitis distenditur. Quid convenientius? Cancellantur ligna crucis, elevatur in illam, distenditur brachiis et toto corpore vitis nostra, bonus Iesus. In tantum enim in cruce distentus fuit, ut numerari possent omnia membra eius; ita siquidem dixit per Prophetam [2]: *Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea;* quasi diceret: tantum distentus sum dextrorsum, sinistrorsum et a summo usque ad deorsum, ut, corpore meo in modum pellis tympani distento [3], facile possent dinumerari omnia ossa mea.

[1] Ioan. 12, 32.

[2] Psalm. 21, 17. seq.

[3] Isidor., III. Etymolog. c. 22. n. 10: Tympanum est pellis vel corium ligno ex una parte extentum. Est enim pars me-

3. *Respice in faciem Christi tui*[1], o anima christiana, et eleva oculos tuos ad tormenta illius non sine lacrymis, et cor contritum non sine singultu, et vide, quantam tribulationem invenerit, dum quaereret te, ut inveniret te. Laxa ergo oculos tuos, ut respicias *in faciem Christi tui;* ausculta auribus erectis, si quod in tanto dolore proferat verbum, auditumque pro pretiosissimo reconde thesauro in cubiculo cordis tui. Ecce, positus est in lecto immiti, mortis videlicet, crucem dico. Extrema igitur Sponsi tui mandata conserva, si vis *hereditatem* obtinere *incontaminatam et immarcescibilem*[2]. Nec multa quidem sunt, quae moriens locutus est; facile servabuntur a voluntaria Christi sponsa.

dia symphoniae [i. e., ut ibid. n. 14. dicitur, lignum cavum, ex utraque parte, pelle extenta, quam virgulis hinc et inde musici feriunt] in similitudinem cribri etc. August., Enarrat. in Ps. 67. n. 34. dicit, « quod tympana fiant corio siccato et extento ». In Ps. 33. enarrat. 1. n. 9. ait: Et quoniam qui crucifigitur in ligno extenditur; ut autem tympanum fiat, caro, id est corium, in ligno extenditur; dictum est, *et tympanizabat,* id est, crucifigebatur, in ligno extendebatur. Cfr. ibid. enarrat. 2. n. 2. Vide supra Opusc. III. Lignum vitae, n. 26.

[1] Psalm. 83, 10.

[2] Epist. I. Petr. 1, 4. Matth. 19, 17: Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata.

Cap. VII.

De foliis vitis in speciali et de primo verbo Christi in cruce.

1. Septem sunt verba, quae quasi septem folia semper virentia vitis nostra, cum in cruce elevata fuit, emisit. Cithara factus est tibi Sponsus tuus, scilicet crucem habente formam ligni, corpore vero suo vicem chordarum ligno extensarum [1]. Haec autem sunt septem verba.

2. Primum, cum crucifixus est benignissimus Iesus, dixit [2]: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt.* O folium viride, o verbum summi Patris Verbo conveniens! Facit bonus doctor, quod iubet: orat non solum pro amicis, sed et *pro persequentibus et calumniantibus* se [3]. — Reconde in the-

[1] August., Homil. 4. in B. Ioan. Apocalypsim (inter opera August.): Cithara enim, id est chorda in ligno extensa, significat carnem Christi passioni coniunctam. Isidor., III. Etymolog. c. 22. n. 4: Antiqua autem cithara septem chordis erat.

[2] Luc. 23, 34, ubi Vulgata: Pater, dimitte illis; non enim sciunt, quid faciunt. Lectionem nostram exhibent August., in Epist. I. Ioan. tr. 1. n. 9; tr. 8. n. 10. et alibi passim; Gregor., I. Homil. in Ezech. homil. 2. n. 19. et II. Homil. in Evang. homil. 27. n. 2.

[3] Matth. 5, 44: Orate pro persequentibus et calumniantibus vos. Cfr. supra Opusc. III. Lignum vitae, n. 27. Subinde respicitur Ps. 144, 7: Memoriam abundantiae suavitatis tuae eructabunt.

sauro cordis tui hoc folium, ut, quotiescumque saeviunt inimici tui, *memoriam abundantiae suavitatis* boni Iesu valeas eructare, hoc verbum semper quasi clypeum contra inimicorum insultus opponens. Orat Sponsus pro occisoribus suis; tu non orabis pro detractoribus tuis?

3. Sed ipsam orationem diligentius videamus. *Pater,* inquit; quare nomen *patris* ponit? Solent enim pueri patres, aliquid affectuosius orantes, paterno nomine appellare, ut naturalem dilectionem ipsis ad memoriam reducant, per quam facilius petitionis suae consequantur effectum. Sic et Iesus, *miserator et misericors, patiens et multae miserationis*[1] et *suavis universis*, quamvis se a Patre semper sciret audiri, tamen, nobis commendans, cum quanto affectu pro inimicis sit orandum, nomen posuit caritatis, quasi dicat: per dilectionem paternam, qua unum sumus, supplico tibi pro his, quatenus exaudias me, meis occisoribus ignoscendo; agnosce Filii tui amicitiam, ut inimicis ignoscas.

[1] Ita Hieron., Biblioth. divinae liber Psalm. iuxta Hebraicam veritatem, Ps. 145; Vulgata Ps. 144, 8: *et multum misericors;* ibid. v. 9: Suavis Dominus universis. — Subinde respicitur Ioan. 11, 42: Ego autem sciebam, quia semper me audis.

Cap. VIII.

De secundo folio vitis sive verbo Christi in cruce.

1. Secundum vitis nostrae folium et secunda citharae nostrae chorda est secundum Domini verbum, quod ad latronem ait confitentem et Christi consortium expetentem. *Amen,* inquit[1], *dico tibi: Hodie mecum eris in paradiso.* O quanti vigoris folium! O quantam resonat dulcedinem chorda ista! Quam subito factus est amicus ex hoste, ex alieno familiaris, de extraneo proximus, de latrone confessor! O quanta latronis fiducia! Omnis mali et nullius boni sibi conscius, transgressor legis, vitae simul et substantiae raptor alienae, positus in ianuis mortis, in fine vitae, desperans de vita praesenti, spem vitae futurae, quam quandoque demeruerat et nunquam meruerat, concipere et requirere non formidat. Quis homo desperet, latrone sperante?

2. Exaudivit ergo Sponsus animam iam non latronis, sed confessoris, scilicet sponsam suam, et orantem iam digna voce confortat: *Amen,* inquit[2], *dico tibi: Hodie mecum eris in paradiso.* Cui *tibi? Tibi,* qui me confessus es in cruce tormentorum; *mecum eris in paradiso* deliciarum; non dicit simpliciter *eris in paradiso,* vel cum Angelis, sed *mecum eris;* sociaberis ei quem desideras; videbis in

[1] Luc. 23, 43.
[2] Id. ibid.

maiestate quem confiteris positum in infirmitate; nec differo quod promitto, quia *hodie mecum eris.* Bonus vere et dulcis Dominus Iesus cito exaudit, cito promittit, cito dat. Quis de tam pio exauditore, tam veloci promissore, prompto redditore desperet? Speramus in te, quia novimus dulce nomen tuum, *quoniam non derelinquis quaerentes te* [1]. Accedimus ad te, o benigne Iesu, mente, qua possumus, sedentem in *throno maiestatis,* orantes, ut illuc ad te et a te introduci mereamur, quo ingressus est latro, te confitens in *throno crucis* [2].

Cap. IX.

De tertio folio vitis sive verbo Christi in cruce.

1. Tertium folium et tertia citharae chorda est tertium verbum: *Mulier, ecce,* inquiens [3], *filius tuus;* et: *Ecce, mater tua.* Dulce verbum et suave, verbum mirabile et magnum continens pietatis affectum! Non legimus, bonum et benignissimum Iesum, maxime cum ad aetatem provectam accesserat, carissimae Matri suae familiarius adhaesisse et cum ea frequentius convivatum fuisse et prae ceteris mitius

[1] Psalm. 9, 11: Et sperent in te qui noverunt nomen tuum, quoniam non dereliquisti quaerentes te, Domine.

[2] Cfr. supra Opusc. III. Lignum vitae, n. 27. in fine.

[3] Ioan. 19, 26. et 27.

allocutum esse[1]. Sed quantus in ipso fuerit circa Matrem caritatis *affectus*, iam corporaliter recessurus, brevibus verbis intimavit; et ut crucis suae taceam passionem, quantum circa beatam Matrem compassione nimia credis affectum fuisse, cuius cor mitissimum tam validi doloris gladio perforatum perfecte sciebat[2]? Adauxit vulnerum passionem materna compassio; quam tam contritissimo corde, manibus complosis, oculis lacrymarum torrente fluentibus, vultu contracto, voce querula et totis corporis viribus viriliter vidit sibi astare pendenti. Quoties ipsam, propter verecundiam virginalem pariter et immensitatem doloris stantem, ut aestimo, cooperto capite, ingemuisse putas, lugendo filium et dicendo: Iesu, fili mi, Iesu, *quis mihi det, ut ego* tecum et *pro te moriar, fili mi*[3], dulcissime Iesu! Quoties ipsam ad illa immitia vulnera verecundos, putas, oculos levasse; si tamen eos inde aliquando deflexit, vel si prae nimio fluxu lacrymarum illa potuit intueri. Quomodo ipsam prae immensitate doloris cordis, credis, non potuisse deficere, a quo ipsam summe miror etiam mortuam non fuisse? Commoritur vivens, vivendo ferens dolorem morte crudeliorem.

[1] Cfr. Bonav., Comment. in Ioan. c. 19. n. 44, ubi solvit quaestionem: Quare Dominus [in cruce] sic Matrem recommendavit, cum supra 2, 4. ita dure responderit: *Quid mihi et tibi est, mulier?*

[2] Cfr. supra Opusc. III. Lignum vitae, n. 28. in fine, ubi etiam de compassione Matris cum Filio.

[3] Libr. II. Reg. 18, 33. Cfr. supra Opusc. II. Soliloq. c. 4. n. 26.

2. Sed ne moriendo deficeret, a Filio confortata est intrinsecus, extrinsecus vero verbis et factis pie consolata. Quomodo? *Stabat iuxta crucem*[1]; dixit ad eam: *Ecce, filius tuus;* quasi dicat: tu me *filio* corporaliter privaris; unde tibi amicum prae cunctis dilectum in filium do, cuius praesentia, mea interim absentia, consoleris. Tu me *patre* spoliaris, Ioannes, unde hanc mihi Matrem carissimam tibi in matrem trado. — O quam munificus factus es in nuptiis tuis, rex et sponse, bone Iesu; quam large omnia, quae habuisti, tradidisti! Ecce, ipsis crucifixoribus tuis orationis affectum, latroni paradisum, Matri filium, filio Matrem, mortuis vitam, manibus Patris animam tuam, toti mundo signa tuae potentiae obtulisti, pro redimendo servo non ex parte, sed totum sanguinem ex multis et largis foraminibus effudisti, traditori tuo seu proditori reatus sui poenam, terrae corpus non corrumpendum ad tempus tradidisti!

Cap. X.

De quarto folio vitis sive verbo Christi in cruce.

1. Quartum folium et quarta citharae chorda est quartum Domini verbum, quod emisit *circa horam nonam, clamans voce magna: Eli, Eli, lamma sabacthani, hoc est: Deus meus, Deus meus, quare*

[1] Ioan. 19, 25. et dein v. 26.

me dereliquisti [1]? Qui oculi folium hoc non videant, quae aures hanc chordam non audiant? Quare autem *clamat,* nisi ut fortius audiatur? Quanta, putas, fuit doloris acerbissimi magnitudo, cum haec bonus Iesus toto corpore distentus clamabat! Sed cave, ne propter clamorem putes ad impatientiam dilapsum mitissimum Dominum Iesum. Patientiam enim, sicut in sequenti folio et chorda ostendemus, in amarissima passione sustinuit, sed et magnitudinem doloris ostendit.

2. Quod autem haec verba loqueretur ex persona assumti hominis, qui tamen cum ipso Dei Filio una persona fuit, patet per hoc quod ait: *Deus meus;* quod utique non diceret ipse, qui unus Deus est cum Patre, si non hominem assumsisset. Quid autem est quod ait: *Ut quid me dereliquisti?* Nunquid Pater unicum suum Filium poterat derelinquere? Absit; sed pro toto corpore, id est pro tota Ecclesia, loquitur ita caput nostrum, benignissimus Iesus. Volens enim commendare unitatem et caritatem, quam ad Ecclesiam, sponsam suam, habuit, se in omnibus membris suis passurum ostendit, qui tunc in capite sustinuit passionem, hoc est in proprio corpore, quod assumsit de Virgine [2]. *Clamat* autem se dere-

[1] Matth. 27, 46; Marc. 15, 34.

[2] Cfr. Bonav., III. Sent. d. 21. a. 1. q. 1. ad 4: Dispensative subtracta fuit redundantia [delectationis Deitatis] in partem sensibilem, et exposita fuit [anima] passioni acerbissimae. Propter quod clamat in passione: *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* quod non intelligitur, quia dereliquerit

lictum qui derelinqui non poterat, quia multa membrorum suorum ad tantam tribulationem erant ventura, ut a Deo derelicta penitus viderentur. Benedictus sit amabilis Dominus, benignissimus Iesus, qui primo in se pro nobis, nunc vero et nobiscum in nobis pati dignatur, tribulationem nostram, quam pro iustitia patimur, suam reputans et clamans: *Cum ipso sum in tribulatione* [1], ut de ipso securius confidamus.

Cap. XI.

De quinto folio vitis sive verbo Christi in cruce.

1. Quintum folium et quinta chorda est quintum amantissimi Iesu verbum, quod emisit in cruce dicens: *Sitio* [2]. *Et dabant ei vinum myrrhatum bibere cum felle mixtum.* Punitis omnibus membris dulcissimi Iesu, supererat, puniri et linguam. Dedit ergo ei in siti sua illa *vitis aliena, conversa in amaritudinem* [3], de fructu suo potum amarum, non quidem potandum, sed potius degustandum, quia ad poenam linguae suffecit potum gustare.

solvendo vinculum unionis, sed exponendo ad supplicium passionis. Cfr. Beda, in Matth. 27, 46. et in Marc. 15, 34.

[1] Psalm. 90, 15.

[2] Ioan. 19, 28, post quem Marc. 15, 23: Et dabant ei bibere myrrhatum vinum. Matth. 27, 34: Et dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum.

[3] Ier. 2, 21; cfr. supra pag. 465, nota 3.

2. Sed licet haec ad impletionem Scripturae vere patrata sint, tamen hoc verbo *sitio* aliquid aliud significari videtur. Puto enim, quod hoc loquendo immensitatem caritatis voluit commendare, quoniam ab homine sitiente multo ardentius potus desideratur quam cibus ab esuriente. In siti ergo ostendens nobis desiderium illius rei, quae ardentissime concupiscitur, per illam figurative ardorem suae caritatis ostendit; licet etiam veraciter possim accipere, quod sitierit, quoniam, per totum corpus sacrati sanguinis effusione siccatus, *ossa* habuit *sicut cremium* arefacta [1]. Sed non est satis credibile, ipsum de corporali siti dixisse, qui in instanti sciebat se corporaliter moriturum, sed potius ardentissimo desiderio salutis nostrae ipsum credimus sitivisse [2]. — Sed est quod moveat nos, quod, cum instaret hora passionis extremae, ad orationem procedens, Dominus benignissimus Iesus *procidit in faciem suam orans et dicens: Mi Pater, si possibile est, transfer hunc calicem a me* [3] — et hoc non semel tantum, sed et secundo et tertio fecit — per *calicem,* quem bibiturus erat, passionem significans, qua erat passurus [4]. Nunc

[1] Psalm. 101, 4: Ossa mea sicut cremium aruerunt.

[2] Cfr. August., Enarrat. in Ps. 61. n. 9. et Serm. 218. (alias 76. de Diversis) c. 11. n. 11.

[3] Matth. 26, 39, ubi tamen pro *transfer hunc calicem a me* (ita Marc. 14, 36.) *transeat a me calix iste;* ibid. v. 42: Iterum *secundo* abiit et oravit etc. et v. 44: Iterum abiit et oravit *tertio,* eundem sermonem dicens.

[4] Cfr. Bonav., IV. Sent. d. 8. p. II. a. 1. q. 2. ad 1. 2. et Comment. in Luc. 22, 42. n. 54.

vero, eodem calice passionis ebibito, dicit: *Sitio*. Quid est hoc? Antequam gustes, bone Iesu, petis, calicem omnino auferri, sed postquam ebibisti, sitis? Ut video, mirabilis potator es tu! Nunquid vino iucunditatis et non potius vino compunctionis et summae amaritudinis repletus fuit calix tuus? Immo vere compunctionis amarissimae plenus est, qui non sitim, sed potius potandi fastidium generare deberet.

3. Sed, ut aestimo, ante passionem quidem calicem a te transferri petisti, non ut passionem non amares, pro qua patienda veneras, et sine qua salus humano generi non adesset; sed ne putaret quis, te verum hominem passionis amaritudinem non sensisse propter Deitatis unitatem, verbis petentibus, calicem a te transferri, et bis et tertio, summam acerbitatem passionis tuae dubitantibus indicasti[1]; nobis quoque sequentibus doctrinae et exempli tui formam praescripsisti, in imminentibus nobis periculis, etiam cum ad utilitatem nostram pertineant, posse et debere a nobis Dominum frequentius exorari, ut flagella iracundiae suae dignetur a nobis avertere; et nihilominus, etiam si ablata non fuerint, exemplo passionis tuae gratanter, patienter et viriliter cum omni perseverantia tolerare. Quod autem ante passionis calicem auferri rogaveras, et eo iam exhausto, dixisti: *Sitio*, dilectionis magnitudinem commendasti, ac si diceres: quamvis passio mea tanta fuerit, ut quantum ad humanitatis sensum illam declinare

[1] Cfr. Bonav., III. Sent. d. 16. a. 1. q. 1. seqq.

petierim, tua, o homo, caritate vincente et ipsa tormenta crucis superante, adhuc plura et maiora, si necessarium foret, sitio subire tormenta. Nihil enim est, quod detrectem pati propter te, pro cuius pretio *animam meam pono*[1].

Cap. XII.

De sexto folio vitis sive verbo Christi in cruce.

1. Sextum folium et sexta chorda citharae est sextum verbum, quod, *cum accepisset acetum,* vera et summa dulcedo, Dominus Iesus, *dixit: Consummatum est*[2]. Quid est hoc? Superius[3] dictum est: Quoniam videns Dominus, quod *consummata sunt omnia, ut implerentur Scripturae, dixit: Sitio;* et cum gustasset, *dixit: Consummatum est.* Consummatum quippe et perfectum fuit testimonium Scripturae, quae dicit[4]: *Dederunt in escam meam fel;* et per hoc *omnis Scriptura, quae de ipso erat,* consummationem accepit.

2. Sicut ergo caput nostrum, pro peccatis nostris acerbitatem sustinens passionis usque ad consummationem, id est perfectionem omnium Scriptu-

[1] Ioan. 10, 15. [2] Ioan. 19, 30.

[3] Ioan. 19, 28: Postea sciens Iesus, quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit: Sitio (cfr. supra c. 11. n. 1.). — Ibid. v. 30: Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est.

[4] Psalm. 68, 22. — Subinde respicitur Luc. 24, 27.

rarum, quae de ipso erant, patienter perseveravit; ita et nos, si huius capitis membra esse volumus, in omnibus adversitatibus nostris virtutem perseverantiae servemus, ut ad finem omnium passionum nostrarum, ipso benignissimo Iesu duce, veniamus et cum ipso possimus dicere confidenter: *Consummatum est,* hoc est, adiutorio tuo, non nostra virtute, *bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi*[1]. Redde ergo quod legitime certantibus in agone, te promittente, repositum est, scilicet *coronam iustitiae, quam tu, iudex iustus,* reddes in tua die, quae nubilum non habet, in illa die, quae *in atriis tuis melior erit super millia dierum,* in qua tu solus singularis sol eris. — O *sol iustitiae*[2], benigne Christe Iesu, lucens in virtute tua, redde temetipsum in praemium sempiternum omnibus, qui certaverunt et certando perseveraverunt in agone certaminis; recipiant a te splendorem sempiternum, in quo assidue felices laetentur. Hunc autem splendorem nullus poterit adipisci, nisi *qui perseveraverit in finem*[3], « quia virtus boni operis perseverantia est ».

[1] Epist. II. Tim. 4, 7. Cfr. August., de Gratia et lib. arb. c. 6. n. 14. seqq. In seq. propositione respicitur II. Tim. 4, 8: In reliquo reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus iudex etc., et allegatur Ps. 83, 11.

[2] Malach. 4, 2. — Subinde respicitur Apoc. 1, 16: Facies eius sicut sol lucet in virtute sua.

[3] Matth. 24, 13. Cfr. supra Opusc. VI. de Perfectione vitae ad sorores, c. 8. — Sequitur sententia Gregor., II. Homil. in Evang. homil. 25. n. 1.

Cap. XIII.

De septimo folio vitis sive verbo Christi in cruce.

Septimum et ultimum folium vitis nostrae et septima citharae chorda ultimum fuit verbum amantissimi Iesu: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum* [1]. Littera plana est. Quid est autem, quod ille coaeternus et consubstantialis Patri Filius animam suam ita manifeste in manus Patris commendabat, cui non minus commendata esset, etiamsi hoc non dixisset? Profecto, quamvis sciret, animam suam sanctissimam Patri esse commendatam, qui paulo ante [2] dixerat: *Venit princeps mundi huius,* id est satanas, *et in me non habet quidquam;* voluit animam suam Patris manibus commendare, ut erudiret nos, qui terra sumus et cinis [3], quatenus spiritum nostrum disceremus Patris aeterni manibus commendare, ne ab huius mundi principe, cum a corpore egressus fuerit, comprehendatur, qui in nobis, heu! non pauca inveniret, quae ad ipsum pertineant; cum ipse, qui peccato nihil debebat, immo etiam peccata tollere advenerat [4], spiritum suum sanctum, purissimum a corpore purissimo egressu-

[1] Luc. 23, 46.

[2] Ioan. 14, 30.

[3] Cfr. Gen. 18, 27, ubi Abraham ait: Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis.

[4] Ioan. 1, 29: Ecce, qui tollit peccatum mundi.

rum, non utique necessitatis, sed exempli gratia Patris sui manibus commendaret.

Cap. XIV.

De tertia similitudine vitis quoad flores.

Propterea *exinanivit semetipsum* Filius Dei, *formam servi accipiens*[1], et plantatus est in terra nostra et corporis nostri deformitatem accepit et fronduit, floruit, fructus plurimos attulit, ut per hoc, quod nostrae humanitati unitus fuit, Deitati suae nos uniret. Sed quia sine flore non pervenitur ad fructum, floruit benignissimus Dominus meus Iesus. Qui sunt eius flores nisi virtutes? Floruit autem admirabiliter et valde singulariter et excellenter vitis haec inclyta, non uno florum genere, sicut aliae vites et arbores, sed omnium in se florum speciem continebat: violam scilicet humilitatis, lilium castitatis, rosam patientiae et caritatis et crocum abstinentiae. — Verum omissis aliis, de *rosa* prosequamur.

[1] Phil. 2, 7. — Cfr. supra c. 1. n. 2, ubi de plantatione vitis.

Cap. XV.

De flore rosae rubentis et ardentis in genere.

1. Floret in vite nostra, benignissimo Iesu, rosa *rubens* et *ardens, rubens* sanguine passionis, *ardens* igne caritatis, *roscida* effusione lacrymarum dulcis Iesu. — Flevit enim et contristatus est gaudium meum, immo gaudium Angelorum, optimus Iesus, *qui,* ut ait Apostolus [1], *in diebus carnis suae offerens vota supplicationesque ad eum qui possit eum salvum facere a morte, cum clamore valido et lacrymis, exauditus est pro sua reverentia.* Audis, cor non carneum, sed lapideum, illum magnum Iesum et optimum *in diebus carnis suae,* quam pro me assumserat, lacrymis maduisse, et adhuc aridum permanes? O cor durum, audis, commoveri pro te ad lacrymas qui *in aeternum non commovebitur* [2], nec adhuc ad lacrymas tu commoveris? — Addam et ignem caritatis et sanguinem passionis, si forte calefias, si emolliaris, ut dulcissimo Iesu pro lacrymis suis et sanguine effuso saltem lacrymas effundas. — Addam adhuc malleum gravem et incudes ferreas incutiam tibi, ut saltem vel sic movearis. Nam si

[1] Hebr. 5, 7. — Subinde respicitur Ezech. 11, 19. et 36, 26, ubi de corde *carneo* et *lapideo.*

[2] Psalm. 124, 1. Bon. cum ed. 1 *qui in aeternum stat et non commovebitur.* Cfr. supra Opusc. III. Lignum vitae, n. 14.

esses *ut terra sine aqua* [1] aridum, leviter posses emolliri, solis perfusum lacrymis dulcissimi Iesu; si autem a facie frigoris iniquitatum multiplicium induratum esses in rigorem lapidis, addo instrumenta fortia, malleum crucis et incudes clavorum ferreorum, ut illis tibi incussis scindaris et fontem salubrem lacrymarum effundas.

2. Quodsi nec commoveris adhuc, *cor durum et impoenitens* [2], durius es silice in deserto, qui a Moyse, bis percussus virga, emisit aquas largissimas, praesertim cum malleus crucis validior sit ad feriendum quam virga Moysi, et tres clavi ferrei, ter percussi, validiores et efficaciores esse debeant ad aquam eliciendam quam percussio virgae Moysi geminata [3]. — Si vero adhuc permanes inconcussum, eo quod in adamantis duritiem sis conversum, qui solo haedi sanguine potest emolliri [4], affero tibi haedi pariter et

[1] Psalm. 142, 6. — Subinde alludi videtur ad Ps. 147, 17: Ante faciem frigoris eius etc.

[2] Rom. 2, 5, post quem respicitur Num. 20, 11: Cumque elevasset Moyses manum, percutiens virga bis silicem, egressae sunt aquae largissimae etc.

[3] Gregor. Turon., l. Miraculorum, de Gloria Martyrum, c. 6: Clavorum ergo dominicorum gratia quod *quatuor* fuerint, haec est ratio: duo sunt affixi in pedibus et duo in plantis. Cfr. de numero clavorum (utrum *tres*, an *quatuor*) Benedict. XIV., l. de Festis Domini nostri Iesu Christi, c. 7. n. 87.

[4] Ut narrant Plin., XX. Histor. natur. c. 1. et XXXVII. c. 15. (alias 4.); Hieron., III. Comment. in Amos 7, 7. seqq.; August., XXI. de Civ. Dei, c. 4. n. 4; Isidor., XVI. Etymolog. c. 13. n. 2. — Subinde respicitur I. Petr. 1, 19: Agni im-

Agni incontaminati, optimi Iesu, sanguinem copiosum, calore incomparabili caritatis ferventem, quia sua fortitudine illum adamantinum parietem inimicitiarum positum inter Deum et hominem omnino comminuit et dissolvit; qui paries per tot annorum millia duruerat[1], ut nec Lege nec Prophetis ipsum diversorum praeceptorum et comminationum malleis percutientibus fuerit comminutus. Sed accedente sanguine haedi et Agni nostri, amabilis Iesu, non tantum perforatus est, sed etiam destructus. — Dicitur autem Dominus Iesus esse *haedus*, qui est immundum animal, quia naturam gestabat plenam in nobis immunditiis peccatorum, in ipso vero nihil peccati habentem; propter eximiam vero munditiam suam *Agnus* est, qui non solum non habet peccatum, sed et totius *mundi tollit peccata*[2].

3. Huius ergo haedi et Agni nostri copioso sanguini te, o cor adamantinum, immerge, iace in illo, ut calefias, calefactum molliaris, emollitum vero fontem lacrymarum emittas. Quaeram ergo mihi, et tunc inveniam, fontem lacrymarum in lacrymis, in cruce et clavis, postremo et in sanguine rubicundi, mitissimi Iesu. Legam ergo et intelligam, quantum ipse annuerit, ruborem carnis et animae *dilecti*

maculati Christi et incontaminati; Eph. 2, 14: Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriae solvens, inimicitias in carne sua etc.

[1] A verbo *dureo* sive, quod idem valet, *duresco;* cfr. Ovid. II. Metamor. v. 831: *Oraque duruerant.*

[2] Ioan. 1, 29.

ex dilecto[1], amantissimi Iesu. Rubuit enim in utroque: in carne quidem ex natura, quia naturaliter omnis caro rubea est; nec minus sanguine passionis, quo carnem suam, nostra caritate compellente, tam crebro et tam copiose perfudit, quas etiam sacratissimi sanguinis effusiones in superioribus[2] constat frequenter nos explicasse. Unde videtur modo in his minime immorandum, ne lectori fastidium generetur.

4. Quis igitur, nisi totus caro et sanguis et qui in se nihil habeat spirituale, sanguinem istum fastidiat? Quis volens *de sanguinibus*[3], id est peccatis per carnem et sanguinem contractis, liberari, istum saluberrimum sanguinem Iesu purissimi non affectetur? Quicumque semel illo dulcissimo sanguine fuerit inebriatus, quem *paravit in dulcedine sua pauperi Deus*[4], nonne magis ac magis sitiet, audiens et intelligens veram vocem Sapientiae Dei, Unigeniti Patris, optimi Iesu dicentis: *Qui edunt me adhuc esurient, et qui bibunt me adhuc sitient?* — Si verum est, immo quia verum est, humano sanguini prae ceterorum animalium sanguine tantam naturaliter inesse dulcedinem, ut, cum semel a bestiis[5] quibus-

[1] Cant. 5, 9: Qualis est dilectus tuus ex dilecto?

[2] Cap. 2. n. 1; c. 4. n. 2. seq.; c. 5. n. 3. seq.; c. 9. n. 2. etc.

[3] Ioan. 1, 13: Qui non ex sanguinibus etc.

[4] Psalm. 67, 11. — Subinde allegatur Eccli. 24, 29.

[5] Sensu strictiori acceptis. Isidor., XII. Etymolog. c. 2. n. 1, sequens Augustinum, III. de Gen. ad litt. c. 11. n. 16, ait: *Bestiarum* vocabulûm proprie convenit leonibus, pardis, tigribus... ac ceteris, quae vel ore vel unguibus saeviunt,

libet gustatus fuerit, illum semper de cetero gustare desiderent, ita ut, aliis animalibus postpositis, sanguini insidientur humano et in mortem suam pro illo corruant acquirendo; quid credis, in se habere dulcedinis sanguinem illius Filii hominis, veri Dei et veri hominis, dulcissimi Iesu? Ecce, sitiunt irrationales bestiae sanguinem hominis, et ego non sitiam sanguinem Dei et hominis, optimi Iesu? Bestiae, quanto plus gustaverint, tanto plus sitiunt sanguinem humanum; et ego fastidiam sanguinem Dei et hominis, benignissimi Iesu? Bestiae ruunt in mortem suam, dulcedinem humani sanguinis acquirendo: ego non festinabo ad vitam meam, ad sanguinem *candidi et rubicundi* Iesu [1]? — Immo vere festinabo et bibam et *emam absque ulla commutatione vinum et lac* [2], quae nobis *sapientia* Patris altissimi, benignissimus Iesus, *miscuit in cratere* carnis suae, sanguinem scilicet pretium vitae nostrae. *Properate* et mecum qui diligitis dilectum Iesum; *emite* [3] *non corruptibilibus auro et argento,* sed commutatione morum et conversationis vestrae *vinum* illud et *lac*, sanguinem purissimum, inebriantem perfectos ut *vi-*

exceptis serpentibus. *Bestiae* autem dictae a vi, qua saeviunt. Cfr. Hieron., I. Comment. in Habacuc 1, 15. seqq., ubi de bestiis dicit: « quae gustatum semel sanguinem semper sitiunt ».

[1] Cant. 5, 10: Dilectus meus candidus et rubicundus.

[2] Isai. 55, 1. — Deinde allegatur Prov. 9, 2. secundum Septuaginta: *Sapientia miscuit in cratera vinum suum.*

[3] Isai. 55, 1: Properate, emite. — Sequitur I. Petr. 1, 18: Scientes, quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione etc.

num et ut *lac* parvulos nutrientem [1]. Si *perfectus*, si fortis es, vinum est tibi sanguis Iesu, sanguis uvae meracissimus; si adhuc *infirmus*, cui opus sit lacte, lac est tibi ad nutriendum te. Bibe ergo *sanguinem* hunc *meracissimum* [2]!

Cap. XVI.

De rosa caritatis.

Viso de rosa, videndum est de caritate et passione. Ardorem rosae caritatis perpendimus, si diligentius videamus, *quis*, *quare*, *quales*, *quantum* amaverit amator misericors et mirabilis, amator noster ille, quo nihil maius, quo nihil ditius, nihil fortius, cui omnis spiritus confitetur, quoniam *Deus meus es tu* [3]. In hoc verbo bene comprehenditur, *quis* amator sit, quia *Deus*; et *quare* amaverit, ex verbo sequenti elicitur, quia non amavit nos, ut nostri aliquid acciperet, quia *bonorum no-*

[1] Hebr. 5, 13. seq.: Omnis enim, qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiae; parvulus enim est. Perfectorum autem est solidus cibus etc. Cfr. I. Cor. 3, 2.

[2] Deut. 32, 13. seq., ubi Moyses in cantico suo dicit, quod Dominus populum suum « constituit super excelsam terram, ut comederet fructus agrorum... et sanguinem uvae biberet meracissimum ».

[3] Psalm. 15, 2: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.

strorum non indiget, sed gratuita caritate sua. Quod si aliquid etiam in nobis boni esset, quod ille appeteret, non hoc a nobis, sed ab illo haberemus [1]. *Quales* autem nos amaverit, exponit ille qui ait [2]: *Cum adhuc,* inquit, *inimici essemus, reconciliati sumus Deo.* Iustus enim iniustos, pulcher foedos, *solus bonus et pius* [3] peccatores et impios adamavit. O quanta dignatio! Iam vero *quantum* amaverit, videamus. Quis vero hoc sufficienter dicat?

Cap. XVII.

De rosa passionis.

Ecce, in expositione huius verbi [4] necessarium habemus rosam passionis rosae caritatis coniungere, ut rosa caritatis in passione rubescat, et rosa passionis igne caritatis ardescat. Tantum enim dilexit nos noster dilector, ut, caritatis ardore cogente,

[1] Cfr. supra Opusc. VI. de Perfectione vitae ad sorores, c. 2. n. 2.

[2] Rom. 5, 10: Cum inimici essemus etc.; cfr. ibid. v. 8: Cum adhuc peccatores essemus. Bonelli duos hos locos coniungit legens: *Cum adhuc peccatores et inimici* etc. Cfr. supra Opusc. II. Soliloq. c. 1. n. 31.

[3] Iudith 11, 6: Quoniam tu solus bonus. Apoc. 15, 4: Quia solus pius es.

[4] Scilicet *quantum* nos amaverit.

ruborem passionis incideret *traderetque in mortem animam suam* [1], *mortem autem crucis* non breviter transeuntis, sed a principio ortus sui usque in finem mortis durissimae perdurantis. Omnia ergo, quae passus est bonus Iesus *in diebus carnis suae* [2], ad ruborem utique pertinent rosae passionis, quamvis effusionibus crebris sacratissimi sanguinis ipsius specialiter fuerit rubricata. Sed quia omnia, quae passus est, enumerare non possumus, sanguinis effusiones salutiferas non pigeat iterare, ut quae iugiter sunt memoranda memoriae arctius imprimantur.

Cap. XVIII.

De prima effusione sanguinis Iesu Christi.

1. Primam igitur sanguinis effusionem legimus in circumcisione, quando fuit *nomen eius vocatum Iesus* [3], iam tunc mystice significando, quod effusione sanguinis sui nobis futurus erat verus Iesus, id est salvator. Audiant et intelligant tam pueri teneri quam puellae, et frequenter eorum mentibus inculcetur ma-

[1] Phil. 2, 30: Quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit, tradens animam suam. Ibid. v. 8: Obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. — De iis quae inmediate post sequuntur cfr. supra c. 5. n. 2.

[2] Hebr. 5, 7. Cfr. Bonav., Comment. in Luc. 22, 44. n. 56.

[3] Luc. 2, 21. Cfr. supra c. 2. n. 1. — De etymologia nominis *Iesu,* id est salvator, cfr. supra pag. 237, nota 4.

turum martyrium innocentis Iesu. Unde et Isaias [1], de nativitate eiusdem nostri dulcissimi Iesu loquens, ait: *Puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cuius imperium super humerum eius*, crucem, quam *imperii* nomine significavit, nativitati statim adiungendo, quia profecto a nativitatis exordio nativitas crucis simul exorta est. Non modicum enim pertinet ad commendationem rubicundae passionis, quod Dominus noster in alieno loco, in media hieme, in medio noctis, extra diversorium, a Matre paupercula natus est [2]. Et licet ibi sanguis eius effusus non sit, tamen post, parvo intervallo temporis, id est septem dierum spatio, subsecutum est.

2. O quanta commendatio caritatis! Vix natus est caeli gloria, caeli divitiae, caeli deliciae, dulcissimus et amantissimus puer Iesus, et ecce, recenti ortui crucis ignominia, crucis dolor, crucis paupertas maxima copulatur. Sed redemit miseriam crucis *imperii* nomen verum. Cruce enim totum mundum simul et infernum subiugavit qui *regnavit a ligno* [3]

[1] Cap. 9, 6, qui allegatur secundum Missale Romanum (Introitus Missae tertiae in Nativ. Domini) et Libr. antiphonar. Gregorii (antiph. in die Natalis Domini). Vide Tertullian., adversus Iudaeos, c. 10. Vulgata: Parvulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis, et factus est principatus super humerum eius. Hieron., hunc locum exponens, ait: Nunc dicit *factum illius principatum super humerum eius*, vel quod crucem suam ipse portaverit, vel per humerum ostendens brachii fortitudinem.

[2] Cfr. Luc. 2, 7. seqq.

[3] Psalm. 95, 10, ubi Cassiodor. ait: « *A ligno* alii quidem non habent translatores, sed nobis sufficit, quod septuaginta

fortis Iesus; propter crucem *usque ad mortem humiliavit semetipsum, factus obediens* Patri; *propter quod exaltavit illum Deus* Pater *et dedit illi nomen, quod est super omne nomen.* — Bene igitur in prima sanguinis Agni purissimi effusione aptatum est hoc nomen *Iesus*, quoniam pro nostra salvatione sanguis fundi coepit, qui in completione salutis totus fuerat effundendus.

Cap. XIX.

De secunda effusione sanguinis.

1. Secunda sanguinis dulcissimi Iesu effusio, qua passionis rosa coloratur, invenitur in sudore sanguineo orantis et agonizantis Iesu; quia [1] *factus in agonia prolixius orabat, et factus est sudor eius sicut guttae sanguinis decurrentis in terram.* Cessent omnes ceterae sanguinis effusiones, nunquid haec sola non poterit rosam nostram sufficienter ru-

interpretum auctoritate firmatum est ». Iustin., Dialog. cum Tryphone Iudaeo, n. 73, ait: « Et ex Psalmo Davidis nonagesimo quinto perpauca haec abstulerunt [Iudaei] *a ligno* ». Alii (cfr. Calmet in hunc hoc.) censent, haec verba *a ligno* prius in margine a quodam posita postea textui inserta fuisse. Ipsa exhibentur a Tertulliano, adversus Iudaeos, c. 10. et 13; August., Enarrat. in Ps. 95. n. 11; Leo I., Serm. 6. de Passione Domini, c. 2; Gregor., l. Homil. in Ezech. homil. 6. n. 13. — Sequitur Phil. 2, 8. seq.

[1] Ut dicitur Luc. 22, 43. seq.

bricare? Vere potest. — Contremisce et scindere, cor meum miserum, et sanguineis lacrymis immadesce, quia ecce, Creator meus pro me sanguineo sudore perfunditur, nec levi quidem, sed decurrente in terram. Vae misero cordi, quod tali ac tanto sudore perfusum non madescit! Inspice tribulationem mitissimi illius cordis, qua angebatur, cum totum corpus ex omni parte sanguineo sudore manaret. Neque enim corpus extrinsecus tanto talique sudore deflueret, si cor intrinsecus illius doloris molestia non frangeretur. *Contritum est*, inquit Propheta [1], *cor meum in medio mei.* Scisso ergo corde interius, scissa est exterius pellis veri Salomonis, amantissimi Iesu, et effusus est sudor sanguineus super terram. Rubricata est rosa caritatis et passionis Christi, rubicundi Iesu. Ecce, quam totus *rubicundus* [2]*!*

2. Nec vacat a mysterio ista sanguinis optimi Iesu effusio generalis. Sudavit enim toto corpore qui nostras tollere venerat infirmitates ex nostro corpore et sanguine contractas, ut ad convalescentiam et sanitatem totius corporis spiritualis, quod est Ecclesia, sufficeret sudor sanguineus ab omni parte corporis capitis nostri Iesu profusus. *Liberati* igitur sumus *de sanguinibus, Deo salutis nostrae* [3], be-

[1] Ier. 23, 9. Cfr. supra Opusc. III. Lignum vitae, n. 18. et Opusc. VI. de Perfectione vitae ad sorores, c. 6. n. 5. — Subinde alluditur ad Cant. 1, 4: *Sicut pelles Salomonis.*

[2] Cant. 5, 10: Dilectus meus candidus et rubicundus.

[3] Psalm. 50, 16: Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meae. Cfr. Bernard., Serm. 3. in dominica palmarum,

nignissimo Iesu scilicet, pro nobis sanguinem effundente. Vel hoc certe signabat sudor sanguineus, quod in toto corpore, scilicet spirituali, quod est Ecclesia, sanguis erat Martyrum effundendus, et Ecclesia erat rubricanda [1].

Cap. XX.

De tertia effusione sanguinis.

Tertia sanguinis effusio erat in vellicatione genarum, cuius testimonium habemus in Propheta [2] dicente ex persona amabilis Domini Iesu: *Corpus meum dedi percutientibus, genas meas vellentibus;* quod quidam exponunt de laceratione maxillarum facta cum unguibus impiorum Iudaeorum, quidam

n. 4: Non solis oculis, sed quasi membris omnibus flevisse videtur, ut totum corpus eius, quod est Ecclesia, totius lacrymis corporis purgaretur.

[1] Haec expositio est secundum August., Enarrat. in Ps. 93. n. 19. et in Ps. 140. n. 4.

[2] Isai. 50, 6, ubi Septuaginta: Dorsum meum dedi ad flagella et genas meas ad alapas. Cfr. Bonav., Comment. in Ioan. 19, 3. n. 3. Haymo praedictum locum Isaiae explicans, dicit: *Corpus meum dedi percutientibus,* Iudaeis et militibus Romanis, pro salute generis humani*, et genas meas vellentibus.* Genae sunt loca, ubi primum barba nascitur; tunc dedit genas suas sive barbam ad vellendum, quando velaverunt faciem eius et dabant ei alapas [Marc. 14, 65; Luc. 22, 64.], illo non contemnente.

vero de extractione barbae Domini Iesu; quod, sive utrumque sive alterum verum sit, non tamen sine effusione sanguinis factum est. Video ergo sacrilegas manus impiissimae gentis, non saturatas colaphis et alapis et conspuitione desiderabilis vultus optimi Iesu, sed etiam ad genarum ipsius vellicationem exarsisse et a vultu dulcissimo ad rubricationem rosae nostrae sanguinem elicuisse. Video, *Agni* illius *immaculati* [1] patientiam admirabilem et imitandam genas pudicissimas impudicissimorum unguibus lacerandas cum omni mansuetudine praebuisse, ut patienter sufferamus, si aliquando nostram *faciem confusio* propter ipsum *operiat* [2].

Cap. XXI.

De quarta effusione sanguinis.

Quarta sanguinis effusio erat in corona immiti spinea non leviter imposita, sed invide impressa capiti dulcissimo nostri Iesu [3]. Satis est enim consentaneum veritati, ut odientes veritatem non solum opprobrium illius requirerent, sed et supplicium illius. Nec hic puto rivos sanguinis defuisse, qui a capite irrisorie et invide coronato defluxerunt in col-

[1] Epist. I. Petr. 1, 19.

[2] Psalm. 68, 8: Operuit confusio faciem meam.

[3] Cfr. Matth. 27, 29; Ioan. 19, 2.

lum simul et in faciem dulcis Iesu; quoniam, si noluissent coronato simul poenam cum irrisionibus irrogare, facilius de aliis viminibus vel virgulis arboris alicuius potuerunt plexisse coronam. Sed ut morum suorum aculeos demonstrarent, nunc *gloria et honore coronatum* [1] tunc spinarum aculeis coronaverunt Agnum mitissimum, Dominum Iesum. Et licet irrisorie coronaverint, tamen, irridentes et ignorantes, coronatum *regem* fatentur, quia regum est proprie corona: ergo rex a nescientibus demonstratur, in spinis vero coronantium malitia exprimitur.

Cap. XXII.

De quinta effusione sanguinis.

1. Quinta sanguinis effusio constitit in crudeli flagellatione mansuetissimi Agni, rosei Iesu [2]. O cum quanta quantitate putas illum sacratissimum sanguinem de conscisso corpore flagellati distillasse in terram! Cum quanta putas saevitia impiorum frementium, quanto fremitu saevientium flagellatum fuisse dulcem Iesum, qui idcirco advenerat, ut nos a flagellis aeternis liberaret! « Sine causa, inquit [3], fla-

[1] Psalm. 8, 6: Gloria et honore coronasti eum. Cfr. Hebr. 2, 7.

[2] Cfr. Matth. 27, 26; Marc. 15, 15; Ioan. 19, 1.

[3] Breviar. Roman., dominica Palmar. Resp. ad 9. lect. et feria IV. maior. hebdom. Resp. ad 3. lect. — Hieron., IV.

gellis ceciderunt me». Vere *sine causa,* nisi forte miserrimi et perversi bona opera tua poenis digna iudicarent, *qui veritatem* in mendacio *detinuerunt* [1].

2. Sed et his moraliter erudimur, ut flagella beatissimi Patris nostri discamus aequanimiter tolerare, qui pessimorum flagella pro nobis indignis tam patienter sustinuit dulcissimus Dominus noster Iesus. Quae enim flagella non sufferret homo *natus ad laborem* [2], in peccatis nutritus et conversatus, hereditati caelestis aulae deputatus, quae non nisi mundos recipit, cum videat Regem omnium regum et Dominum dominantium, amantissimum Iesum, *qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore eius*, tam gravibus flagellationibus contritum? *Audi*, homo *stulte et insipiens*, et *erudire* [3] et non solum non refuge, sed apprehende disciplinam, ne pereas de via iusta, Domino tuo irascente,

Comment. in Matth. 27, 26: Hoc autem factum est, ut, quia scriptum erat [Ps. 31, 10.]: *Multa flagella peccatorum*, illo flagellato, nos a verberibus liberaremur etc.

[1] Rom. 1, 18: Qui veritatem Dei in iniustitia detinent.

[2] Iob. 5, 7: Homo nascitur ad laborem. — Subinde respicitur I. Tim. 6, 15: Rex regum et Dominus dominantium; et allegatur I. Petr. 2, 22. Cfr. supra Opusc. VII. de Perfectione vitae ad sorores, c. 6. n. 5.

[3] Ier. 5, 21: Audi, popule stulte; ibid. 6, 8: Erudire, Ierusalem. Cfr. Deut. 32, 6: Haeccine reddis Domino, popule stulte et insipiens? — Subinde respicitur Ps. 2, 12: Apprehendite disciplinam, nequando irascatur Dominus, et pereatis de via iusta; et allegatur Rom. 8, 32.

qui proprio Filio suo non percepit, sed propter te *tradidit* flagellandum.

Cap. XXIII.

De sexta et septima effusione sanguinis.

1. Sexta sanguinis effusio in fossione clavorum copiosissime invenitur. Quis enim de fossis, immo et perfossis manibus pedibusque [1] innocentis Iesu copiam sacrati sanguinis dubitet effluxisse? In torrentibus huius sanguinis nostra rosa purpuretur, quia hic vere ardentissima caritas, hic rubicundissima passio invenitur. In hac magnitudine passionis magnitudo consideretur caritatis; ardorem rosae caritatis in rubore considera passionis. Quis unquam tam gravia et tam pudenda sustinuit? Deus est, qui patitur, nec in aliquo sibi durum passionis torcular alleviavit [2] qui servis suis vel omnino auferre vel alleviare vires tormentorum consuevit. Non parcit sibi qui suis parcere novit. Huius evidentiam rei habes in Evangelio Ioannis [3], ubi tamen, cum ab his qui ipsum venerant captivare, diceretur, quod ipsum quaererent, subiunxit: *Ego sum. Si ergo me quaeritis, sinite hos abire.* O ardor verae, immo veris-

[1] Psalm. 21, 17: Foderunt manus meas et pedes meos. Cfr. Ioan. 20, 25. et 27.

[2] Isai. 63, 3: Torcular calcavi solus.

[3] Cap. 18, 8. — De *captivare* cfr. Du Cange, Glossarium etc. *Captivare*, abducere.

simae caritatis, quia manifestat et tradit se caritas ipsa saevientibus inimicis, non parcens sibi, rogat pro suis, ut parcatur illis! Captus ergo post plurimas illusiones tam Iudaeorum quam gentium, post sanguinis plurimas effusiones clavis in manibus simul et pedibus perforatur et configitur ligno crucis Salvator noster mitissimus, dilectus Iesus [1]. — Intuere et respice rosam passionis sanguineae, quomodo rubet in indicium ardentissimae caritatis. Contendunt simul caritas et passio, illa, ut plus ardeat, ista, ut plus rubeat. Sed mirabiliter per ardorem caritatis fit passio rubea, quia, nisi diligeret, non pateretur; et in passione ac passionis rubore ardor maximae et incomparabilis ostenditur caritatis. Sicut enim rosa per frigus noctis clausa, solis ardore surgente, tota aperitur et foliis expansis in rubore demonstrat ardorem iucundum; ita flos caeli deliciosus, optimus Iesus, qui multo tempore a peccato primi hominis quasi in frigore noctis clausus fuit, peccatoribus nondum gratiae plenitudinem impendens, tandem plenitudine temporis accedente [2], radiis ardentis caritatis accensus, in omni corporis sui parte apertus est, et rosae caritatis ardor in rubore sanguinis effusi refulsit.

[1] Haec propositio cum iis quae sequuntur usque ad *exivit sanguis et aqua,* pluribus tamen omissis, exhibetur in festo Ss. quinque plagarum D. N. I. Ch. (feria VI. post dominicam III. Quadrag.) tanquam 4. et 5. lect. ex Bernardo; cfr. supra pag. 442, nota 1.

[2] Respicitur Gal. 4, 4: At ubi venit plenitudo temporis etc.

2. Vide ergo, quomodo hoc flore rosae floruit rubicundus Iesus! Vide totum corpus; ubi rosae florem non invenies? Inspice unam manum et alteram, inspice pedem unum et alterum, si forte rosae florem invenias; inspice lateris aperturam, quia nec illa caret rosa, quamvis subrubea sit propter mixturam aquae, quia *exivit sanguis et aqua*[1]. Ipse enim est, *qui venit per aquam et sanguinem,* optimus Christus Iesus. — O suavissime universorum Domine et Salvator, bone Iesu, quas tibi dignas referam gratiarum actiones, qui a principio ortus tui usque ad mortem durissimam, immo et post mortem pro me tantum tui sanguinis effudisti, qui ardorem excellentissimae caritatis tuae tam crebris sanguinis tui effusionibus manifestare curasti! O quam multo numero foliorum multiplicata et exornata est rosa tua! Quis illa omnia enumeret? Numera guttas sanguinis effusi de dulcissimo latere et corpore amantissimi Iesu, et habebis rosae passionis caritatisque folia enumerata. Singulae enim guttae sanguinis singula folia sunt. — Septimam effusionem dominici sanguinis iam breviter diximus, cum de apertura lateris diceremus[2], unde *exivit sanguis et aqua*, per quae baptismatis accepimus Sacramenta.

[1] Ioan. 19, 34. Bonelli cum ed. 1 et A: quia, sicut narrat Evangelista, *cum unus militum lancea latus eius perforasset, exivit sanguis et aqua.* — Subinde allegatur I. Ioan. 5, 6.

[2] Paulo superius et c. 3. n. 2. seqq. — Sequitur Ioan. 19, 34, quem August., in Ioan. Evang. tr. 120. n. 2, exponens dicit: Vigilanti verbo Evangelista usus est, ut non di-

Cap. XXIV.

Hortatio ad contemplandam passionem et caritatem Christi.

1. Confortare nunc igitur, anima mea, et elevare, misera et infirma, et alis fidei et spei ad hunc hortum caritatis enitere et totum mentis intuitum per varia dispersum in unum recollige et apiculae sedulitatem imiteris ad conficiendum tibi mel devotionis; ad paradisum caritatis ascende, ascende, inquam, ad *cor altum* [1], quia ecce, quem quaeris exaltatus est. — Sed ne timeas, *exaltatus humiliatus est* [2]. Non enim elevatus est in cruce, ut se difficilem praeberet accedere ad ipsum volentibus, sed magis, ut posset omnibus paratior inveniri. Accedens ergo cum fiducia ad hunc paradisum, in extensione brachiorum cognosce sustinentis affectum, se ad te et te ad se invitantis amplexus, et quodam modo miserabiliter et misericorditer clamantis: *Revertere, revertere, Sunamitis; revertere, revertere, ut intueamur*

ceret: *latus eius* percussit, aut vulneravit, aut quid aliud, sed *aperuit,* ut illic quodam modo vitae ostium panderetur, unde Sacramenta Ecclesiae manaverunt, sine quibus ad vitam, quae vera vita est, non intratur. Ille *sanguis* in remissionem fusus est peccatorum, *aqua* illa salutare temperat poculum, haec et lavacrum praestat et potum.

[1] Psalm. 63, 7. seq.: Accedat homo ad cor altum, et exaltabitur Deus.

[2] Psalm. 87, 16: Exaltatus autem humiliatus sum.

te[1]. Revertere a mala voluntate, a malis factis, ab obstinatione et desperatione; revertere ad me, quoniam aversa fuisti a me, ut intuitu gratiae, quo mulierem peccatricem respeximus et latronem, intueamur te[2].

2. Lege ergo me, *librum vitae scriptum intus et foris*[3], et lectum intellige; collige tibi flores meos, ut paradisum illum possis introire, ante cuius fores Cherubim est collocatus cum gladio flammeo. Valet enim scientia, quam in me plenarie discere potes, ad amovendum impedimentum Cherubim; flores vero sanguinei gladii versatilis flammam exstinguunt. Intra ergo, o anima, hunc paradisum omnibus paradisis meliorem nunc solo quo potes meditationis affectu, ut postmodum anima et corpore caelestem illum paradisum valeas introire. Nec breviter amplexandus est tibi paradisus, sed volandum per singulos illius flores, et singulorum florum folia sunt sugenda; nunc ad dexteram, nunc ad sinistram rivos sanguinis spargentes propius est nobis et interius accedendum[4]. Ubique quaerenda est devotio et

[1] Cant. 6, 12. Cfr. supra Opusc. II. Soliloq. c. 1. n. 37. seqq. et Opusc. IV. de V Festivitatibus, Festivitas V. n. 3.

[2] Respiciuntur Luc. 7, 37. seqq. (de muliere peccatrice) et 23, 40. seqq. (de latrone).

[3] Apoc. 5, 1. Cfr. Breviloq. p. II. c. 11. Vide etiam supra Opusc. III. Lignum vitae, n. 46. — Subinde respicitur Gen. 3, 24: Eiecitque Adam et collocavit ante paradisum voluptatis Cherubim et flammeum gladium atque versatilem ad custodiendam viam ligni vitae.

[4] Auctor opusculi *Instructio sacerdotis* seu Tractatus de praecipuis mysteriis nostrae religionis (inter opera Bernardi), p. I.

gratia lacrymosae compunctionis; utrinque considerandum, quam immites fixurae clavorum, quam amara venarum ossiumque confractio in manibus illius qui fabricatus est caelum et terram [1], quomodo *operatus est salutem in medio terrae,* et inter horum considerationem repetendum frequenter: *Redde mihi laetitiam salutaris tui,* per imitationem apiculae, quae inter volandum semper quendam sonum vocis habet nec conticescit, donec intra florem intraverit, ubi mellis dulcedinem exoptati colligit et exsugit. O quam felix eris, si, postquam intra florentis et dulcissimi paradisi nostri flores sanguineos, vulnera scilicet Christi, fueris intromissus, ab huius mundi strepitu et tentationum incursibus omnino valeas liberari et soli ei, ad quem introisti, vacans gustare possis et intelligere, quam bonus et dulcis est Iesus [2]! — Sic lustrandi sunt et pedes non minus sanguinis habentes, non minus doloris quam manus, perfossi ipsi et perforati, sanguineis fluminibus guttisque manantes et respersi.

3. Tandem accedendum est ad cor illud humillimum altissimi Iesu, per ianuam videlicet lateris

n. 12: Esto *columba in foraminibus petrae, in caverna maceriae* [Cant. 2, 14.]. Pervola manus, pervola pedes, involа lateri; nihil horum inscrutatum relinquas; singula membra compassionis amaritudine perfundas. Cfr. supra Opusc. II. Soliloq. c. 1. n. 39.

[1] Respicitur Iob 34, 13: Quem [orbem] fabricatus est; cfr. 37, 18. Duo seqq. loci sunt Ps. 73, 12. (cfr. supra pag. 460, nota 1.) et 50, 14.

[2] Psalm. 33, 9: Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus.

lanceati [1]; ibi procul dubio thesaurus ineffabilis desiderabilis caritatis latet; ibidem devotio invenitur, inde lacrymarum gratia extrahitur, discitur mansuetudo et patientia in adversis, compassio in afflictis, praecipue *cor contritum et humiliatum* [2] invenitur. Talis ac tantus complexus tuos desiderat, talis te, ut complectatur, exspectat; caput floridum, multis spinarum aculeis confixum ad te inclinat, ut ad pacis osculum te invitet, quasi dicat: ecce, quomodo configuratus sum, quomodo confossus, quomodo mactatus, ut te possim ponere super humeros meos, quae aberraveras, ovis mea [3], et ad pascuae caelest s reducere paradisum. Redde vicem et super vulnera mea misericordia commovere et *pone me* talem, qualem nunc vides, *ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum* [4], ut in omnibus cogitationibus cordis tui, in omnibus operibus brachiorum tuorum mihi taliter, ut vides, signato possis similis inveniri. Conformaveram te imagini Deitatis meae, cum te crearem [5], conformatus sum imagini humanitatis tuae, ut te reformarem. Tu ergo, qui non retinuisti formam Deitatis meae tibi impressam in tua formatione, retine saltem formam

[1] Cfr. supra Opusc. III. Lignum vitae, n. 30.

[2] Psalm. 50, 19.

[3] Respicitur Luc. 15, 5: Et cum invenerit eam [ovem perditam], imponit in humeros suos gaudens. — De praecedentibus cfr. supra pag. 322, nota 2.

[4] Cant. 8, 6. Cfr. supra Opusc. VI. de Perfectione vitae ad sorores, c. 6. n. 11.

[5] Cfr. Gen. 1, 26. seq.

humanitatis tuae mihi impressam in tua recreatione; si non retines, qualem te creaveram, retine saltem, qualem te recreaveram; si non capis, quantas *virtutes* tibi dederim te creando, cape saltem, quantas in humanitate tua *miserias* propter te acceperim te recreando, et ad potiores, quam ad quas te formaveram, delicias reformando. Nam propterea homo visibilis factus sum, ut a te visus amarer, qui in Deitate mea invisus et invisibilis quodam modo non amabar[1]. Da ergo praemium incarnationi meae et passioni te, pro quo incarnatus simul sum et passus. Dedi me tibi, da te mihi.

4. O dulcissime bone Iesu! *Pater luminum*, a quo est *omne datum optimum et omne donum perfectum*[2], misericorditer respice humiliter tibi confitentes et vere scientes, quia sine te nihil possumus facere; et qui dedisti te pro nobis in pretium, da, ut licet tanto pretio minus digni simus, nos tuae gratiae tam integre et perfecte in toto reddamur, ut conformati imagini passionis tuae, ad eam quoque, quam peccando amisimus, Divinitatis tuae imaginem reformemur, praestante Domino nostro. Amen.

[1] Gregor., Libr. Sacramentor. in Praefatione Natalis Domini: Ut dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc invisibilium amore rapiamur [Missale Roman. *in invisibilium amorem rapiamur*]. Cfr. Bernard., Serm. 6. in Cant. n. 2. seqq.

[2] Iac. 1, 17. — Subinde respicitur Ioan. 15, 5: Quia sine me nihil potestis facere.

INDEX OPUSCULORUM

OPUSC. II. SOLILOQUIUM DE IV MENTALIBUS EXERCITIIS.

OPUSC. III. LIGNUM VITAE.

De mysterio originis.

De mysterio passionis.

OPUSC. IV. DE QUINQUE FESTIVITATIBUS PUERI IESU.

OPUSC. V. TRACTATUS DE PRAEPARATIONE AD MISSAM.

OPUSC. VI. DE PERFECTIONE VITAE AD SORORES.

OPUSCULUM VII.

OPUSC. VIII. DE SEX ALIS SERAPHIM.

OPUSCULUM IX.

OPUSC. X. VITIS MYSTICA

SEU TRACTATUS DE PASSIONE DOMINI.

IMPRIMATUR

Datum Florentiae ex Curia Archiepiscopali,
die 15 Iunii 1900.

Can. Maximilianus Novelli, *Vic. Gen.*